

8674

13. 11. 1924

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF
THE GOVERNMENT OF MADRAS.

88

General Editor

T. Chandrasekharan, M.A., L.T.,

Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

No. CLX

యామున విజయ విలాసము

YĀMUNA VIJAYA VILĀSAMU
OF
SARASAKAVI
CHIGULĪREVULA VENKATAKRISHNAMĀCHĀRYULU

Edited by
Sri Gannavarapu Subbaramayya, Vidvān.

Government Oriental Manuscripts Library
MADRAS

1958

Price Rs. 4-50

మ ద్రిశ ము :
ర త్నం ము ద్రాక్ష రళాల
11, బ ద్ర య్యన్ వీధి,
మ ద్రాసు-1.

INTRODUCTION

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important Manuscripts' Libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No 34913/48-10, Education, dated 4th April, 1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following were the members of the Committee :—

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L.
2. „ R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.
3. „ C. M. Ramachandran Chettiar, B.A., B.L.
4. „ R. Krishnamoorthy (*Kalki*).
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., PH.D.
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M.A.
7. „ V. Prabhakara Sastri
8. „ N. Venkata Rao, M.A.
9. „ H. Sesha Ayyangar.
10. „ Masti Venkatesa Ayyangar.
11. „ M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
12. Dr. C. Achyuta Menon, B.A., PH.D.
13. „ C. Kunhan Raja, M.A., D-PHIL.
14. „ A. Sankaran, M.A., PH.D., L.T.
15. Sri Polakam Rama Sastri.
16. „ S. K. Ramanatha Sastri

17. Dr. M. Abdul Huq, M.A., D.PHIL. (Oxon.)
18. Sri Afzul-ul-Ulama Hakim Khader Ahamed.
19. Sri P. D. Joshi.
20. „ S. Gopalan, B.A., B.L.
21. „ T. Chandrasekharan, M.A., L.T., Curator.

With the exception of Sri Masti Venkatesa Ayyangar, and Dr. C Kunhan Raja, the above members continued to be members of the Expert Committee for 1950-51 also to which the following gentlemen were added in Government Memo. No. 7297-E/50-3, Education, dated 19th May, 1950, and Government Memo. No. 15875-E/50-4, Education, dated 7th September, 1950:—

1. Dr. A Chidambaranatha Chettiar, M.A. PH.D.
2. Sri S. Govindarajulu, B.A., B.L., LL.B., Bar-at-Law.
3. Capt. G. Srinivasamoorthy, B.A., B.L., M.B. & C.M.
4. Dr. Muhammad Hussain Nainar, M.A., PH.D.
5. Sri T V. Subba Rao, B.A., B.L.
6. Principal, College of Indigenous Medicine, Madras.

In Government Memorandum No. 18947-E/52-2, Education, dated 7th August, 1952, a few changes were made in the personnel of the Expert Committee.

The names of the following members were deleted:—

1. Sri V Prabhakara Sastri.
2. Dr. C Achyuta Menon.
3. „ M. Abdul Huq.

The following gentlemen were included as members of the Expert Committee:—

1. Sri M. Somasekhara Sarma.
2. Dr. V Raghavan, M.A., PH.D.
3. „ R. Nagaraja Sarma, M.A., PH.D.
4. „ S. Krishnan Nayar, M.A., PH.D.
5. Prof. S. A. W. Bukhari, M.A., L.T.

In G. O. Ms. No. 1819 Edn., dated 8-11-1955, the Government reconstituted the Expert Committee with the following members.—

SANSKRIT

1. Dr. A. Sankaran, M.A., Ph. D., L.T.
2. Sri D S Rama Sastri.

3. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
4. „ R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph. D., L.T
5. Sri K. Balasubramania Iyer, B.A., B.L., M.L.C.

TAMIL

6. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L., M.L.C.
7. „ R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L
8. „ C. M. Ramachandran Chettiar, B.A., B.L.,
9. „ T. P. Meenakshi Sundaram Pillai, M.A., M.O.L
10. Dr. A. Chidambaranatha Chettiar, M.A. Ph. D.
11. Sri N. T. Viswanathan, B.A., B.L.

KANNADA

12. Captam G. Srinivasamurthi, B.A., B.L., M.B. & C.M.
13. Sri M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
14. „ H. Sesha Iyengar.

MALAYĀLAM

15. Dr. S. Krishnan Nayar, M.A., Ph. D.

MARĀTHI

16. Sri P. D. Joshi.

ISLAMIC LANGUAGES

17. Professor S. A. W. Bukhari, M.A., L.T.
18. Dr. M. Abdul Huq. M.A., D. Phil (Oxon).
19. Sri S. M. Fazlullah, M.A., L.T.

OTHERS

20. Sri S. K. Ramanatha Sastri, Sanskrit & Malayālam.
21. „ T. V. Subba Rao, B.A., B.L., Music in all languages.
22. The Principal, College of Indigenous Medicine, Madras-10. Medicine in all languages.
23. Sri S. Gopalan, B.A. B.L. Sanskrit, Tamil and Telugu.
24. T. Chandrasekharan, M.A., L.T., In all languages

The members of the Committee met at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government and they decided to call these publications as the "MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES," and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the General Editor of the publications under this series.

The following manuscripts were taken up for publication till now :—

**"A" FROM THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS
LIBRARY, MADRAS.**

TAMIL

1. Kappal Śāttiram.
2. Anubhava Vaidīya Mūrai. Vols. I and II
3. Āttānakōlāhalaṃ.
4. Upadēśa Kāṇḍam.
5. Cōḷan Pūrva Paṭṭayam.
6. Śivaṣṭāna Dīpam
7. Daṭṭanāyanār Vaidīya Aṭṭavaṇai.
8. Vaidīya-k-Kalañciyam.
9. Anubhava Vaidīya Mūrai, Vol. III.
10. Saptariśināḍi, Vol. I, Meṣa Lagṇam.
11. Karnātakarājakkal Savistāra Carittiram.
12. Bharata Siddhāntam.
13. Piḷḷai-p-puṇivākaṭam Vol. I.
14. Anubhava Vaidīyam, Vol. IV.
15. Māṭṭuvākaṭam.
16. Saptariśināḍi, Vol. II —Viruṣabha Lagṇam.
17. South Indian Temple Inscriptions Vol. I
18. South Indian Temple Inscriptions Vol. II.
19. Saptariśināḍi, Vol. III, Mithuna Lagṇam.
20. Piḷḷai-p-puṇi vākaṭam (on infantile diseases), Vol. II.
21. Saptariśināḍi, Vol. IV, Kaṭaka Lagṇam.
22. Perūr-k-Kōvai.

23. Siddhāntavilakkam.
24. Sāmudrikalakṣaṇam.
25. Ānandaraṅgan-Kōvai.
26. South Indian Temple Inscriptions, Vol. III, Part I.
27. Saptarśinādi, Vol. V, (Simha Lagnam).
28. Māghasnāna Purāṇa Ammānai.
29. Kōlācala Stalapurāṇam.
30. Dina Kavitai
31. South Indian Temple Inscriptions, Vol. III. Part II.

SANSKRIT

1. Viśanārāyanīyam (Tantrasārasaṅgraha).
2. Bhārgava Nādikā.
3. Hariharaçaturāṅgam.
4. Brahmasūtravṛtti—Mitāksarā.
5. Nyāyasiddhānta Tattvāmṛtam.
6. Ārogyacintāmaṇi.
7. Tattvasāra with Ratnasāraṇi.
8. Sūtrārthāmṛta Laharī.
9. (a) Ratnadīpikā.
(b) Ratnaśāstram.
10. Devakeralam—Candrakalā Nādi, Vol. I
11. Pātañjala yogasūtra bhāṣya vivaraṇa by Śrī Śaṅkarācārya.
12. Nyāyaratnam with the commentary Dyutimāhikā.
13. Cūṭisātilakam.
14. Nṛttaratnāvali.
15. Daivaṇṇābharaṇam.
16. Ābhoga—Kālpātāru-Vyākhyā.
17. Aumāpatam.
18. Mahābhāskariyam.
19. Devakeralam—Candrakalā Nādi, Vol. II.
20. Nayadyumaṇi.
21. Bhāvabodha—Tattvapraśāṅgikā-vyākhyā.

TELUGU

1. Ausadha-yōgamulu.
2. Vaidyanighaṇṭuvu.

4. Yōgadarśana viṣayamu.
5. Khadgalakṣaṇasīrōmaṇi.
6. Śaivācārasaṅgrahamu.
7. Anubhavavaidyamu.
8. Abhinayadarpaṇamu.
9. Brahmavidyāsudhāmavamu.
10. Rāgatalacintāmaṇi.
11. Vaidyacintāmaṇi.
12. Kāmāraṇi Kathā.
13. Kātamrāju Kathā.
14. Śāriramu.
15. Bharatasārasaṅgraha.
16. Bobbilyuddhakathā.
17. Haidaracaritramu.
18. Āryabhaṭṭiya Vyākhyā.

MALAYĀLAM

1. Garbha Cikitsā.
2. (a) Vāstulakṣaṇam.
(b) Śilpaviṣayam.
3. Mahāsāram.
4. Kaṇakkusāram.
5. Kriyākramam.
6. Kaṇakkusāram (Bālaprabōdham).
7. Āśvacikitsā.
8. Phalaśārasamuccayam.
9. Kūlivaṇḍusamvādam.
10. Advaita Vēdāntam.
11. Bārhaspatyasūtra with Malayālam commentary.
12. Karanapaddhati.
13. Vidyāmādhaviyam.
14. Sarvasādhāraṇa Cikitsā.
15. Viśacikitsā and Viṣappāṭṭusāram.
16. Jñānapiyūsam.
17. Vēṭālapaṇicavimśati.
18. Yudhiṣṭhiraviṣayam.
19. Kathakali Mañjari.
20. Vaidyagrantham.

KANNADA

1. Lōkōpakāram.
2. Ratṭamatam.
3. Aśvaśāstram.
4. Vividhavaidyaviṣayagalu
5. Saṅgitaratnākara.
6. Sūpaśāstra
7. Vaidyasārasaṅgraham, Vol. I.
8. Sadgururahasyam.
9. Vaidyasārasaṅgraham, Vol II
10. Manmathaviṣaya.
11. Abhidhānaratnamāla.
12. Vyavahāraganṭa.
13. Jīvasambōdhanam
14. Kāmandaka Nīti Sāra

ISLAMIC LANGUAGES
PERSIAN

1. Jami-Al-Ashya.
2. Tibb-E-Farīd.
3. Tahqiq-Al-Buḥran.
4. Safinat-Al-Najat.
6. Baharistan Sukhan.
7. Nuskha-e-Shajahani.
8. Tuhfa-e-Khani.
9. Ruqa'at-e-Wāṣajahi.

ARABIC

1. Shawakil-Ul-Hur.

**"B" FROM THE TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S
SARASWATHY MAHAL LIBRARY, TANJORE.**

TAMIL

1. Śarabhendra Vaidīya Murai (Diabetes).
2. Do. (Eyes).
3. Do. (Anaemia).
4. Do. (Śvāsakāśam).

5. Agastiyar 2000.
6. Konkaṇaśarkku Vaippu.
7. Tiruścīrāmbalakkōvāyār with Padavurai
8. Tālasamudram.
9. Bharatanāṭyam.
10. (a) Pāṇḍikēḷi Vilāsa Nāṭakam
(b) Purūravacakravartī Nāṭakam.
(c) Madanasundaravilāsanāṭakam.
11. Percy Macqueen's Collection of Folklore in the
Madras University Library.
12. Rāmaṇyan Ammānai.

TELUGU

1. Kāmandakanitisāramu.
2. Tāladasāprāṇapradīpikā.
3. Raghunātha Nāyakābhyudayamu.
4. Rājagōpāla Vilāsamu.
5. Rāmāyaṇamu by Kaṭṭa Varadarāju.

MAHRĀTHI

1. Nāṭyaśāstra Saṅgraha.
2. (a) Book of Knowledge.
(b) Folk Songs.
(c) Dora Darun Veṇi Paddhati.
(d) Aśvasa Caṭula Dumaṇi.
3. (a) Pratāpasimbhendra Vijaya Prabandha
(b) Sarabhendra Tirthāvali.
(c) Lāvaṇi.
4. Devendra Kuṛavaṇḍi.
5. Bhakta Vilāsa.
6. Śloka Baddha Rāmāyaṇa.

SANSKRIT

1. Aśvaśāstra with Tricolour illustrations
2. Rājamṛgāṅka.
3. Ānandakandam.
4. Āyurvedamahodadhī.
5. Gīta Govinda Abhinaya

6. (a) Colacampū.
(b) Sahendra Vilāsa.
7. Dharmākūṭam-Sundra Kāṇḍa.
8. Jātakasāra.
9. Viṣṇutattvanirṇaya Vyākhyā.
10. Saṅgita Darpaṇa.

The Government in their G. O. Ms. No 1820, Education, dated 4th August 1952, sanctioned a grant of Rs. 9,000 to the Dr. V. Swaminatha Aiyar's Tamil Library, Adyar, towards the publication of the following manuscript as part of the "Madras Government Oriental Series":—

1. Tiruvācaka Vyākhyānam.
2. Mahābhārata Cūdāmaṇi.

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next few years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them with other copies. The editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the Press. The various Presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

The present edition of YAMUNA VIJAYA VILASAMU is based on a single paper manuscript preserved in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, bearing R. No. 589. This manuscript was transcribed in the year 1919-20 from a manuscript of M. R. Ry. Mānavallī Rāmākṛṣṇa Kavi Garu, M.A., of Madras.

It is of the size $10\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{4}$ inches and contains 208 pages.

Govt. Oriental Manuscripts
Library, M A D R A S - 5,
2-4-1958.

T. CHANDRASEKHARAN,
General Editor.

యామున విజయ విలాసము

పీఠిక

~*~

యామున విజయ విలాసము ప్రాచీనులగు సుప్రసిద్ధ వైష్ణవ మతాచార్య పురుషులలో నొక్కఁడయిన యామునాచార్యులయొక్క వైభవము నభివర్ణించు ప్రబంధము. ఈ ప్రబంధమునకుఁ బ్రసక్తములైన విషయాదుల వివరములను దెలుపుటకుఁ బూర్వము, వైష్ణవమతమును, దాని నుజ్జీవింపఁజేసిన యాభ్యులును, దానిని బ్రచారమునకుఁ దెచ్చి సుప్రతిష్ఠితము గావించిన యాదులగు నాచార్య పురుషులను గూర్చి యొకింత పరిచయము గలిగించు టావశ్యకము, ప్రసక్తము నగును.

వైష్ణవ మతము - దాని యుత్పత్తి :

భారతీయులు భగవద్భక్తి పరాయణులు. వారి యైహికా ముష్మిక వ్యాపారములు భగవదీచ్ఛాధీనములని వారి గాఢవిశ్వాసము. అనిష్టనిరాసమును, ఇష్టావాప్తిని పొందుచుచు వారు భగవంతునికి స్వాభి మతములగు నామరూపభేదములు కల్పించి తదాచార్యము నొనరించు చుందురు. ఈ ప్రక్రియ మూలకముగా భగవంతునికి శివవిష్ణువైది నామము లనేక మేర్పడినవి. అట్లు భిన్న భిన్న నామరూప విలక్షణ విశిష్టతలైన భగవంతు నారాధించుటకు భిన్న భిన్న విధానములును కల్పితములైనవి. ఈ విధానములే మతములనుపేరఁ బరిచినవి. ఇట్టి మతము లెన్నియో భారతదేశమున మొలకెత్తి చెట్టుకట్టి వేరు నాటుకొని పోయినవి. వాని యందుఁ బ్రధానములైన మతములలో నొకటి వైష్ణవము. సృష్టిస్థితి లయ కార్యనిర్వాహకులుగా భావింపఁ బడిన భగవంతుని త్రిమూర్తులగు

బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులలో రక్షణభరణాది కార్యములచే జరాచర ప్రపంచస్థితిని నిర్వహించు విష్ణుదేవుడు 'సమస్తకల్యాణగుణ పరిపూర్ణుడు, ఆర్తతాణ పరాయణుడు, దయా సముద్రుడు, సులభ ప్రాప్యుడు; ఆయనకంటె బరమైనదైవ మస్యము లేదు' అను గాఢ విశ్వాసమే వైష్ణవమతము సుత్యుక్తికి మూలకారణము. ఇట్టి విశ్వాసముతో సనన్యశరణ్యముగా విష్ణుదేవు నారాధించి ధన్యులైన భక్తాగ్రేసరులు ప్రహ్లాదాదులు పరస్పరానముగాఁ బురాణేతిహాసాదులందుఁ బరికీర్తింపఁ బడి యున్నారు గదా !

ఆశ్వురులు :

ప్రహ్లాదాదులను బోలిన పరమభక్తశిఖామణులు చరిత్రప్రసిద్ధులు ననేకులు కలరు. వారిలో విష్ణుదేవుని యనంత మహిమలను బహుభంగులఁ గొనియాడుచు ద్రావిడ భాషలో గానముచేసి ముక్తిపదము నందిన ముగ్ధభక్తులు కొందఱు ప్రఖ్యాతి గాంచిరి. వారు నానాటికి క్షీణించుచుండిన విష్ణుత్వము సుజీవింపఁ జేసి దానిని స్థిరముగా నెలకొనఁ జేయుటకై విష్ణుదేవు నాదేశమునఁ దదీయ శంఖచక్రాద్యాయుధములయు, శ్రీవత్సాదులయు, తదనుచరులగు సనంత గరుడ విష్వక్సేనాదులయు సంశముల నుదయించినట్లు ప్రాచీన గ్రంథములు పేర్కొనుచున్నవి. వారి కాశ్వురులను నామము ప్రసిద్ధమైనది. ఈ యాశ్వురులు పదుగురని యొక మతము; పండ్రెండుగురుని యింకొక మతము. వీరు :—

1. పాయ్గై యాశ్వార్, 2. బూతత్తాశ్వార్, 3. పేయాశ్వార్,
4. తిరుమలికై యాశ్వార్, 5. సమ్మాశ్వార్, 6. కులశేఖరాశ్వార్
7. పెరియాశ్వార్, 8. తొండరడిప్పాడియాశ్వార్, 9. తిరుమంగై యాశ్వార్, 10. తిరుప్పాణాశ్వార్. వీరు పదుగురును, వీరితో నమ్మాశ్వార్ శిష్యుడు 11. మధురకవి యాశ్వారును, పెరియాశ్వార్ పెంపుడు కూతురు 12. అండాళును కలిసి ఆశ్వురులు పండ్రెండుగురులుగా నున్నారు.

అక్షరాల వివరములు¹ :

1. పోయ్తై యాళ్వార్ :

సంస్కృతమున పరోముని, కాసారముని యని యితని నామములు. ఇతఁడు విష్ణుదేవుని శంఖమగు పాంచజన్యము సంశమునఁ గాంచీ పురమం దొక పరోవరములోని పద్మమున జన్మించెను.

2. బాతత్తాళ్వార్ :

భూతయోగి యని ఇతని సంస్కృతనామము. విష్ణుదేవుని గదయగు కామోదకి యంశమున కడస్కల్తై (మహాబలి) పురము నందు మాధవీపుష్పముననుండి యితఁడు జననమందెను.

3. పేయాళ్వార్ :

ఇతనిని సంస్కృతమున మహానోగి యందురు. విష్ణుదేవుని ఖడ్గమగు నందకము వంశమున మైలైపురము (మయూరపురము - మైలూపూరు) నందుఁ గైరవమున నితఁడు పుట్టువు గాంచెను.

4. తిరుమళితై యాళ్వార్ :

భక్తిసారుఁడు, అక్షపాదుఁడు అనునవి యితని సంస్కృత నామములు. ఇతఁడు విష్ణుదేవుని చక్రమగు నుదర్పముసంశమున భృగు మహర్షి పీఠమువలన తిరుమళితై (మహీసారపురము) యందు జననమందెను. తిరుమళితై మదరాసుకుఁ బడుమటఁ బడునాఁడుమైళ్ళ దూరమున నున్నది.

5. నమ్మాళ్వార్ :

శతకోపయతి, పరాంకుశుఁడు, వక్రభూషణుఁడు - వక్రభాభరణుఁడు, శతారి అనునవి యితని సంస్కృతనామములు. కారి మూరన్ అనునది నమ్మాళ్వారు ద్రావిడ నామము. ఇతఁడు విష్ణుదేవుని సేనాపతి

1. ఈవివరములను తెలిపి కొనుటకు టి. ఏ. గోపీనాథరావుగారి Sri Subrahmanya Ayyar Lectures on the History of Srivallabham అను పుస్తక ముచరించినది.

యగు విష్వక్సేను నంశమునఁ దిరువగరి (తిరుక్కురుకూర్, ఆళ్వార్ తిరు
నగరి, శ్రీపురము, కురుకాపురము అనునవి దీని నామాంతరములు)
యందు బ్రాహ్మణ కుటుంబములో జన్మించెను. ఆళ్వార్ తిరునగరి
తిరునల్వేలి జిల్లాలో నున్నది.

6. కులశేఖరాళ్వార్ :

ఈ కులశేఖరాళ్వారు విష్ణుదేవుని కాన్తుభము నంశమున శీరళ
దేశములో మలబారుతీరమునందలి కొల్లినగరమున (తిరువంజళళం)
జనియించెను. ఇతఁడు శ్రీ త్రియకులసంజాతుఁడు. కొల్లికావలన్ (కొల్లి -
శీరళ - రాజ), కూడర్ నాయకన్ (మధురాధిపతి - పాండ్యరాజు),
కోరిక్కోన్ (ఉరై యారు - చోళ - ప్రభువు) అనియు నితఁడు
పేర్కొనఁబడెను.

7. పెరియాళ్వార్ :

సంస్కృతమున నితఁడు భట్టనాథుఁడు, విష్ణుచిత్త్రుఁడు అను పేరు
లతో వలసెను. విష్ణుదేవుని వాహనమగు గరుడుని యంశమున నితఁడు
శ్రీవిల్లిపుత్తూరు (ధన్విపురము) లో జన్మించెను. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు.

8. తిరుప్పావ్వాళ్వార్ :

యోగివాహుఁ డనునది యితని సంస్కృతనామము. విష్ణుదేవుని
లాంఛనమగు శ్రీవత్సము నంశమున ఉరైయారు (నిచభాపురము) లో
పాణార్ జాతియం దితఁ డుద్భవించెను.

9. తిరుమంగై యాళ్వార్ :

పరకాలుఁడు, చక్కశృతి, చతుష్కవి, కల్పివైరి అను సంస్కృత
నామములతో నితఁడు పేర్కొనఁబడెను. విష్ణుదేవుని కార్మకముగు
శార్ జ్ఞము సొశమున, తిరుక్కురై యలూరులో, చతుర్థజాతియం దితఁడు
పుట్టెను. ఇతనికిఁ దలిదండ్రులు పెట్టినపేరు సీలవర్ణుఁడు. ఇతఁడు చోళ
వృత్తి నవలంబించెను.

10. తొండ రదిప్పొడియాళ్వార్ :

సంస్కృతమున నితఁడు విప్రనారాయణుఁడు, భక్తాంఘ్రిరేణువు లను పేరులతోఁ బ్రసిద్ధిగాంచెను. విష్ణుదేవుని వనమాలయగు వైజయంతి యంశమున నితఁడు మండంగుడి యను గ్రామములో బ్రాహ్మణ జాతియందు జన్మించెను.

11. మధురకవియాళ్వార్ :

ఈ మధురకవి నమ్మాళ్వారు ప్రియశిష్యుఁడు. కుముద గణేశాంశ మున, తిరుక్కోళూ (పలూ) రను ప్రదేశమునందు, బ్రాహ్మణకుటుంబ మున నితఁడు దుద్భవించెను.

12. ఆండాళ్ :

గోద, ఆముక్తమాల్యద యని యీయె సంస్కృతమునఁ జేర్కొనఁబడెను. చూడికొడుత్తనాచ్చియార్, నాచ్చియార్ అనునవి యీయె ద్రావిడనాహంతరములు. భూదేవి యంశమున జననమొందిన యీయె పెరియాళ్వారునకుఁ దులసీవనములో దొరకినది.

ఈ యాళ్వారులు భక్తిపరవశులై విష్ణుదేవుని మహామహిమ ననంతవిధములఁ గొండాడిరి. వీరి కొండాటవాక్కులు వేలకొలఁది గేయముల రూపమున వెలువడినవి. ఆ గేయముల సముదాయమునకు నాలాయిర దివ్యప్రబంధమనుపేరు వెలసినది. వీ రతిపురాతను లను నైతివ్యామున్నను, చరిత్రకాలమువారని చరిత్రపరిశోధకులచే నిర్ణయింపఁబడినారు. ఈ నిర్ణయము ననుసరించి వీరికాలము క్రీ. శ. 7-9 శతాబ్దముల నడిమిదై యుండును. ఈ యాళ్వారుల యర్చారూపములు విష్ణుదేవాలయములలో నెలకొని నియమితకాలములందు పూజా పురస్కారాదులను నేటికిని బొందుచున్నవి.

ఆచార్యపురుషులు :

కాలక్రమమున వైష్ణవ మతవ్యాప్తికి భక్తిమార్గముకాక జ్ఞాన మార్గ ముపశ్యోగమైనది. ఆ మార్గమున వైష్ణవమతమును బెంపొందించి

ప్రచారముచేసిన మహానుభావు లాచార్యులను నామములతోఁ బ్రఖ్యాతం
లైరి. ఆ మార్గమును దొలుతఁ బ్రతిపాదించిన యాచార్యపురుషుఁడు
నాథముని. దానిని బెంపొందించిన మహాసీయుఁడతని పోత్రుఁడు యామునా
చార్యుఁడు. తరువాత దానినే విశిష్టాద్వైత వేదాంత మనుపేర విపులీకరించి
వ్యాపింపఁజేసిన మహానుభావుఁడు శ్రీరామానుజాచార్యులు. రామాను
జాచార్యులు ఇంచుమించుగ క్రీ. శ. 1050 సంవత్సరముల ప్రాంతమునఁ
బరమపదమును గాంచినట్లు చరిత్రకారులు పేర్కొనుచున్నారు.
యామునాచార్యులు శ్రీ రామానుజాచార్యుల పూర్వవయస్సున జీవించి
యుండినట్లు చరిత్రకారులు నిర్ణయించిరి. కాఁగా, యామునాచార్యులు
పదియవ శతాబ్దియందుండినవాఁడని జేలుచున్నది. వీరిలో నాథముని
విష్వక్సేను నాద్యభృత్యుఁడగు గజాననుని యంశమునను, యామునా
చార్యుఁడు విష్ణు దేవుని సింహాసనాంశమునను, శ్రీ రామానుజాచార్యు
లనంతునియంశమునను జననమందినట్లు ప్రాచీనైతిహ్యములు ప్రసిద్ధములు.

ఆళ్వారుల చరిత్రములు :

ఆళ్వారుల చరిత్రముల సభివర్ణించు గ్రంథము లనేకము సంస్కృ
తాంధ్ర ద్రావిడభాషలయందుఁ గలవు అవి యాళ్వారుల చరిత్రములతో
పాటు నాథముని యామున రామానుజాచార్యుల చరిత్రములను వర్ణించు
చున్నవి. వానిలో ముఖ్యములు సంస్కృతాంధ్ర ద్రావిడభాషలలోనివి
కొన్ని :

1. దివ్యసూరి చరిత్రము :

అట్టి గ్రంథములలోఁ బ్రాచీనము, ప్రామాణికము నైనది దివ్య
సూరి చరిత్రము. ఇది పదునెనిమిది నగ్గలు కల సంస్కృతకావ్యము.
దీనిని గరుడవాహన పండితుఁడు రచించెను. ఇతఁడు కవియేకాక గొప్ప
వైద్యుఁడు ; తాను శ్రీరంగాధి పాఠోగ్యశాలా వల్లభుఁడనియు, కవి
వైద్యపురందరుఁ డనియు గ్రంథాంత గద్యమునఁ జెప్పకొనెను. మఱియు,

అరోగ్యోపపద మథాశలయ్య శాలాం
 శ్రీధన్వంతరి హరిధామ త చ్చకార,
 రంగేం దో స్స గరుడవాహభట్టక్ ప్తం
 పథ్యా యానుదిన మదాపయ త్కషాయమ్.

[స. 17. శ్లో. 87]

అను నీ శ్లోకమువలన నితనిచేత శ్రీ రామానుజాచార్యులు రంగేశునికి వైద్యము చేయించి నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ గ్రంథమున నాభ్యారుల చరిత్రములును, నాథ, యామున, రామానుజుల చరిత్రములును వర్ణితములైనవి. ఇది ముద్రితము.

2. పరమయోగి విలాసము :

ఈ పేరుతో రెండు తెలుగు రచనము లున్నవి. అందు మొదటి దష్టాశ్వాస పరిమితము, సరసరచనము వైన ద్విపదకావ్యము. దీనిని దాళ్లపాక తిరుమొగళనాథుడు రచించెను. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడుగాఁ బేర్కొనఁబడెను. దివ్యసూరి చరితమునందువలెనే యిందును ఆభ్యారుల చరిత్రములతోపాటుగా నాచార్యులచరిత్రములు నభివర్ణింపఁబడినవి.

రెండవది పద్మరచనము; పంచాశ్వాస పరిమితము దీనిని సిద్ధరాజు తిమ్మభూపాలుఁడు రచించెను. ఇతఁడును ఇంచుమించుగఁ దాళ్లపాక తిరుమొగళనాథుని కాలమువాఁడే యగునట. పై ద్విపద రచనమునందు వలెనే యిందును ఆభ్యారులయు, ఆచార్యులయు చరిత్రములు వర్ణితములైనవి. ఈ రెండుగ్రంథములును ముద్రితములేకాని ఇప్పుడు రెండును లభింపవు.

3. ఆచార్యసూక్తి ముక్తావళి :

ఇది పద్మరచనము; వరుసగా నాఱు, పండ్రెండు, ఆఱు ఉల్లాసములు గల పూర్వ మధ్యోత్తర భాగములతో నొప్పు పెద్ద గ్రంథము. దీనిని సంబూరి కేశవాచార్యులు రచించెను. ఇతఁ డర్వాచీనుఁడు; ప్రాయశః పందొమ్మిదవ శతాబ్దివాఁడయియుండునని యందురు. మీఁదఁ

జేర్కొనిన గ్రంథములలోవలె నాశ్వాసరాదుల వైభవములే కాక వేదాంత దేశికులవలన గల యాచార్యపురుషుల వైభవములును విరివిగా నిందు వర్ణింపఁబడినవి. ఇది ముద్రితము.

యామునాచార్య చరిత్రలు :

సాముదాయికముగఁ గాక కేవలము యామునాచార్యుల చరిత్రను వర్ణించు గ్రంథములును గొన్ని గలవు. వానిలో నొకటి :

1. యామునాచార్య చరిత్రమ్ :

ఇది అముద్రితమును చిన్న సంస్కృతకావ్యము. ఇందు 149 వివిధ విధ వృత్తిములు గల ప్రథమోచ్ఛ్వాసము మాత్రమున్నది. యామునాచార్యుడు పుట్టినప్పటినుండి విద్యజ్ఞున కోలాహలముని జయించు వృత్తియు ప్రధానముగా, అధికముగా, ఆయన శ్రీరంగమునకుఁ బోయి తురీయాశ్రమమును స్వీకరించునప్పటివఱకుఁ గల వృత్తాంత మిందు వర్ణితమైనది. దీనితాళపత్రప్రతి మదరాసుప్రభుత్వపు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక ఖాండారమున నున్నది¹. దీనిని మాధ్వల్యగోత్రుడు నృసింహాచార్యుడు రచించెను. గ్రంథారంభము :

శ్రీరామచంద్రం హృదయే నిధాయ

శ్రీ యామునాచార్య చరిత్ర మద్య,

వదామి గీర్వాణ గిరా

..... ప్రసన్నాః

అతుల యుక్తినిధాన వరాననః

కృత మతాంతర వాది నివారణః,

నితయశో గాననో

విజయ తేన్య గురు ర్భువి యామునః.

విపశ్చిజ్ఞున కోలాహలాభిధానం న పండితమ్,

జగాయ సత్తమే వత్సే చోళ భూపాల సంపదమ్²

1. ఈ తాళపత్రప్రతి సంఖ్య 13194 L.

2. ఈ శ్లోకములన యామునఁడు తన యేడవసంవత్సరమున విద్యజ్ఞున కోలాహలంబు జయించినట్లు శ్లోకముగనున్నది.

ఇత్యైతిహ్యం సమాశ్చర్య సవకాది మునీశ్వరాః,
 నైమిశాభ్యే వనే సమ్యగ్గుభుత్వాం ప్రతిపేదిరే.
 కదాది దాసన్న మవేక్ష్య సూతం
 గురుం చ తే ప్రాచీన రముష్య పృత్యమ్,
 జిజ్ఞాసమానాః కథ మేన మేష
 జిగాయ నో బ్రూహి గురో త్వమేవ.

అంత్యభాగము :

ఏవ ముక్తవతి సూతమహర్షా
 శౌనకాది మునయః పున రూచుః,
 యామునార్యయతివర్తన మద్య
 ప్రస్ఫుటం పద గురూత్తమ ప స్త్యమ్.
 శ్రీయామునార్యచరితం శ్రుణు. యా ద్యో నరోఽనఘః,
 ఇహ లోకే జయం విందన్ పరలోకే మహీయతే.
 శ్రీమాన్దల్యసగ్రైతేణ సృసింహర్యేణ నిర్మితే,
 యామునాచార్య చారిత్రే చోచ్చాస్వనః ప్రథమోఽభవత్.

ఇది యసమగ్రముగాఁ జూపట్టుచున్నది.

విద్యజ్ఞసకోలాహలుఁడు యామునాచార్యసకు వ్రాసి పంపిన
 శ్లోకము :

సమస్తశాస్త్రేషు విశారదోఽహం
 ప్రతారణే చాతి విశారదశ్చ,
 సుధీః పరేషా మితి వాపదూశో
 వనా మముష్మా మితి మే న తుల్యః.

యామునాచార్యుఁడు వ్రాసిపంపిన శ్లోకము :

ఈశ్వరముని తనయోఽహం
 మాయావాది ప్రసంగతూలాగ్నిః,
 శ్రీయామునార్యవర్యో
 జయామి సర్వాన్ మమ కః ప్రతివాదీ విద్యాన్. (1)

యామునాచార్యుని చీటిని గాంచిన కోలాహలుని చేప్చిత మిట్లు వర్ణింపఁ
బడినది :

చీటిస్థితం బిరుదపద్య మవేక్ష్య విద్య
తోలాహలః కపిరి వాసల మాస్పృశన్ సః,
పద్భ్యాం ననర్త నృపతే రపి తాం ప్రదాయ
ప్రోవాచ వాచ మవమాన విదీర్ఘహృ త్సృః.

రాజనభకుఁ జనుచున్న యామునుని వీక్షించి పురస్త్రీ లిట్లునుసొనిరి :

అయమ ప్యనివృత్త తైశవః
ప్రవయా సోఽవ్యవటూక్తి రప్యసౌ,
సతు వాదినమాజ భీకరః
కథ మా క్షేష గిరా జయేచ్ఛ తమ్.

2. యామునాచార్య చరిత్రము¹ :

ఇది తెలుఁగు పద్యకావ్యము. 1882-వ సంవత్సరమున ముద్రిత
మయినది. దీని ముద్రితప్రతి మద్రాసు రికార్డు ఆఫీసులో నున్నది. దీనిని
సింగరాచార్యుఁడు రచించెను.

కథారంభము :

వ. శ్రీ యామునాచార్య చరిత్రంబును మహాప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం
జెప్పినది.

గ్రంథాంతము :

కం. అని సూతుఁడు తెల్పిన ముని
జనములు శ్రీయామునాచార్య చరితము విని యో
యనఘాత్మ, యవలి వర్తన
మును జెప్పు మనంగ సూతముని యిట్లనియె.

1. ఈ పుస్తకమునుగూర్చిన వివరములు శ్రీ దాక్షర శేఖటారి శంకటరమణయ్య
గారి యనన్య కువృద్ధాశ్రమములన లభించినవి.

గద్య : ఇది శ్రీవత్సనగోత్ర, శ్రీరంగార్చ్యపుత్ర సింగనాచార్యప్రశీతం
పైన యామునాచార్యచరిత్రమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

మీఁది గ్రంథాద్యంత భాగములనుబట్టి యిది యసమగ్రమని తేలు
చున్నది. ఇందు యామునునిజననము మొదలుకొని ఆయన రామమిత్రుని
వెంట శ్రీరంగమునకుఁ బోయి శ్రీరంగనాథుని సేవించి విరక్తిఁడగు వఱకుఁ
గల కథ వర్ణితమైనది. అనంతర వృత్తాంతముగల యావలి గ్రంథభాగ
ముత్పన్న మయ్యెనేమో !

యామునచరిత్ర విష్ణు ప్రత్యేక గ్రంథములుగ వెలసి యుండుటయే
కాక, గ్రంథాంతర్భాగముగఁగూడ వర్ణితమైనది. విష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁ డగు
శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తాను రచించిన అముక్తమాల్యదయందు, విష్ణు
చిత్తస్థికథాభివర్ణనమున కనుబంధముగా యామునుని చరిత్రమును వర్ణించి
యున్నాఁడు. కాని, యావర్ణనము తీరు వేఱు. అందలి యాము
నుడు జయించినది తన మూఁడు మాటలను ఖండింపఁజాలని రాజు
పురోహితునిగాదు ; అనాఁడు తీవ్రప్రచారముననుండిన వెట్టి శైవమత
మును, తత్ప్రచారకులగు పాపండులను, తత్పూర్వపు యామున చరిత్ర
ములలోని రాజపురోహితపరాజయపద్ధతి యామునాచార్యుని పూజ్య
తకు న్యూనత నాపాదించఁజేయునని భావించి రాయలు దాని నట్లు
మార్చియుండును. ఒండె, ఆయన వీరవైష్ణవుఁడు కావున నట్లు శైవమత
ఖండనమును గావించియుండును.

గురుపరంపరా ప్రభావము :

తమిళభాషయందు రచింపఁబడిన గ్రంథములలో నిది యొకటి.
దీనిని పిన్ బ్రగ్గియ పెరుమాళ్ జీయరు ¹మణిప్రవాళహాసమున రచింప
చెను. గీర్వాణభాషయందు దీయవను పశ్చాత్ సుందరుఁ డందురు. ఇతఁడు

1. సంస్కృతశబ్దభూయిష్ఠమైన తమిళ రచనమునకు మణిప్రవాళమని పేరు.

ప్రాచీనుడు - బహుశఃపదునాల్గవశతాబ్దివాఁడు - కావచ్చును. ఇందును ఆశ్వాసలయు, ఆచార్యులయు చరిత్రములు వర్ణితములైనవి. ప్రచార బాహుళ్యము గలిగియున్న యీ గ్రంథమునందు వర్ణింపఁబడిన యామునాచార్యుల చరిత్రమున కందే ప్రకారాంతర మొండఁగో జ్ఞాపికా రూపమునఁ గూర్చఁబడియున్నది.

మీఁదఁ జేర్కొనిన దివ్యసూరిచరిత్రాది గ్రంథములలో వర్ణితమైన యామునచరిత్రలు కొన్ని విషయములందొండొంటికి విభిన్నములై కాన వచ్చుచున్నవి. యామునుని జననము మొదలుకొని శ్రీరంగమునందాయన తురీయాశ్రమమును స్వీకరించువఱకుఁ గల వృత్తాంతమునందలి విభేదములు దెలియుటకై ఆయా గ్రంథములందలి యాపట్టులు సంగ్రహముగా ననుబంధమున నుద్ధరింపఁబడినవి. యామునుని తురీయాశ్రమ స్వీకారానంతర వృత్తాంతము దానికిఁ బ్రసక్తిలేని యాముక్తమాల్యద కథలోఁ జేరకున్నను, తక్కిన యెల్ల రచనములలో నా వృత్తాంతమునను వైవిధ్యము కలదు. కాని, ఆవృత్తాంతముతో నిటఁ బ్రసక్తిలేదు. ఇటుఁ బూర్వాశ్రమవృత్తాంతమే ప్రసక్తమైనది. ప్రకృతగ్రంథమునందలి విషయము యామునవిజయము కదా !

ఇన్ని తెఱిగిల రచనములు బయలుదేరినతరువాత నీ యామునార్యుని చరిత్రము ప్రబంధరూపమునను వెలువడినది. దాని నామము యామునవిజయవిలాసము. ప్రకృతము ముద్రితమైనగ్రంథ ముదియే.

యామున విజయవిలాసము : మాతృక :

ఈ ప్రబంధముయొక్క మాతృక యొకటి మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునఁ గలదు. అది యనమగ్రము ;

అయిదవ యాశ్వాసమున-ప్రాయశః ఆశ్వాసాంత్య భాగమున-సంతరించి పోయినది. అనంతరము మైనయా కావ్యమును ముద్రించి ప్రకటింపఁ దలంచి తద్బాండాగారాధిపతులు శ్రీ టి. చంద్రశేఖరకార్యుః తత్సం స్కరణాది కార్యములు నిర్వహింప నియోగించిరి. వారి నియోగము సంగీకరించిన యనంతరము వారు భాండాగారమునందలి మాతృక కొక పుత్రికను వ్రాసింది, మాతృకతో దానిని సరిచూపించి సంస్కరణార్థ ముండఁజేసిరి. ఆవ్రాతప్రతి వర్ణ శబ్ద వాక్యదోష బాహుళ్యమునకును, అటు నటు గ్రంథపాఠములకును గుఱియై అర్థాన్వయావబోధమున కవకాశము లేని స్థితియందుండినది. అందలి దోషములు ప్రాయశః ప్రతివిలేఖన సమయమున సంభవించియుండుననియు, దాని నిఁకొకమాటు మాతృ కతో స్వయముగా సరిచూచినయెడల నాలోపములు గొన్ని నవరింపఁ గుదురుననియు భావించి మాతృక నెరవొసంగవలసిన దని యర్థిం పఁగా భాండాగారాధిపతులు దానిని దయచేయించిరి. ఆ మాతృక యందలి తుది పత్రమునఁగల యాంగ్ల లేఖనమునుబట్టి, అది 1919-20 వ సంవత్సరమున శ్రీ యం. (మానవల్లి) రామకృష్ణకవిగారి వ్రాత ప్రతిని జూచి వ్రాయఁబడి, సరిచూడఁబడిన దయినట్లు తెలిసినది. ఆ మాతృకతో సంస్కరణార్థ మొసంగిన వ్రాతప్రతిని జాగరూకతతో సరిచూడఁగా, ప్రతివిలేఖనమున నంప్రాప్తములైన కొలఁదిపాటి దోషము లేవో తప్పఁ దక్కినవి యన్నియు మాతృకయందున్నయవియే యని స్పష్టమైనది. మాతృకాంతరములు లభించినయెడల వానినిబట్టి వ్రాత ప్రతియందలి దోషములను సవరింపఁ గుదురునను నాశతో వానికొఱకుఁ బ్రయత్నించఁగా నవి యెచ్చటను లభించినవి కావు. శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి మాతృకయైన లభించునేమోయని దానికోసము కావించిన యత్నమును ప్రయోజనకారి కాదయ్యెను. కవిగారి గ్రంథసంచయము పోలఁబడియే తెలి యకపోయినది. కవిగారు కీర్తి శేషు లయినట్లే వారు జీవిత పరమార్థముగ నేకరించి దాఁచియుంచిన గ్రంథసంచయమును నామావశేషమైపోయిన దేమో! కాఁగా, లోపభూయిష్టమును, ఏకైకమును భాండాగారమునందలి

మాతృకయే గతిగా యథామతి గ్రంథ సంస్కరణమునకుఁ బూనుకొనవలసి వచ్చినది.

కృతికర్త :

కవి చరిత్రాదులను దెలిసికొనుటకుఁ గావ్యములోని యాశ్వాసాంతగద్యములే యాధారము లయినవి. వానినిబట్టి కవినిగూర్చిన యీక్రింది యంశములు తెలియవచ్చుచున్నవి. కవి పేరు ¹ తిరుమల చిగుళిరేవుల వేంకటకృష్ణమాచార్యులు ; కరమర్షణనగోత్రుఁడు. ఇతనికి నరనకవి యను బిరుదము గలదు. కవి పితామహుఁడు వృద్ధానంత దేశికులు (పెద్ద అనంతాచార్యులేమో). భరతమత్రైభుగోలాహల కంఠీరవుఁడను బిరుదముగల శ్రీనివాసాచార్యులు కవిఃసకుఁడు. శ్రీనివాసాచార్యుల కీ బిరుద మిఁకఁడు భరతశాస్త్రమున నుద్గండపండితుఁ డగుటచేఁ గాని, మత్రైభుమువంటి భరతుఁడను ప్రత్యర్థిపండితునిఁ బరాజితు నొనరించుటచేఁగాని లభించినదై యుండవచ్చును. శ్రీ వీరరాఘవ పరివ్రాజకులు, శ్రీకాంతకృష్ణులు నీకవికి మత విద్యా గురువులు. ఇతఁడు శ్రీశైల దేశిక మహాప్రసాదలబ్ధ కవితావిచిత్రుఁడు. (ఈ శ్రీశైల దేశికుఁడు తిరుమల దేశికాచార్యులు కావచ్చును). కవికాలమును దెలిసికొనుట కాధారము లేవియు లేకున్నను, ఇతని కవితావైచిత్రినిబట్టి యితఁడు కేవల మప్రాచీనుఁడుగా భావింపఁ దగియున్నాఁడు.

కృతిపతి :

కవి ²పదంతములలో నీ ప్రబంధమును 'కింగ్మహాపతి' కర్పింతు ననెను. ఆశ్వాసాంతపద్యములం దటనట, 'కింగ్మహాదేవా', 'కింగ్మహా

1. ఆనంతపురంతోఁగ భర్తృతరంతాలాకాలో పెద్దచిగుళిరేవుల చిన్నచిగుళిరేవుల అను గ్రామములు లేందున్నవి. వానిలో వేదేనొకటి కవినివాససామము కావచ్చును. తిరుమల యనునది కవిగృహనామము.

2. 'పదంతములు' (ఆ. 1 ప. 31.) ఇది 'వృద్ధంతములు' అను శబ్దము పొందిన విచిత్రయామము. ఇట్లు విచిత్రయామములు చాల్చివపదము లీ ప్రబంధమున తొలగింపఁబడినవి. ఈ కవి కవితావిచిత్రుఁడు కాదా!

భామా', 'స్వర్ణవల్లికళతా', 'భర్మవల్లిమకోజా', అను నిట్టి నామముల తోడ నాతఁడు కృతివలని సంబంధించెను. ఇట్లు కవి పేర్కొనిన యా కింగ్మహాపతి యెవ్వఁడు ? కింగ్మహా మేది ?

1 కింగ్మహము — తిరువళ్లూరు :

సుప్రసిద్ధులై వెలసిన పన్నిదవ్రతాత్పారులలో నొక్కఁడగు తిరు మంగై యాత్పారు పెరియతిరుమొయి యను ద్రావిడప్రబంధముయొక్క రెండవదశకములో రెండవ తిరుమొయియందలి పదిపాటలలో ఎవ్వర్ అను క్షేత్రమునందలి దైవముయొక్క మహిమను విశిష్టముగాఁ జూపినాడు. ఆకొండ్రాట ననుసరించి 'ఎవ్వర్' అను నా క్షేత్రము 'తిరు వెవ్వళూర్' అని తెలియవచ్చుచున్నది. ౪+౬౪=ఎవ్వర్ కాఁగా, దానికి ముందు వెనుకల తిరు, ఊరు పదములు చేరుటచే నవి యేకమై నంధి మర్యాదనుబట్టి 'తిరువెవ్వళూరు' అయినది, కాలక్రమమున నుచ్చారణ పరిణామము కారణముగా నా పదము నేటి తిరువళ్లూరయినది. ఇది నూటయెనిమిది ది వ్య తిరు ప తు లలో నొక్కటి. ఇచట వెలసిన దైవము వీరరాఘవస్వామి యగుటయు, అచటి దేవీమూర్తి కనకవల్లితాయా రగుటయు సుప్రసిద్ధ మేకదా! కవి తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించినట్లు పేర్కొనిన 'వీరరాఘవునివంటి బలువంటిరాజు' వీరరాఘవుడే కాని, ఆయనవంటివాఁ డింకొక దైవము కాఁడు. కవి 'వీరరాఘవుని' కి, 'బలువంటిరాజు'నకు నడుమ 'వంటి' ని అంటించినాడు ; అంతే.

1. కింగ్మహము = ఎవ్వర్ = తిరువళ్లూరు అను విషయమును శ్రీరాళ్ల పల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు సాదరభావకృతముతోఁ జెలియఁ జూచిరి.

ఈ 'ఎవ్వర్' కు సంబంధించిన తిరువాయ్మొయియందలి వివరములను మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ భాషాపరిశోధనాలయమునందలి తమిళ భాషాకాళిలో నుపన్యాసకపదవి నధిష్ఠించియున్న శ్రీ బి. లక్. పురుషోత్తములు వాయుడుగారు సాదరభావముతోఁ జెలుకఁజూచిరి.

ఇంకను, ఈ గ్రంథమున నటనటఁ దోచిన మతవిషయకసంకయములను శ్రీ శ్రీ. వే. తిరుమలై వల్లూర రామకృష్ణఅయ్యంగారు సాహసముతో వివరించిరి.

మీఁది వివరములవలన ఏ + ఉర్ = ఎవ్వర్ అను తమిళపదము యొక్క సంస్కృతానువాదమే కింగృహమనియు, అదియే యిప్పటి తిరుస్సోలారనియు, కింగృహాధిపతి మున్నగుపదములతోఁ గవి సంబోధించిన దైవము వీరరాఘవస్వామియే యనియు, భర్తవల్లి, స్వర్ణవల్లి మొదలైన పదములతోఁ జేర్చొనిన దేవి వీరరాఘవునియర్ధాంగి యగు కనకవల్లితాయాకే యనియు, కవి తన ప్రబంధమును వీరరాఘవస్వామికి అంకితమిచ్చె ననియు స్పష్టమయినది.

కనకవల్లినమేతుండగు వీరరాఘవస్వామి నెలకొనియున్న యా తిరుస్సోలారు ష్టేత్రమునకు పీఠారణ్యమును పేరును ప్రసిద్ధము. ఈ విషయము వేంకటమఘకృతమగు విశ్వగుణాదర్శమున నిట్లు కలదు :

పీఠారణ్య మిదం వదంతి సరసీ హృత్తాపనాశి న్యసా
వస్యా రోహసి వీరరాఘవఇతి ప్రఖ్యాతనామా హరిః,
న్యక్తం రాజతి వీతిహోత్ర ఇవ యో విస్తీర్ణ హేతిద్యుతిః
క్షేత్రం ప్రాప్తకుశస్థలం ప్రభజతి శ్రీశాలిహోత్రాంచితమ్.

* * * *

ఉపేత్య పీఠావన మున్నత స్పదా
సువర్ణవల్ల్యా సుమనఃపుషా శ్రితః,
అహీనసేవ్యో హరిచందన స్తనో
త్యుపాశ్రితానా ముచితాం సువాసనామ్.

అచార్యసూక్తి ముక్తావళియందుఁగూడ నీ వీరరాఘవ ష్టేత్ర ప్రస్తావన గలదు :

పుణ్యవీక్షారణ్యమున రమ్యహృత్తాప
నాశనీతీర సస్యందిరమున
కాలిహోత్రమునిప్రసన్నుని శ్రీవీర
రాఘవు నీతాళిరాము భుజగ
రాజశయానుని రంగుమీఱ భజించి.

నాడట మనవాళమహాముని. (ఈ య న యు సుప్రసిద్ధవైష్ణవా
చార్యుడు.)

కవిమాత్రము తాను కృతించిన దైవము. 'కింగృహ' ము
నకు అధిపతియని పేర్కొనెనే కాని, 'ఆ కింగృహ' మునకుఁ గల ప్రాచీన
మగు వీక్షారణ్యవామమును గాని, జనసామాన్య వ్యవహారము న
నున్న తిరువళ్ళూరను పేరును గాని యీ గ్రంథమున నెచ్చటను పేర్కొనిన
వాఁడుకాఁడు.

కథాసంగ్రహము

ప్రథమాశ్వాసము

పరమపావనమగు భాగీరథీతీరమున ధర్మనిలయమగు నైమిశా
ణ్యము గలదు. అందు భగవద్భక్తులు, తపస్సంపన్నులునగు శౌనకాది
మహామునులు నివసించుచుండిరి. ఒకప్పు డా మహామునులు వివిధ
కథాకథన కుశలుఁడగు సూతునిజూచి 'మహాత్మా! తమ శ్రీపాద తీర్థ
ముచే జనులఁ బునీతుల నొనర్చి, పరమపదముఁ గలుగఁజేయు పరమ
భాగవతుల వైభవము నానతియవలయునని ప్రార్థింపఁగా వారికి సూతుం
డిట్లనియె.

తొల్లి సకలనంపదలతోఁ దులతూఁగు వైకుంఠవగరమున మహా
విష్ణువు సహస్రస్తంభ ముఁగిమండపమధ్యమున శ్రీ భూనీశాదేవులతో
సుఖానీనుడై యుండెను. అప్పుడు శ్రీదేవీ విష్ణువుతో 'ఓదేవా!
ప్రపంచమున జనించిన జీవు లవిద్యలోఁబడి, సంసారబంధములలోఁ
దగుల్కొని, తా మొనర్చు పాతకములవలనఁ గాలకింకరులకు వశపర్తులై

నశించుచున్నారు. నీ తనయులగు నీ జీవులు జరామరణాది భవబాధలు పొందకుండ, వారి నుద్ధరింపవలెనని నా ప్రార్థన' అని వేడఁగా, విష్ణు దేవుఁడు తనయొక్కయు, దన దివ్యాయుధములయొక్కయు, శ్రీవత్సాదులయొక్కయు, శేష, గరుడ, విష్వక్సేనాదులయొక్కయు సంశముల వలన నుద్ధరించినవా రీ జనుల నుద్ధరించిరిని తెలియఁజేసి, యే యంశమున నెవ్వరెవ్వరు జనించినదియు వివరించెను. ఇట్లు చెప్పుచు, నొక శంకర నామ్యుడగు చిద్వాంసుఁడు వంచినచీటిని జింపి, మూఁడు మాటలతో నాతనిని గెలిచిన యొక పరమ భాగవతునియొక్క చరిత్రమును శ్రీ దేవి గోరికపయిఁ తెప్పఁదొడంగెను.

జంబూద్వీపమునందలి పాండ్యదేశమున వీరనారాయణపుర మను పట్టణము కలదు. అయ్యది వర్ణాశ్రమధర్మముల ననువర్తించు చాతుర్వర్ణ్యమున కునికిపట్టయి సిరిసంపదల కాలవాలమై యుండును. అచటి రథ, గజ, తురగ, పదాతులకు వేతెయ్యెడ నీడు కానరాదు. అచ్చటి మచ్చెకంటుల చెలువమును వర్ణింప నాది శేషనకయినను తరముకాదు. వైకుంఠనగరమున కీడగు నా పట్టణము కావేరీనదీతీరమున నున్నది. ఆ నగరమునగల గొప్ప దేవతాయతనమున శ్రీ భూసీళలతోఁగూడి వీరనారాయణదేవుఁడు నెలగొనియుండును. దయామయుడగు నా దేవుఁడు భక్తుల కెట్టి కష్టములు కలుగకుండఁ గాపాడుచుండును. ఆ నగరమున శ్రీహరి మానసపుత్రుడగు శరమర్మణముని నివసించుచు, భగవంతుని నేవించుచు, భాగవతుల యభీష్టముల నెఱవేర్చుచుండెను. అతని వంశమునఁ గొన్ని తరములకు శాంతి, దాంతిసంయుతుడై విష్ణుసమానుడగు ఈశ్వరభట్టరు జన్మించెను. అతఁడు 'ఈశ్వరభట్టాశ్వా' రని ప్రసిద్ధి పడసెను. అతని వంశము శొట్టకుడి వంశమని పేరుపడెను. ఉత్తమ పతివ్రతయగు రంగమ్మ యాతని యిల్లాలు. ఆ పుణ్యదంపతులకు విష్వక్సేనుని యంశమున నాథముని యను కుమారుఁ డుదయించెను. మహా విద్వాంసుడగు నా నాథముని పురుషనిర్ణయ న్యాయతత్వాది గ్రంథములను, పెక్కు ప్రంథములను రచించెను. అతని పుత్రుఁ డీశ్వరమాని.

ఆ యీశ్వరహానికి భార్యయగు రంగమ్మయందు మహాద్విష్టుని
 సీంహాననాశమున నొక కుమారుడు కలిగెను. ఆ కుటుంబమువారు,
 తీర్థయాత్రలకుఁబోయి, మధురయందలి యమునానదిలోఁ గృతావగా
 హులై శ్రీకృష్ణుని నేవించి వచ్చినందున, ఆ శ్రీకృష్ణుని యానతిని వానికిఁ
 యామునుఁడని పేరిడిరి. పదుమూడవనాఁ డాబాలునిఁ దొట్లఁబెట్టిరి.
 అతఁడు దినదిన ప్రవర్ధమానుఁ డగుచు మాతృ, పితృ, పితౄమహుల
 కల్లారు ముద్దుగఁ బెరుగుచుండెను. విద్యాభ్యాసమున కనువగు వయస్సు
 రాఁగా, యామునుని జవయిత్రి యాతని యుపనయనమును గనులారఁ
 గాంచ నవ్వీళ్లులూరుచుండి తనకోరికను బెనిమిటికిఁ దెల్పెను. అతఁడును
 భార్యకోరిక ననుసరించి వసంత నమయమున యామునుని యుపనయన
 మహోత్సవమును యథావిధి నిర్వర్తించెను. పిదప శ్రావణపూర్ణిమనాఁ
 డుపాకర్మయొనర్చి, యొక వైదికవిద్వాంసునియొద్దకు వేదాధ్యయనమున
 కంపెను. యామునుఁడు వైష్ణవుఁ డగుటవలన నవైష్ణవుఁడగు నా వైదిక
 దేశికునకు ననుష్కరింపకయే కూర్చుండెను. ఆ వేదపండితుఁడు నాటి
 కొక యట్టము చెప్పఁగా, నది వెంటనే ఏకనంధాగ్రాహియగు
 యామునునకు వచ్చెను. మఱునాఁడు గురువు దానినే మఱలఁ జెప్పఁ
 బ్రారంభింపఁగా యామునుఁడు క్రొత్తదానిని జెప్పఁగోరెను. గురువు
 క్రొత్తదానిని జెప్పనందున యామునుఁడు నిరుత్సాహియై యింటికి వచ్చి,
 యా వృత్తాంతముచు దండ్రీ కెఱిగించెను. అతఁడు కుమారునిఁ బరీక్షించి,
 యతని ప్రతిభ కచ్చెరువడి యొక వేదవిద్వాంసుని రప్పించి, తరవాయి
 చెప్పింపఁగా యామునున కవలీలగా పదక్రమాంతము స్వాభ్యాయము
 వచ్చెను.

ద్వితీయాశ్వాసము

వేదాధ్యయనము పూర్తియైనపిమ్మట సీశ్వరహాని యామునునికి
 వివాహముచేయ నంకల్పించి, యాతనికి సర్వవిధముల ననుకూలయగు
 వధువున్న యెడలఁ బెల్లవలెనని యాప్తుల నడుగఁగా, నొకవృద్ధుఁ డిట్లు
 పల్కెను:

‘ఉత్తములగు చతుర్విధములవారికిని నిలయమై నర్వసంపదలతో విలసిల్లు కాంచీనగరమున నుత్తమ వైష్ణవుడగు కిడాంబి వరదార్యుడు కలడు. పతివ్రతాలకముగు నాతని భార్య దేవకీదేవికి సాటి. తామర పూవున లక్ష్మీదేవి యుదయించినట్లును, తిరుక్తొళాయివనమున గోదాదేవి జనించినట్లును, ఆ పుణ్యదంపతులకు కుముదవల్లి యను కన్యారత్నము కలదు. ఆకన్య యీ బాలున కెంతయు దగియుండును.’

ఈశ్వరహాని యామాట లాలించి, యా కుముదవల్లినే తన కోడలినిగా గ్రహింపఁదలంచి, యా సంబంధమును కుదుర్పవలెనని యాహ్నుడును విద్వాంసుడునగు రంగమాధిని బ్రార్థించెను. అతఁడు పెక్కు నదులు, పల్లెలు, పట్టణములు దాటి వేగవలీనదిన దరిసి, యా నదిని స్తుతించి, స్నాన మొనర్చి కాంచీనగరమును బ్రవేశించెను. అందు హస్తీశైలమున వరదరాజస్వామిని దర్శించి నమస్కరించి, వరదార్యుని గృహమునకు వెళ్లెను. వరదార్యుఁ డాతనిని గౌరవించి ‘ఆర్యా, తమ రెండుండి యెందుఁబోవును నిట కరుదెంచితిరి? ఈ యూరికే వచ్చితిరా? వేఱెటకైన బోదలఁచితిరా? తమ పాదస్పర్శచే మా గృహము పావనమైనది’ అని పలికెను. అప్పుడు రంగమాధి ‘స్వామీ, మీ దర్శనముకంటె నా కింక గావలసినది వేఱేదియును లేదు. మీ పుత్రిక కనుయావుడగు వరునిఁగూర్చి మీకుఁ దెలుపుటకయి యిచటికి వచ్చితిని. నేఁ జెప్పఁబోవు యామునార్యుని వృత్తాంతమును సావధానముగా వినుఁడు’ అని యీ రీతిని వచించెను:

‘ఏరనారాయణపురమునందు సుప్రసిద్ధమగు శొట్టక్కుడి వంశమున ఈశ్వరభట్టరచ గొప్ప విద్వాంసుఁడు నివసించుచుండెను. అతఁడు శరణోవుని సేవించి, వరమతస్థులను వాదమున నోడించి గొప్ప కీర్తిని గడించెను. అతనికి నాథముని యను సుతుఁ డుద్భవించెను. నాథముని కీశ్వరహాని కలిగెను. ఈశ్వరహానికి వివాహమైనపిదపఁ దండ్రి కొడుకు

లిరువురును సకుటుంబముగ దివ్యదేశములు సేవించుట కుత్తరదేశముల కయోధ్యదిక్కుగాఁ బయనమై పోయిరి. వారు పెక్కు జ్యేత్రములను తీర్థములను సేవించుచు, యమునాతీరమునందలి గోవర్ధన జ్యేత్రమునకు వచ్చి, యచటఁ గొన్నినాళ్లుండిరి. అక్కడ నుండునప్పుడే యాశ్వరహాని భార్యగర్భము దాల్చెను. వీరనారాయణుఁడు ఈశ్వరహానికి న్వప్నమునఁ గానవచ్చి, వెంటనే వీరనారాయణపురమునకు రమ్మని చెప్పెను. అంత నాయన గోవర్ధనమందలి శౌరి ననుమతి వేడఁగా ఆ దేవుఁడు స స్మరించి 'నీకుఁ బుత్రుఁడు కలుగును ; అతనికి యామునుఁడని పేరుపెట్టుము' అని చెప్పి పంపెను. వీరందఱును వీరనారాయణపురమునకు మఱిలివచ్చిరి. నవమాసములు నిండఁగా నీశ్వరునిభార్య తేజోవిరాజితఁడగు సుపుత్రునిఁ గనెను. అతనికి యామునుఁడని పేరుపెట్టఁబడెను. అతని సౌందర్యము, వైదుష్యము, కీర్తి దిగంతముల వ్యాపించినవి. ఆ యామునునికి మీ పుత్రిక నొనగి వివాహము చేయఁగోరెదను.'

ఈమాటలు విని వరదార్యుఁడు భార్యను జూచి యామెయభిప్రాయ మడిగెను. భర్త యభీష్టమే తన యభీష్టమని యామె చెప్పెను. వరదార్యుఁడు యామునునికిఁ దన పుత్రిక నిచ్చుటకు నమ్మకించితి నని రంగమాళితోఁ జెప్పిపంపెను. రంగమాళి వీరనారాయణపురమున కేగి యాశ్వరహానితో 'ఆశ్రేయగోత్రజుఁడగు వరదార్యుఁడు తన పుత్రికయగు కుముదవల్లిని యామునున కిచ్చి వివాహముచేయ నమ్మకించె' నని చెప్పి యామె చక్కఁదనము నభివర్ణించెను. మిథునమాసమున శుక్లపక్షము నందలి దశమితిథిని సుముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడినదనియు, మఱునాఁడే బయలుదేరవలెననియుఁ జెలిపెను.

ఈశ్వరహాని నాఁడే వలసిన పెండ్లియత్నములు చేయించి, దేవాలయమునకు సకుటుంబముగఁ బోయి వీరనారాయణస్వామిని సేవిం చెను. యామునుఁడు దేవుని స్తుతింపఁగా, ఆయన యర్చకులమూలమున

వనమాలికాంశుకవితానముల నిచ్చి, చతురంగబలమును దీసికొని వెళ్లు మని చెప్పెను. మఱునాటి ప్రాతఃకాలమున సీత్యరమాని సఖటుంబ ముగఁ గందికి బయలుదేరెను. యామునుఁ డేనుఁగుపై నెక్కి, నేవకు లిరువంకలఁ జామరములు వీచుచుండఁగా రాజవైభవముతో బయలు దేరెను. ఆ సమయము వసంత రుద్ర వగుటవలనఁ బ్రయాణము హాయిగా సాగెను, కొలఁది దినములలోఁ బెండ్లివారందఱును కాంచీనగరము ప్రక్కనున్న వేగవతీనదీతీరమును జేరిరి.

తృతీయాశ్వాసము

అప్పటికి సాయంకాల మయ్యెను. ఆ రాత్రి వారచటనే విడిసిరి. కుముదవల్లియెడఁగల ప్రేమచే విరహవ్యథ ననుభవించిన యామునున కా రాత్రి నిద్రపట్టనేలేదు. మన్మథాద్యుచాలంభన మొనరించి యాతఁ డెట్లో యా రాత్రి గడపెను.

ఈశ్వరమాని బంధుమిత్రపరివారములతో వచ్చి వేగవతీతీరమున విడిసియున్న వృత్తాంతమును చారులవలనఁ దెలిసికొని, వరదాచ్యుడు డెదు రేఁగి సశౌరవముగా వారిని నగరమునకుఁ దోడ్కొనివచ్చి విడిదింట బస చేయించి, వివాహమునకు వలయు పనులను శీఘ్రముగఁ జేయించెను. పిదప వారివారి నివాసములందు పథావరులకు వివాహాలంకరణము జరుపఁబడెను.

పిదప యామునుఁడు వేదవ్రతములను నాందివిధులను నిర్వర్తించు కొని కాశీయాత్రకు బయలువెడలెను. కుముదవల్లిసోదరుఁ డాతనికిఁ దన సోదరి నిచ్చి వివాహ మొనర్తునని చెప్పి యాత్రాప్రయాణమునుండి మల్లించి తెచ్చెను. పిదప వరదాచ్యుడు భార్యతోను, బంధువులతోను విడిదికి వచ్చి 'సుముహూర్తము సమీపించుచున్న' దని చెప్పి యాము నేయుని, బంధుమిత్రులను స్వగృహమునకుఁ దీసికొని వెళ్లెను. వివాహ వేదికకడకు వచ్చుటకుఁ గుముదవల్లి తొలుత సిగ్గుపడఁగా, చెలికత్తెలు

బుజ్జగించి యామె నటకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. పరదార్యుఁడు యాముసునకు మధుపర్కము నొసఁగి, పాదములు గడిగి కన్యాదానమునఁజేసెను. యాముసుఁడు వధువుకంఠమున మంగళనూత్రమును గట్టెను. పిదప వధూవరులు తలఁబ్రాలు పోసికొనిరి. పదపడి శేషవఱోమాంతము వివాహవిధులు సక్రమముగా నెఱవేర్చబడినవి. నాగవల్లి జరిగినపిదప వధూవరు లిరువురును పరదరాజస్వామి దేవాలయమునకుఁబోయి, యా దేవదేవుని దర్శించి, కన్యాగృహమునకు వచ్చిరి.

అనంతరము, అత్తమామలవలన నూత్నవస్త్రాభరణాదులం బడసి యాముసుఁడు కుముదవల్లిం దోడుకొని బంధుజనపరివారముతో వీరనారాయణపురమునకు వచ్చెను. వీరందఱును కావేరీనదీతీరమున నాగితమ రాకను వార్తాహరుల మూలమున వీరనారాయణ పురవాసులకుఁ దెలుపఁగా, నచటి వైష్ణవులు వీరనారాయణస్వామి తీర్థప్రసాదములఁ దీసికొని యెదురేగి యామునార్యాదుల కర్పించి, నగరమునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. గృహప్రవేశమునకయి నగరము చక్కఁగా నలంకరింపఁబడెను. యాముసుఁడు సతీయుతముగ న్వగృహమునకు వచ్చి తొలుతఁ గుడిపాదముంచి లోపలఁ బ్రవేశించెను. పిదపఁ బదునాఱవనాటిపండుగయు నత్యంతవైభవముతో జరిగెను.

చతుర్థాశ్వాసము

యామునార్యుఁడు వివిధశాస్త్రములను, ద్రావిడామ్నాయము నభ్యసించి, భాష్యము నభ్యసించు కోరికతో భాష్యగురుఁడను సుపాధ్యాయునికడఁ జేరి, దాని నభ్యసించుచుండెను.

ఆ నగరమున విద్వజ్జనకోలాహలుఁడని పేరొందిన అగ్నియాభ్యాసను ఘనవిద్వాంసుఁడు, వేదశాస్త్రములపార మెఱిగినవాఁ డుండెను. అతఁడు చోళరాజగురువు. అతని పాండిత్యమును, పదవిని గాంచి విద్వ

తల్లి పులాతనికి వెళుచుచుందురు. అతడు సమస్త దేశములందును జరించి విద్వాంసులను జయించి గొప్ప కీర్తిని గాంచెను. అతడు తన విరుదపత్రమును సేవకులచేతి కిచ్చి పంపుచు ఇంటికి రూక, వేదవేత్త కడ్డగ, గంటమునకు మాడ, కపికి నిమ్మము, శాస్త్రవేత్తలకు సమృద్ధిగ మాడలు వార్చి కములుగా విధించి, వచ్చిన ధనముతో సుఖముగఁ గాలము గడుపుచుండును. శుక సారఁబఱచును, కాలకౌశిక యమకాలయములను, తక్షక నివాతకవచాదులను బోలిన యాతని బంటులు జనులను బీడించి, వారివలన వార్షికములను, బలవంతముగ నైన గ్రహించి తెచ్చుచుండురు. కోలాహలునకుఁ బన్నుల నీయలేక కవులును, విద్వాంసులును మిక్కిలి బాధపడుచు, తమ కాలని యుపద్రవ మెట్లులేప్పునా? యని తలపోయసాగిరి.

ఒకనాఁడు కోలాహలుఁ డాప్తబంధువులతోఁ గొలుపుండి కట్నములం దెచ్చిన సేవకులం జూచి 'రావలసినవాని నన్నింటిని దెచ్చినారా?' అని ప్రశ్నింపఁగా వారు 'స్వామీ, అందఱు నీయవలసిన వర్తనల నిచ్చిరి; కాని మన యూరిలోని భాష్యగురుఁడుమాత్రమీయలేదు' అని తెల్పిరి. అంతఁ గోలాహలుఁడు కోపించి, తన విరుదపత్రమును యోగదీక్షాసనుఁడను భృత్యునిచేతి కిచ్చి, దానిం జూపి, భాష్యగురుని కట్నమును దేవాలయని గట్టిగాఁ జెప్పించెను.

ఆ సేవకుఁడు భాష్యగురుని గృహమున కేగి యాచీటి నతని కిచ్చెను. అతఁ డది చూచి మిక్కిలి దిగులొంది, యాతని కిచ్చుటకుఁ దనయొద్ద ధనము లేనందున విచారించసాగెను. అపు డాచెంతనున్న యామునుఁడు గురువుగారిచేతిలోని చీటిని లాగుకొని, చదివి, యందలి విషయమును గ్రహించి 'గురువర్యా, వీఁడెవఁడు? ఈచీటి నెవరు పంపిరి? మిమ్ము గట్నము సేలయడిగెను? నాకు వివరముగాఁ జెల్పుఁడు' అని యడుగఁగా భాష్యగురుఁడు కోలాహలుని వృత్తాంతమునంతయు

వివరించి చెప్పెను. అంత యాముసుడు భాష్యజేశికుని యాననముఁ గని
'మహామహర్షులైన మీ రాయధమాధమునికి భయపడి కట్న మంప
నేల? కట్నము పంపుట మనకు గౌరవహీనము. వేదశాస్త్రముల నెఱిగిన
మనకు దైన్యమేల? మీరు నిర్విచారముగ నుండుడు' అని చీటిని
దెచ్చిన దూతను నిందించి, కోలాహలుడు పంపిన చీటిని జిందివైచి,
తన బిరుదమును, శక్తిసామర్థ్యములను వివరించుచు బదులు చీటిని
వ్రాసి, కోలాహలున కీయవలెనని చెప్పుచు దీక్షాసనుని చేతి కిచ్చెను.
దీక్షాసనుఁ డాచీటిని గొనిపోయి విద్వజ్జనకోలాహలున కందిచ్చుచు
నిట్లు పలికెను :

'అయ్యా, మీరిచ్చిన చీటిని నేను భాష్యగురున కిచ్చితిని.
దానిని జదివి ఆయన ఖన్నతఁ బొందఁగా, ఒక వైష్ణవబాలుడు వచ్చి
యాచీటిని లాగిగొని చించివేసెను. అతఁడు యాముసుఁ డనడి గొప్ప
విద్వాంసుఁడట! మిగుల సమర్థుఁడు; గొప్ప విష్ణుభక్తుఁడు; మిక్కిలియంద
గాఁడు. అతని వాలకముఁ జూడఁగా నిక మన బిరుదములు నివృత్తియై
జనములనియు, మనకుఁ గానుకలు లభించుట మృష యనియుఁ దోచు
చున్నది. అతఁడు తన బిరుదులతో నొక బదులు చీటిని వ్రాసి యిచ్చెను.'

అని యా భృత్యుఁడు యాముసుఁ డొసఁగిన చీటిని గోలాహలున
కందియఁగా, నాతఁడు దండతాడిత భుజంగమువలె మిగులఁ గోపించి
చిందులు త్రొక్కుచుండ వచ్చటివారు కోపముమాని శాంతము వహింప
వలెననియు, ఏపుట్టలో నేపామున్నదో గ్రహించుట కష్టమనియు, యాము
సుఁడు సమర్థుఁడు కానియెడలఁ జీటిని జించి, బదులుచీటి లిఖించియుండఁ
డనియు బోధింపఁగాఁ గొంతతడవునకు నాక్కియాళ్వాను గొంత శాంతము
వహించెను. పిదప నాలోచించి యాముసుని శక్తిసామర్థ్యముల నెఱుంగఁ
గోరి మఱలఁ జీటిని వ్రాసి యాతఁడు సేవకునిమూలమున యాముసున
కంపెను. అందు 'ఓయీ, నీవు కవివో, తంత్రపాఠగుఁడవో తెలియదు.

మాచీటి నవివేకమునఁ జందితివేమో తెలియదు. నేను నిన్నవమానించుటకుఁ బూర్వమే నీ శక్తి సామర్థ్యములను వెల్లడింపుము' అని కలదు. దానికి యాముసుడు 'మేము కేవలము కవులము, కేవలము తంత్రపాఠగులము కాము; దుర్వాదులను మదపుఁజేయుఁగుల యాటోపము నఱఁచుటలో మిక్కిలి నమర్థులము' అని సమాధానమును వ్రాసి పంపెను. దానిం జూచి కోలాహలుఁడు మిక్కిలి దిగులుపడి యాచీటిని బట్టుకొనియే రాజు కడకుఁ బోసాగెను. దారిలో నితని వైఖరిని జూచి జను లీతనికే దప్పక పరాధవము కలుగక మానదనియును, తమ కోరిక లింతకాలమునకు ఫలించినవనియును, లోలోన సంతసింపసాగిరి. కోలాహలుఁడు రాచ నగరికిఁ బోయి, ప్రభువును దర్శించి, యావద్వృత్తాంతమును వివరించి చెప్పి 'ప్రభూ, నాకుఁ దీఱనియవమానము కలిగినది; నా బ్రతు కగ చాటపా లైనది. నేనిక నిచటనుండక వేతెయ్యెడకయినను బోయెదను' అని యనెను.

రాజు 'మీ రెంతమాత్రము దిగులుపడ నక్కఱలేదు. సరస్వతీ దేవి మీకు వశపర్తినికదా! నేను యాముసునికి వర్తమానమంది రప్పింతును. ఆతనిని వాదమున నోడించి నుఖముండుఁడు' అని కోలాహలు నూఱిడించి యాముసునిఁ దనసభ కాహ్వానించుచుఁ జీటిని వ్రాసి భటులచేతఁ బంపెను. వారు పోయి యాముసున కాచీటి సీయఁగా నతఁడు దానినిఁ జూచివైచి. వారినిఁ దూలనాడి పంపెను. తువిషయమును భృత్యులు రాజున కెఱిగించిరి. యాముసుని సగౌరవముగఁ బిలువనంపక సామాన్యనిఁ బిలిచినరీతిని భటులమూలమునఁ బిలువనంపుట తప్పని రాజు గ్రహించి మంత్రుల సంఘి పిలిపించెను. మంత్రులు మిగుల గౌరవముతో నాహ్వానింపఁగా యాముసుఁడు గురువగు భావ్యగురునితోఁ గూడ రాజాస్థానమునకు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు మంత్రి సామంత బంధుమిత్రాదులతోఁ గొఱుపుండెను.

అప్పుడు యామునుడు రాజును జూచి 'రాజా, హిమాలయ సేతువులకును, తూర్పు పడుమరకొండలకును నడుమగల భూభాగమునఁ బూర్వోత్తర మీమాంసాశాస్త్రములలో నా కీడైనవాఁ డింకొకఁడు లేఁడు. కోలాహలునితోడి వాదమున జయాపజయములను నిర్ణయింప మధ్యస్థులను బిల్వనంపుము.' అని పలుకఁగా జనవిభుఁ డట్లే సభకు విద్యవత్సవుల నందఱిని రప్పించెను. మఱియు నతఁడు వాదవివాదములను గమనించుటకు రావలెనని తన పట్టపుదేవికి వర్తమాన మంపెను.

రాజమహిషి. హంసతూలికాతల్పమున విశ్రాంతి గైకొనుచు, పాటకతైలు వీణలు మీటుచు బాడఁగా సుఖపారవశ్యమున నించుక సేపు నిదురించి యొకకలఁ గని పెంటనే మేల్కొని, యాకలలోని విషయము నొక చెలికతైతో నిట్లుచెప్పెను: 'చెలీ, మన పురోహితుఁడగు కోలా హలుఁడు గర్వించి, శనకుఁ గట్నమును బంపవలె నని భాష్యగురునకుఁ జేరిని బంపెనట! ఆచీటి నాతని శిష్యుఁడగు యామునార్యుఁడు చించి. తన బిరుదులను చెలిపెనట! కోలాహలుఁ డీ విషయమును బ్రభువున తెఱిగించి, యామునుని సభకు రప్పించి, వాదించి మూఁడు వచనములలో నోడెనట!'

ఈ నవ్వువృత్తాంతమును విని చెలి రాణితో నిట్లనెను: 'అమ్మా, ఇది మేలైనకల. యామునుడు మహాబిద్వాంసుఁడు. అతఁడు వాదమున నాక్కియాభ్యాసు నోడించుట యొకమిత కాదు. యామునుని తాత యగు నాథముని మన ప్రభువుల తాతగారి కాలమున నుండిన గొప్ప విద్వాంసుఁడు. ఒకప్పు డా రాజసభలోని పాటకతైలగు నిరువురు వేళ్ళ లలో నొకతె దేవగానమును, వేఱొక్కతె మానవగానమును వినిపించగా ప్రభువులు మానవగాన మొనర్చినయవతనిని మెచ్చి, దేవగాన మొనర్చిన జవ్వనిని గొంచెవఱచెను. ఆమె పెంటనే రాజాస్థానమును విడిచి పెక్కు

దివ్యదేశముల కేగి తన గానమాధుర్యమున జనులను మెప్పించి, బహు మానవుల నందుచు వీరనారాయణపురమునకు వచ్చెను. దేవమనుష్య గానతారతమ్యము నెఱిగిన నాథముని యామె గానమును మిక్కిలి ప్రశంసించి గౌరవించెను. పిదప నామె మఱల చోళరాజుధాని కేగి రాజును గాంచి 'ప్రభూ, దేవ మనుష్యగాన తారతమ్యము నెఱిగినవాఁ డొక్క నాథముని తప్ప వేఱొకరు లేరు. ఈ తత్త్వము నాయన మీకుఁ దెలుపఁగలఁడు' అని తెలిపెను. చోళరాజు నాథమునిని దన యాస్థానమునకు రప్పించెను. ఆతఁడు నానావిధ తాళమేళనమునఁ దన భాగినీయులచే వేర్వేరుగ దేవ, మానవ గానములను బ్రదర్శింపఁ జేయఁగా, దేవగానమునందలి వైశిష్ట్యము రాజుమది కవగతమయ్యెను. రాజు నాథమునిని బ్రశంసించి కనకాభిషేకాది సత్కారముల గౌరవించెను. యామునుఁ డా మహామహుని పేర్రొడు. కావున వాదమునఁ బ్రతివాదులను గెలువఁగలఁడు. '

రాణి చెలికత్తెలపలుకుల నాలించి యామునునిఁ దన మనముననే ప్రశంసించి యాతని విజయమును గోచెను.

ఆ సమయమునఁ జెలికత్తెలు కొందఱు వచ్చి రాజసభలో యామునునికిని, రాజపురోహితునికిని వాదము జరుగనున్నదనియు, దానిని బరికించుటకుఁ దమదేవేరి రావలెనని ప్రభువులు కోరుచున్నారనియుఁ తెలిపెను. రాణి రంగమదేవి తాను గనిన కల సత్యమగు చున్నందుకు సంతసించుచుఁ జెలికత్తెలతోఁ గూడ నాస్థానమండపమున కేగెను. చెలికత్తెలు తెఱనుబూసఁగా నామె కాంచన భద్రద్రవీరమున నాసీనయై, సభను గలయంగనుంగొని యామునేయునిఁ గాంచి యాతని చక్కఁదనమునకు, తేజమునకు నచ్చెరువడి కొనియాడెను.

అప్పుడు రాజు యామునునిఁ గొంచె మనూయతోఁ జూచి 'మీరు మా శాసనమును గౌరవింపఁగైతిరి. మా పురోహితుని విద్యాశేఖను

లెక్కింపక చింపినైచితిరి. దాని ఫలిత మిపుడు తెలియఁగలదు ' అని పలికెను. అపుడు వట్టపుదేవి రాజును జూచి ' ఓ శ్రీరంగవతీ, నాథముని తీర్థయాత్రకై యుత్తరదేశమున కేగి, యమునాతీరమునందలి విష్ణు దేవునిఁ గొల్వఁగా, ఆ దేవునియంశమున నాథముని కుమారుఁడు ఈశ్వరవహానికిఁ బుత్రుఁడై యీ యమునుఁడు జన్మించెనని వింటిని. వాడ మున నీతఁడు తప్పక జయింపఁగలఁడు. తొల్లి పరకాలుఁడు త్రికవిని గెలువలేదా? కంటనాథుఁడు శరారిపూక్తుల కోడలేదా? అట్లే యము నునికి విద్యజ్ఞున కోలాహలుఁ డోడిపోవును ' అని చెప్పి, రాజు కోరికపయి పరకాల, శతారులవృత్తాంతముల నిట్లు వివరించెను :

' పూర్వము పరకాలుఁడను విష్ణుభక్తుఁడు ఛోర్యమున ధనము గడించుచు భగవద్భక్తులపూజలకై దాని నుపయోగించుచుండెను. ఒకప్పు డొక బంగారు తై నవిగ్రహమును దెచ్చి, తిరిగి తై నులకు నిచ్చెద నని వారికిఁ జెప్పి, కొనవేలుమాత్ర మిచ్చెను. వారు దానిని దీసికొనక రాజునకుఁ దెలుపఁగా, వారిని వాడమున జయించెను. పిదప నొకప్పు డా తనిని ద్రికవి యెదిరించఁగా, వారిని స్తుతించి యద్భుతకవిత్వసంపదచే బరకాలుఁ డాత్రికవి నోడించి చతుష్కవి యను బిరుదు నిలుపుకొనఁ గలిగెను.

పూర్వము మధురాపురమునఁ గంటనాథుఁడను విద్వాంసుఁడు దిగ్విజయమొనర్చి శంకపలక యను పేర నొక పలక నేర్పఱచి, దాని మూలమున నితరులపాండిత్యమును బరీక్షించి, యోడించుచు, విద్వాం సులవలనఁ గప్పము లందుచుండెను. అతఁడు విద్వాంసులకుఁ గంటకుండై యుండెను.

ఆ కాలమునఁ గురుకాపురమునఁ బగోపకారి యగు కారియను నుత్తమునకు కారిమారుఁడను పుత్రుఁడు కలిగెను. పుట్టిన బాలుఁ

జేకువక, ఉగ్గు, పాలు త్రాగక, కనులు తెరిచి యుండుటవలనఁ దలిదండ్రు లా బాలు నొక చింతఁజెట్టుకొంద నుందిరి. ఆ బాలుఁడు పద్మాసపస్థుడై విష్ణుని వైభవము ననుభవించి, గొప్పవిద్వాంసుడై దివ్యప్రబంధములను రచించుచు హరిభాగవతత్పరుడై యుండెను. అతని తేజము దిగంతరాశ మున వ్యాపింపఁగా, ఉత్తరదేశమునుండి మధురకవి యను నతఁడు వచ్చి శతరిపు నామమునఁ బ్రసిద్ధుఁడగు నా శారిమారునికిఁ బడునాటెందలు ఛక్రితోఁ శ్శుశ్రూష యొనర్చి ద్రావిడవేదము నభ్యసించి పేరుగాంచెను.

మధురకవికిఁగిరిని సహింపని కంబనాథుని కింకరులు ‘కంబనాథుని గల్పినఁగాని మీ బిరుదు చెల్ల’దని పలుకఁగా, నతఁడు ‘నేను శతరిపుని శిష్యుఁడను; అతఁడు రచించిన ద్రావిడవేదమునందలిపత్రము నొక దానిని మీ కిత్తును. దానిని మీరు కంబని కిండు. అతఁడు దానిని మెచ్చినచో మమ్ము గౌరవింపుఁడు. లేనిచో నేఁ బరాజితుఁడ నని యొప్పుకొందును’ అనెను. ఆ కింకరులు దానికి నమ్మకించి, యా పత్ర మును గొనిపోయి కంబని కిచ్చిరి. దాని నతఁడు శంగపలకపై నుంచి పరీక్షించి, ఉత్తమమైనదని గ్రహించి, తన యోటమిని నమ్మకించెను.

వారికింట నీ కోలాహలుఁడు ఘనుఁడు కాఁడు. అొల్లి మధుర నగరరాజనభలో విద్వాంసుల నోడించి, రాజు నిర్ణయించిన శుల్కమును నేలపైఁ బడునట్లు చేసిన విష్ణుచిత్తునివలె నీ యామునుఁడు కోలాహలుని జయింప వచ్చియున్నాఁడు.’

అంత రాజు విష్ణుచిత్తుని వృత్తాంతమును వివరింపఁగోరఁగా రాణి యిట్లు చెప్పెను :

‘పాండ్యదేశమున నమ స్తనంపదలకు నాలవాలమగు విలిపుత్తూరను నగరము కలను. అందు భగవంతుఁడగు పటపత్రశాయి వెలసియుండెను. ఆ నగరమున, పెరియాళ్వారు (విష్ణుచిత్తుఁడు) అను పేరుగల విష్ణుభక్తుఁడు

పూచోటను జెంచును, అందలి పూవులతో మాలలుకట్టి యాభగవంతుని నీ సమర్పించుచుండును.

పాండ్యదేశమునకు మధురానగరి రాజధాని. అందుండి వరదుఁడను పాండ్యరాజు రాజ్యమును బాలించుచుండెను. ధర్మపరాయణుఁడగు నా రాజు ప్రజల కష్టసుఖములను స్వయముగఁ దెలిసికొని రాదలఁచి సమరేయి దేహము నిండుగఁ గంబళిని గవ్వకొని తిరుగుచు నొకయింటి ముంగిటి పంచం బండుకొనియున్న యొక బ్రాహ్మణునిఁ జూచి ‘వాకిట నిదురించుటకుఁ గారణ మే’ మని ప్రశ్నించెను. దాని కా బ్రాహ్మణుఁడు తాను పరదేశీయునియు, గంగాదితీర్థములను సేవించి వచ్చుచు నిదుర రాగా నచట శయనించితి ననియుఁ జెప్పెను. అప్పుడు రాజు ‘అయ్యో, అట్లయినచో గంగాతీరమున నుండు గొప్ప మునులవలన మీరు కొన్ని ధర్మములను వినియేయుండురు. మీరు వినిన ధర్మములను దెలుపఁ గోరెదను’ అని యడుగఁగా నా బ్రాహ్మణుఁడు - వానకాలమునకై తక్కిన యెనిమిది నెలలు వలసిన వస్తువులు కూర్చుకొనవలెను. రాత్రి కొఱకుఁ బగటివేళ సామగ్రి సేకరించుకొనవలెను. ముసలితనమునకై యావసమున రాశ్మిద్రులను వేడి ధనము గడించుకొనవలెను. అశ్లేష్ఠ, పరతత్త్వము సీ జన్మముననే యెఱుంగవలెను - అను సర్థము గల శ్లోకము చెప్పెను.

ఆ పలుకు లాలకించి తా నింతవఱకును బరతత్త్వ మెఱుంగఁబ్రయత్నింపనందుకుఁ జింతించి, రాజు బంగారము విద్యాశుల్కముగా నొసర్పి తన సభలో వ్రేలఁగట్టి పరతత్త్వమును నిర్ణయించినవారు దానిని గ్రహింప వచ్చునని చాటించెను. పెక్కుమంది వచ్చి తమతమ మతములనుబట్టి దానిని వివరించిరి. తాని శుల్కము క్రిందఁ బడలేదు.

విల్లిపుత్తూరులోని వటుప్రతాపి విష్ణుదిత్తునిఁ బిలిచి ‘విష్ణువే పరతత్త్వముని వివరించి, శుల్కముఁ గొనిరమ్ము’ అని చెప్పి పంపఁగా నతఁడు వాదింది పరవాదులను గెలిచెను. అంత శుల్కము తనయంతఁ గ్రిందఁబడెను. రాజు విష్ణుదిత్తునిఁ బొగడి వైష్ణవమతమును స్వీకరించెను.

ఈ రీతిని యామునుడే కోలాహలుని గెలువఁగలఁడని నాకు గట్టి నమ్మక మున్నది. అతఁ డోడినయెడల నీ ద్వారమును గావలికాఁచు కుక్కలను నేఁ బోషింతును.'

రాజమహిషి యిట్లు పల్కఁగా 'కోలాహలుడే జయించును. అతఁడు జయింపనియెడల నా రాజ్యమునం దర్థరాజ్యము నిత్తు' నని రాజును ప్రతిప యొనర్చెను.

పంచమాశ్వాసము

పిదప రాజు కోలాహలుని వాదమునకుఁ బ్రోత్సహింపఁగా నతఁడు భాష్యగురు నధిక్షేపించెను. 'శక్తియున్న యామునునితో వాదించుము ; లేనిచో నతనిని శరణువేడుము' అని భాష్యగురుఁడు పల్కెను. అంత, యామునకోలాహలులు పరస్పరము నధిక్షేపించుకొనిరి. పిదపఁ గోలాహలుఁడు యామునునితో 'నీవు మూఁడునుడువులు నుడు వుము. అవి కావని నేను నమర్థింతును. నేను నమర్థింపలేనియెడల నీ సాదరక్షచే నా మొగమును గొట్టుము' అని పలికెను. అంత యామునుఁడు 'ఈ రాజు సార్వభౌముఁడు ; ఈ రాజు సతీలలామ మహా పతివ్రత ; నీ తల్లి గొఱ్రాలు కాదు' అని మూఁడుమాటలు పలుకఁగాఁ గోలాహలుఁడు నిర్ఘాంతపడెను. వానిని గాదని చెప్పట కతనికి సాధ్యపడ లేదు. తొందరపడి యట్లు చెప్పినందుల కతఁ డెంతయు విచారించెను. అతఁడు మాటుపలుకక మానము వహించుటఁ గాంచి యామునుఁ డాతని నధిక్షేపించెను. నభావదులు యామునుని స్తుతించిరి. యామునుని వాక్కులను గాదనలేని కోలాహలుఁడు తాను తొందరపడి ప్రతిజ్ఞ చేయుటకును, శాస్త్రచర్చకు దిగకుండుటకును మిగుల విచారించి, రాజు వలనఁ దన కెట్టిప్రమాదము కలుగునో యని భయపడెను. వాదమున గెలిచిన యామునుని రాజపత్ని మిగులఁ గొనియాడెను. రాజకూడ నాతనిని బ్రశంసించెను.

అంత యామునుడు కోలాహలుని గాంచి 'ఓయీ, 'విద్యా వివాదాయ, ధనం మదాయ' అను సూక్తియు, 'శక్తిః పరేహం పరిపీడ నాయ' అను సూక్తియు నీయందే సమన్వయించుచున్నవి. 'రాజవాపం పురోహితః' అనుటకు సీవే తార్కాణమవు. మేలిగుణములు నీయెడఁ గలవైనవి. నీవు లేనిపోనిప్రతిజ్ఞ నొనర్చి పరాభవ మొందితివి. నీ కోపమే నిన్నీగతికిఁ దెచ్చినది. విద్వాంసుఁడ వైనందుల కుత్తముఁడని పేరు తెచ్చుకొనలేకపోతివి. నీవు విప్రవిత్తమున జీవించితివి ; పరహింస లకుఁ బాల్పడితివి ; ఆర్యులవలనఁ బన్ను గ్రహించితివి ; పెద్దలతోఁ గలహించితివి. ఇఁకనైనను, ఇట్టిగుణములను విడిచి, సుజనులపద్ధతి నవలంబించుము' అని హేతజోధ యొనర్చెను.

పిదప విద్యార్థుఁడ కోలాహలుని నిందించి, యామునేయుని మిగులఁ బ్రశంసించెను.

యామునుడు గల్పెనని రాజపత్ని మిక్కిలి యానందించి, తన సంతోషమును గరతాళధ్వనులచే వెల్లడించెను. ఆమె తెరమటుఁగునుండి వచ్చి యామును నెత్తుకొని ముద్దాడెను. ఆమె తన భర్తనుజూచి 'ఈతఁడు శ్రీవిష్ణుని యవతారము. ఇతనికి సాష్టాంగ సమస్కృతి యొనర్చుము' అని పలుకఁగా, అతఁ డట్లుచేసెను. మఱియు నాతఁడు యామునుని మిగులఁ బ్రశంసించి, తత్త్వము సుపదేశింపఁగోచెను. యామునేయుడు 'వల్లె' యని నుదర్చనహామము నొనర్చి, రాజనకును, రాణికిని, కోలాహలునకును చక్రాంకనము చేసి, యాముగ్గురికిని దత్తవ్రత యము సుపదేశించెను. 'మీ రెల్లపుడును భాగవత కైంకర్యము చేయుచు, లోకైకత్రాణపరాయణుఁడగు వాసుదేవునే ధ్యానించుచుండవలె' నని బోధించెను. వా రాతని యుపదేశములకు మిగుల సంతృప్తిఁజెందిరి.

పిదప, రాజు తాను రాణితోఁ బందెమువేసిన ట్లర్ధరాజ్యమును యామునునకు ధారాదత్తము చేసెను. కోలాహలుడు యామునునికి శిష్యుఁడగుచు సతని యాదేశమున నాథమునిదాసుఁడను నామమును గ్రహించెను. అనంతరము యామునుడు రావణినితో నిజగృహమునకుఁ బోయెను. (శేషము లుత్తము.)

ఇతివృత్తపరామర్శ :

విద్యాగురువైనను వైష్ణవుడు కానిచో, నాతనికి నమస్కరింపరాదనునంత మతాభినివేశము (ఆ. 1-209) కల యీ యాముసవిజయవిలాస కవి తన ప్రబంధమునకు సుప్రసిద్ధ వైష్ణవాచార్య పురుషుడును, స్వవంశ మూలపురుషుని నంతటిలోనివాడును నగు యాముసునియొక్క చరిత్రము సముచితమగు నితివృత్తము కాగలదని భావించి, అందు యాముసుని జననముమొదలాయన రాజపురోహితుని జయించి యర్ధరాజ్యమును బడయునంతవఱకును గల వృత్తాంతమునుమాత్రము స్వీకరించి యీ ప్రబంధమును నిబంధించ నుద్దేశించివట్లాతః డీగ్రంథమున కిడిన యాముసవిజయవిలాసమును పేరునుబట్టి తోచుచున్నది. కవి యీ ప్రబంధములో నర్ధభాగమునందు (నాలుగైదాశ్వాసములలో) యాముసుని పురోహిత పరాజయ వృత్తాంతమును విస్తరించి వర్ణించియుండు టాతని యా యుద్దేశమున కనుగుణముగా నున్నది.

మఱియు, నీ ప్రబంధము నందలి,

‘పంకజనేత్రి, యింక నొక భాగవతప్రభుప్రభావ మే

బొంకముగా వచింతు విను ; భూమినిలింపులఁ దా నలంపుచుక

శంకరసామ్యుడై బహువిచారవిదూరుఁడు పాఱుఁ డంపుని

శృంకపుఁజీటిఁ జించి పెలుచుక గెలిచెక వడి మూఁడుమాటలక.

(ఆ. 1-86)

అన విని భార్గవీమణి మహాద్భుతమంది ముకుందుఁ గాంచి యో
యనఘచరిత్ర, వార లెవ ? రవ్వయ మెయ్యది ? మూఁడుపల్కులక
గొని యని గెల్పు నెట్లు ? వివర గోరితి దీని నవిస్తరంబుగాఁ
దనుఁ గని తెల్పవే యనినఁ దత్కథఁ జెప్పఁదొడంగె దేవితోక.’

(ఆ. 1-87)

అను పద్యములవలన విష్ణుదేవుడు లక్ష్మీదేవికి వివరింపఁదలచి నదియు, ఆమె వినఁగోరినదియు యామునవిజయవృత్తాంతమే యని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంకను, ప్రబంధలక్షణములగు పురము, పుత్రోదయము, చంద్రోదయము, సూర్యోదయము, నాయకవిరహ, వినాహములు, నాయకవిజయము, నాయకాభ్యుదయము, మున్నగు కొన్ని వర్ణన లిందుఁ గవి కావించియున్నాఁడు.

ఇంతియకాక, ఈ ప్రబంధమునకు యామునని నాయకునిఁగ, రాజపురోహితునిఁ బ్రతినాయకునిఁగ నొనరించి కవి క్రమముగా నా యిరువురకు సత్యంత ముత్కర్షణావకర్షణలు కలుగునట్లు వర్ణించియున్నాఁడు; నాయకవిజయాభ్యుదయము, సత్కుజ్జ్వలముగ వర్ణించి మోదాంతమై యుండవలెనను ప్రబంధసామాన్య సంప్రదాయమును సైతముఁ బాటించి యున్నాఁడు.

మీఁద వివరించిన కారణములనుబట్టి యీ ప్రబంధము నాయ కాభ్యుదయము తుదగా నై దవ యాశ్వాసముతోఁ బరిసమాప్తమగునని సంభావించుట సమర్థమే యగును. ఇట్లయినచో, గ్రంథ నామమును సార్థకమగును. ఇం దై దవయాశ్వాసముతుదిని లుప్తములైన పద్యము లొకకొన్నియే యుండును.

కాఁగా, ఈ ప్రబంధమున యామునని తోరయాశ్రమ వృత్తాంతము వర్ణితమై యుండుననియు, ఆ వృత్తాంతముగలభాగము లుప్తమై యుండు ననియు నూహించుట కవకాశము కనుపింపదు.

కవి దివ్యసూరిచరిత్రాదులందలి యామునని పూర్వాశ్రమ వృత్తాంతమును గ్రహించి అందు లేని యంశములను గొన్నింటిని జేర్చి కలవానిని మార్చి, వర్ణనాదులచే విస్తరిల్లఁజేసి వేయింటికిని వర్ణన

ములుగల ఈ ప్రబంధమును రచించినాడు. యామునుడు రాజపురోహితుని జయించుట నిస్సంశయమనుటకై వర్ణింపబడిన నాథమునిమహిమ, పరకాలునిప్రభావము, శతారివిజయము, విష్ణుదిత్తునిమాహాత్మ్యము (ఆ. 4), యామునుని పూర్వపురుషులగు శరమర్షణాదుల చరిత్రలు (ఆ. 1) నిందుఁ గ్రొత్తగాఁ జేరిన విషయములలో ముఖ్యములైనవి. వర్ణనములలో నతిచేలముగా వర్ణితమై మున్నూఁబ పద్యములతో, రెండు మూఁడు అశ్వాసములు నిండిన యామున వివాహోపనయనములకు సంబంధించిన విషయము మిక్కిలి ప్రధానము. మార్పులలో విచిత్రమైనది యామునుని సంప్రప్తయౌవనునిగ వర్ణించుట.

దివ్యసూరిచరిత్రాదులలో యామునుఁడు వివాహితుడైనను బాలుఁడు. ఆముక్తమాల్యదయందు, గురుపరంపరా ప్రభావమున నాతఁ డుపసీతమాత్రుడైన బాలుఁడు. ఆముక్తమాల్యదలో వాద విజయియైన యామునుని మెచ్చి మధురాధినాథుఁడు వీరశైవుఁడగు తాను పరమవైష్ణవుఁ డగుటయేకాక యాతనికిఁ దనతోఁబుట్టువు నిచ్చి వివాహము గావించి యర్ధరాజ్యము నొనఁగెను. గురుపరంపరా ప్రభావమున వాద విజయానంతరము కొంతకాలము గడచినపిదప యామును నకుఁ దండ్రియే వివాహమొనరించెను.

ఇట్లేల్లగ్రంథములు యామునుఁడు బాలుఁడనియే పేర్కొనుచుండ, ప్రబంధకవియశఃప్రార్థి యగుటచేఁ గాఁబోలు నీ యామున విజయవిలాసకవి తన కావ్యమున నాతని కత్యంత వైభవముతోఁ బెండ్లి జరిగించుటయేకాక యౌవనదశావిషయకమగు విరహ సంతాపమున కాతనిని గుఱిచేసి, యాతనిచేత మదనేందుమందయనిలాదులను దీవ్రముగ దూషింపఁజేసినాడు. తరువాత నీ కవియే నాలుగైదాశ్వాసములలో రాజపురోహిత పరాజయవృత్తాంత వర్ణనమునఁ బెక్కిడల యామునుని 'బాలుఁడు, కుష్టఁడు, కుమారుఁడు, బుడుతఁడు, బ్రహ్మ

చారి' (ఆ. 4-70, 100, 101; ఆ. 5-8, 88) మొదలగు పదములతోఁ బేర్కొనినాడు. ఇది యొక యనంగతి. మరల నితఁడే యామున విజయానంతరము రాణి యామున నెత్తికొని ముద్దాడినట్లు,

‘అప్పు డకుంఠవేగమున నప్పుడమీశునిరాణి పాలులక
జప్పట లిచ్చి చాటుపతి చప్పటముం దొలగించి వచ్చి మా
యప్ప యటంచు నెత్తికొని యప్పయఁట గదియించి ముద్దులు
దప్పనఁ బెట్టి డించె.....’ (ఆ. 5-14b)

అని వర్ణించినాడు.

యావనవంతుడగు యామునని మహాపతివ్రతయగు రాజ్య యెత్తి కొని ముద్దాడినట్లు వర్ణించుట విక్కిలి యనుచితము! తక్కిన గ్రంథము లందు యామున నామె యెత్తికొని ముద్దాడినట్లే యున్నది. అయిన నేమి! వానియందలి యామునుడు బాలుడు. సంతోషాతిశయముచే బాలునెత్తికొని కౌగిటఁ జేర్చి ముద్దాడుట యెవ్వరికిని తప్పు కాదుకదా!

ఈ ప్రబంధముల నింకనుగల చేర్పులు, మార్పులు, వర్ణనములు గ్రంథము నామూలము నొకమాటు చదివిన విదితము కాగలవు.

కావ్యపరామర్శ :

యామునవిజయవీలాన రచయిత శబ్దాలంకారప్రియుడు; ఆంధ్ర వాఙ్మయమున వెలసిన శబ్దాలంకార ప్రచురములగు కావ్యముల నన్నింటిని వింతవింత తీరుల ననుకరించినాడు. ఇతఁడు పరమనిరంకుశుడు; శబ్దాలంకారసిద్ధికై భాషా నియమములకు లొంగని శబ్దపరంపరను విస్తారముగాఁ బ్రయోగించినాడు. ఇతఁడు ‘అపి మామం మమం కుర్యాత్ ఛందోభంగం సకారయేత్¹’ అను సిద్ధాంతమును జవదాటనివాడు;

1. ‘మామం’ అను పదమును, అర్థము కృత్తము కాని ‘మమం’ అను రూపముతోఁ బ్రయోగించినను దోషము కాదు. ఛందస్సుమాత్రము చెడలేకదను,

ఛందోభంగదోషము సప్రాప్తము కాకుండుటకై చ్యుతసంస్కారము లయ్యును, శూన్యార్థకములయ్యును లెక్కింపక శబ్దములను ద్రుంచియు, పెంచియు, మార్చియు విచ్ఛలవిడిగా వాడినాడు. ఇం దెక్కడనైనఁ గానవచ్చు ఛందోదోషములు లేఖకప్రమాదపతితములై నవరింపఁగదరక నిలిచిపోయినవికాని కవికృతములు కావు. ఇంత వ్యతంత్రముగా, ఇంత నాహసముతోఁ గావ్యములను రచించినకవి తత్పూర్వాంధ్రకవులలో నన్యుఁ డొక్కఁడు గానరాఁడు.

అయినను, నిరర్గళమయిన కవితాధార యితనికిఁ గొంత యలవడి నది. ఇతని పద్యము లనేకము తాళ లయానుగుణములయి సరసముగా నడచుచుండును. కావుననే యితఁడు 'సరసకవి' యనఁబడినాడు.

ఏదేని శబ్దాలంకారములేని పద్యము లీప్రబంధమున సామాన్య ముగాఁ గానరావు. అయినను, ఇది యథాలంకారశూన్యము కాదు; రచనాశీల్ప, కల్పనాకాశలములు లేనిది కాదు. కాని, వానియందును కవి స్వాతంత్ర్యము, నిరంకుశత చూపట్టుచునే యుండును. పలు పలుకులఁ బనిలేదు: ఇది యొక విచిత్ర కవితాలక్షణ సంపన్నముగ నపూర్వ ప్రబంధము. ఆంధ్రప్రబంధ ప్రపంచమున దీని కిదియే సాటి. కవి 'కవితా విచిత్రుఁడు' కదా!

స్థలీవులాకన్యాయానుసారముగా నీప్రబంధతత్త్వమును గ్రహిం చుట కీక్రింది యుదాహరణపరంపర పర్యాప్తము :

ఉదాహరణపరంపర :

1. అన్యగ్రంథానుకృతులు:

సీ. ఒకచాయ ననపాయపికగోయనముదాయ,

మొకసీమ నానామయూరవిసర,

మొకవంక నకలంకమకరాంకహయహేమ,

లోకక్రేప, వనదేవయువతిగీత,

మొకచెంత మరకాంతలకరాంతతనాద,
మొకచారి నవళారితోదితంబు,
లొకయోరఁ బలుచారణకుమారఘోతంబు,
లొకదండ నలిమండలికలగాన,

మొక్కమొగి మ్రోయఁ గదళీగృహతోపపన్న
కిన్నరీబృందబృందనంగీతరీతి,
నమరు నతివేలతోలాహలములకలిమి
నధిప, యాయద్రి తోలాహలాఖ్య మొక్కొ-

వసుచరిత్ర ఆ. 2-48.

సీ. ఒక తోన వనధానపికగాన మనమాన,
మొకతోన తుకసేనరక మహీన,
మొకకొండచరిదండ నకలాండజవిలండ,
మొకసానువున ధేనువులకదంబ,
మొకదిక్కు రతిసాక్కులకుఁ జిక్కుజిక్కువ,
లొకచక్కి గిరు లెక్కి యెరలుకరులు,
నొకమూల హిమజాలమకరాలయవిశాల,
మొకటెంకి బహుపంకజోద్భవంబు,
నొక్కతరి మించి గాంధర్వ ముర్వి నించి
వచ్చె ననఁ బర్వి సర్వ జీవవ్రజంబు
లచట ఘోషించుఁ దోషించు నతిశయించు
ననుసరించు వరించు హాయిని వసించు.

ఆ. 1-48.

పై వసుచరిత్ర పద్యమున కిది యనుకరణ మగుట స్పష్టము.

ఉ. స్వైరవిహారధీరలగు సారసలోచన టున్నచోటికి
బోరన లాఠివారు చొరఁ బూనినచో రసభంగమంచు నేఁ
జేరక పువ్వుఁదీవియలచెంత నె నిల్చి లతాంగియాపు క
న్నారఁగఁ జూచి వచ్చితి నవాంబురుహంబక, నీకుఁ దెల్పఁగఁ.

వసు. ఆ. 2-54.

ఇందు సారసలోచనలు 'రస' భంగమయిన 'సాలోచనలు' అగుదు
రనుట చమత్కారము. (సారసలోచనలు — రస = సాలోచనలు)

ఇట్టిదే యింకొకటి :

మ. విహరించుకొ మలయానిలుం డచట దావిం జిల్కి నెమ్మనియా
వి హరించుకొ బికనాదముల్ చెవికిఁ గావించుకొ జపుల్ పోద మా
సహకారాధిపదంబుఁ జూడఁగ వయస్యా, హళి వాటిల్లెడుకొ
సహకారాధిపదంబుఁ జూడఁగ వయస్యా, హళి యకానేకదా!

విజయవిలాసము ఆ. 2-5శి.

ఇందు హతారముతోఁగూడిన 'ఆళి' పదము 'హళి' యగునని
చమత్కారము. (హ + ఆళి = హళి).

చ. సరసిజగంధి, నేడు ఘనసార మసార మనకొ ఘనంబు దాఁ
గురియదె ; మీనవేత్రి, యింకఁ సోరకముఁన్నరఁ జేయఁ సోకముకొ
గరవదె ; సత్వలాధ, రిదె తైరవముకొ గని, వా గదల్చినకొ
కొఱుకదె కీరముకొ ముగుద, గొబ్బున వైర మదేల వీనితోకొ.

సీ. కేతకి యనిన నీకృష్ణపన్నగవేణి

విదలించి తా నల్పి వేయు నమ్మ ;

మకరంద మనిన నీమత్తేళనిభయాన

వాదించి దముఁ దీసివైచు నమ్మ ;

సారసం బనిన నీచాంపేయసుమగంధి

సానుకూలముగాను సైఁప దమ్మ ;

మాలతి యనిన నీమహానీయకులజాత

తీదీపు గావించఁ దివురునమ్మ ;

కెరలి మామాట విసకున్నఁ గేకి మకర

రసకులాంతము నీ కెల్లు పొనఁగు నమ్మ ;

బేల గదవమ్మ, యసి నవ్వి బాల దువ్వి

వనవిహారంబురుచి జారి వసతిఁ జేరి.

ఆ. 2-158, 159.

ఇవి మీఁది వసుచరిత్ర విజయవిలాసపద్యములఛాయలవియే ;
కాని, చమత్కారావిష్కరణమందుఁ గవి కృతార్థుఁడు కాలేక
పోయినాఁడు.

మ. కమనీయాకృతియోగ్యకీర్తనమునక గవ్యట్టు నాశ్వామ యా
సుమనోవల్లరి యానుభాసరసి యాసాంపాంతుడార్చివి యా
సుమబాణాంబక యాయమూల్యమణి యాచొక్కంపుఁ బూబంతియా
కొమరుంబ్రాయపురంభ యాదిగురుటాకుంబోడి నీకే తగున్.
వసు. ఆ. 2-51.

పై పద్యమున కనుకరణప్రాయ మీశ్రింది పద్యము :
మ. అనఘామోఘమనోహరాంగములతో నల్లారుముద్దైన యా
ఘననీలాలక నాతటిల్లతిక నాగాంగేయదివ్యాంగి నా
పనజాతాయతనేత్ర నాపాలతి నావామాక్షి నాశ్వామ నా
వనితారత్నము మీకుమారునకు నుద్వాహంబు నేయందగున్.
ఆ. 2-19.

పుష్పలావికలు :

నీ. వెలఁది, యీ నీదండవెల యెంత ? నా దండ
కును వెలఁజెట్ట నెవ్వనితరంబు !
కలువఁ దావులు గాన మలికదంబకవేణి ;
కలువదావులు వాడకయ కలుగునె !
కడివోదు నాకిమ్ము పదఁది, యీ గేదంగి ;
ననఁ గడివోమి ముందటికిఁ జూడు ;
జాతు లే వంబుజేక్షణ; పద్మినులుసైత
మును నున్నయెడ జాతు లునికి యరుదె !

యనుచుఁ దొలినడి నభిలాష లేనయ మూఁగి
పలుకుతోడనె నర్మగర్భంబుగాఁగ
నుత్తరము పల్లవక్రేణి కొనఁగు చలరు
లమ్ముదురు పుష్పలావిక లప్పురమున.

ఆముక్త. ఆ. 2-19.

దీనిచారి ననుసరించినవి యిందలి యీ క్రింది పద్యములు :

సీ. గోరంట వలెఁ జూచి కొమరు మర్వముజోడు
 మనుచు ముమ్మాటికి మాటవలదు ;
 కలువగావలెఁ జూచి కలిజాతులుగూర్చి
 వట్టివేరులు పూని వలవవలదు ;
 దండగావలెఁ జూచి తన్ని బొందునమర్చి
 బొగడఁ జేవట్టి చూ పునుపఁ గొనదు ;
 నీ వియ్యవలెఁజూచి నేవడమ్ములపేరు
 కోరకమ్ములమీఁదఁ గొనరు లరుదు ;

అనుచు నర్జున్ లలరంగ నాడువారి
 కలిమి వెలసేసి విటులెల్లఁ గ్రమ్ముకొనఁగ
 పుష్పలావిక లాధన్విపురమునందు
 విటుల కెక్కుడునై పూలు విల్వ రథివ.

ఆ. 4-224.

సీ. చులుకఁగా నీయవే పొలఁతి మాకీదండ
 ధరియింప సొంపుగాఁ దనరుఁగాడె ;
 వేగిర మీయవే వెలఁది యావగ చెండు
 మనను రాఁ బట్టఁగాఁ దనరుఁగాడె ;
 తడవేల యీయవే తన్ని చేఁ దగుబొందు
 తనమేన నూనఁగాఁ దనరుఁగాడె ;
 కలువ నీ వీయవే కలికి జేరమునేసి
 తలపూస మేలుగాఁ దనరుఁగాడె ;

యనుచు సరసులు గుప్తోక్త లాడి వారి
 ననయ మిగురొత్తఁ జిత్తముల్ పెనఁగొనంగ
 పుష్పలావిక లావీటఁ జూలుపు మిగిలి
 విరులు విల్వరు పురి వీధివీధులందు.

ఆ 1-103.

పాంచజన్య పర్వము :

మ. హరి పూరింపఁ దదాస్యమారుతనుగంధాకృష్టమై నాభిపం
కరుషాక్రోడమిళిందబ్బంద మెదురెక్కం దుష్క్రియాపంకనం
కరదైత్యానువరంపరం గముచురేఖం బొల్పు రాకానిశా
కరగారద్యుతి పాంచజన్య మొసఁగుఁ గల్యాణసాకల్యముఁ.
అము. అ. 1-5.

దీనిని మనమున నుంచుకొని రచియించినది యీ దిగువ పద్యము :

చ. హరిముఖ నిర్గతోజ్జ్వల మహానిల ఘోరతర ధ్వనిఁ నిశా
చరజననంఘ హృద్భయద శల్య మనంగ రుదించి యాసుధా
కరశతకోటి కాంతి గని కట్టినరీతి వసించి వెల్లు నుం
దరదర మాదరంబున మనంబున సన్నుతిఁ జేతు నేరతిఁ. అ. 1-7.

చ. జలరుహగంధి పీనులపసల్ నవనంభ్య నదేమిరెక్కనుఁ ;
తెలువనఖాంకురాభి నెలచేడియసైకముఁ దా నుచుక్కనుఁ ;
బొలఁతుక గచ్చిచన్నుఁగవ పువ్వులచెండ్లను లేదుబంతనుఁ ;
కలికిముఖారవింద మలకల్వలరాయనిఁ ద్రోసిరాజునుఁ.
విజయవిలాసము అ. 1-87.

మ. స్తనముల్ బంతుల లేదుబంతి యనుచుఁ జై గూడియాడుఁ ; విలో
కనముల్ మీసములఁ బుటంబు లిడుచుఁ గాఁడఁ వలఁ వైచు ; నా
ననముల్ రాజును ద్రోసిరాజుని కభర నానాట లెక్కించు ; నొ
య్యన నింతరే కొనగోళ్ళఁ జక్కల ను చుక్కంచెంచు నవ్వీడునఁ.
అ. 4-225.

దీనిని, పై విజయవిలాస పద్యమునకును గల పోలికలను పరికింపఁదగును.

సీ. ధాత్రీశ్వరులుగాని ధాత్రీశ్వరులు గారు
పురుడు వాగనుభూతిభూతిగతుల ;
మానవేంద్రులుగాని మానవేంద్రులు గారు
పోల్కి నయాభోగభోగకళల ;

రాజహంసలుగాని రాజహంసలు గారు
సరి సత్క-శాసారసారరుచుల ;
నరపుంగవులుగాని నరపుంగవులు గారు
తీరమెన్న వరధర్మ ధర్మభృతుల ;

జగతి నీమేటి కని నృపుల్ వొగడ నెగడె
నేవిరుడరాయ రాహుతాహితవహూ భు
జంగ బిరుదాంకపుంఖత నమరవిజయ
కాహలుండు తిమ్మవిభుఁ డాజిదోహలుండు. ఎనుచరిత్ర ఆ. 1 - 4.

సీ. గురుచంద్రులెకాని గురుచంద్రులును గారు
సద్భక్తమా మేధాప్రసాదవిధుల ;
బ్రహ్మదులెకాని బ్రహ్మరులును గా ర
తులవచో చాతుర్యధుర్యగతుల ;
బాడబేళులెకాని బాడబేళులు గారు
పాలయుశుదిహ్నాతిభూతిరతుల ;
మనుధర్మజాలెకాని మనుధర్మజాలు గారు
ప్రతిసీతిధర్మధర్మాభిరుచుల ;

ననుచు భూజను లంతంత నభినుతింప
సకలబుధసేవ్య విభవాభిజాతశీల
చారునుందర విద్యావిశారదాత్ము
లగుచు మునిజను లుండు రయ్యుటవియండు.

ఆ. 1-49.

పై పనుచరిత్రపద్యమే దీనికి వరపడి.

సీ. మందుల కెఱిగించు మంత్రార్థములు గావు
కోలాహలాహలాకులికేవితతి ;
తలపడి బోధించు ద్రావిడంబులు గావు
వ్యాఖ్యానగు పై గీర్వాణఫణితి ;

పెరవుగా నూహించు విష్ణుగాఢలు గావు
 వ్యాసఘట్టనమాస వచనతతులు ;
 సౌలభ్యమును దెల్పు చరమార్థములు గావు
 భీకరాద్వైత గంభీరకృతులు ;
 పంచసంస్కారయుక్త సంపదలు గావు
 భర్గ వంశాక్షరీమంత్ర బలము లహహ ;
 వెట్టివైష్ణవ తత్త్వము విడువ విచట ;
 ప్రేతెదవు బాలకరితోడఁ బెనుగుకరణి.

అ. 5-15.

సీ. నమద పుష్పంధయ ఝంకారములు గావు
 భీషణకుంభింద్ర బృంహితములు ;
 వాయునిర్గతపద్మ వనరేఖపులు గావు
 తురగరింఖాముఖోద్ధాతరజము ;
 లాక్ష్మీర్ణ జలతరంగాసారములు గావు
 శక్త్రు ధనుర్ముక్త సాయకములు ;
 కలహంస సారసకాసారములు గావు
 దనుజేంద్ర సైన్యకదంబకములు ;
 కమలకల్పార కనుమనంఘములు గావు
 చటులరిపు శూలఖడ్గాది సాధనములు ;
 కన్య, నీవేడ ? రణరంగగమన మేడ ?
 వత్తు వేగమ, నిలుపుము ; వలదు వలదు.

భాగవతము, దశమస్కం. ఉత్తర. 153.

దీని ననుసరించి రచించినది మీఁది పద్యము.

ఉ. ఎక్కడివాఁడో యక్షతన
 యేందు జయంత వసంత కంఠులకా
 జక్కఁదనంబునన్ గెలువఁ
 జాలెడు ; వీని మహీనురాస్వయం
 వెక్కడ ? యాతనూవిభవ
 మెక్కడ ? యేలనిబంటుగా మరుం
 దక్కఁగొనంగరాడె ? యక

టా, నను మీడు పరిగ్రహించినా! మనుచరిత్ర అ. 2-35.

దీనిజాడల వడచినవి యీ క్రింది పద్యములు :

చ. అతఁ డతి శాంతుఁడై తగి జయంతినిఁ గంతుని నావసంతినిఁ
గుతుకముతోడఁ జూడ నలకూబరునిఁ నలునిఁ నిశాకరుఁ
నతతము గెల్వఁజాలు బలుచక్కఁదనంబున మించి కాంచనా
కృతిఁ గలిగించు మించుల వరించుచు నీశ్వరు పేరుఁ గాంచుచుఁ. ఆ. 1-188

ఉ. ఎక్కడివాఁడో యింద్రుఁ డలకేంద్రుఁడు చంద్రుఁడు జోడుగాని వాఁ
డొక్కఁడు వైష్ణవుండు చెలువొప్పడిబాలుఁడు వచ్చి మెచ్చక
గ్రక్కున భావ్యదేశికునికైఁ దగుపత్రికఁ దీసి రోసి దాఁ
బక్కనఁ జించివేసి, మనభాగ్యఫలం బిదియేమి తెల్పుదుఁ. ఆ. 4-58

ఈ కవి యను కరణవిధానముఁ దెలియుట కివి చాలును. ఇట్టి
యనుకరణము లీ గ్రంథమున ననేకము. శబ్దాలంకార ప్రధానములైన
ప్రాచీన రచనములనే యీ కవి యెక్కువగా ననుకరించెను.

2. వర్ణననైపుణ్యము :

నైమిశారణ్యము :

సీ. మాధవారాధనోన్మత్తకుకాలాప

భాగ ధేయామోదభాగవతము,

హృథృద్విరాజసామజధార్తరాష్ట్రపుం

భావవరంపరాభారతంబు,

సారార్కవంశభూజాతాప్రమేయార్థ

మహితప్రభావరామాయణంబు,

ఘనసారవృత్తలక్షణగణాలంకార

కవిసేవ్యకల్పితకల్పవల్లి,

ముఖ్యనకుభాభిముఖ్యాతిముక్తముక్త

నైజమంతిమణిరమావాస మగుచు

వాసుదేవునివక్షమై వన్నె కెక్కిఁ

బుణ్యజనగామి నైమిశారణ్యభూమి.

ఆ. 1-44

శుశ్రవఃభట్టాభ్యాయ గృహము :

గీ. అల్లఁదామరకొలను చుట్టాలమరలి
బంధుమందార మాఁకటివంట పెద
వారిపెన్నిధి యాచకపారిజాత
మాశ్రీతుల కల్పవృక్ష మాయనగృహంబు. అ. 1-141.

బాలెంతరాలు :

ఉ. నెచ్చెలు లెచ్చరింపఁ బటునింబపుటంబులతోఁ గరాంజలి
బిచ్చిలువంకక త్రి యెదఁ బెంచినకంబడి జాఱుగొప్పు మైఁ
బచ్చనిపూత కప్పురపుబాగపువీడ్యము పుక్కిటం దగ్గ
వచ్చి కొలంకుఁ జొచ్చె నటు వామవిలోచన స్నానసూచనన్. అ. 1-165.

ఊయెలలోని యామునబాలుడు :

గీ. ఈటకంబై నతోట్ల రత్నాకరంబు,
శనతిగలపచ్చపాత్రిలి వటదళంబు,
భవనసంక్రేతమైయొప్పుబొజ్జ యవ్వత,
మతఁడు స్వామ్యవతారుడై యలరు టరుచె ? అ. 1-178.

యామునుని శైశవక్రీడలు :

చ. పొరలు, బరుండు, నొత్తగిలు, బోరగిలంబుడు. నెత్తియెత్తు, మై
జరుగు, గరంబు లానుకొను, సాగిలిదోగు, నడంచు, లేచు, బైల్
దిరుగు, మనోహరోక్తుల నుధీజనులన్ బ్రమయించు నందియల్
మురుపులు మద్దికాయలును మువ్వలు గంటలు గట్లుగల్లనన్. అ. 1-182.

కపోలములు :

ఉ. పాదరసంబు లోడవిలి పైఁ బొడఁ జూపుచు గాఢపాతి యా
మోదము లేక దారువులముట్టడిఁ జిక్కి ఘనాల్ప రూపముల్
భేదముఁ బుచ్చి భిన్నతకు భీతిలి యద్దము లామె చెక్కులం
దాదరనై వసించె నన నందమగూఢ చలిన్ గపోలముల్. అ. 2-99.

ixii

మేళి:

ఉ. వారిజనేత్రివేణిఛవి వాసుకియో, లనదంబుదంబో, క
 స్తూరిబిడారో, నీలమణిసోయగమో, వదనేందు భీతి వె
 దూరిన మేచకంబో, మదనోత్పలకృష్ణవరంబో, సారకా
 సారవిహారశైవలయ్యు, శ్యామలమూర్తియొ యెన్న శక్యమే.

ఆ. 2-106.

వెన్నెల :

సీ. కలిగినపాలు లోకముపాలు గావించె,
 దుగ్ధసాగరుఁ డెంతమండగిడు!
 ఉండినవెండి బ్రహ్మాండంబు నిండించె,
 భూతేశ్వర డెటువంటిబొండకొయ్య!
 ఇంపైనఘనసార మెల్ల దిక్కులఁ జల్లె,
 వెన ననంతం డెంతవేరువిత్తు!
 మధురామృతంబు నీమలకెల్ల నొప్పించె
 పృథ్వీశ్రవణం డెంతవెట్టివాడు!

కాని మనకేల లోకులకలిమిగొడవ
 మించి కుదుచుచు వానంబు లెంచుకొనుట
 తగవు గాదని వెన్నెలల్ ద్రావి మోవి
 చప్పరించి చకోరముల్ నంచరించె.

ఆ. 3-24.

ఇందలి నుడికారములు పరికింపఁదగినవి.

యామునుని సౌందర్యము :

సీ. మొగసిరుల్ దొగతేనివగవెల్లఁ దొలగించు,
 తారకల్ తొవ లమృతమునఁ దేల్పు,
 పలుకులు నుడిబోటివలనంబు శిక్షించు,
 కరములు చివురులకందుఁ దీర్పు,

బొడ్డు కాండశాయంబులపాది విడలించు,
నడు మానతంబు శూన్యంబు నడుచు,
కటి గోత్రములభారకంపముల్ గలిగించు,
నూరు లంటులచవు లూరడించు,

జంఘు లమ్ములపాదు లంతః జక్కఁబెట్టు,
నడలు రాయంచలకును మానసము లిచ్చు,
సహవా, యామునవిభవ మేమనఁగవచ్చు
నజహరానంతశక్రాదు లతని కెదురె.

ల. 4-116.

యామునుని ఘనతః

సీ. మహితశ్రీమద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాప
నాచార్యులగుదుచే నలరువాడ ;
శ్రీవైష్ణవశ్రీపిళ్లై సిద్ధాంతోభ
యాగమాంతప్రజ్ఞ నలరువాడు ;
సారసోదరహంస శరమర్దణ సగోత్ర
సురుచిరాపస్తంబ సూత్రకులుండ ;
ఈశ్వరభక్తేశహితపాత్ర నాథార్య
పుత్రేశ్వర తనూజ పుంగవుండ ;

చండపామండపందవేదండ తండ
ఖండనోద్దండ సింహంశమండనుండ ;
సర్వతంత్ర స్వతంత్ర సంస్థానవిజయ
యామునేయాభిధాన దివ్యాత్మయశుండ.

ల. 4-57.

వేదగురుడు:

సీ. సప్తకచ్చలు పోసి నన్నంపువలిపనీ
రూపిదోవతి పింజె కాళ్ళ జాఱ,
తోవరుఁ బచ్చడములో దోఁఁగూయమానమై
మెలంగుఁడెము చాల మెలంగు లూర,

కనకకుండలకాంతి గండభాగములపై
 పొచ్చి పచ్చనిచాయ పొచ్చునేయ,
 నరుణాక్షతవ్యాప్తి నవరథంబై ఫాల
 మున గోపిగంధోర్ధ్వపుండ్ర మలర,
 గేదఁగులు బిళ్లసిగఁ గూడి క్రిడలాడ,
 వక్కలాకులతిత్తి దోర్వల్లి మోటుయ,
 వజ్రశుంఠలకెల్లఁ దర్వాఁ యై జెప్పు
 వై దికునిజూచి తలయూచి వనరీజూచి.

ఆ. 1-208.

రాజపురోహితండు :

సీ. కూపపార్శ్వేన్ రుచి కుంకుమపంచు వ
 ట్టంచు దోవతిపింజె లావరింప,
 వక్షస్థలంబుతో వయ్యార మొనరించు
 తెలివైన జండెముర దీడితీడ,
 మేని కదాని క్రొమ్మించు కాంతికి ఛాయ
 నవరించుకాలు వంసమున నొత్త,
 గండయుగీచంద్రఖండ పాండిమము వ
 న్నెలఁ జెట్టు మకరకుండలము లూఁగ,

కేలు చిగురాకు పసిమితోఁ క్రిడలాడ,
 పొదలు పండాకు లంగుళచ్చదలఁ బొదువ,
 మందహాసంబు గావించి మధురఘటికి
 బలికె భాష్యావ్యుతోడఁ గోవంబు చిలుక.

ఆ. 5-7

భాష్యగురుడు :

సీ. ఊర్ధ్వపుండ్ర ప్రసన్నావధీశానన్న
 ముఖమునఁ దిలకంబు ముద్దుబూర,
 పరసిజపత్ర విస్తారాంచిత ప్రలో
 చనముల మేర నులోచనము లమర,

శంపాలతామ్రః చారువక్షస్థలా
 శ్రయములై బ్రహ్మసూత్రములు మెరియ,
 అతులప్రవాళహస్తాంజలిపుటసీమ
 సరసమై భాష్యకోశంబు దనర,

కటిని గన్నేరుపూఁజాయకావి వెలయ,
 ఉత్తరీయంబు ధరియించి యుడుటు మించి
 శిష్యులను గాంచి భాష్యంబు చెప్పుచున్న
 భాష్యగురుజేరి యామునబాలకుండు.

ఆ. 4-10.

యామునేయుఁ డంపిన చీటిని గాంచిన విద్యజ్ఞున కోలాహలుండు :
 కనుఁగొని వెట్టిపట్టుకునకంబువలె నురఁ ద్రావినట్టిన్లే
 చుప్పనిగతి నిష్కంఠ్రొక్కుకపిసాంపున నున్మదురీతి మున్ను వె
 న్ననలము గాలుచోఁ గొరవినంటినచీమనుబోలి బాష్పముల్
 కనుఁగవ రాల విప్రుండు దికామొగమై యిలువెల్లి పాటుచుక.

ఆ. 4-88.

లిఖితమును చేతఁబూని పఠితపురీముఖుడై పోవుచుండ నతనిఁ
 గాంచి నిఖిలజనులు :

‘...ఇతనిక లయ దేవత వర్షగ్రహించి తా
 సుఖమునఁ గొంచు బోవుగతి చొప్పుడుచున్న దిదేమిదిత్రమో ;
 ముఖమునఁ గత్తివా టిడిన మొల్పడు రోహిత మంచు’ నంది రట.

ఆ. 4-88.

అతఁడు ‘నరుతలవానరుఁ’ డఁట.

ఆ. 4-104.

‘నరపిశాచ’ మఁట.

ఆ. 5-143.

ప్రతియాదుకుండగు నతనియెడఁ గవి చూపిననిరసపథావ మతివేలము.

వై వాహిక కాశీయాత్రకు బయలుదేరిన యామునుడు :

ఉ. చెక్కులఁ గజ్జలంబు, వలచే విశిఖ , గుడికేలఁ గోల, పే
 రక్కున నొక్కబన్నసర, మాదలఁ బైఁడికుళాయి, యంతపై
 బొక్కనమైనమూట, యిరుపొంతలఁ గాంతలు హెచ్చరింప సాం
 పెక్కుచుఁ గాశీయాత్రకని యేఁగె విరక్తియు రక్తియుం దగ్గ.

ఆ. 3-104.

మందమారుతదూషణము :

ఉ. మారునివంటితోడు, హనుమంతునివంటికుమారుఁ, దంజనీ
వారిజగంధివంటిచెలి, పావకువంటిసఖుండు, తావిబం
గారమువంటిమేను, సహశారమువంటిగృహంబు గల్గి నీ
చారుష మేలమానవు, ప్రభంజన, పాంథజనప్రభంజనా ? ఆ. 3-50.

ఉ. త్యాగము భోగముఁ గలసదాగతివై తగి ప్రాణమైన నీ
బాగులు కాలుచక్కి గొనుచాప మదేమిర, గంధవాహ, నీ
భోగము చెట్లపాలు, జవపూర్ణత లెప్పుడు గట్లపాలు, నీ
లాగులు నేలపాలు, కలలావులు లంకలపాలు నేతురే ? ఆ. 3-51.

పై వద్యమునందలి తెనుఁగు జాతీయములు గుర్తింపఁదగినవి.

యామున కోలాహలుల తారతమ్యము :

శా. శ్రీపుత్రుం డీతఁ డుగ్రుఁ డాతఁడు ; బుధ
శ్రేష్ఠుం డీతం డానుర
వ్యాపారుం డీతఁడుఁ ; గురుం డీతఁడు మా
యావాది యాతఁడు; భే
దోపాయుం డీతఁ డాయభేదియతఁ ; డా
యుష్మంతుఁ డీతఁడు, ని
త్యాపాయుండతఁ, డెట్లు వాదమగునో
యంచుఁ బుధుల్ గొందఱుఁ. ఆ. 4-126.

సీ. ఈ ధర్మమూర్తి దా నెట్లు నందర్శించు
నాభీమవిగ్రహు ననడివారు ;
ఈ వామనస్వామి యేమార్గమునఁ బోవు
నామహాబలిఁ గూడ ననడివారు ;
ఈ చిన్నిద్విజరా జచేరితి వాదించు
నాతమోద్రేకుతో ననడివారు ;
ఈ పుండరీకాక్షుఁ డేభంగి నరితూఁగు
నాపుణ్యజనునితో ననడివారు ;

కాదు కా దార్యసింహుండు గదిసేనేని
వానిమదమెల్ల నేటితో వదలిపోవు
ననుచుఁ గొందఱు దీపించుకొనుచు మనుచుఁ
గనుచు వినుచును వెనువెంటఁ జనెడివారు. ఆ. 4-127.

పెక్కు-తెఱఁగుల వర్ణన లిట్టి పీ ప్రబంధమునఁ గావలసివన్ని గలవు.

9. అర్థాంతరములు :

శ్లేష :

సీ, హరి మహాబలిసీమ నలమి డాఁగకయున్న,
ఘనులు బొబ్బలు వెట్టఁ గడఁగకున్న,
పరమహంసలు తెల్లవాటి తిరుగకున్న,
అచలమూల చలియింప కమరియున్న,
వెన నీలకంఠాభి వినము ద్రావకయున్న,
అబ్జంబు లప్పుల నణఁగకున్న,
వాణి చింతలఁ దలవాకిటఁ బడకున్న,
అహిరాజు సాతాళ మానకున్న,
లలితయామున భోగావలగ్నదాన
కై శ్రీరుచిగతి కటిధైర్య ఘనవిభూతి
గానకుచివక్త కీర్తినువాపలకును
చదువు మాఁగారులకును దీటాదవునొక్కొ. ఆ. 4-5.

క. ఋతూధిప, కృష్ణార్జున
పక్షంబులు గలిగి విష్ణుపదనంశ్రయతఁ
లక్షణవంతుడవగు నీ
కక్షీణకృపీటజన్మ మది యెట్లబ్బెన్. ఆ. 8-45.

వృత్తాంత క్తి :

ఉ. క్రుల్లినకచ్చడంబు తలగుడ్డ పటచ్చరమైవకూనమున్
తెల్లనిరల్లకంబు, మసిదీడినచల్లడ మూఁడుకాళ్లు మై
నల్లినజంఘమున్ మొగమునందుఁ ద్రిపుండ్రము విట్టపండ్లు బైల్
వెల్లినగుడ్డు దోఁపఁ గుడిశీత్రము పత్రముఁ బూని వాడటన్. ఆ. 4-82.

ఉత్పత్తి :

గీ. యామినీకామినీమణి యామునార్య
సోముపైఁ జల్లు కాంచనసుమము లనంగ
గలిగెఁ జక్కలు ; మిఁబుగిర్లు కానుపట్టె
మబ్బుచెలి చాల్చు తొడవుల మఱులకరణి. ఆ. 8-18.

ఇందు త్రారమున నుపమయము.

ఉ. పట్టపగల్ గనంగలిగె బాగరి యామునచూరి మోము నే
పట్టునఁ గానరాఁడు శశిఁ బట్టిటులెమ్మని నిర్జరుల్ మొఱి
వెల్లఁ దదాపు లేగి తమిమెంపునఁ బైడికదానిచేరుల
గట్టి తెమ్మల్చి చేఁదిరనఁ గన్పడెఁ బ్రాచిఁ గళాప్రసారముల్. ఆ. 8-20.

నీ. ప్రతిపత్తు పోవఁ బ్రకృతి తమోలతల్లెఁ
గోసిన బంగారుకొడవ లనంగ,
ఇంద్రభోగమ్మున కింద్రాణిముందల
నంకింపఁబడు చంద్రవంక యనంగ,
పొడుపుఁగొండ నిలింపముఖసభాస్థలికి సొం
పిడు బిడొజుని లోడుబిళ్ల యనంగ,
కువలయంబులు వేఁడుకొనిన నిశాదేవి
కరుణఁ దెచ్చిన నుధాకలశ మనంగ,

యామునాచార్య సందర్శనాభిలాషఁ
దివిరి ప్రాగ్దేవి పట్టించు దివటి యనంగ
పొడిచి కనుపట్టి నగముచ్చి పూర్ణమగుచు
మండలస్ఫూర్తిఁ దగెఁ గళామండలంబు.

ఆ. 8-21.

గీ. పవ్వనింపుచుఁ బుక్కిటఁ బట్టి తమ్మి
కొమ్మ లెల్లెడఁ గస్తూరిగుళిక లుమిసి
రనంగ నిందిరిములెల్ల సజ్జగృహము
లుచ్చి వెడలె నినాదంబు పిచ్చలింప.

ఆ. 8-26.

lxix

ఉద్దేశము :

‘గురులకుఁ గల్పశాఖ; బుధకోటికిఁ గొంగుఁ బసిండి; దుర్జరా
మరులకు జీవగట్ట; భవమగులపాలికిఁ దెప్ప; దీనులొ
నరులకుఁ బారిజాతము; ధనార్థులపెన్నిధి, బంధుమిత్రసో
దరులకు నోటిలోఁ గడి’ యట యామునుడు. ఆ. 1-186.

ఇందలి నుడికారములు గుర్తింపఁదగినవి.

అర్థాంతరన్యాసము :

చ. బహుళకుచిప్రసాదము నుపర్వవివోదముఁ గృష్ణమోదమున్
మహితకళావధానము హిమావరణంబుఁ బ్రదోషభంగమున్
విహితమహోన్నతం బమృతవిస్ఫురణంబుఁ బయోధి నెంచుచో ;
సహజగుణమ్ముగాదె తనుజన్మలు తండులఁబోలి పుట్టుటల్. ఆ. 3-22.

క్రమము :

సీ. నిమిషకాంతియెకాని నిలిచి కుండములందు

విరియని లేజమే వెళ్లగలదె ?

నిశివీలాసమెకాని నిఖిల తారకలందు

సహరహంబులఁ గల్గుమహిమ గలదె ?

గుహల నీలగుటెకాని కుంభేంద్రవైరికి

మహానీయ ధైర్యనంపదయుఁ గలదె ?

చూచి మోపుటెకాని సోగమించులయందు

నడలేని కళలచె న్నెనయఁ గలదె ;

యనుచు విరియించి జాయించి యరిశయించి

చాటు వట్టువ సైకంబు చాయ పల్కు

లుంగరంబులు మొలనూలు నుదిరిసొమ్ము

లలర రద సఖ మధ్య కాయములు చెలఁగె.

ఆ. 2-69.

4. శబ్దాలంకారములు :

శీ. బెదరించి కదిరించి విడిరించి యెదిరించి

నుదతుల వారిల్లు చూపుఁ డనుచు,
పోలింది గేలింది లాలించి తేలింది

చిఱుతల సతనాఖ్యఁ జెప్పఁ డనుచు,
బోధించి సాధించి క్రోధించి బాధించి

పెద్దలఁగని రాజు పిలిచె ననుచు,
భూషించి భూషించి రోషించి ఘోషించి

యిరుగుపొరుగువారి నుఱుముకొనుచు.... ఆ. 4-118.

ఉ. చించి హసించి మించులు వచ్చించి ముదించిన రాజభృత్యులఁ

గాంచి నిరాకరించి కోఱగాని ప్రయోజనమంచు నెంచి మ

ల్లించిన యామునేయు వగ లించుకనేపు నుతించి మ్రొక్కి- దీ

వించి పురోహితుఁ బరిభవించి నడంచి మహీశుఁ గాంచియుఁ.

ఆ. 4-114.

నీ. భూపాలరాగంబు భూపాలరాగంబు

నాట వాయించెఁ దా నాటవెలఁది;

ఘంటారవంబు మేల్ ఘంటారవంబుతో

మించుఁ బుట్టించె నామించుఁబోడి;

కల్యాణి పరిశుద్ధ కల్యాణిరుదిమీఱ

నాదమ్ము గావించె నాదరసిక;

శంకరాభరణమ్ము శంకరాభరణాన్య

గల్పించె రాజశేఖరులు మెచ్చు,

గౌళ కాంభోజి కేదారగౌళ కాఫి

కనడ రేగుప్తి మోహన కనడగౌళ

శ్రీ వరాళి ముఖారి పూరి విగురుంజ

దేవగాంధారి సారాష్ట్ర దీపకములు.

ఆ. 4-158.

సీ. నెల నేలుమోము వెన్నెలఁ బోలునవ్వు వి
 న్నెలఁదోలువేణి వన్నెలఁ తెలంగ,
 కళ లెంచుకనులు కాయలఁ జెంచుచనులు చా
 యల మించు తనువు రాయల భ్రమింప,
 దరమానుగళము మందర మూనుకటి జలో
 దర మీనునాభి సుందరము మెఱయ,
 రతివంటి సాబగు భారతివంటిచదువు నా
 రతివంటికాంతి ధీరత వహింప,

చిలువచెలు వారు నయ్యారు చెలు వయారె,
 కరిణికరణి హసించు నిల్కడలునడలు,
 ఊట లూరించు రంభలనోరు లూరు,
 లలరుఁదమ్ముల చవులెల్ల నడుగు లడుగు

అ. 4-156.

సీ. చారుషోడశకళానదనంబు వదనంబు,
 వదనంబు వాడనివనజగంధి,
 పదియాఱువన్నె చొప్పుడుగిండ్లు పాలిండ్లు,
 పాలిండ్లు వెలికిఁజూపనిలలామ,
 స్మరశూన్యపుత్రికాసాధ్యంబు మధ్యంబు
 మధ్యంబువంపని మందయాన,
 విష్ణుపీఠమహోర్విఘనంబు జఘనంబు,
 జఘనంబు మాయని సారవాణి,

పద్మసమ్మోదఖగము లప్పాదయుగము,
 పాదయుగ మెంచు మెట్టనిభాగ్యకాలి.. . .

అ. 4-172.

ఉ. అత్తటి నెత్తుభిత్తికల హత్తి మహత్తరు లొత్తి యుత్తరార్
 తత్తరమెత్తి మెత్తగిలి దత్తకరేక్షణనంజ్ఞఁ జత్తముర్
 మత్తిలి యుత్తమోత్తముఁడు మత్తత నెత్తటి విత్త మెత్తి దా
 రిత్తవడఁ జెడఁ గుచువ రేకడ నేకడ నీయవహ్నువుర్. అ. 4-93.

సీ. పరవాదిమదభిత్రప్రభావంబు భావంబు,
 గురుతరశీలనంకులము కులము,
 కమనీయశంపానికాయంబు కాయంబు,
 ద్రవిడవేదార్థ ప్రదాత తాత,
 చరణాశ్రితానందజనకుండు జనకుండు,
 తరుణాంగయువతీమతల్లి తల్లి,
 తతలుధస్తతపరంధామంబు ధామంబు,
 దారిద్ర్యజిత మహోదార దార,

భూరిలక్ష్మీప్రసాదనూపురము పురము,
 నాదవిద్యావిభేదగీర్వాణి వాణి,
 సకలసంపత్సమేత విశ్రాంతి శ్రాంతి,
 గలిగి విలసిల్లి లోకవిఖ్యాతి గాంచె.

ఆ. 4-127.

ఇట్లందు శబ్దాలంకార మేదో యొకటి లేని పద్యము సామాన్యముగా నుండదు.

రీ. అనువాదవైఖరి :

మూలము :

వహార్థ మప్యే ప్రయతేత మానా,
 నిశార్థ మర్థం దివసం యతేత ;
 వార్థక్యహేతో ర్వయసా నవేన,
 పరత్రహేతో రిహ జన్మనాచ.

అనువాదము :

సీ. అలజడినెల లెన్ని దలజడినెలలకై
 పలయు వస్తువులు దా పలయుఁ గూర్చు ;
 నిశి కనిశంబు మానిసి సర్వసామగ్రి
 దా సమాష్టించియు దాచవలయు;

వృద్ధాశ్రమకు రాజవృద్ధశ్రవుల వేడి
యింపైనపైడి గడింపవలయు,
పరతత్వ మరయక పర తత్వనిర్ణయం
బీజస్యమున నరుం డెఱుంగవలయు,

నను ఘనశ్లోక మొకటి దా నానతిచ్చి
దానియర్థంబు తెలుప నాధరణివిభుడు
విని మహానందరసవార్ధి మునిగి తేలి
యలరి పరతత్వ మే గాంతు ననుచుఁ జెలంగి. ఆ. 4-288.

మూలము :

శ్లో. నవయం కవయస్తు కేవలం నవయం కేవల తత్త్రపారగాః ।
అత్తు ప్రతివాది వారణ ప్రకటాటోప విపాటనక్షమాః ॥

అనువాదము :

మ. వికృత ప్రాకృత సంస్కృతోభయకళా విఘాతితోఁ గేవల
ప్రకరశ్రీకవిఁ గాను; తర్కగురు శబ్దాడంబర ప్రాభవో
త్సుకమా కేవలతత్త్ర పారగుఁడఁగాఁ దుర్వాదిమత్తేభరా
ట్రప్రకటాటోప విపాటనక్షముఁడ నా పాండిత్యముం జూడుమీ.
ఆ. 4-81.

మూలము :

అశైలా ద్ద్రవికన్యా చరణశివలయ న్యాసధన్యోపకంఠా
దారక్షోసిత సీతాముఖకమల సముల్లాసపేతోశ్చ నేతోః;
అచప్రాచ్యప్రతివ్య క్షితిధరయుగళా దర్కసోమావతంసా
స్థిమాంసా శాస్త్రయుగ్మత్రేమ విమలమనా మృగ్యతాం
మాదృశోఽన్యః.

అనువాదము :

కా. ఆర్యాంఘ్రిష్ట విహసనమ్యగుపకంఠాశైలవర్యంత మా
చార్యశ్శాతనయానన్దా కుశలేష్టా నేతువర్యంత మా
నూర్యాశ్శార్యవతంస పూర్వచరమ ఖీణేధ్రవర్యంతము
మర్యాదాపరుః జాడు పూర్వయంత మీమాంసశ్రమక మాదృశుకా.
అ. 4-188.

రి. సుడికారములు, జాతీయములు మున్నగునవి :

ఈ గ్రంథమునఁ దెలుఁగు సుడికారములును, జాతీయములును గలవు. వానికిఁ గొన్ని యుదాహృతులు : గాన్ధలాడు, నేలబడు, అరణ్యములపాలు, పుట్టుగ్రుడ్డయి చరించు, మూడుకాళ్లు, అప్పులముంచు, చీడపట్టించు, సుడిబెట్టు, వేరువిత్తు, వినపాలివిత్తు, కంటిలో నలును, కడిలోని యీగ, కాలిచిక్కిన మొద్దు, వలమీను, చిక్కంపుఁ బిట్ట, పికికాయపురుపు, చిచ్చులో మిడుత, కంపబడ్డకాకి, కుప్పిగంతులిడు.

వైపట్టినదెల్లఁ బైడి - అ. 2-72.

పాముకుఁ బోయుపాలు - అ. 3-33.

పాలకెనయైనకులము పదటఁగలుపు - అ. 3-31.

ముందరనే మీరుమీరెపో మురియువారు - అ. 3-121.

ఈనఁ గాంచి శునకంబులపాలికిఁ దోచు - అ. 4-96.

వేలువాది రోలంతయైన రోలువాదిన నంతగాఁబోలును - అ. 5-33.

ఈవి నాంది, వేదవ్రతములు, కాశీయాత్ర, ఎదుర్కొలు, చాలపుట్టికలు మెట్టుట, పాన్పువేయుట, తాంబూలచర్వణము, దంపతి తాంబూలములనిచ్చుట, నాగపల్లి, పథూగృహప్రవేశము, కుడికాలుంచుట, కొట్టుముపెట్టుట, నుంకుచెరుగుట మున్నగు వైవాహికాదిప్రక్రియలను పైతము సీ గ్రంథమున వర్ణించినాడు.

తెలుఁగు మాటాడు తెలుఁగునాటి వైష్ణవకుటుంబములు వాడు కొను తమిళపదములు నిందుఁ బ్రయుక్తము లయినవి : కవి తెలుఁగు దేశపు వైష్ణవుఁడుకదా !

ఉదాహరణములు కొన్ని :

తిరుమామణి మంటపము - ఆ. 1-70.

(వస్త్రము) చాదు - ఆ. 1-157.

పరిమారు, సాపడు - ఆ. 3-160.

విశిరి - ఆ. 3-104.

సాదము - ఆ. 1-201.

తిరుమణి - ఆ. 2-26.

7. కవినిరంకుశత :

ఈ యామునవిజయవిలాస కావ్యమున మిన్నందిన కవి నిరంకుశ తను బ్రకటించు పద్యములు, పదములు చాలగలవు. వాని కీ క్రిందివి కొన్ని యుదాహరణములు :

I పద్యములు :

క. కట్నంబు లెందుఁ గల వే

పట్లంబుల మెచ్చి యిచ్చుప్రభువులు లే రీ

రాట్నముల మనకు నేగతి

పుట్నంబులకైన దుడ్డుపుట్టద యహహః.

ఆ. 4-21.

ఉ. కట్టముకట్టమంచుఁ బలుకం దగ దేము వసించి మించు నీ

పట్టమునందు నీకొనఁగుభవ్యుడు లే డిటమీఁదఁ బల్లెలఁ

రాట్టము లాశ్రయింపు, మదిరాక్షు లొనంగిన కంఠబొట్లతోఁ

గట్టములొ నిజంబు తమకంబున మమృదుగఁ లభించునే. ఆ. 5-19.

క. కంటారా వాక్ ప్రేక్షిమ

మింటారా యుక్తిబలము విహితావిహితం

బంటారా యూరకయే

యంటారా యనుచు నల పురోహితం డలుకఁ.

ఆ. 5-21.

శా. ఏమీ యామున దేశికాఖ్యుఁ డవు నీవేనా, భరణ, కంటి మా
నే మాప్రతికఁ జింపి వేసివది బాగేనా మఱి గొన్ని యే
మేమో వ్రా సిటువంటి యుంటివట నీవేనా, మహాభాగ్యమే
యేమీ రాజును దీసి వేసివది నీవేనా యథార్థంబుగ్గ. ఆ. 5-22.

మ. తలిదరిఁద్రుల్ గలరా ; సహోదరులు సంతానంబులుం గాంతురా ;
కులగోత్రంబులు పెల్లునా ; యెపుడు మీకుఁ బంటలుఁ బండునా ;
చెలులుంబంధువు లుందురా ; సిరు లవిచ్చిన్నంబుగా నొప్పునా ;
కలకావ్యంబులు వచ్చునా, పదము లాకాంక్షింపఁగా నేర్తురా !
ఆ. 5-23.

క. కూజంతే మమర సమరము
రాఁజెప్పడిచోటఁ జదువరాదా రాదా
నేఁజెల్ల యెఱ్ఱ లేమో
యోజింపుమఁ బెదవి దెరవకున్నాఁ డహహ ! ఆ. 5-24.

ఉ. ఏమనువాఁడ మేను విడకేమనువాఁడ, కృతప్రతిజ్ఞ కే
నేమనువాఁడ రాజ నను నేమనువాఁ డని యోడనంటి నా
నోమది యేల యేలచెడనో మది యేలగదా తురంగముల్
సామజముల్ నిజంబు పులిసామజముల్ విభజింప నేర్చునే. ఆ. 5-25.

చ. చని వెతఁచెల్ప నోట నుడి సాగకయాదల యూచి భీతిచేఁ
దనురుహముల్ గగుర్పొడిచి తందర లేచి విచార మూచి లోఁ
గనికర మీనఁగాచి శునకంబులచాలికి ద్రోచి నల్చెనల్
గని చెఱుఁ జూచి యూర్పు లవి గాసిలు విప్రునిఁ జూచి రాజనన్.
ఆ. 4-96.

సీ. రోషియై స్వమతాభిలాషియై చటులదా
ర్భాషియై వైష్ణవదేవీ యగుచు,
క్రోధియై బలవద్విరోధియై సంవాద
మేధియై యజ్ఞాసభోధి యగుచు,
గర్వియై బుధభాండదర్శియై కవినత్రి
కొర్వియై పూర్వసుపర్వఁ డగుచు,
కటికయై గొంతువ మొటికయై యున్నతంపుఁ
బుటికయై రసహీనఘటిక యగుచు, ... ఆ. 5-62.

చ. భవభవ యమునేయుడవ ప్రాణముగొన్నవ ; రామరామ మా
 రుషరుష లేమినాగవవ ; శాస్త్రవిదుండవ సంధ్యముక్కలు
 మృషమృషగానె వచ్చువవ ; మించవ వృష్టిలముందఱక మహా
 ఘోషఘోషజేన్పువాడవ ; నఖిల్ నభవా రిష జూన్పునారపే.

ఆ. 5-54.

చ. ధనములు దెత్తురా బుధులు ధాన్యము లన్యము లమ్మి యమ్మి సా
 ధనములు పుత్తురా కవులు దారులు వేరులు మాని పూని దం
 ధనములు నిత్తురా ఘనులు ధన్యులు భైన్యులు నీగి లోగి బం
 ధనములు వల్తురా నిగమధర్మలు కూర్మలు గల్గి తల్తురా !

మ. ప్రతివర్వక్రతుహవ్యకవ్యకుశలోద్వాహార్థ మాసాబ్దసల్
 క్రతుదానగ్రహణప్రయోగశుభచాతుర్మాస్య సంక్రాంతి దం
 పతిపూజాక్షవరోపవాన నిగమప్రారంభ కర్మంబులక
 క్షీతిదేవోత్తమ, సిగృహంబు దినముక శ్రీమంచునా నావుడుక.

ఆ. 5-28, 29.

సీ. కలంగి పత్రిక కోడఁ గంబనాథుడఁగాను
 సాహసోపేతకోలాహలుడను,
 ఒకచతుష్కవి కోడఁ ద్రికవిని నేఁ గాను
 ఘటికాశతగ్రంథఘటితమతుండ,
 శుల్కాల్పిలాపచే సోలునధ్యుడఁ గాను
 తత్త్వమనీతి సంస్థాపకుడను,
 చీటిఁ జించిన పెరచీటిలేకరి గాను
 శతసహస్రాయత్తశాసనుడను,

బ్రహ్మవేత్తనుగాని నేబ్రహ్మచారిఁ
 గాను ; నేనేడ నీనేడ ; కలహమేడ
 అహహ, విను వేలువాచి రోలంతయైన
 రోలువాచిన నెంత గాఢోలు ననివ.

ఆ. 5-28.

ఇట్లే అన్వయము, అర్థము కుదురని పద్యములు నీ గ్రంథమునం
దున్నవి. ఉదాహరణముగా నొక్కటి :

సీ. తలఁప విద్యావివాదాయ ధనం మదా
య ఇతి దుర్బుద్ధి నీయందుఁ బొందు ;
సరస శక్తిః పఠేమాం పరపీడనా
యేతి బలంబు నిన్నెవనియుండు ;
భావింపఁగా రాజపాపం పురోహిత
యనడి వాక్యంబు నీయందె చెల్లు ;
గుఱి ననారాధిత గోవిందచరణవ్య
కుతోభవేతు నిన్గొని పెనంగు, (?)

సరవితోజ్ఞానదాన రక్షణపరత్వ
శీలవత్స వినాదైస్య జీవనత్వ
లనదనాయానమరణత్వ లక్షణంబు
లవియు నీయందుఁ గఱవాయె నహహ నేడు.

ఆ. 5-132.

II పదములు :

వై జయంతియుత వక్షోపీరము :

‘స్తోమామ్రేడిత వై జయంతియుత వక్షోపీరముఁ ద్రొక్కి.’ ఆ. 1-2.
‘వై జయంతియుతవక్షోపీరము’ అని యుండవలయును. అట్లుండిన యెడల
ఛందస్సు చెడును ; యితి తప్పను.

తిరువాయ్మొళి ... తిర్వృత్తముఁ :

‘జరరంజా తిరువాయ్మొళి తిరుపాళర్యంబు తిర్వృత్తముఁ.’ ఆ. 1-12.
‘తిరువాయ్మొళి ... తిరువృత్తము’ అని యుండవలెను. ఛందో
భంగము కాకుండుటకై కవి యిట్లు పదములను మార్చినాడు.

వేత్రవతెచ్చరింప :

‘నర్మద బోటియై పొగడ న్ముగ్ధ వేత్రవతెచ్చరింప.’ ఆ. 1-5.
‘వేత్రవతి యెచ్చరింప’ అనవలెను. అట్లయిన ఛందోభంగ మగును.

Index

చతుర్వింగుళతి :

‘రూపగు శబ్దపంచకము రూపగు దానః చతుర్వింగుళతి వ్యాపకభూత పంచకము.’
అ. 1-72.

‘చతుర్వింగుళద్వాపకభూతపంచకము’ అని యుండవలెను.
అట్లయిన ఛందస్సు చెడును.

వనమాల తార్క్మ్యవత్సాంకులు :

‘శంఖగదాసి చక్రమణి శార్ఙ్గధరావనమాల తార్క్మ్యవత్సాంకులు.’
అ. 1-88.

ఈ నమస్తపదమునందు ‘వనమాలా’ ‘శ్రీవత్స’ అను సరియైన రూపము లుండిన గణభంగము కలుగును.

నిడూర్పులు :

‘బలియూర గెల్పి కర్మములఁ బాల్పడి నేడి నిడూర్పులు.’
అ. 1-98.

ఇందలి ‘నిడూర్పులు’ ‘నిట్టూర్పు’ లయినచో గణములు తప్పను.

వాక్యచ్ఛట :

‘వాక్యచ్ఛటకై యజేశగుహకేశవశీఘ్రిలిక్ ధరింపరే.’ అ. 1-106.
ఇందు యతితోనము ‘వాక్రచ్చు’ ‘వాక్యచ్చు’ అయినది.

పోలక :

‘సురలోకంబు భయంబుతో ఘనులచో జొచ్చె నరింటోలక.’
అ. 1-110.

‘పోలక’ అను కళ ఛందస్సుతోనము ద్రుతప్రకృతికమైనది.

త్రయారూపేయైడై :

‘పున్నమచందురుండితఁడై పోయనఁ బూర్వై ద్రయారూపేయైడై.’
అ. 1-131.

‘త్యాగ్నేయుడై’ యని యుండవలసిన శబ్దమును ఛందస్సు చెడకుండుటకై కవి యిట్లు వ్రాయొగించెను.

ప్రహలాద :

‘వి ద్యారణ్య ప్రహలాద మైశ్రవనదత్తాత్రేయమైత్రేయులుఁ.’

ఆ. 1-132.

ఇట ‘వ్రహ్మద’ శబ్దము కవికిఁగల ఛందోభంగభీతిచే ‘ప్రహలాదఁ.’ అయినది.

వల్లు, కల్లు :

‘కాదేమో యంచుఁ దలంపవ ల్దనియెఁ గల్దీయెల్ల మేమెల్ల విన్నాము’

ఆ. 1-170.

‘వలదు’ ‘కలదు’ పదము లిట్లు ‘వల్లు’, ‘కల్లు’ అయినవి.

భవతీ భిక్షాం దేహి

‘లక్షణకరుడై భవతీ

భిక్షేందేహి యనంగ’

ఆ. 1-196.

‘భవతి, భిక్షాం దేహి’ యని యుండవలెను.

హరిహి ఓమని :

‘ఓహోయని పల్కుఁగా హరిహి ఓమని యాతఁ డుపక్రమించి.’ ఆ. 1-211.

‘హరిః’ అను పదము ‘హరిహి’ అయినది.

ఉపాధ్యాలు :

‘మరునాఁ డత్రతీ యామునేయుఁ డరుగఁ మన్నించుపాధ్యా లాగిఁ.’

ఆ. 1-212.

ఇందు ‘ఉపాధ్యాయులు’ పదములో ‘యు’ ఊడిపోయినది.

వృంతము :

‘ద్విరదస్కంధము నక్కి వృంతముల నర్థికి వీరఁ బుణ్యంగనరీ.’

ఆ. 2-118.

ఈ పద్యములో ‘తాళవృంతమునందలి’ ‘తాళ’ త్రుంచివేయఁబడినది.

Index

నడంచి (=నడచి) :

‘పురోహితౌ బరిభవించి నడంచి మహీశుఁ గాంచియున్.’ ఆ. 4-114.

కావ్యభవ్యాటోపకాల్పరు : (దుష్టసమాసము)

‘పౌరాణరత్న సంప్రదభావళు లొప్పుఁ గావ్య భవ్యాటోపకాల్ప
ఁగనర.’ ఆ. 4-122.

భూనాయెడ (=భూనాయకుడ) :

‘ఆయెడ వినుచుండెద భూనాయెడ, వినుతించి నమ్ము నాయెడ ననఁగాన్.’
ఆ. 4-189.

పుడురాజాస్య (=ఉడురాజాస్య) :

‘నాపుడు రాజకులాంగన యౌవుడురాజాస్యపలుకు లన్నియు నిజమై.’
ఆ. 4-171.

‘యాయుడురాజాస్య’ అని యుండవలెను. అట్లయిన ప్రాసతప్పను.

పెద్దలొద్దికి (=పెద్దలయొద్దకు) :

‘వేకువ లేచి స్వప్నమున విన్నది కన్నది పెద్దలొద్దికిఁ జేకొని యాల
కించి విన.’ ఆ. 1-28.

ధరించిరి (=ధరింపఁజేసిరి) :

‘.....మణిమేఖలకృత్రి

రుచిగొనెనో యనంగ మొలనూలు ధరించి రనూనకామినున్.’

‘అనూనకామిను’ లఁట ! ఆ. 3-99.

హంసతూలిక (=హంసతూలికాతల్పము) :

‘నిస్త్రంద్రప్రస్ఫుట హంసతూలికవయిన్ సౌఖ్యవహాసీనయై.’ ఆ. 4-148.

కుమతాహంకారకుంభీంద్ర మత్తాహరోగ్రమృగేంద్ర :

‘కుమతాహంకార మత్తకుంభీంద్రాహరోగ్ర మృగేంద్ర’ అని యన్య
యించుకొనవలెను. ఆ. 5-82.

పేరుషస్థుడు (=పేరుషము కలవాడు) :

‘విష్ణుపదాప్త భూవిష్ణుపదవ్యాప్త పేరుషస్థుడు మాటుపలుకు టరుడె.’
ఆ. 5-86.

Index

బొంకులనే దీక్ష నెట్లు (=ఇక బొంకులని యనుట యెట్లు) :
 'వెన్నుకు బో నిది చూడుమంటి నివి బొంకులనే దీక్ష నెట్లుచై వమా.'
 ఆ. 5-90.

సత్యాది పలుకులు (=సత్యాదులగు పలుకులు) :
 'సత్యాది పలుకు లనత్యమనుచు.' ఆ. 5-95.
 'సత్యాదులగు పలుకు లనత్యమనుచు' అని కాబోలునభిప్రాయము.

దుష్ప్రతిస (=దుష్టసమాసము) :
 'దుష్ప్రతిస యొనర్చి లేని దొడ్డి పౌరుషముం దలపెట్టి.' ఆ. 5-188.
 'దుష్ప్రతిజ్ఞ' యనవలెను; కాని పద్యము నడవదు. ఈ పద్యమునందే
 కురూపి బహుచేష్టిత :

అను వింతప్రయోగ మున్నది.
 'క్షీతిజనమురకు రూపి బహుచేష్టిత యన్నది నిక్క మియ్యెడక.'

యథోచితకాన్క (=దుష్టసమాసము) :
 'యథోచితకాన్క జేతు నుత్తారకమైన.' ఆ. 5-158.
 'యథోచితమగుకాన్క' అని యుండవలెను.

నప్రతి మీకు నాదుకతిసప్రతిసకా :
 'నప్రతి మీకు నాదు కతిసప్రతిసకా సఫలంబుజేసి.' ఆ. 5-154.
 'మీకు సాటిలేదు. కతిసమైన నా ప్రతిజ్ఞను సఫలముచేసి' యనిభావము.

విష్టుపదకాంతి గల కాయుఁ డెవ్వఁడు.	ఆ. 1-22.
వాఙ్మధురయుతపతులు.	ఆ. 1-106.
ద్రావిడప్రబంధోదిత మొక్కలెంకి.	ఆ. 1-142.
వజ్రశుంభలకెల్లఁ దర్వాఁ యిఁ జెప్ప.	ఆ. 1-208.
మమ భవదీయ సత్కృప సమస్కృతి.	ఆ. 2-87.
శబ్దము లబ్ధంబు (=ఆకాశము) ముట్ట.	ఆ. 8-110.
అద్భిక్తము (=వైవాహిక నాందికార్యము).	ఆ. 3-110

ఆర్యమా శేఖరులు.....రోఖడి.	ఆ. 4-86.
వంగభూమి సయ్యుటము కృశింపఁ జేసితి.	ఆ. 4-66.
తా నొకప్రజ్ఞవాఁడనే లిఖితము.	ఆ. 4-102.
ఆలోకనచరోరములకు జ్యోత్స్నములు కరప.	ఆ. 5-16.
అనాపూన సమర్థముం గలిగి.	ఆ. 5-88.
వేదశిరో విచారసాహిత్యుఁడు.	ఆ. 5-99.
భవదీయ సుందరంబు.	ఆ. 5-157.

అతివేలమైన యీ కవి సాహసమున కిట్టి వెన్నియేని యుదాహరణములు చూపవచ్చును.

గ్రంథసంస్కరణ విధానము :

శబ్దార్థజ్ఞానము చాలని శేఖరులవలన సంభవించినవియు, శబ్దార్థజ్ఞానము కలవాడయినను కవి నిరంకుశుడయి భాషానియమములను బాటింపకపోవుటవలన సంప్రాప్తములైనవియు నగు ననేక దోషములకుఁ దావలమైయున్న యీ ప్రబంధమున సాధ్యమయినంతవఱకు నవరింపఁ దగినవి శేఖరదోషములుకాని, కవి యుద్దేశపూర్వకముగాఁ గావించినవి కావు. కావున, ఒక్కటియేయైన వ్రాతప్రతియందలి వ్రాతతీరును, సందర్భమునుబట్టి యిందలి వ్రాతతప్పులు కొంతకుఁగొంత నవరింప నలవియైనవి. నవరణలు గ్రంథమునను, తప్పు లభోజ్ఞాపికయందును ముద్రితము లైనవి. రచనాభోరణి ప్రాచీనసంప్రదాయము ననుసరించి యుండుటచేఁ దడనుగుణముగా నర్థానున్వార శకటరేపాదులు, సంధులు తత్తదుచితస్థలములందు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బొందింపఁబడినవి. అన్వయము కుదురుచున్న పట్టులలో విరామచిహ్నములు నుంచఁబడినవి. ఛందోలక్షణము తప్పినచోటులు ప్రశ్నార్థక చిహ్నములతో సూచింపఁ బడినవి. అర్థముకాని శేఖనప్రమాదములును, అంటరాని నిరంకుశ కవి ప్రయోగములును, మాతృకయందున్నట్లే ముద్రితములైనవి.

Index

ఎన్ని నియమములను బాటించినను, ఎంతజాగరూకత వహించినను ఈ ప్రబంధమున దోషములు లెక్కకు మిక్కిలిగానున్నందున సంస్కరణ సాధ్యములయ్యును గొన్ని దోషము లట నట ననివార్యముగా నుండి పోయినవి.

వందనసమర్పణము :

సాదరభావముతో నీ యామునవిజయవిలాస సంస్కరణకార్యము నప్పగించిన శ్రీ టి. చంద్రశేఖరకా (మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారాధిపతులు) గారికిని, మాతృకా సంస్కరణము మొదలుకొని గ్రంథ ముద్రణము పరిసమాప్త మగువఱకును బహు భంగుల సాయమొనరించిన శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్యగారికిని సహ స్రాధిక వందనములు.

గ్రంథ ముద్రణమున శ్రీ రత్నంపెన్నువారు చూపిన యోర్పు పేర్పులు మిక్కిలి మెచ్చదగినవి.

మదరాసు, }
5-5-1958. }

గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

వీషయ సూచిక

ప్రథమాశ్వాసము

కృత్యవతరణిక	1
షష్ఠ్యంతములు	7
కథాప్రారంభము	8
నైమిశారణ్య వర్ణనము	8
భాగీరథి వర్ణనము	12
శౌనకాదులు మహాభాగవత వైభవముఁ దెలుప సూతుని వేడుట	13
శౌనకాదులకు సూతుఁడు మహాభాగవత వైభవమాను దెలుపుట	15
వైకుంఠ వర్ణనము	15
విష్ణువు ఆశ్వాసుల వృత్తాంతమును లక్ష్మీకే శెప్పట	18
వీరనారాయణపుర వర్ణనము	20
కావేరీనదీవర్ణనము	26
వీరనారాయణస్వామి వర్ణనము	27
వీరనారాయణమందిర వర్ణనము	28
కతమర్షణ చరిత్రము	30
ఈశ్వరభట్టరు చరిత్రము	31
నాథముని చరిత్రము	33
ఈశ్వరుని వృత్తాంతము	35
యామున జననము	38
యామున కైశవవర్ణనము	41
యామును సుపనయన వృత్తాంతము	47
యామున విద్యాభ్యాసము	48

ద్వితీయాశ్వాసము

యామున వివాహ ప్రయత్నము	55
వరదాప్యని వృత్తాంతము	57
శాంచీపుర వర్ణనము	60

యామున వివాహ ప్రసంగము	62
యామున వృత్తాంతము	65
యామున వర్ణనము	68
వివాహ నిర్ణయము	71
కుముదవల్లి వర్ణనము	73
వివాహ యత్నములు	78
వివాహ ప్రయాణము	79
వసంత ర్తు వర్ణనము	80

తృతీయాశ్వాసము

రాత్రి వర్ణనము	88
చంద్రోదయ వర్ణనము	88
యామున విరహవర్ణనము	90
మన్మథ దూషణము	90
చంద్రదూషణము	92
మలయమారుతాదిదూషణము	94
ప్రభాత వర్ణనము	96
కుముదవల్లి వివాహాలంకరణము	101
యామున వివాహాలంకరణము	105
యామున వైవాహిక కాళీయాత్ర	107
వివాహ వేదికకడకు యామునుని రాక	110
కుముదవల్లి యామునుల వివాహము	113
యామున దంపతుల దేవతాదర్శన యాత్ర	117
యామున దంపతుల గృహప్రవేశ యాత్ర	119

చతుర్థాశ్వాసము

భాష్యగురునాథ యామునుని భాష్యాభ్యాసము	127
కోలాహలుని (అక్కి-యాభ్యాసు) వృత్తాంతము	128
కోలాహలుఁడు భాష్యగురునకుఁ జీటి వ్రాయుట	180

భావ్యగురుడు కోలాహలుని యాగడములను యామునునకుఁ	
జెప్పట	184
యామునుడు కోలాహలుని దూతను దూపించుట	186
యామునేయుడు కోలాహలునకు బదులు చీటి పంపుట	187
యామునేయుని చీటిని గాంచిన కోలాహలుని వర్తనము	189
కోలాహలుడు యామునునకు మజలఁ జీటి పంపుట	142
కోలాహలుడు తన పరిభవమును రాజునకుఁ దెలుపుట	148
రాజు యామునునికి లేఖ పంపుట	148
రాజు యామునునిఁ దోడ్కొని రమ్మని మంత్రులఁ బంపుట	150
యామునేయుడు రాజు నగరి కేగుట	151
పురజనులు యామునునిఁ బ్రశంసించుట	152
యామునేయుని రాజునభా ప్రవేశము	155
రాజుపత్ని వర్ణనము	156
రాజుపత్ని స్వప్నవృత్తాంతము	158
నాథముని దేవమానవగాన తారతమ్యమును దెలుపుట	159
రాజుపత్ని రాజాస్థానమున కేగుట	164
రాజుపత్ని యామునుని స్తుతించుట	165
పరకాలుని ప్రభావము	168
శతారి విజయము	169
విష్ణుచిత్తుని మహిమాభివర్ణనము	172
సాండ్యరాజు వృత్తాంతము	176
రాజదంపతుల పంతులు	181

పంచమాశ్వాసము

కోలాహలుడు భావ్యగురు నధిక్షేపించుట	186
యామున కోలాహల సంవాదము	188
కోలాహలుని శపథము	198
సభాసదులు యామునేయునిఁ బ్రస్తుతించుట	209

పరాజితుడైన కోలాహలుని యాత్మవిచారము	208
యామునాచార్యుడు కోలాహలు నధిష్ఠించుట	207
యామునేయుడు రాజపురోహితునకుఁ గావించిన హితబోధ	212
విద్వత్సభ కోలాహలుని దూఱుట	214
విద్వత్సభ యామునేయుని సన్నతించుట	215
రాజపత్ని యామునేయుని సన్నతించుట	217
రాజు యామునేయుని సంస్తుతించుట	221
చక్రాంకనప్రక్రియ	224
తత్త్వత్రయ వివరణము	236
యామునేయునకు రాజ్యార్థప్రాప్తి	230
యామునేయుని నిజగృహభిగమనము	232

ఆనుబంధము

దివ్యనూరి చరితము	235
పరమయోగి విలాసము	233
ఆచార్యనూక్తి ముక్తావళి	242
యామునాచార్య చరితము (సింగరార్యకృతము)	245
ఆముక్తమాల్యద	249
గురుపరంపరా ప్రభావము (తమిళము)	252
పరమభాగవత విలాసము	264

యామున విజయ విలాసము

ప్రథమాశ్వాసము

కృత్యవతరణిక

కా. శ్రీలక్ష్మీ పరిరంభ సంభ్రమ రసక్రీడా సుఖామేదితో
 స్థిలన్నత్ర ఘృణాకటాక్షరుచి భునీళా మనోబ్జంబులన్
 జాలిం బెట్ట సుఖాచలమాలికలు విశ్వాసంబుచే వైచి పా
 ర్శ్వలంబద్యుతిః గాచి ప్రోచు త్రిజగత్సావ్రియన్ బ్రశంసించెదన్. 1

కా. శ్రీమత్సూర్యసుధార్లవోద్భవముచే శ్రీవత్స సత్కేస్తుభ
 స్తామామేదిత వైజయంతియుత వక్షో పీఠమున్ ద్రోక్కి ని
 త్యామోదాద్యుత భాగభేయరుచి నాత్మతాణపారీణ యై
 త్తేమానందము లియ్య నియ్యగొను లక్ష్మీకాంత నన్ బ్రోవుతన్. 2

మ. గృహక య్యావన పాదుకాంకుక హృషీ కేశోపధానాది వి
 గ్రహ భేదోచిత శేషవృత్తుల సుభోగాగ్ర స్ఫురచ్ఛీశిరో
 గృహారత్నాంతర గోచరాచ్యుతుని లోఁ గీలించి మేలెంచు నా
 యహిరాజేంద్రునిఁ గాంతిచంద్రుని సువిద్యాసాంద్రునిన్ వేఁడెదన్. 3

మ. సతతోద్ధూత గరున్దరు ద్రుమణ చంచ చ్చంద్రశాలాగతా
 గతసంధిన్ హరి దివ్యమందిరము వేడ్కన్ జూచి తత్కేతనో
 న్నత చేలించల చంచలం బిఁక సమానోన్మంధులున్ వేళ నే
 గతిఁ జూపన్ ధ్వజమై రథంబగు ఖగత్సాధీశు నేవించెదన్. 4

కా. అజ్ఞాయాపకులాల చక్రజినితా జాండ ప్రభా భాండ కృ
 త్రృజ్ఞాదండ మఖండ దాన్యవిభవా రంభానుకూలక్రీయా
 సాజ్ఞాదండముఁ జేసి శౌరి బగి శేషతైత్తిక నిష్ఠాత్ముండై
 న్నజ్ఞాన ప్రచురంబుగాఁ దిరుగు వివ్వక్సేనుఁ బూజించెదన్. 5

శా. జ్వాలాకేశ శిరో గృహస్ఫురణ వాగ్వాతాయ నోచ్ఛ్వాస వా
తూలోద్రేక మదాసురస్ఫుటరజోద్ధూత ప్రతాప ప్రభా
భీలాపాంగ కటాక్ష శివీక్షణగుచుత్ పెంపొందు నిర్వ్రక కృ
ల్లీలాచక్రము చక్రిచక్ర మసువల్లి చక్రమున్ మ్రొక్కెదన్. 6

చ. హరిముఖ నిర్గతోజ్జ్వల మహానిల ఘోరతర ధ్వని నిశా
చరజననంఘ హృద్భయద శల్య మనంగ శిరుదించి యాసుధా
కరశతకోటి కాంతి గని కట్టివరీతి వసించి వెల్లు సుం
దరదర మాదరంబున మనంబున పన్నుతిఁ జేతు నేతటిన్. 7

మ. చిదచిద్దేద శుభోదయస్ఫురణ మక్షీణంబు జాంబూనద
చ్చద లత్యున్నతి మీఱు మేరు సమలక్ష్యంబైన గాత్రంబు సొం
పొదపన్ మూఢదితి తనూభవ శివుటాస్ఫోటస్ఫుటదవృత్తి సౌ
ఖ్యద మా వామసు వామ హస్తగతనక్కెమోదకన్ గొల్చెదన్. 8

మ. దక్షుఁ బ్రాత మహోగ్ర కర్కశ బృహత్సంహారహోరహోరి తా
ర్కణ పూజావిధిఁ దృప్తి నొంది నిజ శిశోర్యారక్త దీపస్ఫుట
ద్వన వాణాకృతి ధార గల్గి వరఖడ్గభ్యాతిమై శౌరి హృ
ద్వనజానందము నిచ్చునందకము మోదం బూని నే వేడెదన్. 9

చ. గుణ జనితధ్వనుల్ శ్రవణ కూపములం దపులన్ సురాదు లా
క్షణముగ నిర్భయాత్మలయి నంతసిలన్ నిజబాణ వృష్టి దు
ర్లణ దనుజాభిమీదఁ చికుగు ల్పడు భాతి నటింప స్వామిచే
గుణము వహించు శార్ఙ్గమునుగొల్తుఁజమత్కృతి దల్లు మత్కృతిన్.

శా. పారావార నిభాంగులై తగి నదా పశ్యంతి మంత్రత్రయో
దారోచ్ఛరణచే స్వలోకగత ముక్త త్రాణ పారీణ గం
భీరానంద రసప్రమగున్న లగుచున్ బెంపొంది నిత్యాఖ్యులౌ
సూరిప్రాతము ముక్తజాతము మదిన్ స్తోత్రంబు గావించెదన్. 11

1. మక. 2. శిక్షణ. 3. నం. 4. రుచించె. 5. ఘట.

6. ద, 7. రక్షిణి. 8. శార్ఙ్గత్యక్త 9. యు.

మ. శతమారంగ కరంగ పూర్ణని కృపన్ జన్మించి నమ్మిన్ ద్రయీ
జరరంజా తిరుచాయి ¹మోళి(భీ) తిరువాశర్యంబు తిర్ప్పత్తమున్
శకరవందాది మహాప్రబంధములు నాకల్పంబుగాఁ జేయు శ్రీ
శరణోపార్థునిఁ గాంతి సూర్యుని మదిన్ జన్మించి యర్పించెదన్. 12

ఉ. నేమము మీఱ నా పురుష నిర్ణయము న్నయ యోగ నిర్ణయం
బాఁమెయి న్యాయత త్త్వము మహామహిమన్ విరచించి దివ్యతే
జోమయ విగ్రహస్ఫురణ సొంపు వహించిన నాథమానులన్
నామదిలోపలన్ నిలిపి నమ్మికతోడ భజింతు నెప్పుడున్. 18

ఉ. ప్రాయమునందు యోగము నుపాయము గాదని యెంచి పంచమో
పాయమునన్ పసింది తన ప్రాయము మానము దేశికుండు దాఁ
బాయక నాయకంబగు ప్రపత్తిని హత్తిన పుండరీక ప
రాయతనేత్రు నే నభినుతంబు హితంబుగఁ జేతుఁ గావుతే. 14

ఉ. లంబుజనేత్రు పుత్రి లనదంబుజనేత్రీ పవిత్రగాత్రి నీ
రంబులఁ గ్రుంకి రాఁగ నెదురం గడుఁ బంకము నున్న మేని వీ
తంబున నిల్చి తెచ్చిన మతంబున నార్యుండు మెచ్చ నిచ్చులో
నంబర మూను రాముని వెనం బరమాప్తము గాఁగ మ్రొక్కెదన్.

శా. దాసానంద కరంబుగాఁ జెలఁగు గీతానంగ్రహంబున్ ఘనం
బాసీద్ధిత్రయమున్ రుచించు నిగమ ప్రామాణ్యముం జేసి వి
శ్వానం జేర్పడఁ గేశవాత్మజున శిశువృందారు ముక్తబంచి మేల్
వాసం జూపెడు యామునార్యవరునిన్ వర్ణింతు నాయాత్మలోన్. 16

మ. వశుఁడై దేశికు నేమనఁబు గొని యాశ్వందారు స్తోత్రంబు దా
యశుఁడై కందికిఁ గొంచుబోయి ఘటి రాజాఖ్యుం గటాక్షించి వా
గ్వశచేఁ దెచ్చి నిజార్యుఁ జూపుమని రాఁద త్వజ్జానిన్ శ్రీపరాం
కుళదాసున్ వరదాన దాసునని నేఁ గొల్తున్ విదల్తుఁ జడన్. 17

1. శా.

4. జలదేశితా.

2. శకరవందాది.

5. కాశ్యపాచార్యుడు.

3. మయి.

6. రాజాఖ్యుం.

సీ. వేదాంత ¹వేదార్థ వేదాంత సారసం

గ్రహదీప కృతుల నే ఘనుఁ డొనర్చె;

శ్రీభాష్యమహిత గీతాభాష్య గద్య త్ర

యంబు లే యాచార్యుఁ డానతిచ్చె;

బోధాయనోపాయ బోధావిధేయ బో

ధాయన సూత్ర మేదాత చేసె;

నిత్యంబు నిత్యేశ కృత్యంబు నుడయవర్

నిత్యంబు నే మానినేత నిలిపె;

ప్రబల పరతత్త్వ దర్శనోపాయ చేశి

²కాంతిమస్కృతి మోక్షంబు³లడిగె; నెవ్వఁ?

డట్టి రామానుజాచార్యు నాశ్రయించి

పాదముల కేను మ్రొక్కిద భక్తిమతిని.

18

ఉ. మానవకోటులన్ సదభిమానవశాత్తులఁ జేసి నిర్మలా

మానవదృష్టికై దురభిమానములన్ వదలించి మోహముర్

మాన వరాభిమానముల మన్ననసేయుచు మేలు సూపుచు

భూనుతులైన సర్వగురు పుంగవులన్ గవులన్ ⁴నుతించెదన్.

19

మ. వరసంస్కారము లైదు చాల్చి కరుణావార్ధి నను⁵డేల్చి దు

స్తర తాపత్రయమున్ విదిల్చి యమబాధర్ దుల్చి యిష్టార్థముర్

సిరిమీఱగ్ దయఁదల్చి తల్పఁదగు మా శ్రీకాంత కృష్ణాచార్యులగ్

పరిమాచార్యుల షట్పదప్రదుల సంభావించి నేవించెదన్.

20

ఉ. హృద్గతదోష సంఘము హరించి వరించి నిజాంక్షి దాన్య సం

పద్యతఁ జేసి డాసి చరమార్థపదార్థము లిచ్చి మెచ్చి చా

గద్యతి నియ్య నియ్యకొని సర్వముఁ బర్వముఁజేసినట్టి య

న్మధురు ⁶పాదపాదజలజద్వయ మద్వయనిష్ఠ మ్రొక్కిదన్.

21

1. వేదాంత.

2. కాంతిమస్కృతి.

3. లడిగె.

4. నుతించెదన్.

5. తెచ్చి.

6. తాత.

సీ. భువనోద్భవస్థితౌ¹ హేలయించు నెవ్వఁడు
 నయనావలోకనానందమునను;
 కల్పవైకల్ప్యంబు కల్పించు నెవ్వఁడు
²సామోద రసఫల స్తోమమునను ;
 కువలయత్రేయముఁ దా నవరించు నెవ్వఁడు
 దరహాన సుప్రసాదాదరమున ;
 ఘనవిష్ణుపదకాంతి గల కాయుఁ డెవ్వఁడు
 నిత్యజీవనయుక్తనియతిచేత ;
 మీన కూర్మ పరాహాభిధాన చతుర
 పరమ సరసింహ వామన పరశురామ
 రామ బల తొడ్గ కిక్కిరియింపఁ డెవ్వఁ ;
 డతనిఁ గృతి నెంత మతిమంతు నతిశయింతు.

22

చ. అని యిటు కీలస్యదీయలసదార్య పరంపరకున్ బ్రణామముల్
³దసరిచి యిట్టదైవము ముదంబున నన్నుతి నేసి దివ్యమో
 హన మహానీయభవ్య మయినట్టి యొకానొక కావ్య మేను బూ
 నిన నది యేమొ దైవగతి నిద్దుర కన్నులఁ గప్పె నప్పుడున్.

23

సీ. ఆజానుబాహు నీలాభ్రసన్నిభదేహు
 నతుల ప్రభావు డేవాదిదేవుఁ
 గమలావిహారుఁ గంకణహర కేయూరు
 మోక్షప్రదాయు నన్నుని విధేయు
 పారంగరక్షు విశాలకొస్తిభవక్షు
 శ్రీవత్సదినన్ను సుకీలజహన్ను
 సురరాజపోష భాసుర దీవ్య దశవేషు
 బాలగోపాలుఁ గృపాలవాలు

1. హేలయించు.

2. సామోద.

3. కిక్కిరియింప.

4. విష్ణుపాదములకార్య.

5. దనింది

6. సత్య.

నరసగుణధుర్యుఁ గనకాద్రి చారుఢైర్యు
సమిత భవరోగవైద్యు వేదాంతవేద్యు
నరుణ పదవద్యుఁ బర సద్గుండై న వీర
రాఘవునివంటి బలువంటి రాజుఁ గంటి.

24

చ. కని భయభక్తు లూరఁ బడకంజములన్ శిరసావహింప నన్
గని యభయప్రదాన మిడి కౌగిటఁ గ్రమ్మి శిరమ్ము దువ్వి నిన్
గని యొకవార్త దెల్పుఁ గుతుకంబున వచ్చినవాడ మారుమా
టనకుము ; యామునేయ విజయంబు రచింపు రుచింపు నావుడున్.

ఉ. దిగ్గన మేలుకాంచి నలుదిక్కులు నూచి హసించి జాగునా
నిగ్గులు వారుశిశాటి కటి నేటుకొనన్ వలెవాటు వైచి నన్
బిగ్గన కౌగిలించి కృతిఁ బేర్కొని తార్కొని చేయు మంచు బర
జగ్గులు చూపి పో నొరుడు చాలునె యేలినవాడు దక్కఁగఁ. 25

మ. కలలో వచ్చినవాడు రాఘవుడు ; తత్కావ్యంబు నవ్వంబు ; నా
వలుకుర సార్థకమయ్యె ; నేడు బహు సౌభాగ్యంబు చేకూడు ; హృ
త్ఫల మీడేఱు ; గవిత్వకన్యక కృతార్థంబయ్యె నియ్యామునా
ద్యుల చారిత్రముఁ జెప్పఁ దా ననుచు నోరారక నిశిం బుచ్చియున్.

ఉ. వేకువ లేచి న్వన్నమున విన్నది కన్నది పెద్దలొద్దికిన్
జేసొని యాలకించి వినఁ జెప్పిన సప్పుడె సమ్మతించి పం
జాకులుఁ బోక లిచ్చినఁ దదాక్షి వహించి కవిత్వశుద్ధితై
యీకృతిఁ జెప్పి శ్రీహరికి నిచ్చెద ప్రచ్చెద నాడు రెచ్చలన్. 26

చ. వరధన కాంక్షచే నుకృతిఁ బొల్పడి ముష్కృతి శిశువు తుమ్ము ; డా
కరకుకవిం దలంప నరకం బగుఁగాదె ; మహానుభావుడై
వరధన కాంక్షచే నుకృతి భక్తిని శ్రీహరి కిచ్చు నద్గుణా
కరనుకవిం దలంపఁ గనకం బది యూరదె ; వాగు జారదే ! 27

కా. భూమిన్ మిక్కిలి కల్పనల కల్పనలగున్ ; బూర్యోక్త కావ్యంబులన్
గామింపన్ బరికింది యొక్క కథఁ దాఁ గావ్యంబు నిర్మించినన్
శ్రీ మించుకా ; నటి ని త్తడిన్ దొడపులన్ జేయింప జాంబూనద
స్తోమంబా తొడపుల ధరించు నెరవాచుల వానిఁ గాంక్షింతురే! 80

ఉ. కావున నల్ప శిల్పనలు కావ్యములా ! జన దంభ జంభముల్
వాదిడి కూర్చువారు కవులా ! మఱి యందలి యర్థ మర్థమా !
శ్రీవర సత్కృతుల్ శృతులు ; శ్రీశగుణోచిత సత్కృతుల్ కవుల్ ;
శ్రీవిహితంబై పో హితము ; చెప్పెద నే హరికిన్ వడంతముల్. 81

షష్ఠ్యంతములు

క. ఏవందిధ విలుధశ్రీ
భావజాన కళేష దేవభవ ముని జన సం
శిఖావితన కాది దేవున
కా విధిజనకునకు జనకజాధీశునకున్. 82

క. ఉగ్ర జలగ్రహ మస్తక
నిగ్రహ చక్రాయుధునకు నిరుపమకుఞ్చా
సుగ్రహునకు జలధరనిధి
విగ్రహునకు సుగ్రహాప విధ్వంసునకున్. 83

క. వత్సాంక వత్సనకు బీ
భత్సనహాయునకు కౌస్తుభాభరణునకున్
వత్సకుల రక్షణాందిత
వత్సలునకుఁ బక్షి రాజ వరవాహునకున్. 84

క. గూఢాశ్రయ వర్ష ఘర్షణ
గూఢాపత్సమయ రక్ష కర్మశ గోత్రా
రూఢకర నఖరధారా
రూఢునకు విచిత్ర విశ్వరూపాంగునకున్. 85

క. నంద ¹నునందనునకు మూది

కుందార్చిత పాదునకు ముకుందునకును నో

విందునకు సుందరోదధి

మందిరునకు విష్ణులోక మందారునకున్.

86

క. పుష్కరకేశ సతీ హృ

త్పుష్కర సంస్థాన గతసభోమణికిఁ ద్రయీ

నిష్కర్ణార్థ ప్రదునకుఁ

గిష్కింధ పురీంద్ర హతికిఁ గిం గృహ పతికిన్.

87

క. అర్చణముగాని కృతులు న

మర్చణ మనఁబోరు పెద్ద లఘుమర్చణ సం

తర్చణ తర్చణముల నే

నర్పించు కథావిధాన మది యెట్లున్నన్.

88

కథాప్రారంభము

క. శ్రీలాఁలాధిప! భృ

న్మాలా! శైలాభర్య! మధుమద మథనా!

మాలాకార పరిగ్రహ!

కీలాలజ ముఖవిలాస! కింగృహవాసా!

89

మైత్రావరణ్య వర్ణనము

క. అవధారు దేవ, భువి జా

హ్నవితటి నైమిశ వనం బనందగు; వృద్ధ

శ్రవుఁడు భయ సంభ్రమంబులు

కవళానఁ దను గాంచి నిలుపు గన్నులు పడియెన్.

40

ఉ. పుణ్య జనాశ్ర మాగమ విభుత్వము సర్వపురాణ రత్న వి

త్సృణ్యము సద్వ్యజ్ఞానిమిష భాషణ భూషణ... పంకకా

ర్పణ్య మహీన కూర్మవర పద్మశ్రీభాకరమైన నైమిశా

రణ్య మగణ్య పుణ్య మశరణ్య శరణ్యము భూవరణ్యమున్.

41

మ. పరదశ్రీకమలా¹కథాంశతతులన్ నై కుంఠమై, బాడబో
త్కిరవేదద్విజరాజ సూక్త రనవిఖ్యాతిన్ మహాయోగమై,
శరసారంగమవర్ణ ప్రతగతులన్ సంగ్రాహమై, దేవతా
తరుసారానిమిషామృతో²జ్జ్వలత స్వస్థానంబగున్ గానంగన్. 42

చ. సురభియుదారమా, యనిమిషోత్కిరమా, యమృతాలవాలమా,
పరమమనాప్తమా, హరివిభాసితమా, దివ మాట యెట్లనన్
సురభియుదార మాయనిమిషోత్కిర మాయమృతాలవాల మా
పరమమనాప్త మాహరివిభాసితమై తగి న్వర్ణ మయ్యెడిన్. 43

సీ. మాధవారాధనోన్మత్తశుకాలావ
భాగధోయామోదభాగవతము,
త్రౌఢృద్విరాజసామజధార్తరాష్ట్రపుం
భావపరంపరాభారతంబు,
సారార్కవంశభూజాతాప్రమేయార్థ
మహితప్రభావరామాయణంబు,
ఘనసారవృత్తలక్షణగణాలంకార
కవిసేవ్యకల్పితకల్పవల్లి,

ముఖ్యవకుళాభిముఖ్యాతిముక్తముక్త
నైజయంతీమణీంద్రమావాన మగుచు
వాసుదేవునివత్సమై వన్నీకైక్కిం
బుణ్యజనగామి నైమిశారణ్యభూమి.

44

చ. కరుల భరించు సింహములు; కాచు మృగంబుల బెబ్బులుల్; చుచుం
దరులను బ్రోచు నోతు; లహితేందము నోము నెమళ్ళు; లావుకల్
దిరముగఁ బెంచు డేగ; లెడఁ దీరుచుఁ గాకుల ఘూకముల్; పర
స్పరసరనంబులుం గలిగి భాసిలు జంతువు లవ్వనంబునన్. 45

1. కథాంగ.

2. స్వస్థానం.

3. తమందగి.

4. కల్పి.

సీ. పొడలువారణబునల్ పొడలువారణబునల్
 వనములయందు జీవనములందు ;
¹మలయు నమీరణల్ ²మలయునమీరణల్
 సగములయందుఁ బన్నగములందు ;
 కడలుసారంగముల్ కడలుసారంగముల్
 తమ్ములయందు నెత్తమ్ములందు ;
 పలుకుజీమూతముల్ పలుకుజీమూతముల్
³తరువులయందు నుత్తరువులందు ;

ప్రబలి మదియించి చివురించి పరిమళించి
 పేరెములువారి జుమ్మని బెడరి చూచి
 దట్టమై కర్కశంబయి తలఁపరాని
 రమ్యగుణ⁴చేటి, నై మిశ్రారణ్యవాటి.

46

మ. ఘనసారంబులు వారిజంబు లతిముక్తంబుల్ ప్రియాభుల్ సమీ
 రణముల్ శింశుకముల్ శుకాభి ఫలపూరంబుల్ రసాలంబులు
 పనసల్ మావులు బంధుజీవములు రంభల్ తాళముల్ గల్గి య
 వ్వనవీధిక్ భువనైక మోహనములై వర్ధిల్లు నానాటికి.

47

సీ. ఒకకాన నవధానక్షికగాన మనమాన ;
 మొకకోన శుక సేనరక మహీన ;
 మొకకొండచరిదండ నకలాండజితండ ;
 మొకసానువున ధేనువులకడంబ ;
 మొకదిక్కు రతిసాక్కులకు ¹జిక్కుజిక్కువ ;
 లొకచక్కి గిరు లెక్కి యెరలుకరులు ;
 నొకమూల హిమజాలమకరాలయవిశాల ;
 మొకటెంకి బహుపంకజోద్భవంబు ;

1. ఓ. 2. మలయ.

3. కరవు

4. వేటి.

5. జిక్కు-రలు జిక్కు-నొక,

నొక్కతరి మించి గాంధర్వ ముర్వి నింది
వచ్చె వనఁ బర్వి సర్వ జీవప్రజంబు
లచట ఘోషించుఁ దోషించు నతిశయించు
ననుసరించు వరించు హాయిని వసించు.

48

సీ. గురుచంద్రులెకాని గురుచంద్రులును గౌర

నద్యత మామేధాప్రసాదవిధుల ;
బ్రహ్మర్షులెకాని బ్రహ్మోర్షులును గౌర
తులవచశ్చతుర్వధుర్వగతుల ;
బాడబేళులెకాని బాడబేళులు గారు
పాలయుతుదిహ్నాతిభూతిరతుల ;
మనుధర్మజులెకాని మనుధర్మజులు గారు
ప్రతీనీతిధర్మధర్మాభిరుచుల ;

ననుచు భూజను లంతంత సభినుతింప
నకలబుధసేవ్య విభవాభిజాతశీల
చారుసుందర విద్యావికారదాత్మ్య
లగుచు మునిజను లుందు రయ్యుటవియందు.

49

సీ. సుమనోభిరామవిశ్రుతిశిఖోన్నతిచేతఁ,
గస్తూరితలకాలికములచేతఁ,
ఘనసారఫలపూరగండసీమలచేతఁ,
బద్ధరాగసుదంతపంక్తిచేతఁ,
జిత్రోపకంఠ సమ్రతమాలికచేతఁ,
సయగంధసారగంధములచేతఁ,
మృదుమధ్యతపనీయ మేఖలంబులచేతఁ,
బదమణివలయసంపదలచేతఁ,

1. దుసద్యశంబు.

2. దుమలును.

3. దుహాతవనోచా.

4. బాలరి.

5. తిలకసౌఖ్యము.

ఘనతరాంబరభూషణాంగములచేత,
మధురగంధీర వివరసౌమ్యములచేత,
దృఢమతులచేత బహుధరాధిపచయంబు
ప్రబల నైమిశదుర్గ¹ ముఖంబు ముట్టె.

50

భాగీరథి వర్ణనము

ఉ. సీరధిఁ బోలి నైమిశవని² శుచినీగుణవంతి శియయ్యు భా
గీరథి శీరజోదర భాగీరథి లాడి ముకుందు పాదసీ
రేరుహము³ గడంగిన సరిదర్శయై శ్రీపథానురోధయై
శౌరి పదాప్తయై సీగరసన్నతయై ప్రవహించె మించుచు⁴. 51

చ. చిరతర జీవనంబు కవినీవ్యము⁵ ముక్తిధనప్రసంబు మేన్
నరనుల కాళిముఖ్యము గుణం బతిదీర్ఘము చిత్త మార్య సం
స్కరణ మురంబు చారుతరభూషణ మాత్యే ఘనానుకూలమై
నిరతకలంధ దింధిమిత నివ్వన మన్నది; యెన్న శక్యమే? 52

చ. జడ సౌబగున్ నరోజముఖ పారభమున్ నుడి నాళి ముఖ్యము⁶
నడు మతి⁷ సైకమున్ దరుల నప్రమతయున్ గటి పైకత ద్యుతి⁸
నడవడి నీటు శబ్దముల నానెముఁ గూర్చపడంబు లొప్పుచు⁹
గడు భువనైక మోహనముగా నది విష్ణుపదంబు ముట్టెడి¹⁰. 53

ఉ. నర్మద బోటియై పొగడ నమ్మిక¹¹ వేస్రవ తెచ్చరింప లోఁ
గూర్చిని బాహుదా శయముఁ గూర్చ సరస్వతి పలుకుదోడుగా
నర్మలిఁ గృష్ణవేణి జడ లల్ల సరితృప్తలోనఁ బెద్దయై
కర్మము లూడ్చు గంగ మునుఁగంగ దిగం గడఁగంగ నెంతయు¹². 54

సీ. కడలేని జడమెల్ల నడుగు పట్టఁగఁజేసి,
తఱచు భంగంబుల దరులఁ ద్రోసి,
పంకలు పచరించు పంకంబు నుడిఁ బెట్టి,
కల బుద్బుదంబులఁ గలఁచివైచి ,

1. ముఖంబు. 2. యయ. 3. సీరజోర. 4. శ్రీపదాను.
5. నగర. 6. వృత్తిత. 7. సైకము. 8. శత్రురతేచ్ఛరింప.

తనరు పైరుల నెల్లఁ దనదుతోయముఁ బూన్చి,
కళవళవరచు మార్గములు మాన్చి,
పులకించు విషగుణములను దిప్పలఁబెట్టి,
కుముదప్రచారమ్ముఁ గుదుటవేసి,

చల్లఁదనము గభీరమ్ము పరసగుణము
భువన మోహనమపు కూప పూర్ణకళలు
విశదమార్గంబు గలిగి యుర్విని సమస్త
జనుల రక్షించు ¹ననయ మాజహ్నుతనయ.

55

ఉ. ఆవన సీమ జహ్నుతనయావనసీమఁ గృతావగాహలై
చావన దేహులై హరి కృపావన దేహులఁ జేయు జీవనం
జీవన మైన జీవనమె జీవనమై ఘనులైన శౌనకులే
వేదిన నిత్యకృత్యములు వే వినయమ్మునఁ దీర్తు రెంతయున్.

56

ఉ. కోమల భవ్యపూరిత ముకుంద పదార్థ కుజేరు, భారతీ
నేమపురాణ సన్మణివణిగ్ న్యవహారు, శతావధాన బో
ధామయ పర్వలక్షణ కథావ ²భృథాత్మవిచారు, నిర్మల
స్తోమగుణోపకారు, ³పరసూతుఁ గుమారనమానుఁ గాంచుచున్.

57

శౌనకాదులు మహాభాగవత వైభవము దెలుప సూతుని వేడుట

క. పూతా, భూత భవిష్యద్
జ్ఞాతా, భూతానుభూతజాతప్రాతో
న్నేతా, సీతకథాధ్వర
హోతా, ధాతాభ, కుపురుహూతా, సూతా!

58

ఉ. వింటిమి సీకృపన్ వివిధవిద్య; లవిద్య జుంబి ముక్తి లోఁ
¹గొంటిమి; యోగ మజ్ఞె; మదిఁ గోరిక లెల్లఁ దొలంగె; నిష్ఠమై
నుంటిమి; ²స్వస్వరూపవిభవోన్నతిఁ గంటిమి; శాంతిదాంతలఁ
కుంటిమి రోమహర్షణకుమారక, మానుకృతంబు లేమనన్.

59

1. విషయయాజ్ఞాస్తూతనయ, 2. భృతాత్మ, 3. పరసూతుమారుసుమారు. 4. ప్రాతాశ్చిత
౦. భురూహుత. 6. గంటిమి 7. స్వస్వరూప

ఉ. భూతభవిష్యద్ధర్మము లపూర్వకథల్ జగదుద్భవస్థితల్
 నీతులు ధర్మవర్తనలు నీరజగర్భభవేంద్రజేవతా
 జాతవినోదముల్ పుడమిసంజ్ఞ చతుర్విధవర్ణవర్ణనల్
 ప్రీతి యుగప్రపంచములరీతులు సర్వ మెఱుంగఁ జెల్వితో. 60

ఉ. ఇంకొకప్రశ్న మీ మృదుగ నిచ్చఁ దలంపగుఁ ; ముక్తిత్రోవ చ
 క్రాంకనపూర్వకం బని మొరల్ గొను వేదములందు ; మందత
 సంకరులై నదుర్మతవినర్జనఁ జేసి విమర్శదర్శనం
 బంకిలి దీర్చి ప్రోచడి మహాత్ములవై భవ మానతీయనే. 61

క. ఆయనమళ్ళబ్రాథర
 సాయనజోధాయనప్రజాపాలననా
 రాయణపరాయణులు నిల
 పై నుడయింతు రని మున్ను పలికితివి గదే. 62

సీ. హరి 'కలే రాదా మహాయోగి శరణోప
 యతి' యనునారదీయఘనసూక్తి,
 యల 'కలౌ ఖలు భవిష్యంతీ' తి శుకసూక్తి,
 వెన 'కలౌ కశ్చి ద్భవిష్యతీ' తి
 యదుగిరిమాహాత్మ్యమందుఁ బల్కినసూక్తి
 నారాయణపరాయణాత్మకంబు,
 లఘని 'తే వైష్ణవా భవన మాశు పవిత్ర
 యంతీ' తి హరిపురాణార్థసూక్తి

నీవు వివరించి తామ్రపల్లీమరుద్వృ
 ధాతటంబుల జనియింపఁ దలంచు కథలు
 నూచనలు చేసియుంటి వానూరివరుల
 విభవములు మాకుఁ జెవులకు విందుచేయు. 63

గీ. ఎవరిశ్రీపాదతీర్థంబు లెల్లజనులఁ
బావనులఁ జేయుఁ ; నెవ్వరిభజన పరమ
పదముఁ గృపసేయు వారిపై భవము మాకుఁ
దెలియ నానతియీవె నందియము దీట.

64

శౌనకాదులకు సూతుఁడు మహాభాగత వైభవమును దెలుపుట

ప. ఇట్లు పూర్వపురాణశ్రవణసూచితంబు లగు ప్రమాణంబు లుగ్గడించి
యపూర్వంబై నమహాభాగవతవైభవంబు లానతిమ్మని యడిగినం గని
తనమనంబునఁ బరమహర్షనమేతంబై సూతుఁడు శౌనకాదిమహా
మునులం గాంచి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి ముకుళితకర
కమలుంబై భక్తియుక్తంబుగాఁ గొంతతడ వంతర్ముఖుంబై ధ్యానించి
పాంచరాత్రగీతోపనిషచ్ఛాస్త్రవృద్ధి¹పారాశర్యవిష్వక్సేన²సంహితలం
గల శ్రీవైష్ణవచరిత్రంబు లతి విచిత్రంబులుగా³ నున్నయవి; భవదీయ
నేమనంబున నామనంబునం దోచినంత విన్నవించెద ; చిత్తగించి
యేతత్కథాప్రవచనంబున కనుగ్రహంబు శృపసేయుం డని
యిట్లనియె:

65

వైకుంఠ వర్ణనము

గీ. అవధరింపుఁడు కాల్పత్రయప్రమాణ
రహితదేదీప్యమాన నిరంజనాక్ష
రావ్యయాఖండ చంద్రసూర్యానలప్ర
భాశుభాన్వదతై మోక్షపదము దవరు.

66

కా. వాణీశేంద్ర నువర్చ్య నర్చయుషీశర్వాణీశహృద్వాగ్వహుః
ప్రాణధ్యానసుదూరగమ్యము, సహస్రస్తంభభృన్మండప
త్రాణశ్రీశవిహారరమ్యము, సహస్రారాంత కూర్మాదిని
ర్వాణోత్కృష్టవిచార⁴సామ్యముఁ బరత్వావిర్భవత్ సామ్యము⁵. 67

సీ. దీక్షఁ జేకొని 'జితం తే పుండరీకాక్షః'

యని రథాంగాభివాదనము ¹లెవఁగ ;
 నుపనిషద్ధ్యాయవృత్తి నొగి 'న దైవం కేశ
 వా త్వరం' బని ముక్తవర్గ మెన్న ;
 లాలిత్యముగ 'మంగళంభగవా న్విష్ణు'
 వని త్రయీతనులవర్ణనలు చెలంగ ;
 నెనలేనిమతి 'విజయ్యాభిషేదిగ్గయీ
 భవ' యని యనిమిషకపులు పాగడ ;

నహహ ! విజయజయాన్ముగ్ధైకభోగ
 భోగస్సామ్రాజ్య విభవ సంపూర్ణ వర్ణ
 వర్ణరాజ్యాద్ విగ్రహవాప్త కామ
 కామ నిర్ముక్తమై మోక్షధామ మొప్ప.

68

క. ఆనగర మధ్యసీమ వి

మాన ప్రతిమానమై యమానవనవన
 న్మానమునఁ దనరి ముగియదు
 మానస్థానానమానమండప మమరుఁ.

69

ఉ. మామణిఁ జేరి శౌరి తిరుమామణి మండప మధ్యసీమ నీ

భామహిళా మహీయుతవిలాసముచేత సహస్రశీర్ష తే
 జోమయభోగి భోగమున సొంపున నున్న త్రిపాద్విభూతి శ్రీ
 రామునిరాజ్యమో యనఁ బరామరిసింపుచు నేలు మేలుగఁ.

70

చ. అతఁ డట నాడబిందుకళలై యమ్మతాల్చి వెలుంగఁజేయు నా

త్రితయముఁ గూడుచోఁ బ్రకృతి తీరు వహించి రహించి మించు సం
 శ్రితగుణసంఘముల్ ప్రబలి చేకొని తొమ్మిదిరూపులై జగ
 ద్ధితలగుబ్రహ్మరుద్రకమలేశు లగుఁ బురుషానుకూలతఁ.

71

ఉ. ఆపురుషేచ్ఛచే మహాదహంకృతు లుద్భవమయ్యె ; వానిచే
 1 రూపగు శబ్దపంచకము రూపగు ; దానఁ జతుర్విగుంశతి
 వ్యాపకభూతపంచకము వర్ధిలు ; దానఁ జతుర్విధాంగముల్
 చూపడు ; వీనికిఁ బ్రకృతి చోటగుఁ జిత్రగుణత్రయంబునన్. 72

ఉ. ఇట్టియవిద్యలోఁ బడి యథేచ్ఛఁ జరించి నరాదియోనులన్
 బుట్టుచు గిట్టుచున్ రుజులఁ బొందుచుఁ గుందుచు మందబుద్ధులై
 కట్టిడికాలకింకరులఘాతల భీతిలి పాతకంబులున్
 దెట్టువ గట్టఁ దెట్ట తెక తేరఁ గృశించి నశించిపోవఁగన్. 73

ఉ. తల్లి సుతార్థ మాషధముఁ ద్రావుగతిన్ గడు పల్లిపార్లి శ్రీ
 వల్లభి వల్లవిజనధవాన్యముఁ గాంచెద వంచి మ్రొక్కి యు
 త్పల్లనరోరుహాక్ష మణిభూషితవక్ష, విలక్షణాత్మ్య వృ
 ద్విల్లభ, మీకు నామనవి, తప్పన కొప్పుగ నాలకింపవే. 74

క. మాతాపితాది యని నయ
 మై 'తేన వినా తృణాగ్ర మపి న చలతి' యన్
 నీతులు వివ్రతగీతలు
 మ్రోతలు గొన విసమె పంచభూతాతీతా. 75

శా. నై నంబై శ్రుతి పలుకుచుండుఁ జతురవ్యాహర, 'నారాయణా
 త్రాప్నోజాయత' యంచ జీవులకుఁ బీతాభాన్యదర్థంబు వి
 న్నాణం జౌగద ; జన్మవార్ధికబడుటర్ న్యాయంబుతో ; మందుకై
 నా నీ కక్కటలేదు ; చూచెద విదేనా ; లాతివారా ; ధవా. 76

క. ఈజీవులు నీతనయులు
 నీజాయానములు జనులు నిజముగద 'యథా
 రాజా తథాప్రజా'యని
 నీజాడనే తిరుగువారు నేడు మహాత్మా. 77

1. రూపం	2. రక్ష.	3. విశృత.
4. బడుటయ్య.	5. బాళి.	

చ. ఎరకలు వెట్టి ముల్లిడిన నెవ్వరిచే నవి విడ్డూరం ? జరా
మరణవికార హారభవమగ్నము భగ్నము జేయ నీవె యె
వ్వరిపని గాదు ; నీదుదయ, వారలభాగ్యము ; నాదువిన్నపం
బరసి తృణీకరింపక మహాజ్ఞలఁ బ్రాజ్ఞలఁ జేయవే హరీ. 78

విష్ణువు ఆస్వారుల వృత్తాంతమును లక్ష్మీకిఁ జెప్పట.

చ. అని సిరి శౌరిఁ జేరి వినయంబునఁ బల్కిన నోరచూపులక
గనుఁగొని పల్కె హాసరుచి 1 గాయలఁదీఁగకు వ్రేగు గల్గునే ?
యనువు లితేల నేల మనకై నప్రయోజనమేకదా ; యిదే
పనిగొని నేను జేయనట ; పల్కితి వక్కఱిపాలుగాఁదగక. 79

ఉ. తల్లికిఁ గానివార లిల 2 దాదుల కాదురె ; చేతనాభి నా
వల్ల నతేజరిల్లెఁ దమవాసికి వన్నెలకై న నన్ను వే
రొల్లక తల్లిడిల్లి చెడిపోవఁగ నీవగఁ దెల్పుఁ దెల్పు వా
యుల్లము పల్లవిల్లి భవయుక్తుల ముక్తుల దాయఁ జేయఁగన్. 80

క. ము న్నిది నీ వన్నదె ; నీ
విన్నవ మానింది నాదు వివిధాయుధముల్
పన్నగపతి భగవతి నీ
పు న్నే సేసేళు లవని యుదయించమటే. 81

చ. అని హరి పల్కినన్ విని శుభాననయై సిరి పల్కె దేవ, మీ
రన 3 నీటు వింటిఁగాని మును పారయలే దిది ; ఎవ్వరెవ్వ రే
యనువునఁ బుట్టి ? రెవ్వరిఁ గృతార్థులఁ జేసిరి ? వారి వైభవం
బెనయ నమస్తమున్ దెలుపవే ! యని మ్రొక్కిన నక్కఱజేర్చుచుక.

ఉ. శంఖ 4 గదాసిచక్రమణి శార్ఙ్గధరావనమాల తార్క్ష్యవ
త్సాయలు 5 పాయఁళు భూత మహదావ్యాద్యగంధి కులేశ మట్కురి
త్సౌరకజ భక్త 6 ప్రదజ రమాధవమానస యోగివాహులై
పొంకముగా జనిందిరి యమోఘవిలక్షణ లక్షణంబులన్. 82

1. గాయకు... శంకు.

2. రగళ.

3. దాయ.

4. నెలు.

5. గదాని.

6. శైవు.

7. భద్రజ.

సీ. గద శంఖ భిక్షముల్ ఘనభూతముని సరో
 1మహదాహ్వయులు, పత్ర మక్షి పదుడు,
 శార్ఙ్గము కల్పివైరి, సరసమాతాక్షులందు
 భట్టనాథుడు, కౌస్తుభాంశమునను
 కులశేఖరుడు, వత్సతిలకంబు మునివాహుడు,
 డలవసమాల భక్తాంఘ్రిరేఖుఁ,
 డా భూమి గోదయై, యవతరించను నీవు
 పద్మవై మించి భూభార మణింప

మహితమగు కంచి తిరుకడ లల్లె మైల
 ధరణి తిరుమళిశ కురయూర్ధస్వి కుక్కు-
 టమ్ము నొరయూరు నిచుళ మండంగుడి యను
 పట్టణంబులఁ బుట్టి రోపద్మనయన.

84

శా. నేనేనుండు శిశురయై పొడమె; నా శేషుండు రామానుజుం
 డై నమ్మొక జనియించె; వీరి గని మాయామోహ మగ్నార్తనం
 తానుల్ మానవు లల్లిలిల్లిగ నవిద్యుగంధి భేదించి న్వ
 ఘానం బందిరి; వీరి వైభవము లేతన్మాత్రమే చూడఁగఁ. 85

ఉ. పంకజనేత్రి, యింక నొక భాగవత ప్రభవ ప్రభావ మే
 బొంకముగా వచింతు విన: భూమిసిలింపులఁ దానలంపుచు
 శంకర సామ్యుండై బహువిచార విదూరుండు పాఠుఁ డంపు ని
 శ్శంకపుఁ జీటిఁ జించి పెలుచున్ గెలిచెన్ వడి మూఁడు మాటలన్. 86

చ. అన విని భార్గవీమణి మహాద్భుత మంది ముకుందుఁ గాంచి యో
 యనఘ చరిత్ర, వార లెవ? రన్వయ మెయ్యది? మూఁడు పల్కులున్
 గొని యని గెల్చె నెట్లు? వివగోరితి దీని పవిస్తరంబుగాఁ
 దనుఁగని తెల్పువే యనినఁ దత్కథఁ జెప్పఁ దొడంగె జీవితోన్. 87

- క. ద్వీపనితంతా, సప్త
 ద్వీపంబులలో¹న మేయద్వీపము జంబూ
 ద్వీప మగు; నందు మిక్కిలి
 భూపాల శినుపాల పాండ్య భూమి దనర్చు². 88

వీరనారాయణపుర వర్ణనము

- క. ఆరవ సారసమీరసు
 సారరసా పారసారసాకర వరకా
 సారసరసాగ రుచివి
 స్తార నదాచార చారుతర శివురవరమూ. 89

- క. నారాయణుఁ డఖిలాగమ
 పారాయణుఁ డైవరీతిఁ బాండ్యధర్మిక్రి
 నారాయణ మఖిలాగమ
 పారాయణమై రుచింపెఁ బరభీకరమై. 90

- సీ. వేదఘోషములకు విశ్వసృష్టవనంబు ;
 వాక్పక్షుత్వమునకు చాకిమనికి ;
 ఘన గానవిద్యకు గంధర్వలోకంబు ;
 నయ పురాణములకు నైమిశంబు ;
 దానధారలకు నిధానసంతానంబు ;
 నవరత్నములకు రత్నాక్షరంబు ;
 దివ్యభోగములకు దేవేంద్రనగరంబు ;
 విరివిఁగోరికలకు వేల్పుకీటావు ;
 నాగమధురాలకావానభోగరాజు
 మదన సామాజ్యములకు రంభాగృహంబు ;
 పొలతి, బహువిధగృహబృహద్భూతిపొలతి
 మురహరుపురంబు దగఁ జగన్మోహనంబు. 91

1. నమియ.

2. నుపాల.

3. పూరవరమ.

4. కావు.

5. మురహరి.

మ. గురువై యప్పురి నొప్పు ముత్యపునరుల్ కోతారులౌ, జాతరూ
పరుచుల్ మేరువులౌ, పదార్థనిధులున్ పాథోధులౌ, వాసభా
సురముల్ గొండలు నౌ, మనోజ్ఞ రతులున్ జోద్యంబులౌ, లక్షణా
కరకాంతుల్ గగనంబులౌ, విభవముల్ కల్పంబులౌ నెన్నగన్. 92

సీ. తోరహా నవరత్న తోరణంబులకాంతి,
విమల కాంచన కవాటముల మేలు,
చంద్ర కాంత సమేత సౌధ 1పంక్తుల చాయ,
ద్వాదశ ధాన్య సంతతుల సీతి,
ఘనపుష్ప పూరిత కాసారముల లావు,
లలిచైత్రవన సమూహములరీతి,
సర్వగంధ రసైక సైకతంబులయుట్టు,
శుకపికాలాప విస్ఫురణవెరపు,

ధరణి గంభించువంచవాద్యములకలిమి,
నిత్యవిధి శోభనారంభ నిపుణిరవము,
సరస నటవిటగాయకోత్సవము, జవముఁ
గలిగి విలసిల్లు నప్పీడు కనకపీడు.

93

సీ. చతురవాణీభూతిచతురాస్య లొకవంక,
నొకవంక బ్రాహ్మీశుభోత్సవంబు,
సర్వనాటకశాస్త్రసర్వజ్ఞ లొకవంక,
నొకవంక బుధగురుప్రకరమహిమ,
సరసభోగానందశతమన్య లొకవంక
నొకవంకఁ బురుషోత్తమోత్కరంబు,
వరపద్మకుముదాధివాసంబు లొకవంక,
నొకవంక శుకభాషితోచితంబు

నమలకమలాభిరంజకాయ త్తగేహ
పంక్తు లొకవంక, నొకవంకఁ బరమహంస
1లమరు చమరీవిలాసవిహారమ్య
బాహ్యవసభూమి శ్రీస్వామివట్టణంబు.

94

సీ. హాలహాలముగాడె హాలహాలోద్ధతశత్రు
వర్గనిర్గతజీవవరణఘోషి ;
మహదాషధముగాడె మహానీయపరుషారి
రోషోమర్దితసాలభేషజనకు ;
గురురసం బదిగాడె శీకుటిలాహితనమూహ
మదళూన్యకృతవప్రమాంతరికునకు ;
బహుతమం బదిగాడె పరిపంథి పీఠరచక్ర
దళితోపల్ ప్రాకారదానవునకు ;

ధృతిగళముగాడె పరధరాధిపవిరోధి
విదితేవిన్యూర్తిఁ దగుకోట వేల్పుదొరకు ;
నిది యన గభీరరస మాహాహింస మించె
పట్టినప్రాసపరివృతపరిఘ పరిఘ.

95

చ. పరిఘ మడంగులై వనరుపాపవి¹నంబును వప్రవృత్త¹¹వై
ఖరి శయనంబు దచ్చిఖలు కందరముల్ బురుజుల్¹²తదంగనల్
తరళకపాటముల్ ముఖచిలంబులు విష్ణుపదంబు నిత్యమున్
శిరమున నుండఁ గాళియధఃకిందుఁడె కోట యనంగఁ బాటిల్లు. 96

క. అంజనశైలాహంకృతి
భంజంపంగఁజాలు త్రబలబిలపంపదల్
18రంజలి కాటుకకోటన
పుంజములై కరులు పొల్చు బురిబాహ్యమునన్.

97

1. అమరి.	2. దృఢతశక్తి	3. మజ్జిత.	4. కటు.	5. వర.
6. సత్ప్రకార.	7. స్ఫూర్తి.	8. వాంఛ.	9. పరిఘ.	10. విజంబు.
11. స శక్తి,	12. తదాంగనల్,	13. రంజలి,		

చ. ¹బలియుర గెల్చి, కర్మములఁబాల్చడి, వేడినిదూర్చులఁ మహా
బిలమునఁ జొచ్చి, చాపలతఁ జెంచి, మరుద్గతి మీఱి, జాతి, య
వ్వల నొకరాజు రా నపరవారిధిఁ జేరెడునప్త ఘోటకం
బుల గణియింప వశ్యకులములే పురిఁ గచ్చకుఁ గాలుద్రవ్యుడు. 98

మ. శరశీసంతానము జీవనాశయము చాంచల్యాంగములే భంగములే
కరపాండిత్యము నద్భుతప్రకటముఁ గాంభీర్యముఁ విశ్వాలో
త్కరమందక్ష్ఠీతిభృత్ ప్రభలే గలుగుచుగ్రామాభికిఁ బాదుకర్
పరమేశుండు రచించెనోయనఁ బురిం బట్టె రథంబుర దగున్. 99

చ. బలనిగమంబులుఁ జనినఁ బ్రాథమ దప్పనివ్రష్టలుఁ, పగల్
గలిగినఁ జిన్నవోచనికళానిధులుఁ, శిశుపంక్తు లేగివఁ
దెల తెలవాజనట్టి గుణదీపఘనుల్, కవచంబు లూడఁ జం
చలములు లేనిభోగు లనిశంబుఁ బోరికఁబురి నుండ్రు కాల్వరుఁ. 100

సీ. వ్రష్టయై నిగమముల్ చవలసోమకునిచేఁ
బోసిచ్చి చింతించుబుద్ధి యెంత !
పరకుండై నిజరాజ్యభారంబు వీడి పాద
చారియై తిరిగెడిశౌర్య మెంత !
ధనదుండై తనమిత్రుఁ దగ భిక్ష మెత్తించి
నిక్షేపములు దాచునియమ మెంత !
హలపాణియై భూమి నగలించి బహుధాన్య
రాశి పండఁగలేనివాసి యెంత ?

యనుచు విప్రపసీప వైశ్యాంఘ్రి⁷జులును
నిగమ బల విత్త హలయుక్త నియతలండు
నజని రాముని ధనదుని హలని గలను
లెక్కపెట్టరు తముఁదామె లెక్కగొనుచు.

ఉ. నృత్య విళాలళాలలఁ బరిస్ఫుటరాగ మృదంగ నాదపాం
 డిత్య ¹విపంచి శబ్దరమణీయ లయార్భటులన్ నెలంతలున్
 నృత్యము నల్పుమున్నె మహనీయము²లై వరసీలకంఠముల్
 నృత్యము నల్పుచుండె ఘననిన్వనమాయని దృష్టిపాత్ర³మై. 102

సీ. చులుకఁగా నీయవే పొలఁతి మా కీదండ
 ధరియింప సొంపుగాఁ దనరుఁగాడె ;
 వేగిర ⁴మీయవే వెలఁది యీవగ చెండు
 మనసు రాఁ బట్టఁగాఁ దనరుఁగాడె ;
 తడవేల యీయవే తన్వి చే దగుబొందు
 తనమేన మానఁగాఁ దనరుఁగాడె ;
 కలువ నీ వీయవే కలికి బేరమునేసి
 తలపూస మేలుగాఁ దనరుఁగాడె ;

యనుచు ⁵నీరనులు గుప్తార్థ ⁶లాడి వారి
 ననయ మిగురొత్తఁ జిత్తముల్ పెనఁగొనంగ
 పువ్వలావి క ⁷లావీటఁ బొలుపు మిగిలి
 విరులు విల్లు ⁸రు పురి వీధివీధులందు. 103

క. మేనక దైవిక, మిక రం
 భానారి పరానుకూలమతి, యూర్వశియున్
 లోనయ్యె, నాతిలోత్తమ
 గానుగ లాడుద మనంగఁ గల రచటిచెలురీ. 104

ఉ. అచ్చట మచ్చెకంటుల యెయారము ⁹లిచ్చల మెచ్చి మెచ్చి వా
¹⁰కృచ్చుటకై యజేత గుహ¹¹శేవ శేష లిలన్ ధరింపరీ
 యచ్చుగ నాలు గేరు మరి యాఱు వెయిన్ వెయిమోము లంతకున్
¹²నచ్చక రెండువేల రసవల్ గొనె శేషుఁ డి¹³కేమి చెప్పుదున్. 105

1. విపంచ,	2. దై,	3. యె,	4. మియ్యశేయివగ,
5. నీరస,	6. లాడి,	7. లావీట,	8. రచ్చర,
9. విచ్చల,	10. క్ర. ఆవివ యతితప్పవ,	11. శేవ,	12. నచ్చని,

క. విరావత పారావత

దూరీకృతగమన వాఙ్మధురయు త¹నతు లా
ధారాధర శౌరీధర
గౌరవముల నెన్నుచుండ్రు కచకుచ రుచులన్.

106

సీ. అచలులఁ జలనత్వ మమరించు వంచన,

రాజుకు దోషంబు ²వ్రాయునేగి,

కలహంసలను వెల్లగాఁ జేయు దూషణ,

శుకుల వనుల నిల్వఁ జూచునూడు,

హరికి మహాబిలం బిరవుచేసిన వ్రేఁగు,

పద్మరాగము ³లొరఁబరచు పరచు

కూర్మంబు నవనిలోఁ ⁴గొంగింపఁ బడునింద,

మధుపాళిఁ గందించు మనకమెల్ల,

వేధ దొలఁగించుకొనియె నప్పీటి చెలుల

తెలిచనులు నిగ్గుమోములు ⁵కలిగినడలు

తగునుడులు ⁶లేతకౌనులు తావిమోవు

లరుణ పదములు నిడుదపెన్నెలు లమర్చి

107

మ. సరసామోదకరుల్ ప్రవానకరు లాశాపాశ నిర్ముక్తులున్

సరసుల్ చల్లనిరాజులున్ బరమహంసల్ రాజులున్ వాజులున్

పరమార్థజులు ధర్మవేదులు కళాపారీణులున్ దేవతా

సురభల్ భూసుర భూభుజోరుపదజస్కూర్తుల్ పురిన్ దొట్రిలున్.

క. ధీమంతులు నాగర్భ

శ్రీమంతులు సంతరంగ సీమం⁷తినులున్

శ్రీమంతే మమర నప్పరి

సామంతము లేక వెలసె సతతముఁ గలిమిన్

109

1. నకు.

2. వ్రాయునేగి.

3. లోర.

4. గుంపింప.

5. కలిమి.

6. తేగొనులు.

7. కుసుమం.

మ. సురసంతానములై పురాంతర తరున్పూర్తుల్ ప్రకాశింప భా
సుర సంతానములై పురాంతర గురున్పూర్తుల్ ప్రకాశింప నా
సురలోకంబు భయంబుతో ఘనుల వెన్జొచ్చెన్ హరివ్యాప్తి నా
సురలోకంబు భయంబుతో ఘనుల వెన్జొచ్చెన్ పరిం బోలకన్. 110

క. ఈపగిది నిత్యరత్న

వ్యాప్తిత సాధావరోధమై ముక్తార్ఘ్నిన్

శ్రీపతి ¹పుర మన వీర

శ్రీపతి పుర మమరు నమరసేవిత మగుచున్.

111

కావేరీనదీ వర్ణనము

మ. వెలసెన్ దత్పురి దండ నిండుకొని కావేరీ ప్రవాహంబు శ్రీ
లలనాధీశుడు సర్వచేతనుల నేలం జూడ వాత్సల్యమున్
బలువై ²చుట్టునిడం దయారసము ³లో బాదుబ్బి జాలెత్తి భూ
వలయంబం ⁴దది మించి పాతె ననగా ⁵వాఁపూరమాధుర్యమై.

కా. తావుల్ గల్గిన జీవనంబులు సుధాధారల్ రుచుల్ న్వచ్చమా
త్రోవల్ దీర్ఘగుణంబు లున్నతగతుల్ దోధూయమానంబులొ
సేవల్ పుష్పరసైక సైకతములున్ జెన్నొంది కానెగ్గుచున్
కావేరీధుని పొల్చి నిల్చెన్ ద్రిదశుల్ కాంక్షించి వీక్షింపంగన్ 113

క. ఆవీటి పుష్పగంధులు

⁶కావేరిం దీర్ఘమాడి కడుగు పుమంగుల్

తావులు దావలమై చన

నావాసనఁ బునఁగు రాజనాదులు పండున్.

114

క. రాజనములు శ్రీజనములు

భూజనములు సకలవిభవ భోజనములు నీ

రాజనము లెత్త నెత్తగు

రాజేవాక్కుండు పురవిరాజితమగుచున్.

115

1. పర.

2. చుట్టురిడం.

3. లోపాడుబ్బి.

4. దరి.

5. వాక్పూరమాధుర్యమై.

6. కాశీటం.

వీరనారాయణస్వామి వర్ణనము

క. ఆనగరమేలు వీర

శ్రీనారాయణవిభుండు చిరకీర్తుల సీ
భానాయిక శ్రీనాయిక
భూనాయిక గొల్వ భోగిభోగాననుడై.

116

సీ. తన ప్రభాకరమూర్తిఁ గని ప్రభాకరమూర్తి
యెఱ నుత్తరాయణుడై తొలంగ,
తన కళావిహృతిఁ గని కళావిహృతి
యెఱ దక్షిణాయనుడై కలంగ,
తన జీవనస్ఫూర్తిఁ గని జీవనస్ఫూర్తి
చెలియలి కట్టచేఁ జిక్కి యణంగ,
తన విభూతి ప్రభల్ గని విభూతి ప్రభల్
నలిగి దుర్భిక్షులై యలమఱింప,

నార, సరి యెవ్వ రన లోక మావరించి
మావరించి కామా కుసుమారు గాంచి
మన్ననారు మహాత్ములై మన్ననారు
లందు దయ గల్గి యుత్సవం బందు సంఘ.

117

సీ. వక్షస్థల ప్రభాధ్యక్ష లక్ష్మీమనో
రంజనం జాత్య నిరంజనండు,
ఖరదూషణాది ముష్కర దుష్ట⁴రాక్షస
భీషణుం డవని విభీషణుండు,
దారుణ దితిజ కాదంబినీ దంభ ప్ర
భంజనం దంభోధి భంజనండు,
ఘననూత్న రత్నస్థ కనకకుండల కర్ణ
భూషణుం జాదిత్య భూషణుండు,

1. శాయ...యః.

2. యర,

3. యర.

4. రాజస్య.

వనద నీలంపు గుంపుప్రో వనదఁజేయు
మూర్తి గలవాఁడు, కలవాఁడు మ్రొక్కువాఁడు,
మారు నుకుమార మెల్ల వేమాట దూఱు
కొమరు గలవాఁడు, కనువాఁడు గొల్పువాఁడు.

118

వీరనారాయణమందిర వర్ణనము

క. అన్నారాయణమందిర

మెన్నన్ ఘనదేవతైల ¹మేదే దది మా
కెన్నఁడుఁ గనఁబడ దని యు
త్యున్నతమై ²మీఱు మేరు యుక్తం బగుచున్.

119

క. గర్భగృహంబున భవనా

విరూపి యొనర్చు వేదవేద్యుని ³సాద్యున్
గర్భగృహ మృహహమున్
గర్భంబున నిముడుకొనియెఁ గడుఁ జోద్యముగాన్.

120

క. అండాంతరాళ మచ్యుతఁ

డుండినగేహంబుపంచ నుండిన శుభముల్
నిండు నని యంతరాళ ము
ఖండమశ్రిపథలు గాంచి కాంతి వహించెన్.

121

ఉ. తండ్రికి మ్రొక్కి తెత్తు నిదె తల్లికిఁగా నమృతం బటంచు లో

వేంద్రపుటాకటక బిత్తనివేదితమా గజకచ్ఛపంబులన్
గండ్రలు సేసి మేసి మును కంధి ⁴గరుద్ధతఁ ద్రోసి నాకమున్
గండ్రతఁ దాఁకి నిల్చె నన ⁵గారుడమంటప మొప్పె నన్నిధిన్.

మ. చెలువై శ్రీహరి సర్వచేతనుల రిక్తింపం గటాక్షింపఁ జూ

పులయొప్పుల్ కరముల్ గ్రహించి దివికిన్ ⁶తోటై సమూహాకృతిన్
బలిపీఠంబు హతంబునం బొదివి శుంభత్కాంతిచౌదంతిపైఁ
బొలుపై సూత్రముఁ బూనినట్టు లెదుటం బొల్చెన్ ధ్వజస్తంభమున్.

1. మేదే...మా.

2. మీర.

3. సాద్యున్.

4. తోడిటల్లత.

5. గరద్ధత.

6. కావడ.

చ. ధరఁ గలరాజహంసలరథాభినిరోధమునోరథాభియై
 తిరిగి ధరాధిపద్యుతి మదించి, భృశా, యిది ¹జెట్టు ద్రిప్పఁ గ
 ట్టురువడిఁ ద్రిప్పె వ్రాతఫలమో యని మూలలఁ బోవ మేరువ
 త్రైతఁగున నిల్చెనో యనఁ దదీయగృహవరణంబు భాసిలెన్. 124

గీ. అమర ఘనవృత్తి హస్తీ మహాబిలంబు
 మించు టది ²యెంతగగనం ³బటంచు మించు
 అమర ఘనవృత్తి హస్తీ దా నభ్రమయ్యె
 వాసు దేవునిగోపురద్వారబలము. 125

చ. వరలురథాంగదీధితి సువర్ణపదాయతి కంకణాస్తి పు
 మ్మరనుమనోవిభూతి మణిసంగతి ధామవిభూతి ముక్తచా
 మరరతి ⁴భూసురస్తుతి సమస్తగుణోన్నతి గల్గి వెల్లు చం
 దురునిమఱుదియో యన మనోరథమై రథమొప్పు నప్పురిన్. 126

తా. ఆనారాయణుఁ డార్తరక్షణపరాయణైశ్చచి త్తంబుతో
 నానారాయణపట్టణాంతరమునం దానందసందోహియై
 నానాచిత్రవిచిత్రమంటపములన్ నానామణీభూషణులన్
 నానాపుష్పవితానపూజనములన్ నల్పందు నానాటికిన్. 127

చ. దర మొకచే లభించిన సుదర్శన మొక్కశయంబు పూనె; నుం
 దరగద కొండుకేర చనెఱిదా, శరణాగతరక్షణార్థ మీ
 కరము గ్రహించె; మంచి దని కౌన్తుభమున్ సీరి వైజయంతి లా
 యురము వసించి; రాష్ట్రమయి ⁵యొప్పుగదా నడుమంక్రమా సిరుల్.

ఉ. కంబు కరంబునం గళముఁ గ్రమ్మి, నుచుంజనుదోయిఁ జక్రహ
 స్తంబునఁ బ్రమ్మి, మించురుచిఁ దక్కినచక్కనిచేతులన్ ద్రిలో
 కంబును గొగిలించి కనకాంబరుఁడౌ పరుఁ డెందొ శేషత
 ల్పంబునఁ బవ్వలించి దృగపారకృపారసధార లూరంగెన్. 129

1. జెట్టు.

2. యంత.

3. బటంచు.

4. భూషణ.

5. యొప్పె.

6. తాపరు.

7. డుండు.

సీ. ఘనమేచ కాళి పంకజ నవ శ్రీ చంద్ర

చంద్రఖం డోత్సల చంపకాళి

చాప ముక్తామృతా బ్జాంబ కాంబుజకాండ

కాండాళ యోర్ని నక్షత్రపంక్తి

పల్లవ వ్యోమ రంభా వృంధ వరగోత్ర

గోత్రాగ శరవేటిఘటిక కూర్మ

హంసస్వయాప కై శ్యాల కావన కర్ణ

ఫల కపో లాక్షి భాసనాస

భూ సుదం తోష్ఠ గళ దృగ్విలాస బాహు

నాళి వళి నఖ కరి మధ్య నమయూరు

జాను జంము సుగుల్ఫాంఘ్రియానపాద

పద్మముల నొప్పు సత్కృపాపరుఁ డపరుఁడు.

180

శరమర్దణ చరిత్రము

ఉ. మన్నన మన్ననారు గరిమ న్ననలూరు పురాంతరంబునన్

జెన్నగు నందు భాగవతసింధు వభంగతరంగఁ జేయుచున్

పున్నమచందురుం డితఁడె పో యనఁబొల్పెఁ ద్రయారుషేయుఁడై

సన్నుతశీలుఁడై శరమర్దాహ్వయుఁడై నయుఁడై దయాత్ముఁడై. 181

కా. భారద్వాజ పరాశ రాత్రి శుక విశ్వామిత్ర కొండిన్య స

త్పారాశర్య వసిష్ఠ నారద భృగు ప్రాచేత సాగస్త్య వి

ద్యారణ్య ప్రహలాద శివైశ్రవణ దత్తాత్రేయ మైత్రేయులున్

శిలే రీమాని సమాను లంచుఁ దమలో లెక్కింపఁ బెంపొందుచున్.

ఉ. శ్రీశరమర్దణుం డనఁగ శ్రీహరి మానస పుత్తుఁడై ధరన్

గాశలుఁ డొను ¹వ్యాసఋషికౌశికుఁ ²డానిగమార్థభావ్యని

రైశముచేయు ³తంత గుహ దేవ మునీంద్రుల కాప్తబంధువై

యాశలు దోలుచుండుఁ బరమార్థ వివేక శమాది సంపదన్. 182

1. కాబ్జంబు.

2. విశ్రవణు

3. శిశి.

4. హళిరుషి.

5. గా.

6. తింక.

నీ. కులగోత్ర దైర్యంబు కులగోత్ర ధైర్యంబు
 1 నతను సౌందర్యంబు నతని కలరు ;
 నిగమాభిరామంబు నిగమాభిరామంబు
 2 సతిశ యానందంబు నతని కొనగు ;
 గుప్తార్థ వరణంబు గుప్తార్థ వరణంబు
 సతులిత కౌతుకం బతని కబ్బు ;
 సంతాన విభవంబు సంతాన విభవంబు
 సతిశయ భోగంబు నతని కొనరు ;
 సనమశరమర్షణాచ్యయం బతని కమరు ;
 సనమనేత్ర మహాభూతు లతని కుండు ;
 నరుల రక్షించు, శిక్షించు నరుల నపుడు ;
 నతఁడు మానవ మూతుఁడే యరసిచూడ.

184

కా. మృష్టాన్నంబులఁ దద్ధృహోగతులు నామేడికృతప్రేమ సం
 తృప్తిం బొంది యథేష్ట పాకసరసాతోష్ణవనం బిచ్చటన్
 దృప్తం బంచు గతాగతానుమత పుంస్త్రీవర్గ మొప్పార ను
 తృప్తిష్ట శ్రీమహిమోన్నతా కృతులఁ బత్నియుక్తుడై భాసిలున్.

చ. అతని కనేకపుత్రు లుదయంబయి ; రంతట వారి కీకట్టులే
 సుతశతకంబు పుట్టెఁ బరిశుద్ధత ; వారల కాక్రియన్ శత
 క్రతుసదృశున్ జనించిరి త్రికాల విధిజ్ఞులు ; సందులోనఁ దా
 శతధృతివంటి వాని కొక చక్కని మానుడు గల్గె వానికిన్.

186

ఈశ్వరభట్టరు చరిత్రము

క. భవ కుంభసంభవులకును
 భవన భవోద్భవున కదిలి పుత్రునకును వాక్
 స్తవ మొనరింపఁగఁ జాలని
 నవరని వాఁడొకఁడు విష్ణు నదృశుఁడు పుట్టెన్.

187

1. నతని.	2. సతిశతావయ.	3. గులు.
4. సరసాతోష్ణ జవనం.	5. కల్లశేషుత.	

చ. అతఁ డతి శాంతుఁడై తగి జయంతునిఁ గంతుని నావసంతునిన్ ;
 గుతుకముతోడఁ జూడ నలకూబరునిన్ 1 నరునిన్ నిశాకరున్
 నతతము గెల్వఁజాలు బలుచక్కఁదనంబున మించి శాంచనా
 కృతిఁ గలిగించు మించుల వరించుచు నీశ్వరుపేరుఁ గాంచుచున్. 138

క. ఈశ్వరభట్టాశ్వా రస
 విశ్వంబున నెగఁడ నకల విబుధులు వొగ్గడ్డవ్ ;
 శాశ్వత భోగార్హం బత
 నైశ్వర్యము చూడ ; సీశుఁడైన సద్భుతుఁడే. 139

సీ. తన కర్మబలము చేతన కర్మములు డించు ;
 దనకరం బవన సాధన కరంబు ;
 తన నీతి గరుడకేతన నీతి గరుఁశించు ;
 దన బలం బాత్మదంతన బలంబు ;
 తన ధర్మములు పురాతన ధర్మములఁ జూపు ;
 దన హితం బహిత నూతన హితంబు ;
 తన దేహుచులు యా తనదేహుచు లూడ్పు ;
 తన మతం బమల వర్తన మతంబు ;

ఏమి చెప్పుదు మహిత సాహిత్య మహిత
 విహిత విజ్ఞానుఁ డజ్ఞాన విహిత దహను ;
 డతని పద్మింపఁ జెరురాస్య శితిగ లేంద
 చంద్రసురబృందములకైన శక్యమగునె. 140

గీ. అల్లుఁదామరకొలను చుట్టాలనురభి
 బంధుమందార మాఁకటివంట పేద
 వారిపెన్నిధి యూచక పారిజాత
 మూశ్రీతులకల్పవృక్ష మాయనగృహంబు. 141

ఉ. వాదము లొక్కచోట ; హితవాక్యము లొక్కడఁ ; గావ్యనాటకా
న్యాదము లొక్కదిక్కుఁ ; గవిలక్షణలక్ష్యము లొక్కచక్క ; కా
స్త్రాదర మొందుచాయఁ ; బరతత్త్వము లొక్కట ; ద్రావిడప్రబం
ధోదిత మొక్కటెంకి ; దగి యొప్పుఁ దదాద్యుని గేహగేహధి.

సీ. ఆచారములకెల్ల సతనిల్లు పుట్టిల్లు ;

అభిజాత్యులకెల్ల సతఁడె యెల్ల ;

అన్నాద్భులగువారి కతనిల్లె యొకతల్లి ;

దాసధర్మముల కాతఁడె ఘనుడు ;

అమితోత్సవంబుల కతనిల్లు విడిదిల్లు ;

దాంతిశాంతులకు నాతఁడె వసిష్ఠుఁ ;

డలపాడిపంటల కతనిల్లు శ్రీవేపల్లె ;

ఆడితప్పరిమాట కతఁడె ధర్మి ;

అతులనామ్రజ్యములకెల్ల సతనియిల్లె

పాశేవ మూయ ఘోరి కతఁడె

బ్రహ్మదేవుడు ; తగునర్వభారములకు

సతనియిల్లె వసుంధరానతి నుతింప.

143

ఉ. శొట్టకుడీశుఁ డీసుగుణసూచకుఁ డీశ్వరభట్ట¹సూరి చే

పట్టెను రంగమ²సతిని భారతిని³ క్షితిని⁴ శచీవతి⁵

చట్టనెలంతను⁶ జవకజ్జ⁷ సగజ్జ⁸ రవిజ్జ⁹ రమామణి¹⁰

గుట్టున గెల్చి నిల్చుకులగోత్రపవిత్రము సత్కృతము.

144

నాథముని చరిత్రము

క. ఆనాతి నీతిమతియై

సేనాపతిమంత్రియంశచే నుతునిఁ గనె

నానాశుభముల మును ల

క్షీణనాథునిఁ గనిన దేవకీదేవివలె.

145

1. పాదక.

2. శేయ.

1. శుభ.

4. మా..... రతిని,

5. వాటి,

సీ. అతఁడు చతురాననుడో, పద్మాననుడో,
 సత్యసంధుడో, వాగనుశాసనుడో,
 ఈశ్వరాత్మజఁ డఖిలలోకేశుఁ డనుచు
 నరులు పొగడఁగ నెగఁడె నన్నాథమాని. 145

ఉ. ఈశ్వరునందుఁ దాఁ బొడమి యీశ్వరుఁ గాంచె నజాండు ¹నాఁడు; దా
 నీశ్వరునందుఁ దాఁ బొడమి యీశ్వరుఁ గాంచె నితఁడు నేఁడు; మేల్
²ఈశ్వరకీర్తు లిర్వరు; విచారము వేదము లుద్ధరించుట
 విశ్వము నబ్జ³నాథునివివేకము వేధకుఁ గల్గినేర్పునే! 147

మ. ప్రథమాచార్యుఁ డుపన్యసించు నిగమప్రా గల్భ్యముల్ ⁴దుర్జనో
 దధి ముష్టం గని యోర్వలేక దయతోఁ దా వచ్చి శ్రీనాథుఁ డ
 వ్విధి రక్షించి తదాగమంబు లిలపై పెల్లొండఁగాఁ జేసె; నీ
 యధికారంబు వహింప నెవ్వరికి శక్యంబానె వీక్షింపఁగన్. 148

సీ. ఏవుఁబ్బుఁ డొనరించె నాపద్వియోగమా
 యోగంబు గురునిసంయోగమునను ;
 ఏఘనుం డమరించె నెవలేని పురుషని
 ర్ణయము వేదాంతనిర్ణయము ⁵గోఁగ ;
 ఏధన్యుఁ డెనఁగించె నింపై న న్యాయత
 త్త్వము మహాన్యాయత త్త్వంబు లణఁగ ;
 ఏమహాత్ముఁడు ⁶నిలై నిలపైఁ బ్రబంధముల్
 విప్రబంధములెల్ల విడిచి ⁷పోవ ;

ఏపవిత్రుఁడు ప్రార్థించె నిష్టసిద్ధి
 గొన ⁸నిరంకుశు నప్పరాంకుశుని యశుని,
 ఏవీతామహుఁ డాశించె నిట్టి యాము
 నార్యుల ననంగ శ్రీనాథుఁ డలరుచుండె.

149

1. నాడ.	2. కాశ్వత.	3. నాథుని.	4. దుర్జనుల్.
5. గామ,	6. నిలిపె.	7. పోను.	8. నిరాంకుశు.

క. ¹నాదబ్రహ్మము తానై
వేదబ్రహ్మయువెల్ల విదలిచి తగెఁ జ
తానధన ²సమాప్తగాథా
జోధారాధిత సమాధి మున్నూ జేండ్లున్.

150

సీ. శ్రీవైష్ణవ శ్రీవిశిష్ట³గోష్ఠి లభించి
యారావముదమెల్ల నాదిరించె ;
వీరనారాయణోర్వీతలంబున నిల్చి
శరవైరికృపఁ కావ్యసంఖ్యఁ గనియె ;
నావరాంకుశదాసు నాశ్రయించి వసించి
శ్రీపరాంకుశమానిసేవఁ గనియె ;
మాధుర్యకవికావ్యమంత్ర మంది జపించి
ఎకుశభూషణరూపు వడసి మనియె ;
ఘనుల జామాత ⁴లిద్దురఁ గలసి దివ్య
కావ్య మది దేవగానంబుగా రచించె ;
దేవమానవ గానముల్ దిద్ది వెలసె ;
నతనిసరి లేరు ; శ్రీనాథుఁ డానో యే మొ.

151

ఉ. ఈగతి నాథయోగి వసియించి మహామహిమాభిరాముడై
నాగరికంబు గల్గు నెలనాఁగ నొకర్పు వివాహమయ్యె ; నా
నాగసమాసయాన పరనాగపరమాహమ్మగేళు నీకునిన్
దాఁగన నాగమోక్షి పనితామణి దా జనితానురాగతన్.

152

ఈశ్వరుని వృత్తాంతము

శా. ఆకల్యాణ గుణాత్ముఁ డీశ్వర గురుం డందమ్ము డెందమ్ములన్
లోకుల్ మెచ్చ వివేక మెచ్చ కరుణాలోకంబు లోకంబులన్
⁵సాకన్ బ్రాకృత మాకృతిం ⁶జెడ జడస్వాంతుల్ గతశ్రాంతులై
యేకోపాయ ముపాయమై ⁷చెలఁగఁ జేయించెన్ జయించెన్ గలిగె.

1. నాథ	2. సహాయుడు.	3. గోష్ఠి.	4. విద్యుం.
5. సార్వభౌమక.	6. జడ.	7. జలగ.	

సీ. శ్రీవామనుని వామసీమ నుద్భవోమంది
తామసాకృతి లేక స్థాణు వగునె ?
భూరి వితామహ పుత్రుడై జనకుని
తల గోయక కపాలధారి యగునె ?
వైష్ణవుడై దండి విష్ణుభక్తుని¹ దక్షు
హింసించకను క్రతుధ్వంసి యగునె ?
ఘన జగన్మోహనాకారంబుఁ గని దాని
వెంటఁ బోవక నప్తవీర్యుఁ డగునె ?

యనుచు శివు నెంచి² సిరి మించి యతిశయించి
వద్దునైశ్వర్యమును గాంచి కరనఁ ద్రుంచి
పుడమి లాలించి పాలించి పాలుపు మించి
యీశ్వరుం డేలె నిటుల సర్వేశుభటుల.

154

ఉ. ఆయననాతి సీతిమతియై యతిప్రీతి వహించి మించు పం
చాయుధుడేవి తీవిఁ దగి యప్పటి నప్రతియైన పూజలు³
బాఱక⁴ రీసేయునానుమతి పద్ధతి వర్ధిలి వారణశిమణి
చ్చాయ వహించి యెంచి నిజజాతిపతివ్రత లేన్న సన్నుతి⁵. 155

సీ. పరుషోక్తు లెఱుంగదు ; పరగృహం బరుగదు ;
రీకుపాకంబులకుఁ బోదు ; కొడువ లేదు
దయదప్పి నడువదు ; ధర్మంబు విడువదు ;
పతిమాటఁ గడవదు ; భక్తిఁ జెడదు ;
నత్యంబు దొలఁగదు ; శరనతో⁶ మెలఁగదు ;
కోప మెన్నఁడు రాదు ; గొణఁగుకొనదు ;
పాకంబు⁷ జెఱవదు ; పనిప్రాద్దు జరువదు ;
కతిస విహృదయ గాదు ; కలఁక లేదు ;

-
1. మంచి.	2. భక్తిని.	3. దక్ష.	4. శిరి.
5. సేయకాదు.	6. కుపాకంబుల	7. మెలంగదు.	8. జరుపదు.
9. హృదయము.			

చారుగుణజాల¹ వరసదాచారశీల
పద్మకరపాళి పాంచాలి భాగ్యశాలి
నర్వలక్షణవతి యగ్రజాతినుదతి
దీనజన కల్పలతిక స్వాధీనపతిక.

156

సీ. ఉదయంబునందు నభ్యుదయంబు నొంది మా
ధవునినామముఁ జీరి ధవునిఁ జేరి
చరణంబులకు ద్వయోచ్ఛరణంబులను మ్రొక్కి-
తదనుగ్రహంబునఁ దనగృహంబు
శుద్ధిడి నీరాడి శుద్ధివస్తుము చాది
పాక మొనర్చి తత్పాక మెఱిగి
యింపులుగా నారగింపులు గావించి
యారగించినశేష మారగించి

కమ్మకన్నూరి విరిపరాగమ్ము గంధ
మలఁది కర్పూరవిడె మిచ్చి యలరువిరుల
²సెట్టెఁ బఱచి పదము లొత్తి నేయఁదగిన
పనుల లాలించుఁ బురుషుఁ డొప్పను లతాంగి.

157

క. ఈతరి నేతరి నేతరి

శాత్రోదరి వరునిసేవ సలుపం బొలుపై
ప్రీతి రమాపతి కృపఁ జేఁ
³జేతన్ నెల నిలిచెఁ జీర చిక్కెన్ జెలిగెన్.

158

శా. శాసించె మొనగప్పు చూచుకములన్ ; సంధించె నీనుచ్చాస్యన ని
శ్వాస్యనంబుల్ ; ఘన పాండురద్యుతిఁ గొనన్ వక్త్రంబు; మృదృగ్మణి
బాసించెం జవు ; లుమ్ము లొమ్ముగొనె; నిద్రాసక్తిగల్గె ; సడర
త్రాసంబై యలనేక్షణర చెలఁగెఁ దద్దర్శ ప్రవృద్ధంబునన్. 159

1. చకరదాచారు శీల.

2. శయ్య.

3. కాళశ్శేఖరిచెదరకల్పచరిక్కిణ్.

4. సుశాస్య.

సీ. జైనరాజులకళల్ నన్నెలులై వచ్చెఁ ;

గపిలదిగ్గజ పంక్తి కందఁజొచ్చె ;

బాధ చక్షుశ్శృవుల్ బడుగులై పాదలేఁగె ;

శాస్త్రేయసింహముల్ జడిసి దాఁగె ;

చార్వాక గోత్రముల్ సంచారములు డించె ;

కాణాద ఘూకముల్ కళవల్గించె ;

కాపాలిక వికార కాళముల్ ఒడ్లుపె ;

భూరి మాయమృగాళి పూరిమేసె ;

భాట్ట యాదవ శంకర భాస్కర ప్ర

భాకరాటోప పాప దుర్భావ పంక

జములు ముకుళించె; టంకాది జనము వంచె ;

మించుఁబోడికి గర్భంబు మించుకొలది.

160

క. సత్సామగ్రులఁ బునవ

నోత్సవ సీమంతముల మనోహరముల వి

ద్యత్సభ గన దినదిన మ

త్యక్తసహము పెరిగె; జరిగె దొమ్మిది నెలలున్.

161

యామున జననము

ఉ. మానమ మైనలేమ నవమానము లై నవయిన్ మురారి సిం

హానన భాసురాంశ నవమానకుమారుని శ్రేష్ఠ సౌమ్యన

ద్వానర పూర్ణి మోత్తరలఁ దాఁ గనె బూర్వ శిమోద్ర మూర్ధ ము

ల్లాన విభావసుం గనినలాగున బంధుజనంబు మెచ్చుగన్.

162

ఉ. ఆనమయంబునన్ జయజయధ్వను లంబర మందె; దుందుభుల్

ప్రమోసె; ఘనంబు లార్చె; సుమముల్ గురియించిరి నిర్లరుల్; మహా

ల్లానము మీఱ శివైవత కళావతు బాడిరి; నారదాదులున్ ;

తేసిరి గాన; మీశ్వరుని చేడియ పుత్రునిఁ గాంచి శివంబున్.

163

1. పోదలిగ.

2. చేత.

3. మహేంద్రమార్కండు.

4. రంకటా.

సీ. మగవానిఁ గనె నంచు మగువ ¹యోర్తు వదించె ;

కలిచల్లు మని తెల్పెఁ గలికి యొకతె ;

తెలిజిందెమును గత్తిఁ దెమ్మనె నొకబోటి ;

బొడ్డు నోయఁగఁ దెల్పెఁ బొలఁతి యొకతె ;

కాయంబుఁ గలిసిక్లఁ గడిగించె నొకలేమ ;

బొమ్మలు దుడిపించెఁ గొమ్మ యొకతె ;

పొత్తులఁ దడియొత్తి ²పొదివెఁ గాంత యొకర్తు ;

చమరుకొమ్మునఁగఁచెఁ జాన యొకతె ;

³అముదము మూర్ధ నిడుమనె నతివ యొకతె ;

యిడుపులను కావలిడమనె నింతి యొకతె ;

నరసిత్తేక్షణ లిట్లు తజ్జాతకర్మ

మంత రచియించి రటు తదనంతరంబు.

164

ఉ. నెచ్చెలు తెచ్చరింపఁ బటునింబపుటంబులతోఁ గరాంజలి

బిచ్చిలు వంకకత్తి యెదఁ జెంచిన కంబడి బాణుకొప్పు ⁴మైఁ

బచ్చనిపూత కప్పురపుబాగపు వీడ్కము పుక్కిటం దగ

వచ్చి కొలంకుఁ జొచ్చె నటు ⁵వామనిలోచన ⁷స్నానసూచన. 165

శా. అవ్వమాక్షి ⁶శుమారుఁ బూర్వమున నీరాడించి పాటించి దా

మవ్వారి న్నులివెచ్చఁ జేసి మయిఁ గుంభద్రోణధార ల్వడ

జివులజివునఁ బోసి వైసిఁ తెయివాసిం దీర్చి రాళీజమర

మువ్వంటాలిరిలాక్త తందులములఁ బుండ్రుదండంబుల. 166

సీ. పుత్రోత్సవము గొంత, భూతి వంచుట గొంత,

భూసురస్తుతి గొంత, పూజ గొంత,

వైష్ణవాశ్చన గొంత, వారి దెచ్చుట గొంత,

నాట్యమాడుట గొంత, సప్త గొంత,

1. యొకర్తువదించు.

2. జంభమును.

3. బొడికాంత.

4. యామిదెమ మార్గిష్ట.

5. పై.

6. కామ.

7. గాన.

8. కుమారపూర్వముగ. 9. తిలాప్త...పుష్పేశ్వరదండంబులన్.

లలితోక్తు లవి కొంత, లాలిపాడుట కొంత,
బంధ్యాదరణ కొంత, ప్రణతి కొంత,
పులగంపుఁబని కొంత, ¹భోజనంబులు కొంత,
గృహశుద్ధులును కొంత, కేళి కొంత,

నెలఁత నీరాడు టది కొంత, నీటు కొంత,
పాటపాడుట లవి కొంత, పనులు కొంత,
కట్నముల నిచ్చు టది కొంత, కాన్కా కొంత,
చతురతలు కొంత, పురుడంత జరిపి రంత.

167

క. జాతకము వ్రాసి ²బాంధవ

జాతము పితృమాతృ³భృత్య సఖ్యజనంబుల్
జాతకకర్మము లాయభి
జాతుని కలరించి ⁴ప్రమదజాతవృద్ధయ్యలై.

168

డి. ఈయన కేమినామ మిడు టివ్వెము శిష్టుల కన్నఁ గన్నవా
రాయమునావగాహమునకై చనునాఁ డట కృష్ణుఁ డుండు ; నం
దాయనకొల్పనిల్వఁదగునా యని మన్నన మన్ననారు ర
మూయన నాయ నీయె డెడమా యని మాయనిచేమఁ జేయుచుకా.

శా. నామీదన్ దయగల్గి, కల్గినసుతుకా నా నామమే తాల్చి నన్
నేమారకవల దావలకవదల నే నీమాట మోమోటగా
దేమో యంచుఁ దలంచవ ద్దనియెఁ గల్గియెల్ల మేమెల్ల వి
న్నా మోనా నని సభ్యులెల్లఁ దెలుప న్నా భార్యనాథాదులుకా. 170

చ. కటకకిరీటహార కరకంకణము క్త బిసప్రసూన వి
స్ఫుటమణి హటకాంబర విభూషణ మాల్య సితాభ్రకుంకుమో
త్కటమృగనాభి చందనసుగంధ శుభ్రాన్నదనంకులంబులకా
పటహమ్మదంగవాద్యముల బాంధవమిత్ర బుధాభి చూపడకా. 171

1. భూజనంబుల.

2. బాధు.

3. భత్య.

4. ప్రమద,

5. మాట.

లయగ్రాహి

స్వాములు పితామహుని నేమమునఁ బ్రేమగొని
తామన మిదే మిఁక మహామహిమ మున్నే
నేమగుణసీమ యమునామలతటీమధుర
ధాముఁ డిడునామ మది యామును లటంచు
మేమగుట నేమియని సామరప మాముఖొన
గోమునను నేమమని దాము వినుతింపక
ఓమి దశయామినులఁ బోమయిని యేమె యెటు
లోమి కరుణామయ మనోమని కుమారుకా.

172

చ. ముదమున నీశ్వరుండు పదయుఁడవనాడు విలక్షణాత్మనం
వదఁ గుదిరించి మించి నిజబంధులతో వసింప నంతలో
బుదిబుది వచ్చి హేమమణిపుంజమునై తగు తొట్లఁ జెట్టి బె
ట్టిదముగ జోలపాడి పొగడించి గడించిరి చుట్టవక్కముత. 173

చ. కలకల మివ్వ వచ్చియమగాండ్లు గుమర్ గొని వందుగొందువా
రల వడిఁ జీరి చేరి మనరంగమగారు కుమారుఁగాంచెఁ గ
న్నులకఱ వెల్లఁ దీలఁ గన నోచితి మం చని వచ్చి పాణిప
ద్వలయము బుంచి యూఱడిలఁ దల్చి రుయాలఁ గదల్చి యూచుచుకా.

యామున కై శవ వర్జనము

శా. జోజోజో వకుళాభిరామనదృశా, జోజో మహాశ్రీయశా,
జోజోజో శరమర్షణాస్వయంపరా, జోజో కలిఘ్నాకృతీ,
జోజోజో పరవాదివారిణహరీ, జోజో కృపాశ్రీహరీ,
జోజోజో యమునాస్వరూపజననా, జోజో జగత్పావనా. 175

శా. జోజో యీశ్వరభట్టసూరికులజా, జో యీశ్వరాస్వాత్మజా,
జోజో నాథమునిప్రసాదసుకరా, జో స్వామికార్యాకరా,
జోజో సంక్రితపాపసంఘహరణా, జోజో జగత్కారణా,
జోజో దుష్టతరప్రపంచవిజయా, జో యామునేశావ్యయా. 176

1. నేమమమన,

క. అని జోలపాడి బాలా

జనజనసీజనకు లాత్య నంతోమమునకా
వినుతింప నతఁడు వనవిధిఁ
బనుపడి వటప్రతాపిపగిదిఁ దవర్చెన్.

177

గీ. హాటకంబైన తొట్ల రత్నాకరంబు,
వసతిగల పచ్చపాత్తిలి వటదళంబు,
భువననంత్రితమై యొప్పు బ్రాహ్మ యమృత,
మతఁడు స్వామ్యవతారుఁడై యలరు టరుడె.

178

సీ. పుత్రుడి వననంపు టు త్రోయపుజాణ
పాత్తులలో నుండి పారలుటేమొ ;
యతిభక్తిమతి హాపుహాపుహా వనునేత
తావుకావన నేడ్చుకాంక్ష యేమొ ;
ఉపనిషత్సూత్రమొత్తి నొగి జరించెడుప్రోడ
యయ్యాళిలోవల నూగుటేమొ ;
పరగుగానుభవనంపద గల్గునెఱవాది
పిడికిల్లుగుడుచుట ప్రియమదేమొ ;

యమృతపానంబు గావించునట్టి ఘనఁడు
తల్లిచనుఁబాల జీవించుధర్మ మేమొ ;
పరమవిజ్ఞాన దివ్యవ్రభావ జన్య
ధన్యు లెటులున్న నది వారి కన్యమగునె.

179

చ. పదములు నేల సోఁకఁ గలి పాదము లూనక దూరమై చనన్ ;
వదనముఁ జూపినంత పరవాదులు మోములు చూప కెప్పుడో
కడలిరి ; కన్నులకా దెరువగాఁ గలుపాంధము దా వసుంధర -
వదలి తొలంగె ; నొర ; విభవంబు మహావిభవంబు లొప్పుగన్. 180

ఉ. మోమునఁ బొలుగాలు; నునుమోవిని దేనియ లూరు; బల్కులఁ
సామము మీఱు; జేతులను జాతురి దేఱు; గళావిలాసముఁ
గాముని దూఱు; నవ్వు లలకొముదిఁ గేరు; గటాక్ష మూఱకఁ
ప్రేమలు జాఱు; గోము సరి బేనులు గోరు నొయార మూరయఁ.

చ. పొరలు, బరుండు, ¹నొత్తగిలు, బోరగిలంబడు, నెత్తి యెత్తు, మై
జరుగు, గరంబు లానుకొను, సాగిలిదోగు, నడంచు, లేచు, బైల్
దిరుగు, మనోహరోక్తుల నుధీజనులఁ బ్రమయించు నందియల్
మురువులు మద్దికాయలును మువ్వలు గంటలు గల్లుగల్లునఁ. 182

సీ. తన మూలతాతయై తగు రమాధవుఁబోలి
కల్యాణగుణగణాకారుఁ డయ్యె;
తనవంశనిధి పయోదధి²శయానునిఁబోలి
భువనావనోత్సాహపూర్ణుఁ డయ్యె;
తన ప్రథమార్కుడై ³తగుశరీరుఁబోలి
⁴శ్రీవైష్ణవోన్మేషచిత్తుఁ డయ్యె;
తన వితామహుడైన ఘననాథమునిఁబోలి
వేదవేదాంతార్థవిశదుఁ డయ్యె;

శంఖహలమీన⁵చక్రాబ్జాశోభితకూర్మ
కల్పకాంకుశోకేతనా కల్పవృక్ష
భూరి⁶రేఖాంశచరణ విన్మూర్తిచేత
సర్వలక్షణ సంపన్న చతురుడయ్యె.

183

ఉ. ఆటలపాటల⁷ మనుగతార్థులపూర్తుల ముద్దుబుద్దులన్
మాటల తేటల⁸ నడల మన్నడల⁹ మతి నేర్పు నేర్పులన్
నీటుల మేటులన్ మనుచునీతులరీతులఁ జూపుచూపులన్
పూటరపూట మజ్జనము భోజనముఁ జనముఁ గణింపగఁ. 184

1. నొత్తిగిలి. 2. శయానము. 3. తనరి. 4. శ్రీ వైష్ణవోన్మేష.
5. చక్రాశోభితకూర్మ. 6. కేశవా. 7. యోగంశ.

సీ. ¹రాకాబునొప్పు నిరాకరించెడివపు

మోమువాఁ డిహలోక మోమువాఁడు ;

కనకాద్రికల్పి లెక్కవక మించినబల్కి

గల్గివాఁ డితరులఁ గల్గివాఁడు ;

శివులయరూప మెక్కువలఁ ²శేసేడిచూపు

మెఱుంగువాఁ డిల సర్వి మెఱుంగువాఁడు ;

వలమురిమేలు కేవలము దూఱుగఁబోలు

గళమువాఁ డఘమ పెగ్గళమువాఁడు ;

ఇంచు విలుకాని నంచు మాయించువాఁడు ;

మించుఁ గ్రొమ్మించు ⁴చెలుపుఁ జిమ్మించువాఁడు ;

చిలుకపలుకులఁ దేనెలు చిలుకువాఁడు ;

కన్ను లలరంగ రంగమృగన్నవాఁడు.

185

చ. గురులకుఁ గల్పశాఖ; బుధకోటికిఁ గొంగువసిండి; ⁵దుర్జరా

మరులకు జీవగణ్ధి; ⁶భవమగ్నులపాలికిఁ దెప్ప; దీనులొ

నరులకుఁ బారిజాతము; భనార్థుల పెన్నిధి; బంధుమిత్రసో

దరులకు నోటిలోఁగడిగదా తదనంకుచిత ప్రభావము.

186

క. ఆయాశ్వరభట్టారికుఁ

డీ యామునసూరివలన నింపగుక్తిర్తి

శ్రీయుతుడై విలసిల్లె గ

దా యని తనాశ్రయిత్పితామహు ⁷లెన్నె.

187

క. అమృతానీయకుమారుని

యమృగు రంగమృచెలువ ⁸యానందముమై

గమృతోన గమృబలుకుల

⁹నమృదిలోఁ దలపు నుపన ¹⁰యనపుక బెనుపుక.

188

1. రాకాబునొప్పు.

2. కుచలయా.

3. శేసేడి.

4. చవులు.

5. దుర్జరాయలకు.

6. భటు.

7. లేకక.

8. మానందమా.

9. నెమ్మది.

10. యనపుక.

క. ఈయన కువనయనంబా

టాయన బ్రహ్మావదేశ మనువుగఁ జేయన్

హాని గనుఁగొనవచ్చున్

మాయనిప్రేమమున ననుచు మదిఁ జింతించెన్.

189

సీ. శివమనంబులసాంపు, సంరంబులపెంపు,

కడియాలమేలు, ముంగరలడాలు,

కంచుకంబులనిగ్గు, కమ్మతావులజగ్గు,

కొప్పులకుక్కు, లాకొప్పుసాకుక్కు,

భూషణంబులతీర్పు, పూమాలికలనేర్పు

తలకంబులమెఱుంగు, త్రివధులంగు,

పనుపు లద్దిననీటు, పైటలవలెవాటు,

తిరునామములసారు, కురులతీరు,

గీరుగండాలతేభుకు, వంకిఱులబెభుకు,

మోములబెడంగు, దరహాసములతెఱంగు

గలుగు మగువలు నేతెంచి నలుఁగుపెట్ట

కంటెనుకుమారుఁ గనుఁగొనఁ గఱపుతీఱు.

190

సీ. నున్నములదొడ్డి, జాజులు దొడ్డి, కనోపూడ్చి,

యలిక ముగ్గులుపెట్టి, తలిరుటాకు

కొరణంబులు గృహద్వారంబుల ఘటించి,

పంచల బూర్లకుంభముల దించి,

కనక రంభాస్తంభ గౌరవంబులు నిల్పి,

కుంకుమాగరుధూప ముంకు విచ్చి,

పందిరిపెట్టి, కొభనపు వేదిక వేసి,

కుంభోదకము గీగడ కుడుకఁ బెట్టి

1. హాని.

2. ఆపభ్రుతంబుల.

3. జగ్గు.

4. కల్లి.

5. పూర్తి.

6. భుజి.

కూర్చి కొడుకుఁ బెండ్లికొడుకును గావించి,
 పాటపాడి పనువుపటముఁ బరచి
 పడఁతు లవృడములు వడియము లిడుచుండఁ
 గనుట ¹కనుట కెల్ల ఘనతకాదె. 191

ఉ. మాధవ శిమానమందు నుకుమార కుమారు నలంకరించి యా
 రాధన చేసి బంధువులరాకడ లేకడఁ గాంచి యైదువర
 గోధుమరాయిఁ బెట్టి పయి కొట్నము దంచి తలంటి బిందెలన్
 బాధముఁ బోయఁగాఁ గనుట భాగ్యముగాదె కుమారమన్మథున్. 192

ఉ. పాటల తోడతోడ పనుపాత్రల నార్చులుపట్టిపట్టి కై
 లాటము చేతచేత విరిలాజలు రాజులఁ జల్లి, చెక్కులన్
 గాటుక దీర్చితీర్చి, కరకంకణ మురువబూని హారముల్
 నేటులవేసి వాసి నుతునిన్ నుతిసే సెడివారిఁ జూచెదన్. 193

ఉ. వీటలమీఁద మీఁదఁ దన పెన్మిటిఁ దా వసియించి మించి తొర
 మాటల నాంది శీర్షి గురులారా రవిరాహును కేతుతారకా
 కూటము గల్లలగ్న మనుకూలముగా నిశి మంత్రనూక్తులన్
 నేటుగఁ బంచకై శిశులు నిల్పఁగఁ బొల్పుగఁ గాంతు నంతటన్. 194

ఉ. చాలను బ్రహ్మచారిజననంగతి వృద్ధనయుక్త భుక్తులన్
 కాలముచేసి మంత్రపరిసంబుల పంధ్యలు వార్ష ⁷జందె మీ
 బాలునియంస నుంచి యెఱపై జనకుండు ⁸మనూపదేశమున్
 దాలిమితోడఁ జేయ బగిఁ దా వసియించి హసించి కాంచెదన్. 195

క. లక్షణకరుడై 'భవతీ
 భిక్షాండేహి' యనంగ' ⁹ప్రియశివపకమునన్
 లక్షయమని హితజనములు
 భిక్షముఁ బెట్టంగఁ గని ¹⁰శుభేక్షణ నాడున్. 196

1. కనుట, 2 మానమండు, 3 పెట్టిపెట్టి, 4 కర్చి, 5. మారచి,
 6. పడఁతులు, 7. బంధు, 8. మనోహ, 9. శివకడులం, 10. శుభిక్షణ కాగుడున్,

ఉ. వియ్యము లంగుళియ్యములు వేమకతోఁ జదివింప, నెయ్యలొ
తొయ్యలు లంబరమ్ములు యథోచితకావ్య-¹ లొసంగ, ముంగర
పయ్యద బూఁగ శోభనపుఁబొటలఁ బొటలగంఢులెల్ల నీ
యయ్య నివాళు లియ్య ముదమందుచు నేఁ గనుచుందు నెయ్యెడఁ.

కా. హఁయిం గేశవనాథముల్ నుడివి ప్రత్యంగంబును² ముట్టి ప్రా
ణాయామం బమరించి యంగకరవిన్యాసంబు గావించి చే
దోయిం దోయము లర్ఘ్యమెత్తి కుదురై తోడఁదశోవ్యాహృతుల్
గాయత్రీజపమెన్ని³ వేల్చిఁ బ్రవరల్ గావించి నేవింపుదున్ 198

మ. వసియై నట్టిపలాశయస్త్రి వలచేఁ బట్టింది వట్టంచుమేల్
వసనంబు⁴ ననుపూని మైనిడి బుధుల్ పాలాశోహోమక్రమం
బసమానంబుగఁ దీర్చి యైనవదినం బైనన్ సభాసీనులై
వెన నాశీర్వాదనంబుఁ జేయఁ దనయున్ వీక్షింతు నయ్యెన్నతిన్. 199

చ. ఉపనయనోత్సవంబు నయనోత్సవమంద నమందవై ఖరిన్
నపరికరప్రసాదమగు సాదము లార్యజనంబు భోజనం
బపరిమి⁵తోపమన్ జలుప నంతయనంతముమెచ్చ నిచ్చలోఁ
గృపవోడమన్ దనూజపొడ వేఁ బొడగాంచెద నంచు నెంచుదున్. 200

ఉ. మాత రమాకుమారసుకుమారకుమారమహోత్సవం బిటుల్
ప్రీతి మెరించి తన్మతముఁ బెన్నిటికొ మతిగొల్పుఁ డెల్ల న
త్రాత ప్రియాప్రియాశయముఁ దాఁజలుపన్ దలఁచన్ వసంతుఁడున్
వీతకళంకుఁడై కితదుపవీత కళంకునిఁ జూడవచ్చెన్ బో. 201

యామును సుపనయన వృత్తాంతము

క. వైత్రరథోత్సవమో యనఁ
వైత్రరథోత్సవము మీంచుచాడ్యునఁ జలువల్
పాత్ర మగుచుండ కాండవ
పాత్రలు సందండుఁ గన సపారముగాఁగన్. 202

1. లొసంగుముంగు. 2. ప్రత్యంగంబును. 3. వ్యాహృతుల్. 4. ప్రత్యేక ప్రవరల్.

5. సేమ. 6. ప్రసాదములార్య. 7. తోపమన్. 8. తమపని

మ. విటపంబుల్ ¹దివులించి తోరణములై శ్రీవేల్గ నుమామోదముల్
బలుపై నావిదయాలిగారిగొన పట్నాదుల్ ప్రవర్తింపఁ ద
త్కటకశ్రీల వలంకరింప మహాముల్ ²గావించె నాంచ్ఛాదితో
త్కటచౌలాదివలాశఘోమయుత శీసత్కర్మాంగముల్ తాతయున్,

ఉ. అంతట ఖోడశాహము లహర్నిశమున్ మహాదుత్సవంబు ది
గ్గంతులు పేర్కొనఁ నడచెఁ దత్త్వనిరూపకవిశ్వరూపవే
దాంత కలాప నాట్య నవతాళ మృదంగ తదంగ మాగధా
సంత నినాద నాదరచనాంత మనంతమునందమందగన్. 204

సీ. బ్రహ్మసూత్రము పరబ్రహ్మసూత్రముఁ బట్టి
తూలించి ధవళమై తొంగలింప ;

శీవేర్నిభూకర్మము శీవేర్నిఁబొందింపఁగ

నుదయాస్తమయముల నుజ్జ్వలింప ;

దండంబు దుర్బతోద్దండంబుఁ గావించి

పరివృతహంజయై పరిఘిల్ల ;

³వై శివ్య మది మహావై శివ్యములు చూప

సంసోత్తరీయమై యతిశయింప ;

బ్రహ్మచర్యంబు గురుతరబ్రహ్మచర్య

మాగురుత్వ మహీన మేధాగురుత్వ

ముపనయనము విరోధిఁప నుపనయనము

లమరవలె నని వినుతింతు రమరవరులు.

205

యామున విద్యాభ్యాసము

క. సింహాయుత శిష్యామను గురు

సింహుఁ డుపాకర్తమెల్లఁ జేసి శిషవిత త

త్సింహముఖాంశజుఁ బరగజ

సింహుని వేదంబు లభ్యసింపఁగఁ బనిచెన్.

206

1. చమరించి	2. ప్రేలన్.	3. గాధించె	4. సత్కర్మాంగముల్.
5. ఓ ఓ. శ్రీర్ని.	7. వైశిష్ట్య.	8. శాస్త్రము.	9. నదితరి.

తనసారూఢి గని జారులను జేరుకొని మారుఁ
 కును పోరులను గోరుకొని వశించె ;
 తనమేధఁ గని బోధలు నిరోధమని వేధ
 యును గ్రోధమును బాధలను ధరించె ;

1నతనిశుచిమత్త యతని కటాక్షవత్త
 యతని రసవత్త యతనిపదార్థవత్త
 యతని కళ లతనికరుణ యతనిచెలువ
 మతనినిత్యప్రవృత్తు లత్యద్భుతములు.

210

ఉ. ఆయన జెల్పునో తెలియ, దాయన కీయన జెల్పునో ; యుపా
 ధ్యాయు లధీతమర్థము లుదఙ్మఖుఁడై తగి శివిద్యఁ జెప్పు మో
 హో యని పల్కుఁగా హరిహి ఓ మని యాతఁ డుపక్రమించి బో
 ధాయన శిధాటి నాటి కొకయట్టముఁ జెప్పె గొఱంత పట్టకం. 211

మ. మరునాఁ డత్తతీ యామునేయుఁ డరుగఁ మన్నించుపాధ్యాయ లొగిఁ
 ధరవాయిన మదిఁ గూర్చి తా హరిగురుధ్యానంబు గావించి వాగ్
 ధురి మీఱన్ దొలినాఁటిపన్న మొకవాక్యం తెత్తినన్ జూచి యో
 గురువర్యా, యిది వచ్చు ; నవ్వలిది మాకుం జెప్పవే యొప్పగఁ.

చ. చదివినదే మఱింజదువ సాగునె శివారపదక్రమంబులుఁ
 చదివి పరాయితం బువనిషత్తులు మంత్రము లారణ్యంబులుఁ
 జదువుట లెన్నఁదయ్య ; దివనం బొకయట్టముఁ శిష్యమయ్య ; నీ
 మదిఁ దల¹⁰పోయుమయ్య ; యనుమానము మానఁగదయ్య భూసురా.

1. మతనిశుచిమత్త మతని కటాక్షమంత మతనిరసవంతమతనిపదార్థవంతం, మతని

2. మధ్య.

3. చాటి.

4. పట్టకం.

5. తరువాతపురి.

6. పాడి.

7. అరణ్యంబులు.

8. దయ్య.

9. శిష్యవయ్య నామది. 10 పోయవయ్య.

ఉ. ఎంతపదంబుఁ జెప్పిన నదెంతయు నే వదియుంతుఁ జూచు; నా
యంతటివాని కింతటిజ్ఞాత్ములకుఁ దరవాయె సాగునే !
పంతుకు వచ్చి నిన్ను వలవంతలఁ బెట్టి మడించి యంతటఁ
రంతులుచేయు¹వాండ్రకు ధరక² నయగొండ్రకు తోడుసాగునే ! 214

ఉ. పొట్టకు బట్ట కెప్పటికీ బుట్టనిపుట్టుదరిద్రు లెట్టులఁ
బట్టగువేదకాస్త్రములు పట్టుదురయ్య; దురాశలఁ జలం
బుట్టివడం గడంగి దిన మొక్కవిధంబునఁ దెల్పువచ్చు నా
చెట్టులకెల్లఁ దెల్పు టాకచేటగుఁగాక వసుంధరాసురా. 215

ఉ. ముందలఁ దెల్పు మన్నఁ గని ముందల వచ్చి విరించికై న నీ
చందపుడంద మందదు ; విచారము గాదిది ; బాలుఁజాటచే
దొందర లాడుటితె ; యని తొల్పులుకుల్ ధరణీసురుండు చాఁ
గ్రండుకొనక³ 'బ్రజాపతి రకామ' యనక⁴ విని నవ్వి చివ్వనక⁵. 216

లయగ్రాహి

నిచ్చకును నిచ్చ మును వచ్చినదె వచ్చె ; బలు
కుచ్చితము హెచ్చె ; నిది యొచ్చె ; మరి యిచ్చక⁶
నొచ్చుకొని యిచ్చదువు నచ్చపువియచ్చరులు
మెచ్చరని తచ్చనలు విచ్చుకొని యచ్చో
టచ్చుపడ కిచ్చ నిలుఁ జొచ్చి కనుపచ్చువిలు
దిచ్చుచెలు విచ్చునుతు గ్రుచ్చుకొని మెచ్చుర్
పుచ్చుకొనుముచ్చటలు గ్రుచ్చియడు గచ్చిరుత
నుచ్చికల విచ్చవిడి చెచ్చెర వదించె. 217

క. నిన్నక⁷ వచ్చినపన్నము

లన్నిక⁸ నేఁ డతఁడు చెల్పు నవి చదువక మీ
నన్నిధి కన్ను వసడలక⁹
దిన్నన నే నరుగుదెంచితిక¹⁰ ననలూరర్ . 218

1. కాండక... కాండక. 2. తొందరు. 3. పశుకము. 4. యిచ్చక. 5. యిచ్చక. 6. యిచ్చక. 7. నిన్నక. 8. లన్నిక. 9. కన్ను వసడలక. 10. దిన్నన నే నరుగుదెంచితిక.

ఉ. రక్షక, మీదువంపున ధరామరుగేహముఁ ¹శేరఁబోయినా
గుక్మికిఁగాఁ బ్రయానపడి కూలికి వేదము విక్రయించి దా
నక్షరచోర్వలేదు గల దన్నముచోర్వయె; తొమ్ముఁజేటుచో
నక్షర మెందుఁ గల్గని నిరక్షర కుక్కులకెల్లఁ జెప్పుచు. 219

చ. వదలక నిన్నఁ జెప్పుతరవాయి మొదల గొని నేడు చెప్ప నే
నిది మదిఁబట్టె; దాని విడి, యింకొకయట్టముఁ బూను మన్న న
బడరులు చేసి యున్న ²నదిపారముఁ ³జెప్ప వడేమి విప్ర, నీ
నదరుకుఁ జాలనా యనుచు నెవ్వి ⁴తృణీకృతిఁజేసి వచ్చితి. 220

క. అన విని మనమునఁ ⁵జెనఁగొను
⁶జెనరునఁ దన తనయుఁ గాంచి నినుఁ జనవున నా
యన యనుగున ననువున విను
మని యనిచిన విసక⁷యతని ననిగొన ఘనమే ! 221

మ. నికరజ్ఞానములెల్లఁ గల్గి ధరలో; ⁸నిర్భేదియై వేదపా
తకుఁ దైవంత నిరర్థకుం డనుట ⁹స్వప్నంబాఁ గదా ; యాత్రయీ
నికరజ్ఞానము నీకుఁ గల్గుటలు ముందే తెల్పె ¹⁰బ్రహ్మాంబె ; ధా
రకమే వేదము; విప్రమూల మిది; దూఱ్ రాదు వేయేటికి. 222

ఉ. వాణికినైన వాణిగలవానికినైన ఫణింద్రుకైన ¹¹నీ
వాణికిఁ గల్గుమేలు పరవాణికిఁ గల్గునె? నిన్నుఁబోల గీ
ర్వాణులకైన శక్యమె భవానిపతిస్తత యంచు నెంచి ని
ర్వాణమనన్ముఁడై నుతనివాణిపిలానముఁ జూడ నిట్లన. 223

కా. వ్యాపారంబుగ వచ్చునంటి ; విట నీవాక్యాతురిం జూతుఁ 'బూ
ర్ణాపకా' దనువన్న మేది చెపు మన్నుకో బన్నెఁ దత్పన్న మే
కోపాయజ్ఞుఁడు ¹²కాలు'విస్వరముఁ బోకుండక వచింపక మది
బైపై ప్రేమ పెనంగ నీశ్వరుఁడు సంభావించి దీవించుచు. 224

1. శారఁ.	2. చది.	3. తెప్పదేమి.	4. తృణీకృతు.
5. జెనగొని.	6. జెనరునతనయు.	7. నతనియ.	8. నిర్భేద.
9. స్వప్నం.	10. బ్రహ్మంబె.	11. ఘా.	12. కాలవిస్వరము.

క. శిరి మొక్కించుక ¹మూర్ఖుని

కరముల సుతుఁ గాఁగిలింది కనుఁగొనలే దీ

పరిపూర్ణప్రజ్ఞాబల

మరు దని యానందజనకుఁ డై జనకఁడనెన్.

225

మ. తనధామం బది దివ్యధామమగు మిత్రశ్రేణి కున్నేషమై ;

తనగోత్రం బది దివ్యగోత్రమగు నాత్మశ్రేణి కన్నేషమై ;

తనభాగ్యం బది వ్యభాగ్యమగు విద్విచ్ఛేణి కడ్యేషమై ;

తన ధన్యత్వముఁ జెప్పఁ జూపఁ దలఁపన్ దానేర్పనే యోర్పనే. 226

కా. సర్వజ్ఞత్వము వాగ్విభూతి ఘనమున్ సామ్యత్వమున్ దేజమున్

నిర్వాణత్వము పత్త్వమున్ గుణములున్ సేత్యత్వమున్ సత్యమున్

గీర్వాణస్ఫురణంబు లింద్రభవవాగీశాదు లెన్నన్ ధర్మ

శివస్వాత్మరుఁ డీ కుమారుఁడగు ; నాజన్మంబు మే లెట్టిదో. 227

చ. అని తనుఁ దానె మెచ్చి సుతు నక్కనఁ గ్రుచ్చి త్రయీత్రయప్రదా

యునిఁ గొనివచ్చి యొక్క యిరువున్ దరువున్ దరవాయించెప్ప, నే

మనఁ, దనుఁదానె వచ్చె నిగమంబులు శిష్యా పవక్రమాంత ; మా

యనఘుని వాని యెట్టిదో ; నయం బది యెట్టిదో ; బుద్ధి యెట్టిదో. 228

సీ. క్రుతిగతద్యుతి లవస్థతివమత్కృతి హిత

స్థితి బుధస్థుతి మహోన్నతి వహించె ;

వారితతస్ఫురిత సచ్చరిత కృద్ధరిత వా

గ్ధరిత భిద్ధరిత చాతురిత మించె ;

స్ఫుటవియన్నటదనంకట వపుచ్చట సము

త్కట తటిద్ధట విజృంభటముఁ గాంచె ;

నయజన ప్రియమనుత్రయ ఘనక్రియ⁴నకృ

ద్వయకృతా శయమనోజయముఁ జెంచె ;

1. మూర్ఖుని.

2. సాక్షి.

3. సర్వాత్మాకృతు.

4. శక్తవ్యయము.

సతనిమిత్రత్వ మతనిమే లతనిచతుర
మతనిత్రైమూర్తి కీర్తి దా సతని విష్ణు
పద సమాశ్రయించి లోకబాంధవత్వ
మది యింకేమని వర్ణించు నబ్జనయన.

229

చ. అని యనివారితప్రియత సయ్యమునత్తురవక నువంశనం
జనన కథారనంబు నరసం బసమంబుగఁ జెల్పె నారమా
మణికి ఘోషద్రవ్యంబు యని మానులకుం గభకుండు చెప్ప నో
యనఘ, మరేమిచెప్పె నది యానతి యిమ్మని రంబుజోదరా. 230

మ. హరి గోవింద ముకుంద మాధవ నృసింహస్వామి వైకుంఠ భూ
ధర దామోదర వాసుదేవ యనిరుద్ధ శ్రీశ పద్మాక్ష యీ
శ్వర నారాయణ దేవకీతనయ విష్వక్సేన దాశార్హ చి
త్పర పీతాంబర కృష్ణ వామన విధు ప్రద్యుమ్న సంకర్షణ. 231

క. కల్యాణబల త్రిజగ
తల్కల్యాణ పురాణపురుష కమలేశ హరీ
కల్యాణగుణాత్మక ని
స్తుల్యామృతవార్ధికయన తోయజనయనా. 232

మాలిని. నిగమ విసుతనామా నిత్యకల్యాణకామా
త్రిగుణవిసుతభామా దివ్యభక్తాభిరామా
నగధరఘవగాత్రా నారదస్తోత్రచాత్రా
జగదవనచరిత్రా స్వర్ణవల్లీకళత్రా. 233

గద్య. ఇతి శ్రీమద్వేదమూర్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య శ్రీశైలదేశికమహాప్రసాద
లబ్ధకవితావిదిత్ర నిఖిలభాగవతమిత్ర శరమర్షణసగోత్రాపస్తంబ
సూత్ర పరమపవిత్ర తిరుమల చిగుళిరేవులవంశాభిచలన వృద్ధానంత
దేశీకీంద్రపాత్ర భరతమత్రేభణిలాహలకంఠీ రవచిరుదాంక
శ్రీనివాసాచార్యపుత్ర శ్రీమద్గృహ్యసూత్రవాఙ్మతాచార్య చరణార
విందయుగళనమాశ్రయచరిత్ర శ్రీకాంతకృష్ణగురువరకృపాపాత్ర
సరసకవి వేంకటకృష్ణమూచార్య ప్రణీతంబైన శ్రీమద్భామున విజయ
విలాసంబును మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

యామున విజయ విలాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీశ నయయశ యశోదా
శ్రీశవవిధిజనక జనకజాధీశ హృషీ
శ్రీశవశంకర శంకర
శ్రీశవకుశలప్రభావ కింగృహదేవా.

1

గీ. అవధరింపుము శౌవశాద్యఖిలమునులఁ
గాంచి కరములు మోడ్చి ¹యక్కభకుఁ డనియె
నా రమాదేవి యవలివృత్తాంత మంతఁ
దెలియ నడిగిన శౌరి ²వై దేహిఁ జూచి.

2

ఉ. ఏమని దెల్పు దేను హృదయేశ్వరి, యీశ్వరమానిపుత్రుడౌ
యాముననూరి నూరనిభుండై విభుండై ధరఁ బ్రోచి యాగమ
స్తోమము నేమముం గలుగఁ జూచి శుభోభయపక్షముల్ దగ్గ
నేమముఁ బెంచి భూరికవిసేవితుండై మన నీశ్వరాభ్యుదయ.

3

యామున వివాహ ప్రయత్నము

ఉ. కన్నియఁ దెచ్చి కూర్చునొక కన్ని యమర్చి వివేక ¹వాక్కులఁ
మన్ననఁ జీరి వారిఁగని మన్ననలూర భజించి యామునే
యోన్నతిఁ జేయునట్టిచెలి యున్నతిఁ గల్గినఁ దెల్పుఁ డన్న లో
నెన్నికఁ జూచి వృద్ధుడొకఁ డెన్నిక నేమనివల్కె గొబ్బునఁ.

4

1. యుక్త-ధికు.

2. వైదేవి.

3. పాశుర్య.

4. గరి.

క. ఓ యాశ్వరాశ్య, నీశృవ

శో యాశ్వర ¹ఘటనవలవనో యాయెడ నీ

కాయజనకు శోడై యల

కాయజనతి వసతి నొకతి గల దిలవూడగ.

5

క. నావిని యెవ్వరి శ్రేష్ఠి

నావిర్యవ మొండె దెలియ నాసతియీవే;

నా విసయనయములను నా

నా విధముల దెలుపఁ దొడగ నాచెలిచెలుపుగ.

6

మ. నుమనోభవ్యతరుల్ ద్విజోత్తములు రాజుల్ నిత్యకల్యాణులు

నమనర్తుల్ బలనూడనుల్ గురువరుల్ సత్యవతుల్ ²ధీయుతుల్

విమలప్రాణ నమాన మాన్యులు కళా³వేదుల్ విద్వితుల్ గుణో

త్తమధర్ముల్ తగి యొప్పుఁ గాంచి పరమస్థానీయమై నెయ్యెను. 7

సీ. కటకపీఠులు నముక్కుట కరీంద్రులదాన

⁴ధారలకెల్ల నాధార మొదవ;

ఆగమజ్ఞులు తత్పురాగమజ్ఞులు నల్పు

కల్యాణమునకు వైకల్య ముంప;

ద్విజనికాయములు ⁵తద్ద్విజనికాయములందు

స్థాఘ్నమై ⁶శాఖోపకాఖ లిడగ;

కులగోత్రదైర్య లక్కులగోత్రదైర్యలై

విష్ణువదంబు నేవింపుచుండ;

అచటిగురుమణు లెల్లఁ దా మగ్రహణ

ములఁ బ్రకాశించి యామోదములు లభింప

వరదరాజుల కనువైనవాన మగుచు

గాంచి నుతిఁగాంచి మించె లోకాచితముగ.

8

1. ఘటక.

2. ధీమతుల్

3. శేష్యుల్

4. దారల

5. తద్విజకాయములు.

6. శాఖోపకాఖలిడగ.

క. కరితురగ రథభటావధి

హరిముఖబౌహూరుపదభవాదులు మద, న
త్వర, విశద, సాహసాగమ
శర, ధన, ధాన్యప్రవృద్ధి సలుపంగ నచటన్.

9

వరదార్యుని వృత్తాంతము

చ. సిరి గలవాఁడు మేటిసరసింహుఁడు చక్కనివేదముఁది మేల్
సరనుఁడు లక్షణజ్ఞుఁ డతిశాంతుఁ డహీనుఁ డనంతరుఁడుఁ బ్రభా
కరుఁడు దయాసముద్రుఁడు జగన్నుతఁ డబ్బదళాక్షుఁ డాత్మసుం
దరుఁడు కిషాంబివంశ వరదార్యుఁడు భార్యనుగూడి యుండఁగఁ. 10

క. ఆదేవికి దేవకి సరి

గా దనఁగాఁ దనరి పతికి 1గల సంపతికిఁ
సోదరితరిఁబ్రోదిది తా
తోదరి పేదటిక మెఱుంగ దొకనాఁడైనఁ.

11

చ. పలుకులు చిల్కపల్కులు ; శుభాంకము¹పాంకము ; జగ్గునిగ్గు చూ
పులు మరుతూపు; ²తార నెల³మొక్కులు చెక్కులు; మోవి⁴కావి; మం
గళము గళమ్ము; కాను బడు⁵గాను; పిఱుండు బిరుండు ; నారు చీ
మలగురిబారు; మాస మసమాసము; లే దసమాస మేయెడఁ. 12

సీ. తనమోము కైవాత్మకునిఁ జెంద వెఱుంగంది

యజ్ఞసమూహము లడుగుఁ బట్టి ;

తనలేనగవ్రచంద్రికను జెంచ నల్లనై

వెన్నెజొచ్చిరులెల్ల వేణిఁ బట్టి ;

తనచూపు విరితూపులను జెంచ భీతిమై

గాముఁ డదృశ్యుడై కొనుఁ బట్టి ;

తనయాసములు హంసలను దిద్దఁ గలఁతతో

జెచ్చెర బిసములు ⁸చెయ్యిబట్టి ;

1. గుసంపతికిఁ.

2. పాంకము.

3. తార.

4. మొక్కులు.

5. కావి.

6. గాను.

7. తరు.

8. చెట్ట.

తన¹దునానంబు సంపంగితరి వరింప
మనలి²భసలము లయ్యారుమఱుంగు బట్టె ;
నాపెరుండేవి బోలె మేలై నబాల
జగతిఁ గన మయ్య, యాశ్వరాచార్యవర్య.

18

ఉ. శ్రీపనితాలలామవలెఁ జెల్వగు కాంతి వహించు నా పెరుం
జేవికి దేవరాయనికి ధీరత మారునిబారుమూఁకలఁ
బ్రోవిడి మించు గ్రమ్మి చెలియాపము గమ్మని నెమ్మి బంచెనో
సావరియైనధాత యన సంభవమయ్యె నమోఘవైఖరి.

14

ఉ. భూమి తిరుత్తుళాయి వనభూమి సపూర్వముగా జనించు గో
దామహిళాప్రకారమునఁ, దామరయం దుదయించి మించు ప
ద్మామఃశీతి, భీష్మకుకుమార్తె లెఱుంగునఁ, గల్వఁ బుట్టున
వ్యామదిలోచనా కుముదవల్లి³నహిఁ రుచియించు సీత్యరా.

15

మ. చెలిమో మజ్జము నేలుఁ ; గన్నుఁగవ రాజేవంబులఁ బ్రోచుఁ ; తె
క్కులు జై వాత్మకఖండముల్ గొనుఁ ; గటుల్ గోత్రంబులం జెంచుఁ ; నం
ఘులు పాలించు బ్రవాళముల్ ; విషధర శ్రీఁ గాంచు నవ్వేకి ; బల్
చెలువై కాయము కాంచనం బగు ; నవశ్రీ⁴లోముఁ గర్ణశీతుల్.

16

గీ. నుదతి జనియించు నదనముఁ జొచ్చు వదన
మమితసామ్రాజ్యశుభకీర్త్య లమరఁజేయు
నుదయ మగుతావు మథసమ్ము⁵నొందుతావుఁ
గలువహరముగఁజేయు శ్రీకాంతఁ జెగడి.

17

సీ. అతివ⁶కువలనేత్రి, యితఁ డిందునిభవక్తుఁ
డిద్దటి హృదయంబు⁷లెనసియుండు ;
సతి వట్టదాలక, యితఁ డంబురుహహస్తఁ
డిటునటు నా మోద మిమిడియుండు ;

1. మనానంబు.	2. భసలము.	3. బ్రోవడి.	4. దుదయించుమించు.
5. తరిణ.	6. విషధశ్రీ.	7. లోకముగర్ల.	8. నొంపు.
9. కువలయ.	10. యెవని.		

ఇంతి నారీమణి, యితఁడు కాంచనవర్ణఁ
 డిరువుర కై కృంబు ¹ననఁగుచుండు ;
 అతివ కంజాతాక్షి, యితఁ డివ ²నమ లేజాఁ
³డన్యోన్య బాంధవం బమరియుండు ;

నామె కలహంసయాన, యాయన నరసుఁడు ;
 పడఁది నరసిజనేత్రి, తాఁ బద్మనయనుఁ ;
 డామె యాయననతి, యితఁ డామె మగఁడు ;
 నంశయము లేదు, పెండ్లి నిశ్చయము జయము.

18

మ. ⁴లనఘామోఘ మనోహరాంగములతో నల్లారుముద్దెన యా
 ఘనసీలాలక నాతటిల్లతిక నాగాంగేయదివ్యాంగి నా
 వనజాతాయతనేత్ర నాపాలతి నావామాక్షి నాశ్యామ నా
 వనితారత్నము మీ కుమారునకు నుద్వాహంబు సేయందగుక.

క. ⁵అను పలుకులు విని యాశ్వురుఁ
⁷డనురాగముతోడ నుతన కనుకూలముగా
 ననువుపడు రాశికూటము
 లను గ్రహమైత్రియును జూడుఁ డని యిట్లునియె.

20

క. ⁸ఏకాదశేనుడై తగు
 నేకాదశనూరి యామునేయుఁ డితనికే
 ఏకాదశమున గురుఁ డతఁ
 డేకాద శతగ్రహంబు లేకాదశతోక.

21

క. గ్రహబల మన యుష్మదను
 గ్రహబలమే కాక వేఱు గలదే పాణి
 గ్రహణమునకుఁ దగుశుభనం
 గ్రహబలమగు గ్రహబలంబు గల దిద్దటికి.

22

1. లెను.	2. సమయ.	3. యన్యోన్య.	4. సరసిజ పద్మ.
5. అనఘామోఘ.	6. అన.	7. తనవాగము	8. ఏకాదశయిదుడై దను.

చ. అరయరుఁ గాంచి యీ ¹పరిణయంబు నయంబుగఁజేయదాయవా
రరయరు ²కాంచి కేఁగి వరదాద్యుని మీ చతురోక్తులన్ మదిఁ
గరఁగఁగఁ బల్కి నిశ్చయముగా నుముహూర్తముఁ దెల్పి వేగ రా
నరుగఁగ వెళ్లు నా నరయ రప్పుడె గప్పున నేఁగఁ గాంచికొన్. 23

ఉ. పోవుచు మున్ను సర్వశుభముల్ గనుపింప మహాప్రవాహముల్
పావనదివృక్షేశములు పల్లెలు దుర్గములున్ బురంబులున్
దా వడి దాఁటి పద్మకుముద ³ప్రమదంబగు పుణ్యకోటికొన్
జీవనమైన వేగవతి జీవనముం గనుఁగొందు నిట్లునున్. 24

ఉ. ఉగ్ర శిరోగ్రాహగృతి మహాన్నతవృత్తి శుచిత్వ మబ్బి రా
హుగ్రహనిగ్రహగ్రహణ మోపక యాపకభల్ గరంగి వ
క్రగ్రహముల్ పరిగ్రహము గావని వేగవతీనరితృతీ
విగ్రహమున్ గ్రహించి శశి వేగ హరిన్ గనవచ్చెఁగావుతన్. 25

క. అని యారసి యారసికుం
డనివారిత వారిదేలి యత్తటి ఘటితా
ననుఁడై ఘనుఁడై వరగుచు
మణి తిరుమణిఁ దాల్చి గగనమణిగతిఁ గడలెన్. 26

ఉ. వారము లెన్ని జాట పరివారము నెంచ గ్రహించి, త్రోవ నో
రార మురారిఁ దల్చి, తనివార ముహూర్తము నిల్చి తల్చి కై
వారముఁజేసి దూరమగువారము గాము ; నమీప మీపుర
ద్వారము ; వేగ రం ; డిది సువారము మాకని నవ్వి చిప్పునన్. 27

కొంచీపుర వర్ణనము

చ. చని కని రట్టగర్భకృత సారసరాధ్వర జాతవేదభూ
జనితవపావీలాన వికచాధర పల్లవ వాసితాంచితా
నన నదపాంగసాంగ కరుణామృతపూత బుధానుకూలమో
హన వరదాధివాన మణిహర్యు విశాలము హస్తైలమున్. 28

1. పరిణయంబు.

2. గాంచి.

3. ప్రమదం.

4. బాగ్రత.

5. శరియంతటి.

6. శార.

క. చూచి తమ పుణ్యకోటికి

సూచిత మీపుణ్యకోటి చోద్యం బని కా

లాచక ¹నాగి నమస్కృతు

లాచతురులు చేసి వాసి సభిముఖు లగుదున్.

29

సీ. చనఁ జనఁ గనవచ్చె ఘనరసామితశాత

కుంభానంభభృత్ కుంభయుగము ;

నడవ నడవ దోచె నవమహోన్నతమణి

ద్వారాభారణసోరణారుణంబు ;

కడలఁ గడల మించె గమనీయరాజకాం

తాలంబకుంభసాధవ్రజంబు ;

పోవఁ బోవఁగ నించె బురుషరత్నప్రభా

కలితకవాటభాగద్వయంబు ;

తరలఁ దరల ఫలించె బాధాకలాప

నిగమమార్గవిచార వాణీజనంబు ;

నేగ నేగఁగఁ జేల్చె నహీనభజన

వరసనంగీత కలకంఠశబ్దవితతి.

30

ఉ. కాంచి తదీయసాధమణికాంతలకున్ బయ్యి మెచ్చు లిచ్చి య

క్రాంతగిరీంద్రసాంద్రవివరంబు తృణంబని గేలిసేయు న

క్రాంతచనదీవ్యనప్రబలగౌరవ మారయఁ జేరి వీధులన్

చంచలమున్ జయించి కరసారవముల్ గొని మానసంబులన్.

31

సీ. ఒకవీధి కీరత్నాకరోజ్జ్వలప్రచురంబు,

నొకవీధి చంద్రకాంతోన్నతంబు,

నొకవీధి పద్మాసనోత్కృష్టనహితంబు,

నొకవీధి పరమహంసోత్కృతంబు,

1. సాని.

2. పారంభ.

3. భాకణ.

4. అచ్చులిచ్చివ.

5. రత్న.

6. పద్మాసనోత్కృష్ట.

నొకవీధి ¹విష్ణువదోత్తొంగసాధంబు,
 నొకవీధి వైత్రోరథోత్తమంబు,
 నొకవీధి ²ధాత్రీభృతోపమశిఖరంబు,
 నొకవీధి శుకనూచనోదితంబు,

నొక్క³వీధి పతాకసంయుతకరాబ్బ
 తాండవోల్లాస వనుకళామండలంబు,
 ననుచుఁ దిలకించి పులకించి యరిశోయించి
 యెంచి ప్రణుతించి నేవించి మించి రుంచి.

82

ఉ. ముంగిట రంగులగ్గ జెలుగు ముగ్గులు నిగ్గులువార, వైష్ణవుల్
 పొంగి ప్రసంగపంగతిఁ బ్రభుత్వోపభుత్వము మీఱఁ గాంచనో
 త్తొంగ ⁴మహేంద్రమో యనఁ బొదుల్ తలవాఁకిలి జొచ్చి లోపలగ్గ
 రంగువరంగు నా వరదరాజుఁ గనుంగొని సాగి మ్రొక్కినఁ.

83

క. ⁵నిడుదండవత్ ప్రణామము
 నిడి దండ వరించి గొగి లిడి దండవనిం
⁶బొడఁగని ప్రియమున ⁷వరదా
 ర్యుఁడు గని గణుతించి యరయరుకు నిట్లనియె.

84

యామున వివాహ ప్రసంగము

ఉ. ఎక్కడనుండి యెక్కడికి నేగుచు నిక్కడి కక్కలొం దగ్గ
 దిక్కలు వచ్చుటచ్చెరువు; జేవరవారిపదారవిందముల్
 ద్రొక్కన మా గృహం బహృతలోక గభీరసంబుఁ జెంది తొల్
 దక్కె మదీయభాగ్య మీది ధాతృవిధాతృలక్షనఁ గల్గునే.

85

ఉ. మీకృతకృత్య మే గని సుమీ కృతకృత్యుడనైతి; లాఁతిపూ
 రాకృతమెల్ల మెల్ల నె నిరాకృతిఁగాంచె; లభించె నేటి క
 ప్రాకృతదివ్యతీజ; మింకఁ బ్రాకృతముల్ పరికింప లేవు; జే
 వా, కృప¹గ్రమ్మియున్న ²జెడవా కృపణత్వవిపత్ప్రతాపముల్.

86

1. విష్ణుతనా.	2. రసాత్రింబు.	3. దాత్రి.	4. విభతాళ.
5. విభుత్వము.	6. మహింద్ర.	7. బొదల్.	8. నిడిదండవప్రమాణము.
9. చుడగని.	10. విదార్యుడు.	11. గమ్మ.	12. జడవా.

చ. మమ¹భవదీయ సత్త్వద సమస్కృతి మస్కృతి, చేయు నుత్తమాం
గము మహదుత్తమాంగ, మువ²కారరసజ్ఞ రసజ్ఞ, యిష్ట ది
ప్తము జగద్విప్రదిప్తము, విచారగుణంబు గుణంబు, ³వశ్యభా
వము జనవశ్యభావము నివాసము వాసము దాసకోటికి. 87

లయగ్రాహి

శంకర వశంకర వివంకర జనాంకుశ ని
రంకుశ... హంకుశ కృపాంక గురుపూజా
తంకము పరాంక బడుకింకర మనంకుచిత
పాంశమని దుంకి యకలంకమతియై లో⁴
శంక విడి మంకు చెడి యుంకు విడి లంక పడి
కొంకు కొన రింక సదలంకరణబుద్ధిన్
బొంకు లవి కింకలన చంకము వణంకి జడ
సంకలము యుంకి యని డెంకి గని యెప్పన్. 88

ఉ. దేవరదర్శనంబు పలచే వరదర్శనవేత్త తాట ; మీ
భావము మాదృశావసరుభావహమై ఫలియించె నార మీ
రావలఁ దోవువారో యిట్లకై యరుడెంచినోవారో తెల్పఁ
భూవిదిత⁵ న్న తాతితయ పూర్ణకళానిధులార, నాపుడు. 89

మ. అనునై వాగనుభూతి గోచర జతురాస్యాఘోష మొప్పురఁ గ్ర
న్నన దేవార్చ్య సముద్రునిం గని సదానందంబునం బల్కె నా
ఘనుఁ డంతః భవదీయ జీవనోమహాగంభీరముల్ మమ్ముఁ జే
కొని ప్రోవఁ భవదీయదర్శనమె కోర్కుల్ గాక వేటుండునే. 40

నీ. నీ తనూజాతకాంతికి నీడుజోడుగా

రుచిగొల్పు మిత్రుని హాపుఁ డెల్పు,

నీ యంగపుత్రిక కేయడ పరివచ్చు

మదనుసౌందర్య వంపడలు డెల్పు,

1. చతదీయ సత్త్వద సమస్కృతి సమస్కృతి.

2. కారగసజ్ఞ యిష్టదీ.

3. వస్య...వస్యభావము.

4. యిట్లుచైనయ.

5. వార తెల్పుట.

6. యహ.

నీ ¹సుత విద్యానిలానంబునకు దీటు
గను గుణానంతుని ²ఘనతఁ డెల్పు,
నీ వీర్యసంభూత నీతి ధైర్యమునకు
సమమైన యచలుని చరితఁ డెల్పు,

నీదుహితయాపు కల్యాణనిపుణమైన
సరసమంగళనూత్రనిష్కర్షణ డెల్పు
వచ్చినారముగాని మే మెచ్చటికిని
బోవువారము కామయా దేవరాయ.

41

ఉ. శ్రీపతిజీవసావన శశీపతిభోగకళావధాన వా
ణీపతివాగ్విలాస రజనీపతిపూర్ణమనోహరాస్య గౌ
రీపతిసంహదా ప్తి బదరీపతి మంజ్రీమణీఫలప్రదా
నీపతితావనత్వ మవనీపతిసంఘము లెన్న శక్యమే.

42

సీ. సంసారవిభవాతి సంతానభోగంబు
రీచేతఁ గల్యాణంబు చేరు మీకు ;
సవవిభోగోష్ఠార్థ నయనిర్ణయముచేత
శ్రీమంత మేప్రొద్దు చెలఁగు మీకు ;
గురుగోత్ర ధైర్యాత్మ గుణసౌమ్యములచేత
మంగళం బనిశంబు మలయు మీకు ;
బంధుజీవామోద ఫలరసోక్తులచేతఁ
గుశలంబు లేవేళఁ గొలుపు మీకు ;

⁷వరద, వరదాభిధాన ముర్వర ధరింప
మేము దర్శింప భవ్యమూల్ మించు తరుడె ;
మిమ్ము సేవించినపుడె మా నెమ్మనములు
పరమకల్యాణభరితమై పరిధవిల్లె.

43

1. సూత.

2. ఘనము.

3. జావ.

4. చిత.

5. చాత.

6. గోష్ఠార్థ.

7. వరవరదాభిస.

ఉ. మీదయ లేని దేది శుభ మీదయ మేదిని మీద; మోదమా
మీదుహితాశయంబు; గనుమీ దుహితాశయంబు లెన్న బ్ర
హ్మాదులైన శక్యమి మహాత్మ్య, మదాగత వర్తమానముల్
మీదయ నాదరించి విను మీద ¹ననాదరణంబు సేయక. 44

యామున వృత్తాంతము

ఉ. మామయి ప్రేమఁ బూని కొనుమామయి యామునసూరికీర్త లే
సేమని యెంతు? దేవరకు సేమని²వీంటు నులింతు; భూమిపై
నామనివంటిచారి తిరునామనిరూపముఁ జేయ శక్యమా!
స్వామి, పరాకు లేక విను స్వామిగదా జగదాత్మకోటికి. 45

ఉ. మాయనియాదరాతిశయ మాయె నిదే? మిఁకఁజూడు మాతృ నా
రా యనిపింతు దేవగురురాయ, నినుఁ వినుతింతు పీరనా
రాయణమందు ³మందులఁ బరంబునఁ జేర్చి కరంబు చేర్చి నా
రాయణుఁ డార్తరక్షణపరాయణుడై వసియింప నప్పురీ. 46

ఉ. ⁴టక్కుడిగించి, సత్త్వము దృఢంబుగఁ బెంచి, యపూర్వమైనశో
టక్కుడిఁ గాంచి, నమ్మది శతారి భజించి, మతాంతరస్థులకా
టక్కులు⁵కుంచి శౌరిబిగి డెందము నుంచి, ప్రపన్నకోటిలో
నెక్కుడు గాంచి, మక్కువల సీశ్వరభట్ట రసకా వసించెడి. 47

చ. అతనివధూటి సూత్రవతియంచు ననుగ్రహమంచుఁ దాఁ బతి
వ్రత లతినన్ను తింపఁ జెలువై నలువై గజవక్త్రనంశ న
ద్భుతంఁ డొకఁ డుడ్చువించె ద్వయపూర్తులతో⁶; నటు తల్లిదండ్రుల
సుతునకు నాథమాని యని సొంపగునామము చాల్చి రున్నతి. 48

సీ. అతనికిఁ బ్రతి శచీపతిగాని యితరుల
కతఁడె శ్రీనాథుడై యతిశయిల్లు;
⁷అతనికి జత బృహస్పతిగాని చతురుల
కతనిపల్కులు ⁷సరస్వతిని బెంచు ;

1. యనాదరణంబు. 2. పింతు. 3. మందుల. 4. టక్కు.
5. మంచి. 6. యతనిమతిజతల్పు. 7. సరస్వతు.

అతనికి గతి ¹పరాగతిగాని మనుజుల

కతనిసన్నిధి ముక్తిగతి లభించు ;

²అతనికి సరి ప్రజాపతిగాని విబుధుల

కతనిసంగతి కల్పమై శలించు ;

అతనిజ్ఞానము దేవతామతముగాని

యతనిగానము గాంధర్వ మాత్రమించు ;

అతని కతఁడ సమంబు నీ యవనియందు ;

అతని వినుతింప శోమాహి³పతి వశంబె.

49

చ. అతని కతిప్రసన్న⁴మతియై సుతుండై జనియించె నీశ్వర

ప్రతిముఁ దుసాయసాధకుఁడు పావనుఁ డాయన ⁵జాయఁ జెండ్లి యై

యతులితదివ్యదేశముల నారసి యారసికుల్ కుటుంబసం

శ్రీతముగ సుత్రరాభిరుదై జెంది నడంచి రఃసౌధ్యదిక్కుగ్గ. 50

తా. శ్రీనాథార్యుఁడు నీశ్వరార్యుఁడు నుదీచీనేశ్వరావాసముల్

నానాతీర్థములుఁ భజించి యమునాస్నానంబు గోవర్ధన

శ్రీనాథార్చనముఁ లభించి చిరుపు రక్షీణప్రభావంబుకుఁ

లోనై నిల్చి నుతించి ⁶రచ్యుతుని నల్లోనేరెడంబాయులఁ.

51

ఉ. ఈగతిఁ గొన్నినాళ్లు నసియింపఁగ నీశ్వరమానిదేవీచీ

రాగిన వేగ వీరహరి రమ్యుని స్వప్నము చెప్ప శౌరికిఁ

నాగిలిఁమొక్కి ⁷సమృతి యొసంగుడి పోయెద మన్న మన్ననఁ

గాగిటఁ గ్రమ్మి ⁸యామునమనామము పుత్రుని కిమ్ము పొమ్మనఁ. 52

తా. మాభాగ్యం బని యాజ్ఞఁ దీసికొని సింహవ్యాఘ్రువేదండ్లవిం

ధ్యాభీలాటవి దాఁటి దక్షిణపుఁజాయఁ వీరనారాయణ

శ్రీ భావింపుచు వచ్చి వీరోహినిఁ నేవించి భావింపుచుఁ

శోభాత్మల్ వరరత్నమందిరము సిన్దుల్ మీఱఁ జేరఁ వడిఁ. 53

1. పరాంగతి 2. యతనిసన్నిధి. 3. తతి. 4. మకుండై. 5. జాయ.

6. రచ్చుకుని. 7. నన్వనమొసంగుడి. 8. యమన. 9. హరికిఁ.

క. మాసమురా లనఁగా నవ
మాసములున్ బోవ ¹మిథునమాసంబున ను
బ్బాసంబున నీశ్వరనతి
భాసమునన్ గనియె నుతుని భానుద్యుతునిన్. 54

క. ఆనుతుఁడు వాసుదేవ
వ్యాసవసిష్ఠాత్రిశతశిమఖాదులఁ దొలఁగన్
ప్రోసి నరిజేను లాడెడి
వాసిగనన్ బొగడ వశమె వానవుఁడైనన్. 55

క. నయమును బ్రియమును గూని
ర్ణయమును గని యామునార్యనామం బిడ భూ
త్రయమును భయమును విడువ ని
రయమును రయమున జయించి రంజితఁ గీర్తిన్. 56

చ. ఘనగురుకీర్తికన్య సిరికిగన్ననుధాంబుధిఁ జూచి మేలు మే
లని, యుడురాజశంకర కళంకగళాంకము లెన్ని, భారతీ
మణిశీఘ్ర వంది, శ్వేతపదమండలమైత్రి శరచ్చరంబులన్
మనిగొనె ; నండగోళము నమస్తము హస్తగతంబు దానికిన్. 57

నీ. చెలిచెక్కుపైఁ జెక్కుఁ జేర్చవే యని యని
మిషదంతిని మిష నామిషముఁ జూప ;
కలికపాదును పాదుకలు మోపుమని పాల
బుట్ట బుట్టిన తెల్పు పొలుపుఁదెలుప ;
సతికొన్నపైఁ గొను జితఁ బూనుమని ప్రలం
బారి కప్పేరి వాయారఁ బలుక ;
సక్తియచాయకుఁ జాయ నవరింపుమని దేవ
తరువు తరువున కుత్తరువు దెలుప ;

సహవా, బాహనహాయ సాహసవిహార
మహిత సామ్రాజ్యలోకైక మాన్యసహిమ
గాంచి శుచి మించి రజతాద్రికఠిన మెంచి
1 గలువ గలధన్య యామున కీర్తికన్య.

58

యామున వర్ణనము

మ. గురుళాపంబునఁ 2 దీప్రదోషములు పైకొన్న గళంకాత్కుండై
దరి లేక బయలెక్కి చంచలత మొత్తందై కళల్ జార కిను
స్తర వార్ధిం బడి మేలు 3 గానక వడిం జంద్రుండు తచ్చాంతిక్రై
గురుఁడౌట సముఖంబు జేరెననఁ గుల్కు యామునే 4 యాస్యముక.

క. 5 బాలులు కేలుల దిద్దుట
7 లేల లవంతైవ మేలు లేదని నవలుక
శ్రీలు నలువొప్ప 8 సీత్యర
బాలుని పీనుల రమించుపగిది రుచించుక.

60

ఉ. కాంచనభిక్ష మూఢుకరకంటక మాగమబోధ వెళ్ల న
క్రాంచన మాలవాలమయి కన్యకుఁగావున వైర మీఁగి లో
కాంచిత యామున 9 నార్యసముఖాంబుజముక భజించిరో యనక
కొంచక మించు గంధవహ కుంతలముల్ బలు సోయగంబునక. 61

చ. కొన మొద లేమి లేక సనకుక రుచి మధ్యముఁ జేసి పంకముక
వెనఁగొని 10 మోడువారి తరిపెంపున మిక్కిలి గంట్లు గట్టఁగాఁ
గని తలఁగోసి గానుగలు గట్టి యనంగునిచేటి కియ్యఁ ది
య్యని విలు యామునేయుముఖ మందే ననంగ రుచించె భ్రూలతల్.

1. గలుపు.

2. స్త్రుప్ర.

3. మస్కర.

4. గానపడిచంద్రుండు.

5. యాశ్వాశముక.

6. బాలుల.

7. శల.

8. సీత్యర.

9. యామునార్యముబాంబుజముక.

10. మోడిబారితరిపెంపన.

మ. ద్విజ ముల్ రాత్రి చరింపఁ గల్గెనని యుర్విన్ దిండి వర్జించి యా
ద్విజరాజుం గని తన్నిశాన్నమున భావింపంగ రాత్రించరుల్
నిజమై¹రోసి చకోరముల్ నయననాళికచ్ఛవిన్ యామున
ద్విజరాజాస్యమునక² వసించి మెలఁగెన్ దేదీప్యమానంబులై. 63

క. రదనములు కుండ³నముదయ
కదనములు, ప్రవాళబింబ కమనీయసుధా
సదనంబు మోవి, దరకుల
మథనంబు గళంబు, నెలసమం బగుఁ జెక్కుల్. 64

క. ⁴బినములు నొసపరినస్మిక్తై
రసమున వెన మనలి నువివరముపన లేఁగన్
మిస⁵మిసగు యామునేయుని
యనదృశభుజయుగ్మ మంది యలరుచునుండెన్. 65

చ. చివు రొక⁶చిల్వతో⁷ చికముచే దిననోచితి నన్నఁ, జిల్వ కే
కివెల్లు⁸దెల్పి బుస్సురనఁ కేవలముం దలవంది ప్రాపు లే
దవుగద మీఁద దాపు గలదా యన యామును లంచుఁ బల్క వే
గవిసి పెనంగి చే జపురు గాంచినఁ జిల్వ లభించె నారు దాక. 66

ఉ. మానససారసాకరము మానసమెల్ల జడంబు ; వృత్తి హం
సానుమతంబు ; వాసము రసానుగతం బని యామునేయు⁹న
న్నానముఁ బూని వచ్చి యనుమానము మాని గభీరనాళికా
లోనయు నిల్పెఁ బో గడుపులోఁ దలఁజెట్టినఁ గాచుచాప్పునక. 67

చ. ఉదధి నిరోధ భంగముల నూర్ములు గ్రమ్మి, జడంబు నొంది ¹⁰బి
ట్టదరి యగ్రాధమై పెరిగి యారనితిప్పలు గల్గి మంటినిక
బొదివిన నేమి యంచు మణిపుంజముగావున యామునేయుకొ
నదిమె నమోఘు¹⁰ మేఖలమునై జఘనాద్రుల నాక్రమింపుచుక. 68

1. రోని శూరముల్. 2. నముదయ. 3. పీసములు... నెసగుస్మిక్తై.
4. మెసగు. 5. చిల్వతో. 6. దేవు. 7. నాక.
8. నున్నానము. 9. చెట్టదరి. 10. మేఖలమునై జఘనాద్రుల.

సీ. నిమిషకాంతియొకాని నిలిచి కుండములందు

విరియని తేజ¹మేవేళఁ గలదె ?

నిశివిలాసమొకాని నిఖిల తారకలందు

నవారహంబులు గల్గుమహిమ గలదె ?

గుహల సేగుకొకాని కుంభీంద్రవైరికి

మహానీయ ధైర్యసంపదయుఁ గలదె ?

చూపి మోపుకొకాని సోగమించులయందు

నెడలేని కళలచె న్నెనయుఁ గలదె ?

యనుచు విరియించి డాయించి యతిశయించి

చాలు వట్టువ శీ²సైకంబు చాయ పల్కు

లుంగరంబులు మొలనూలు శీనుదిరిసామ్ము

లలర రద సఖ మధ్య కాయములు చెలఁగె.

69

చ. అమృతము తోడుతో జెరిగి యాగతి నిర్గతి లేక పాంథ భో

గములకు మూలమై తనువు కాయలు గాయగఁ గూర్చులేక చి

త్తమును గరంగి రంభ సిరి దార్కొన యామునసూరి యూరుభా

గమున వసిందెఁ బూర్వభవకర్మ విమోచన మాచరింపఁగఁ.

70

ఉ. వేధల మోసి గాసిగొని వెల్లనఁ జెంది గళంబు లూఁగఁగా

భూధర మీఁగి పాచిఁబడి పుల్లలతోఁ దిగుగాడి వాడి మ

మీధరలోనఁ బ్రోవఁగల మేలిగదా యమునార్యుఁ డంచు లో

నేదలు దీటఁ దచ్చరణసేవ లొనర్చుచు నిల్చె హంసముల్.

71

మ. కనకగ్రావ సమాన ధైర్యము సదా కల్యాణహంపంబు శీకాం

చన భవ్యాంచిత నానయున్ వసుమతీ సామ్యానుకంపంబు కుం

దనవుం జాయలు యామునేయునీలువుం దానంత బంగార ; మా

యన చేపట్టినదెల్లఁ బై డిగదవయ్యా దేవరాజోత్తమా.

72

1. తేజశ్శక్తి. 2. సైకంబుచేయ.

3. నడుట.

4. చీరకచ్చరణ. 5. కావన.

6. నిలువంతానంత.

మ. విమలోత్కృష్ట విశిష్ట సౌప్తవములఁ జెల్లొందు నాస్వామి నా
సుమనోభవ్యుని నామహోన్నతుని నాశుద్ధాత్ము విజ్ఞుని నా
ప్రమదాకాముని నామనోహరుని నాప్రాప్తానుకంపాత్ము నా
శమితార్థున్ యమునార్యవర్చుని భవజ్ఞామాతఁ గావింపవే. 78

ఉ. ఈశ్వరునేమనంబుఁ గొని యిచ్చటి కేఁ బనివింటి నిప్పుడుఁ ;
శశ్వద మేయవై భవయశస్కురుఁ డంచదహస్కరప్రభా
శాశ్వతమూర్తిక౯ వినదృశాత్మజఁ బెండ్లియొనర్చు నేర్పునక౯
విశ్వమునందు నీయశము విస్తరిలుక వరదార్యచంద్రమా. 74

ఉ. ఆప్తులకుప్ప నుప్పతిలు నప్పొలఁ తిప్పుడ మిప్పు డప్పు మీ
యొప్పులకుప్ప నెప్పుగని యొప్పునిరప్పణ మిప్పణంతి మా
యప్పని కొప్పుఁజెప్పుఁ దగు నప్ప, తదప్పతి మెప్పు చిప్పిలన్
దప్పని బాంధవంబు వన¹దాంగునితోడఁ శోబానంగునంగతిన్. 75

చ. తరుణి నీడు చూడవలదా, వలదావలదారఁబోయ శివ
ద్వరుని మరల్పఁ దాళఁగలదా; కలదా కలదారి; చారుము
దరి నుకథావిశారదగదా తగదా జగదార్యుఁ గూర్చ; న
త్వరగతిఁ బెండ్లి నేయు టరుదావరుదా వరదార్య, తెల్పవే. 76

వివాహ నిర్ణయము

ఉ. నా విని దేవిఁ గాంచి లలనా, వలనా యెలనాగ నీయఁగా ;
వావిరిఁ బెండ్లి నేయు సెలవా చెలువా, చెలువారఁ జెల్పవే
నా వచియించె నాయనువునా యవు నాధవునాజ్ఞచొప్పునన్
గావలె; మీ యభీష్ట మదిగా; యది గాదనఁగాఁ దలంతునే. 77

క. పాయములు చూచి యొనఁగ ను
పాయము లవి మీకుఁ జెలియఁబడనివి గలవా ?
నాయక ; నాయకమగు చెలి
నాయకలంకునకుఁ గూర్చునగు నేర్పు దిగక. 78

చ. అని తన¹నాతి రీతి గొని యాతను రంగశిర్కు గురించి వచ్చినపని చక్కనయ్యెఁ జని చివ్వునఁ జెండ్లికుమారు మీరు దోడ్కొని యరుదేర మాతనక కోమలి నిచ్చెద, గట్టి, పోయిరమ్మని పరదార్యుఁ డంప శుభమస్తుని లేచియు రంగమాళియున్. 79

సీ. తనవాసిఁ గనఁజేసి తలఁపులోఁ గొననేర్పు

బ్రహ్మంబునైన నీపద్మపాణి ;

తనమేన నెనయించి తనువర్ధ మొనరించు

నెంతసర్వజ్ఞుని నీమహర్షి ;

తనపల్కు విసఁబల్కి తడఁబాటు గలిగించు

నాన్వయంభువుని నీహంసయాన ;

తనరుచిఁ బ్రచరించి తనువు నీరుగఁజేయు

నామనోహరుని నీయనుపమాంగి ;

యీమెసిరు లీమెనెయ్యము నీమెతెలివి

యీమెకళ లేర్పరించి ²యాశ్వామలాంగు,

నామహార్యాశ్చ నాచతురాననాబ్జు

నామనోజునిఁ దెచ్చెద ననుచుఁ జనియె.

80

చ. నడచి శరంబులుం గడచి నల్వుగ వచ్చి మరుద్వృధానడిం

¹దడసి ముహూర్తముఁ దడసి తత్తటి దాటి బహుత్వరక బురిక

బొడఁగని శస్త్రహంబునకుఁ దోయి ప్రణామము నల్ప నీశ్వరుం

దుడుగనిభక్తి మ్రొక్కి కుశలోక్తులు పల్కి నుతించి యిట్లన్. 81

ఉ. ఆనంగరాని మోడముల ⁴నానగరంబున నంత లెన్నలా ;

మానములందు నిద్దలు సమానములా ; ⁵వరదుండు మిమ్ము న

స్మానముఁ జేసెనా ; వినక మాన ; మనంగను రంగమాళి త

స్మానము వర్తమాన మసమానముగా వినుమంచు నిట్లన్. 82

1. రీతిపాతి...యాతన.

2. యాను.

3. దడసి.

4. నానగరంబున.

5. వరమండు.

గ. ఆశ్రేయసపత్న్యసనుః

దాశ్రేయసగోత్ర¹వర్జ్యః దాత్మజ నిచ్చెన్ ;

సూత్రవతి యాను, మంగళ

సూత్రశీవరిం శేయు, మీశ, ⁴నూరిదినేశా.

88

ఉ. మీశులగోత్రదైర్వములు, మీశమనీయగుణప్రకాశముల్,

మీశమలాప్తలేజములు, మీశభ లెన్న నశక్య మేరికొ ;

ఏకన మీశకరం బొకటి పెండియు, నొక్కకరంబు మీశుఁ జా

మీశకరమై వెలుంగు ; విచమీశ కనకాంగిలీలాసవైఖరుల్.

84

కుముదవల్లీ వర్ణసము

నీ. అడుగులు తమతమ్ములని యెంచు దమ్ములు ;

గోర్ కళయని² చేరఁ గోరుఁ జాక్ష³ ;

పద మది తనప్రాణపద మనుకొనుఁ గూర్చి ;

ఏక్కు చక్కునిదని పెనఁగుఁ గలిక ;

ఊరు పూరనుచు నోరూర రంభ రుదించు ;

పిఱుందు నాచిరుదని పెరుగుఁ బృథివి ;

అవలగ్న మతిలగ్నమని మించు సప్రభంబు ;

గళము మంగళమని గ్రమ్ము⁴దరము

వదన మదనని పొదుపు జైవాత్మకుండు ;

శ్మైశికము మేఘమని హృష్టి⁵కేళుఁ డెనఁగు ;

చెప్పఁ జూప వశంబై యచ్చెలువ⁶ శివెలువ

మొందఱికినైన⁷ న¹⁰నిందిర కేమొకాని.

86

ఉ. అంబరమధ్యనీమ డిగి, యొకటిభూమి జడింది, రంభయూ

రుం బలికింది, తెల్లని విరూపముఁ దాల్చి, శిరంబు వంది, పా

దంబుల వ్రాలి, తార లెటు దాఁట నమర్థము లేక కాశ్యపై

నిం బడి వేడుజాడఁ గమనీయమగున్ నఖవంక్రు లింకికొ.

86

1. యనకాశ్వాసను. 2. పరుడు. 3. వర్తి.

4. మారి. 5. నరం.

6. నార.

7. దళము.

8. శ్మైశికమేఘమని,

9. చ్చెలువ,

10. నిందిర,

- చ. శశిముఖ దర్శనంబు తమసారు గ్రహింపఁగ జేవనంబులున్
వశవడ కారుదూఱువడి వచ్చి ఘనావృతసాశయ ప్రభా
రసికత నాభిముఖ్యమున రంజిలు ¹కంజములంచు గంజముల్
కినలయపాణి పాదములఁ ²శీల్కాననోయన నొప్పు నంఘ్రములున్. 87
- చ. భవనమునందు గోత్రములు పూని గభీరము గల్గి ³యూర్పిచే
దవిలి చలింపుచున్ దమవదంబులు దాచి విజాతిసంగతిన్
జివుకుట లేమి మాకని వదింది రుదించి పదాగ్రవైఖరిన్
భవములు ⁴వాసెనో ధంబు లనం దగుఁ బైపదముల్ నెలంతకున్. 88
- మ. బొమచూపుల్ విలుతూపులంది చిలుకల్ పోపించు వాణిహయం
బమరం జెప్పని బుగ్గడాలుఁ ⁵గొని పుష్పాస్త్రున్ విడిం గల్పి ⁶త
త్సమబాణాలయపంక్తి ⁷పిక్కలవెరంజల్ గట్టచందంబునన్
⁸కొమరుంటిత్తరి హేమశిఖంఘికలు లోకోత్కృష్టమై భాసిలున్. 89
- చ. మృదురన చర్మసౌరభ సమృద్ధుల ¹⁰వర్ధిలి భద్రకుంభ సం
పదల రుదించి శక్రకృత బాధల కోర్వక చింతజేయ న
క్కడగులు హస్త ¹¹కాండములఁ గర్పవిమోచనఁ జేయఁ దల్పి పెం
పాదపు నిజప్రకాశమునఁ బ్రోచె ననన్ దగు నూరు లింతిన్. 90
- చ. తలపడి భూమిభూధర రథాంగమదేభ శిరోగ్రకుంభముల్
చలనము పక్షపాతము నిశాచరఘాతము సంకుశాహతం
బుల బలుగుంది భారదృఢపూర్ణనయోన్నతు ¹²లబ్ధి కాందితో
జ్జ్వలమయి మించెనాఁగ సిరి ¹³బాటిలు బోటికటుల్ చొకాటమై. 91
- చ. పడఁతి నితంబభూమి దివి బట్టఁ గడంగినఁ బొంగి నింగి బల్
పాదప్రకుఁ బోయి వాయిగని పోడిమి జాచి.....కాశ మిం
పడరగఁ శూన్యరూపమునఁ జైకొని కాంచన పట్టబంధమై
నడుమన నిల్చి గల్పెనొ యనం దగు నిందునిభాస్వమధ్యమున్. 92

1. కంజము. 2. లొక్కననో. 3. హస్త. 4. కాపిలో....పందగు.
5. గని. 6. తత్సమ. 7. పిక్కలవెరంజల్. 8. కొమరక.
9. మింఘికలు. 10. శరతి. 11. కాంత్. 12. అద్భు.
13. పాటులు.

ఉ. తెప్పలు వర్ణు సీరు నగు దీవులు మేల్పిఱుదుర్ దగం దరుర్
కప్పగవల్క- లారు వడి కల్వలు కన్నులు నాచు కేశముర్
అప్పన మధ్యమెల్ల బయలై నెఱజవ్వని సోయగం బనే
కప్పరమేలు పాఱ నుడిగట్టివరీరి వసించె నాభియున్. 93

ఉ. అంబురు¹ హోదరుండు మదనాంగబలంబులఁ గూర్చి యుక్త² సా
రం బొకరాళిఁ జేసి నికరంబగు శంపముఁ జాట్టి మూఁతకున్
కంఠ³ గళంబు వెట్టి చెలిఁ గమ్మని వేడినఁ గప్పరంపు సా
రం బొగిఁబొగి జారుగతి రంజిలు నారు నొయారి తొమ్మువన్. 94

క. వటవత్రశయనుఁ డిటు పటు
వటుఁడగు యామునుఁడుగాఁగ వటవత్రము భూ
కటియెడపై నుదయించిన
యటువలె వక్షంబు లక్ష్యమై విలసిల్లెన్. 95

ఉ. చట్టలు చీల్చుటేమి; కడునన్నగఁ గోయుట లేమి; పండి⁴ పైఁ
బొట్టలఁ బెట్టుటేమి; పొలివోనియవస్థ లవార్నిశం⁵ బులున్
పుట్టిననాటనుండి⁶ వనపోదని బొందెలు పొందు చేసెనో
రెట్టలతో ననంగ నలరెన్ మహిళామణి దీర్ఘబాహువుల్. 96

ఉ. మాధవుఁ డేలఁ బెల్లపుడు మానుష మాట మయూఖి⁷తోటిచే
వేధలఁ గ్రాగి వ్రాలుటలు వెట్టిప్రయోజన మంచు మాధవా
రాధనఁ జేసి డాసి చివురాకులు నీకుఁ బరాకు చేతు మీ
బాధలు దీర్చు మంచుఁ జెయిఁ బట్టుగతిన్ సలిచేతు లొప్పుగన్. 97

చ. అతివ⁸ పయోధరంబులు శుభాప్సదమై మొనఁజూపఁ జుక్ర సం
తతి జతఁబూనఁ బోవునని తా శుచి⁹నొంది¹⁰ రుచించి దక్షిణా
వృత్త మనృతంబుఁ జేయక¹¹ వివేకముతో వివరించి తద్గణా
వృత్తమయి నిచ్చె¹² శంఖమన ప్రేడకుఁ గంఠ మకుంఠమై తగున్. 98

1. సా.	2. సాకం.	3. గరంబు.	4. కటియెడపై.
5. పటు.	6. పైపెట్టుత.	7. బులన్.	8. హోదో.
9. పయోధకంబులు.	10. రుచించి.	11. వివేకముతో.	12. శంఖమన.

ఉ. పాదరసంబు లోఁ దదిలి పైఁ బొడఁ జూపుచు ¹గాజాపాటి యా
మోదము లేక దారువుల ముట్టడిఁ జిక్కి ఘనాల్పహావముల్
భేదముఁ బుచ్చి భిన్నతకు భీతిలి యద్దము లామెచెక్కులం
దాదరమై పసింపె నన నందమగుఁ డెల్లిగి గవోలముల్. 99

ఉ. కంజగురాకు బింబ మలకెంపు ప్రవాళము బంధుజీవమున్
రంజలు శిశుంటి తేనె మధురంబు గ్రహింతుము శిరండటంచుఁ దా
మంజులిఁ జేసి ముద్దియనుధాధర మంది రుచించి మాధురీ
పుంజముఁ గాంచిరో యనఁగఁ బొల్పుగు నెచ్చెలిసాష్టవోష్ఠమున్. 100

క. నానము మదనునిసంపఁగి
కూసము సరసానుమోదకునుమామృతవి
న్యాసము, తిలనుమనదృశవి
లాసము ధరసేత్రయుత్పలాసము నహహః? 101

మ. యమునాజాహ్నాపు లత్యుదారరస రూపామోద పంచారసా
ఖ్యములకొ ద్రుష్టుచు శివల్ల తెల్ల గొనలేకకొ మించి లో నంది వ
ర్ణములకొ నల్లనతెల్లనైనగతి జారకొ రూపు లన్యోన్యముకొ
సమమై దృష్టుల నిల్చిరో యనఁగ యోపాసేత్రముల్ వర్తిలున్. 102

చ. ¹వదనధ లేకుఁ డింద్రధను వండు రజేదని భూధన్వర్ధరో
స్మదనున ధిక్కిరింప నది మానక వల్లని మిన్ను ముట్టఁ దా
నదరక మన్మథుండు గుణమైనకరానన మిక్కు వంచుఁ జూ
పెదిరిన దానిఁ జూపుల గ్రహించుగతికొ దగు నింతిభ్రూలతర. 103

చ. భ్రమరకభవ్యహావమునఁ బంకజమున్ వరతారకాభిరా
మమున సుధాశీకరుం బొలిచి మాకళ లూని ప్రసన్నవృత్తిచే
నమృతకరంబుచేమనుఁ డహర్నిశమంచు సనామ మిచ్చి దా
శిసుముఖులఁ జేసెనో యనఁగ సాంపగు బోటిముఖాబ్జ మెయ్యెడకొ.

1. గానుబారి.	2. బాట.	3. కమృటంచు,	4. పల్లతిల్ల.
5. తఁదన.	6. కరం.	7. శివసు.	8. ముముఖుల,

చ. కువలయనేత్రీ సంపదలకుగ్ దలకట్టిన యామునేయులగ్
గవగొను మంచు మువ్వరుసగా రసగాఢనిగూఢవర్ణముల్
గవిసి విభాత ఫాలఫలకగ్ లిఖయింపుచు నివ్వలవ్వలగ్
శివముగ్ దా సరస్వతులఁ జేర్చుగతిగ్ దగు నింతికర్ణముల్. 105

ఉ. వారిజనేత్రీవేళిఁచవి వాసుకీయో లసదంబుదంబో క
స్తూరిబిడాగో నీలమణిసోయగమో వదనేందుభీతి మో
దూరినమేచకంబో మదనోత్పలకృష్ణనరంబో సారకా
సారవిహారోత్తైవలమొ శ్యామలమూర్తియొ యెన్న శకృమే. 106

మ. జలజాలాయత పాణివేణిరుచి కృష్ణత్వంబు నొందగ హాళా
హాళి నెమ్మోము విధుద్యుతిగ్ దనరె, మధ్యంబుగ్ హరినూర్పి వ
ర్తిలె, నాభీవృతరోమోవల్లి వర చక్రిత్వంబునుం గాంచె, రం
జిలి వేగగ్ కటి యచ్యుతత్వము వహించెగ్ నిష్ప్రియాసక్రియగ్. 107

మ. పటుకల్యాణోరస్థైకమున్ వసుమతీభారంబునుం గాంచన
స్ఫుటమా నాసికయుగ్ మహారజిత సంపూర్ణాద్రి భద్రప్రభా
కటులున్ బ్రాకటమైన కుందనముచేఁ గన్పట్టుసాముల్గర్ వము
త్కట మొప్పన్ జెలిమేలిమంతయును బంగారంబు కుప్పై తగుగ్.

ఉ. కావున యామునేయజనకా, మన కాకనకాంగి నిచ్చుటల్
జైవకృతంబు ; ¹⁰లిట్టినతులన్ నుతులన్ హితులన్ లభించుటల్
శేవలకృత్యమే యెవరికిన్ ! హరికిన్ సిరికిన్ సహానులున్
గావలె నిద్దఱున్ బొవఁగఁగఁ దగఁగా వగఁగాజె చూడగన్. 109

చ. మిథునోపశ్చక్షుపక్షదశమిగ్ సుముహూర్తము ; మీరు దంపతీ
మిథునము మీకుమారుడు సమీపమునందుఁ బరస్థలంబు నేఁ
డధివనియించి ¹⁰వేకువ మహాత్మ్య చనగవలె ; జాగు మాని మీ
విధివదనూనయత్నముల ¹¹వేగ రచింపగఁజేయుఁ డింపుగన్. 110

1. గాతా.	2. చవి.	3. సౌంద్య.
4. శైవలియు	5. దర్శి.	6. నిష్ప్రియావ.
7. పెరికముగ్... గాంచెన... నాళకట్టు.	8. నిట్టి.	9. శుశ్మదశమిగ్.
10. వేకువ.	11. శేవరించివగ.	

వివాహయత్నములు

చ. అని తమశ్రేగువేగు గలయం గలయంత సలక్షణంబుగాఁ
 బెనిచి వచించి మీశోమరుఁ బెండ్లికుమారునిఁ జేయుఁ డొయ్యవన్
 జనవలె వారముల్ ¹కొడువ నయ్యన లెమ్మన నీశ్వరుండు వే
 విని నియమింప భావుకపు²వేడుకఁ బూన్పఁ జిరంబు లంతటన్. 111

సీ. బిరబిరఁ గొట్టంబుఁబెట్టి సుంకులు చెర్చి,
 తలయంటి నలుఁగిడి జలకమార్చి,
 తెలివైన మోమునఁ దిలకంబు ఘటియించి,
 చలువలు శిశోడవులు నలఁది, పాడి,
 సీరాజనము లెత్తి, యారగింపులు చేసి
 పరిణయసంభ్రమస్ఫురణఁ గాంచి
 చెంబులు ³చెరవముల్ కంబళ్లు ⁴సంబెళ్లు
 తట్లు రట్లును ⁵మేలుకట్లు వట్లు
⁷వసువు పూపలు వడియ మప్పడము గుడము
 శోక లాకులు నెయ్యి కుంకుమ లమర్చి
 గంట్లు కట్నాలు కావళ్లు గ్రాసగాండ్లు
 నెట్లు బోయాలు మోయ నాయితముచేసి. 112

ఉ. పాయని తల్లిదండ్రు గలబంధుజనంబులు వెల్లి వీరనా
 రాయణమందిరంబు వినయంబునఁ జేరిన సంతలోనె బా
 మాయెడ యామునేయుండు రమాపతికిన్ బ్రణమిల్లి వీరనా
 రాయణ, భక్తరక్షణపరాయణ, యంచు నుతించి యిట్లనున్. 113

సీ. భ్రమరకంబులు వక్త్రపద్మంబులను వ్రాలు;
 వ్రాలు⁸శీకులు నేత్రవనధిఁ బేలు;
 తేలుపరాగంబుడాలు చెక్కుల నిండు;
 నిండుమరందంబు నిందు మోవి;

1. కొదిమినయ్యన లెమననీశ్వరుండ. 2. వేడుక బూన్పచిరంబు. 3. శోడవలు.

4. చరువముల్.

5. సంబెళ్లు.

6. తోలు.

7. వసువు పూపలు వడియపుడము. 8. తేకులు.

మోవి తేనియ బొడ్డు బావికి డిగి వచ్చు ;
వచ్చు భారలు పాదవనరిఁ జేరు ;
చేరు రసంబెల్ల శ్రీపాదరణ మూరు ;
రణ మిమ్మదీయ మూర్ధమున సమరు ;

నమరులకునైన దర మె నీయంద మెన్న
నందఁ మెన్నఁ డఘంబు నీయాదరమున ;
నాదరముఁ జక్రమును బాల్చు నతిశయముల
నతిశయములను గంటి ; మాయయ్య వంటి.

114

క. వారణశైరినివారణ,

నారాయణ, భక్తరక్షణపరాయణ, శ్రీ
భూరమణ, పరిణయంబుల

వారణగిరిఁ గాంచి మరలి వచ్చెద ననుచున్..

115

వివాహ ప్రయాణము

చ. తనుఁ గొలువఁ ధ్రువంబని పదాంబుజముల్ దల నూని జీవనో
దన వనమాలికాంకుశవితానము లర్చకనంజ్ఞ నిచ్చి క
ల్గిన చతురంగయూధము లొగిం గొనిపొమ్మని తెల్లవార వే
వినఁ బరివారమెల్లఁ దనమెంబడిఁ గొల్పంగఁ బంచెఁ బందినన్. 116

క. ఛత్రములు నాల్గు నేక

చ్చత్రముగా నేలునునెడి నంజ్ఞకు భాగ్య

ఛత్రము లిది యన నలుగడ

ఛత్రంబులు పట్ట శౌరినదనము వెడలెన్.

117

మ. ద్విరదసంధము నీనక్కి- వృంతముల నీసర్థి వీవఁ బుణ్యాంగనల్
విరీసేనల్ గురియింప వాద్యములు తీర్చి మ్రోయ నీరాజున
స్ఫురణల్ మింప నురల్ దొరల్ క్షితిసిరురుల్ భూషింప బంధుల్ చెలురీ
పరితోషింపఁ బురంబు వెల్పడి శుభప్రాప్తానురాగంబునన్. 118

1. మమ్యదీయమూర్ధమున.

2. మిన్న.

3. సమక్షున్.

4. పరిచార.

5. లెక్క.

6. శార్థి

7. సాసల్.

8. మరల్...బంధుజనుల్.

వసంతర్తు వర్ణనము

క. దారం గన ¹యామును లరు

దారం జనుచుండ నపు డుదారస్ఫూర్తి

దారసిలె నవ్వసంతకుడు

దారుణశివనాతప ప్రతాపము లణింపన్.

119

కా. రాధారాధితుడైన మాధవుడు వైత్రస్ఫూర్తి వర్తించి వర

విభుల్ నిండి ²మహాత్తరుల్ పొదలి సేవింపన్ రథాంగద్యుతుల్

బోధింపన్ ⁴సుమనో మనోరథము లామోదింప సారంగముల్

బాధల్ నీరి భజింప మిత్రులుచి సంభావింప నవ్వేచిన్

120

నీ. శాఖోపశాఖలౌ సంతానములు గల్గి,

దళములచే వింతుతమ్ము లమరి,

గురుతరామోదంబుఁ గూర్చుకాంచన మబ్బి,

దేదీప్యమానమా తిలక మూని,

పుప్పొడి జవ్వాది పునుగులు ధరియించి,

⁵ప్రబలమా పీతాంబరంబుఁ దాల్చి,

బహుళచిత్రోవిచిత్రబహుభూషణము లుంచి,

పరమకల్యాణసంపద వహించి,

ద్విజులు గీర్తింప, నుకపు లర్థించి పొగడఁ,

బుష్పపత్రఫలాక్షిప్త పూజఁ గొనుచు

యామునేయుల కెదురు ⁷దానై వసించె

మాధవుండైన వైత్రక్షమాధవుండు.

121

చ. అతిరుచులూర ³సారథములై సహకారము లొప్ప పల్లవా

న్వితపరిపాకదివ్య ఫలవేష్టితప్రతములం బ్రసాదముల్

చతురత నింది విందిన రనజ్జ రనజ్జత నొండ మాధవా

ర్పిత మొనరించి పల్కు వినిపించి రటన్ కలకంఠు లంతటన్.

122

1. యామును.

2. తపనాతపత్రతాపము.

3. మహాత్తమల్.

4. సుమనోరథము,

5. ప్రభు.

6. విచిత్రభూషణ,

7. దానై.

8. కైకథము.

చ. చతురతరుల్ సుపల్లవితన త్తములకత్ము...ల్ లభించు సం
పతి కతిగీతినొంది గతి మాధవుడే యని దోర్లతల్ నము
త్థితమతిఁ గూర్చి పేర్చి విరిచేనియ లక్ష్మము లిచ్చి కాంచన
ప్రతతులు కాన్కఁ జేసి పరివక్ష్వఫలంబులు గాంచి రయ్యెడన్. 123

నీ. కరులతో వరగుణాకరులతో గురుసుధా
కరులతో నరవకింకరులతోడ,
హరులతో బహుమనోహరులతోఁ గలుషాప
హరులతోఁ దగ నమోహరులతోడ,
భటులతోఁ గామలార్థటులతో నుతనూక్త
భటులతోఁ బటునిజ్యంభటులతోడ,
హితులతో ¹యువతీనహితులతో నిజపురో
హితులతో విగతమోహితులతోడ,
కదలి, కదళీమదాళి సంకలిత లలిత
ఫలిత వనదుర్గ పురవర్గ పక్షిఁగడచి
కాంచి రార్యసమూహ మోక్షార్హమైన
పుణ్యోటి నొనంగు నప్పణ్యోటి. 124

చ. కనుఁగొని శ్రీమొక్క యామునముఖాంబుజఘర్మము దీట కొరి పం
పును గని వేగ వేగవతి పొమ్మనెనో యన వచ్చెఁ జెచ్చెరన్
ఘనమనసార నీరభవత్తైరవసార మదప్రసారతే
వనతిసుగంధపూతము ప్రవాహనుజాతము శీతవాతమున్. 125

ఆ. పెండ్లికొడుకుఁ జూడఁ పెండ్లి నడకతోడ
వచ్చె నేమి చెప్పవచ్చు నమావా!
ప్రాణులకు నీనతంబుఁ బ్రాణమై వర్తించు
నీమలయవననుఁ డచట మలయుచుండె. 126

క. గంధవమాగంధములు నిజ
గంధవమాంబున గ్రహించి గంధగిరీంద్ర
స్కంధమన మిన్నుముట్టెడి
గంధగజేంద్రంబు డిగ్గి ఘనుఁ డత్తటిన్. 127

1. యువదీ.

2. మొక్కి.

3. శీత.

4. కొడుకునుజూడ పెండ్లివడుపులచేత. 5. నతండు. 6. మలయుభదను.

చ. పాడఁ బడసిన నీడగల పొన్నలుఁ బోఁకలు గల్గి పువ్వులుక
జడిగొను మల్లెబోదియలపై కము గైకొని పై కతంబునఁ
విడిసిన యామునేయపుధివతికిం దగుకాన్కఁ జూపెనో
పదుమటికొండి కొండయగు పండన వారుణిఁ బొల్చె మిత్రుఁడున్. 123

చ. అని సిరిఁ జూచి శౌరి యిటు లానతి యిచ్చె ననక మునీశ్వరున్
పెనఁగొను భక్తి నూతుఁ గని పేర్కొని పన్నుతిసేసి రోమమా
ర్గణ ¹తనుజాత, యేమి కథ సాగె ; మహామృతసారపూర మీ
ఘనచరితంబు వీనులకుఁ గమ్మనయై తగె ; డెల్పు నాపుడుక. 129

మ. మధురాధీశ రమేశ యోగిజనహృన్మాయానిరోధప్రభా
మధురాలాపకలాప నిత్యవిభవామ్నాయార్థసంవేద్యదా
మధురానంద సనందనందనుత బ్రహ్మశ్రీ శిగతేంద్రావనా
మధురక్షోవిజయప్రతాప యుగనిర్మాణప్రహరీ హరి. 180

మాలిని

లలితవక్త్రభూషాలాపనయు క్తవేషా
కలితచతురభాషా కామభీభక్తశోషా
బలివిదలితరోషా భానపర్యంకశేషా
బలరిపుసుతపోషా భర్మవల్లస్వయోషా. 181

గద. ఇతి శ్రీమద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య శ్రీశైలజేశికమహాప్రసాద
లబ్ధకవితావిచిత్ర నిఖిలభాగవతమిత్ర శరమర్మణ సగోత్రావస్థంబు
నూత్ర పరమపవిత్ర తిరుమల చిగురిరేవులవంశాభిచంద్ర వృద్ధానంత
జేశికేంద్రపాత్ర భరతమత్రైభరోహాలకంఠీరవవిరుదాంక శ్రీనివాసా
చార్యపుత్ర శ్రీమద్వీరరాఘవపరివాజకాచార్య చరణావిందయుగళ
సమాశ్రయచరిత్ర శ్రీశాంతకృష్ణగురువరకృపాపాత్ర సరసకవి వేంకట
కృష్ణమాచార్య ప్రణీతంబైన శ్రీమద్భామునవిజయవిలాసంబను
మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

యామున విజయ విలాసము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీశంఖచక్రధర న

శ్వేత దళాసనవిరామ విధిశివననకా

భ్యాశవినుతప్రమేయా

శేఖివిషీకరణహరణ కింగృహభరణా.

1

గీ. అవధరింపుము శౌనకాద్యభలమునులఁ

గాంచి కరములు మోడ్చి యక్కభకుఁ డనియె :

నారమాదేవి యవలివృత్తాంత మంతఁ

దెలియ నడిగిన శౌరి వైదేహిఁ జూచి.

2

క. వాహినితో వేగవతీ

వాహినికడ శివిడిసి గురుఁ డవారితప్రీతి

దాహముఁ గొని యుద్వాహవి

దాహముఁ గొనియుండె, రమ, యథామతి వినుమా.

3

రాత్రి వర్ణనము

చ. ఇనుఁడు మహాన్నతస్థితి వహించి ప్రదోషముఁ బొందు నేడు వీఁ

డినుఁడు మహాన్నతస్థితి వహించి ప్రదోషముపొందు వాసి ప

ద్విమలఁ బవర్ రమించి తమి దీప్తిక వారుణిఁ జేరె ; నౌర మే

లని కిసక త్వరక మరలివట్టులు తూరువువారె ఛాయలుక.

4

చ. ప్రతమతి యామునేయునివివాహము చేయుట చూచి యూదిసాం
పతి ధృతి కుంకుమాంశకలపంబులు హేమఘటంబు నించి దా
శతధృతి యండఘెల్ల నొకచాయపడక వడిఁ జల్లెనో యవక
వితరహిమావృతద్యుతుల విశ్రుతికెక్కె జరాతపంబులుక. 5

గీ. ప్రత్యగవసీవిహారంబు ప్రాప్తమైనఁ
జరమదళ దోఁచి హరిహృదబ్జమునఁ జూచి
గురునిసంబంధుఁ డగుటకుఁ గొంతతడవు
శివరూపెన నిల్చెనన విభావమఁడు దవరె. 6

క. అంధోపాధికి గా రవి
కంధిం బడు వెల్లి దివనగతుఁ డగతుఁడు కా
సింధు వన్నుద్యుఁ డొసఁగిన
సిందూరపు ముద్ద యనఁగఁ జెలువం బడరెక. 7

చ. తనరుచి యాశలం బెనువఁ దా వెలుంగం గలమేలు పోవఁ బై
కొనఁ బరరాజు రాఁ గనుచు గొబ్బునఁ బశ్చిమ శ్చైలసానువం
దనువుగ జారువాడయి యహర్వారి యప్పరినమ్మతంబు గై
కొన నిమిషంబు నిల్చె గురుకుంజరుఁ డర్ఘ్యము లెత్త నత్తటిక. 8

సీ. అప్పులపాలుగా కమరియుండెడుతమ్ము
లప్పులపా లైతిమని కృశింప ;
పక్షపాతము లేక ప్రస్తుతించెడికవులే
పక్షపాతము కిగల్గి పల్కుచుండ ;
పుట్టుగ్రుడ్డులఁ గూడఁజొనిమహత్తరులే
పుట్టుగ్రుడ్డులఁ గూడి పాలుపుడప్పు ;
పశువర్తనముల నేర్పడనిసన్యాసములే
పశువర్తనములు నేర్పడి కిలంగ ;

1. హృదయమున.

2. భగవా.

3. శ్చైలసాను.

4. యాపతి.

5. గల్గి.

6. కలంగ.

కువలయారాతి లోక కాంధవవిభూతి
చాలదని ప్రీతి నీశ్వర వార్యసూతి
పరిణయఖ్యాతి వివరి సః బనువునీతి
హస్తకునిభాతిః జరమాది నస్తమించె.

9

ఉ. ప్రాచి నువర్ణపాత్ర, హాపాత్ర మవాచి, ¹ప్రతీచి నత్పివా
భోచితపాత్ర హేమకమూ²పమపాత్ర ముదీచి చేసి నం
ధ్యాచకతాక్షులెల్ల యమునార్యవర్ణ కదళార్థ లిచ్చి ది
క్పాచిత మొండఁ జల్లిరనఁ జూపడి కెంపువహించె సంజయుఁ. 10

మ. ³చెలువౌతియ్యనిపలుకు లొప్పంగ ద్విజశ్రేణుల్ ప్రసన్నాత్ములై
⁴చలువల్ మించు వనప్రదేశమునకుఁ సాయంసమీపంబునఁ
గలయం జేరి వివాద మూరి నిజపక్షంబుల్ ప్రతిష్ఠించి ని
శ్చలవృత్తిఁ జప మాచరించిరి యధేచ్ఛ మోక్షుఁగన్నుల్ దగఁ.

కా. సంధ్యాజేవి నరస్వతీయువతి యాసావిత్రి గాయత్రియుఁ
⁵వింధ్యగ్రావనమానస్తైర్యునకు రీవిఁ ⁶జామరల్ పూని సా
గంధ్యశ్రీ దగ వీచిర⁷ యనఁగ లోకలోక ⁸సంభావులై
సంధ్యాకాల ⁹సమీరముల్ వెడలి రా సాఁగెఁ జగత్సృజులై. 12

సీ. తమ్ములఁ గొండనెత్తమ్ముల ¹⁰వసియించి,
తావు లిచ్చెడివారితావు లరసి,
కలువరేకులఁ గేలికలు హాహాళిఁ జేసి,
నరసులతోఁ గూడి నరసమాడి,
జాతిపాం దెడసి కుజాతిపాం దొనరించి,
సుమనసామోదంబుఁ జూజువుచ్చి,
భోగులతో నెల్ల భోగంబు లొనరించి,
ప్రాణులకెల్లఁ దాఁ బ్రాణమగుచు,

1. ప్రతీచి. 2. 3. చెలువుల్. 4. వింధ్య. 5. జామరల్ బూని.
6. సంధ్యావర్ణ. 7. సమీరముల్. 8. తరియించి.

పురుషదాక్షిణ్యవిహరణస్ఫురణ మెఱసి,
కాముకులు దన్నుగని నదాగరిగఁ దల్పు
వృద్ధి బాడఁగన నేతెంచె ¹వృద్ధవిటవ
భంజనంబగు సాయంప్రభంజనంబు

18

ఉ. కాలము ²మేలుగాదు ; సిరి గల్గినవారగు మాగృహం³బుకుఁ
మేలుబలంబు రాదు ; దృఢ మిచ్చెడి మిత్రుఁడు లేడు, ⁴ఎట్టిచం
దాలురు చొత్తురో యనుభయంబునఁ బొంది ప్రదోషమందుఁ గం
సాలురు ⁵గట్టునంచులన నంచులుగా ముకులిం⁶చెఁ బద్యముల్. 14

చ. పవ లినుఁ గూడి వాడి చెడి పంకమునం బడి దుష్టదోషముల్
దవిలి మహాల్పజీవనముల⁷ ఫలమందక చాకపొంది బల్
తెవులు ⁸గడించి తమ్మి ముకులిందినఁ జీకటి వెక్కిరింతల్లె
కువలయముల్ మొనల్ విరిసె గోమున యామునసూరిఁ జూడఁగఁ.

సీ. రమ గాంచువారివాసములు చొర్రలు చేయ
చండాలు ¹రిడుమంచుపిండి యనఁగ,
పగలు దోచనిరాజుపదము లపేక్షించి
కుముదాత్మ్య లానరించుకుటిల మనఁగ,
కల జగత్పాణులఁ గలిసి జీవన మందఁ
పాఁపజాతి ఘటించుబడని కనఁగ,
ఒగి భవ్యతరులతావులు చూఱువుచ్చగా
గాలిమూక లానర్చుజాల మనఁగ,

మొనసి యమునాప్రవంతి, యామునజయంతి
కనులఁ గన్పఱుంతి వెడలెనో యనఁగఁ గాంతిఁ
బెనఁగి తూబంతియని దాచుకొనినదంతి
పంక్షి²యన దొంతితిమిరంపుబంతి విరిసె.

16

1. వృద్ధకీదప.

2. తలు.

3. బువకుఁ

4. యట్టి.

5. గట్టచంచులన.

6. చపద్య.

7. గడించి.

8. లిడు.

సీ. 1 ఇందీవరశ్యామ మిది కృష్ణవర్ణంబు

కాఁబోలు నని భూమి గాఁగిలింప,

ఇంద్రనీలచ్ఛాయ 2 మిది విష్ణుపదకాంతి

గా నెంచి ఘనలక్ష్మి గారవింప,

ఇందిందిరామోద మిది రమాపదనంబు

సమకూర్చి పరమహంసలు రుచింప,

ఇందిరావరజాంక మిది విష్ణుప్రాయంబు

గాఁగ సర్వజ్ఞులు కాంక్షఁజేయ,

మృగమదశ్లాఘ్య మిది వెన్న మొగముమేలు

గలుగ నీక్షించి లక్షణజ్ఞులు భజంపఁ

చివురు పుట్టి దళం బంటి చెట్టుగట్టి

తమము ముగ్ధోకముల గాఢతమముఁ గాంచె.

17

గీ. యామినీకామినీమణి యామునార్య

సోముమైఁ జల్లుకాంచనసుమము లనఁగఁ

గలిగెఁ జక్కలు ; విజయగుర్లు కానుపట్టి

మబ్బుచెలి దాల్చుతోడపులమణులకరణి.

18

ఆ. పరగఁ గృష్ణభూమిఁ బొందుభూమిగఁ జేయు

పక్షపాతి రాజు ఫలముఁ గనునె ?

రాత్రిచరుల కేడ లక్షణం బని తూర్పు

తెల్లవాఱుకరణిఁ దెల్లవాఱె.

19

ఇ. పట్టవగర గనంగలిగె బాగరి యామునసూరిమోము శే

పట్టునఁ గానరాదు శశిఁ బట్టిటుతెమ్మని నిర్జరుల మొఱు

వెట్టఁ దదాన్త లేగి తమిపెంపునఁ వైడికికదానిచేరుల

గట్టి తెమల్చి చేదిరనఁ గప్పడఁ బ్రాచిఁ గళావసారముల్.

20

చంద్రోదయ వర్ణనము

సీ. ప్రతిపత్తు పోవఁ ¹బ్రకృతి తమోలతలెల్లఁ
 గోసినబంగారుకొడవ లనఁగ,
 ఇంద్రభోగమున నింద్రదాణిముండల
²నంకింపఁబడుచంద్రవంక యనఁగ,
 పొడుపుఁగొండ నిలింపముఖనభాస్థలికి సాం
 పిడు బిడ్డాని లోడుబిల్లి యనఁగ,
 కువలయంబులు వేడుకొనిన నిశాదేవి
 కరుణఁ దెచ్చిననుధాకలక మనఁగ,

యామునాచార్యసందర్శనాభిలాషఁ
 దివిరి ప్రాగ్దేవి పట్టించుదివటి యనఁగ,
 పొడిచి కనుపట్టి నగముచ్చి పూర్ణమగుచు
 మండలస్ఫూర్తిఁ దగై గళామండలుండు.

21

చ. బహుళశుద్ధిప్రసాదము సుపర్వవిరోధముఁ గృష్ణమోదమున్
 మహితకళావధానము హిమావరణంబుఁ బ్రదోషభంగమున్
 విహితమహోన్నతం బమృతవిస్ఫురణంబుఁ బయోధి నెంచుచో
 సహజగుణముగాదె తనుజన్మలు తంద్రులఁబోలి పుట్టుటల్.

22

ఉ. వారిజమై రి యామునవివాహమహోత్సవమందు భూమినిం
 డారు బిడారుకున్ వెలిగుడారు ఘటించినదారిఁ జంద్రికా
 సారము మిన్నముట్టి నెఱిఁ జల్లనితాపులు చల్లి యెల్లకాం
 తారగిరిప్రదేశములఁ దన్మయమై వెలుంగొందె నయ్యెడన్.

23

సీ. కలిగినపాలు లోకముపాలు గావించె
 దుగ్ధసాగరుఁ డెంతడుండగిడు ;
 ఉండినవెండి బ్రహ్మాండంబు నిండించె
 భూతేశుఁ డెటువంటిబొండకొయ్య ;

1. బ్రాహ్మణి.

2. భోగమునకి.

3. కంప.

4. లోడుబిల్లి.

5. బిడారుకున్.

6. గావించి.

ఇంపై నఘనసార మెల్ల దిక్కులఁ జల్లె
వెన నసంతం డెంత వేరువిత్తు !
మధురామృతంబు నీమలకెల్ల నొప్పించె
1వృద్ధశ్రవుం డెంత వెట్టివాడు !

కాని మనకేల లోకులకలిమి 2గొడవ
మించి కుడుచుచు వాసంబు లెంచుకొనుట
తగవు గాదని వెన్నెలల్ ద్రావి మోవి
3చప్పరించి చకోరముల్ నంచరించె.

24

వ. వెండియుఁ 4బండువెన్నెల గండుమీఱి మెండగుచు దండెత్తి 5యాఖండల
దండాయమానంబై బ్రహ్మాండభాండంబు వెండికొండ 6వరపుడంబులఁ
బడవైచి యండజోర్దండంబులను దండించి తరుషండంబులంగుండు
పరచి 7వేదండమండలంబు నాఖండలవేదండబునుం బోలించి చండ
ప్రచండం బగుచు మేలెంచి లాలించి మృగమదంబు 8నదమదంబు
గానించి కుముదంబులకు ముదంబు లెనగించి యవక్రవిక్రమంబునం
బరచక్రంబు నాక్రమించి విరాజద్రాజదోర్దండమండితసామ్రాజ్య
పూజ్యంబు నొందించి పచ్చవిల్లు నెచ్చరించి యచ్చపుముచ్చల
నెచ్చనీయక నిచ్చకొలది పెచ్చురేగి 9మచ్చెకంటులం గచ్చుకొనివచ్చి
చలువ లిచ్చుచు విచ్చలవిడి వచ్చి మచ్చరించి తెచ్చికోలువిరహంబులం
బుట్టించునట్టియెడ.

25

క. కుముదాంబరకరణి గొముది

కుముదాంబర మగుచు వెలుగఁ గుముదాత్మకుండై
కుముదాంబకుఁ డగుయామున
కుముదాంబకుఁ డతివఁ దలచి కూరుకు రాకక.

26

1. వృద్ధశ్రవుం.

3. చప్పరించెకో.

5. అబండల.

7. వేదండాఖండలంబున.

9. మచ్చకంటులం.

2. గొడుదవ.

4. గుండు.

6. పడవు.

8. పదమదంబు.

యామున విరహావర్ణనము

ఉ. మల్లియ లల్లి పైకతపుమంచముఁ గ్రమ్మిన తమ్మిలేపుపై
మొల్లలదిండు¹పైని గరమూని వగం బవధింప నెచ్చెలుల్
మొల్లమీఁ గేతకీవ్యజనముల్ దగ వీవఁగఁ బండువెన్నలన్
దల్లడమంది మోహసరితాపమునన్ బరిత వ్రచిత్తుడై. 27

ఉ. చక్కఁదనంబు మక్కువలు శాంతము ²దాంతముఁ గల్గు నీడుజో
డెక్కడఁ జూడనంచుఁ జెలి నెంచి వచి³ంచెను రంగవతాళి ; నే
డక్కలకంతఁ జూచి విరహంబుధి ⁴దాటక యొంటి నుంటి; నే
నెక్కడ తెల్లవాటు టదియెక్కడ దాని గ్రహించుటెక్కడన్. 28

చ. అని తమి మీఱియున్న యమునార్యుని ⁵మన్మథుఁడున్ మదంబునన్
గనుఁగొని కేకవేసి వడిఁ గన్నడి, పైబడి, పై⁶నదల్చి చ
య్యన వదనాబ్జసారముఁ గరాబ్జములన్ ⁷బొదివించి మూఁకలన్
మునుకొని నిల్పెఁ జేతిగుణమున్ దనచేతిగుణంబుఁ జూపుచున్. 29

మన్మథ దూషణము

ఉ. శంపపు ⁸టల్లెత్రాడు మెయిచాయకు వైచి ⁹తెమల్చి మిక్కిలిన్
నంపగిమొగ్గబాఁకు ముకుచక్కి¹⁰ నచ్చిపురాకుడాలు బల్
సాంపగుచెక్కు నంట నిడి సూనశరంబు లపాంగభాగముల్
నింపఁగ యామునేయుఁ డదలించి మనోభవుఁ గాంచి యిట్లనెన్. 30

క. పదనునఁ బదనిచ్చిన నం
పద లూనినతూపు లదనుపదను తెలియకన్
11పడిబడిగఁ దొడుగఁ దొడగిలి
వదె మనలో¹² మనకుఁ 12గదనమా యోమదనా ! 31

-
1. పైకతమాని 2. శాంతము. 3. చెన. 4. దాటక.
5. మన్మథుడన్. 6. వదల్చిన. 7. భావించి. 8. వల్లెతాడు.
9. తెచ్చెల్చి. 10. కిచ్చి. 11. కుడిపదిగ. 12. కదనాభద్రశాకుదనా,

క. మారా, మారమణీశకు

మారా, మారామఁ జూపుమా రారాపుర

మారా మారాడవు ది

మూరూ యనమార తనువుమార సుమారా.

౧౨

చ. కువలయకాముడై వగలు గొల్పనిరాజు ప్రసన్నమూర్తి, మా

ధవభజన ద్విజాల్ నహజధర్ములు, మాధుకరవ్రజంబు నం

స్తవ మొనరించి మించు, శుకనంతతిపుణ్యఫలజ్ఞ, లార, నీ

కవగుణ ¹మెట్లుఁ బోదు విషమాంబక, పాముకుఁబోయుపాలగుఁ. ౧౩

గీ. ²పరగ విరివిల్లు గలిగియుఁ బాంథజనముఁ

బ్రోవఁగానక పై కంబుఁ బ్రోవుచేసి

భవున కెదిరింప నిలువెల్ల భస్మమయ్యె;

నరయూమ దనధనమ్మ దాయ ³యగు మదన.

౧౪

సీ. ప్రాణమువంటి నీ ⁴రథవేగ మెటువంటి

ఘనసారతరులనిల్పడలు చెఱుచు ;

తిలకమై మెఱయునీతీ రదై త్రటి మించు

గుణశాలిమొగ మంటి కుఱుచపఱుచు ;

అతిముక్తమైన నీయలరుట మ్రోచాయఁ

బురుఁకించు సుమనసస్ఫురణఁ గలఁచు ;

ఉన్నతంబైన నీయుత్తమాఖిలు మేటి

బంధుజీవములనంపద వారించు ;

మేలుపొందని నీమామ మిత్రభేది ;

కళలఁ జెన్నొందు నీకాంత కామరూప ;

సీతనువు చూడ శివపాదు ; నీమహత్త్వ

మార మనసిజ, యొకనాఁటి కటమటమగు.

౧౫

మ. అకలంకాత్మఁడ పీపు వాఁ డతికలంకాత్మఁడు; గుర్వాత్మకౌ
తుకముం గాంచితి పీపు వాఁడు స్వగురుద్రోహుండు; ధర్మప్రవ
ర్తకముం బెంచితి పీపు వాఁడు స్వకళాధర్మంబుఁ గ్రుంగించె; నో
మకరాంకా, హరిణాంకుతోఁ జెలిమి ధర్మంజానె నీబోఁటికి. 36

మ. సతతం బల్లుల నీదుకేతనములున్ ¹జారన్, భవద్వాజి దాఁ
బ్రతిపక్షంబులఁ బుట్టుశిగుడ్డయి చరింపన్, బల్లవామోదమై
యతిము క్తంబగు నీశరంబు నటు చండాలుల్ గ్రహింపన్, మహా
ర్తత నీధర్మముఁ గాన్గలాడ నినుఁ కిదోరం గెల్పుటే మంగజా. 37

క. నీమామ చందమామఁట ;
నీమాత త్రిలోకమాత నిజమఁట ; జనకుం
డామోదజనకుండఁట ; నీ
క్షేమంకర మేల చెడెనొ శివుఁడే యెఱుంగున్. 38

చంద్ర దూషణము

చ. అని మరు దూతి యబ్బునిముఖాబ్జముఁ గాంచి సుధాకరత్వమున్
జనియెఁ గృపీటజన్మఁడవు, సత్యము ; తండ్రికిఁ బుండువుట్టెనో
యన జనియించి పాల కెనయైనకులం బది నీతరంబునన్
గనుఁగొన మిక్కిలిన్ బడటఁగల్గితి వార నిశాటవృత్తులన్. 39

సీ. పరచక్రముల గెల్చి పగలు దీఱఁగ నిల్చి
సుప్రసన్నత నింది శుచి ¹గడించి
కువలయంబులఁ బ్రోచి ఘోరతామస మాంచి
సహజోలక్ష్మ గలంగి చవులు మ్రొంగి
పూర్వవృత్తిఁ జరించి పూర్ణ భాగముఁ బెంచి
కడుఁ బ్రదోషముఁ దోలి కాంతిఁ దేలి
చల్లనిగుణ మూని సరితమ్ములను మాని
కలీనాతితోఁ బుట్టి ఘనులఁ బట్టి

1. జారన్. 2. గడ్డయి. 3. సోరంబుగాఁబ్బు. 4. గడించి. 5. లక్ష్మీగలంగి 6. కాది.

మహితసర్వజ్ఞులకు శిరోమణి యనంగ
భూమినుర ¹వత్తములక్లెల్ల బాలువుఁ జల్లి
²రాజుపై యుండి వన్నింత ³రాయిడింప
మేలు సీకేడి చలచాది, మిత్రభేది.

40

ఉ. కాంచిన నద్వంద్యులు గల్గినరాజువు జీవకోటిపై
నంచితశీతలత్వము ప్రసన్నము చేసెడి నీకుఁ లేదయో
మించినకృష్ణవక్షురుచి మేలిమిగల్గు గురూపకారము
వంచనచేసి తొర, నినువంటికళంకుల కేటిదోషముల్.

41

చ. సహజ్యహంబులుం బగ లెనంగ శళాంక, విషంబుఁ బూని దు
స్సహోతేషముల్ గ్రహించి గురుజాయను గూడిన దోషచిత్తు ని
న్నహవా హనుండు నర్పు తలయందు ధరించుట దొడ్డు ; నంశ్రితా
వహఘనదోషముల్ దెలియవచ్చునె మిక్కిలి ⁴కల్పి గల్గినన్.

42

ఉ. మానససారసంబు లనమానముదంబులు గావు ; రక్తులన్
గానము లీన విభ్రమత గల్గెడు మందరతారకమ్ములన్
మానవు ; శంకరాభరణ మాటది చోద్యము నొక్కకాలముం
బూనవు గాన హాస్యమవుఁబో ⁵కుముదప్రియ, నీపదం బింకన్.

43

చ. అగములు ప్రాకి మిన్నఁగని యాదరణప్రబలంబునన్ మహా
మృగమదమున్ భజించి తనమే నొకచిహ్న వహింపఁ బొంథులన్
పగ లెగయించి యేఁచెదవు ; పచ్చనివింటికరాళిబోయకున్
⁶దగవయి తోడుపోయినమదాంధుఁడ ; వేమనవచ్చుఁ జంద్రమా.

44

క. ⁷ఋక్షాధిప, కృష్ణార్జున
పక్షంబులు గలిగి విష్ణుపదనంశ్రయతన్
లక్షణవంతుఁడ వగు నీ
కక్షీకృష్ణపీటజన్మ మది యెట్లుబ్బు ?

45

1. వర్తముల 2. రాజులై. 3. రాయిడింప. 4. కమల్ని.
5. కల్పిబల్లిగణ. 6. కుముదక్రియసీపదాంధికణ. 7. దగివయిజోడు. 8. ఋక్షాధిప.

మలయమారుతాది దూషణము

చ. అని శశి నెంచి ప్రాణనిలయా, మలయానిల, యేల¹యేతు నీ
మనసు గరంగదేమి? ఫలమా, చలమా, బల మానఁ జెల్లనా!
చనవు లవంత గాన ములుచా ములుచా నిలు చాలుఁజూలు; నీ
తను వది శీతలం బవుఁగదా, యిగఁ దాళఁగదా సదాగతి. 46

క. హితమా, నీమతి నతికు
చ్చితమా, నెతఁ జెట్టుట యుచితమా, వ్రతమా,
సతమా మలయాచలమా
ర్జితమా శీతము తమస్ఫురితమారుతమా. 47

సీ. విషమ శిభాగములఁ బర్విన గర్వవర్తికి
జాతవేదునిఁగూడ నీతఁమగునె!
ధరపరాగం బెత్తి దళనమూహము లూడ్చు
నీకు దాక్షిణ్యంబు లోకువగునె!
సుడిఁబెట్టి ఘనులు సంక్షోభింపఁబడు నీకు
భవనాను వనుపేరు పొసఁగఁబడునె!
సేరెముల్ వారి రంపెలు గోసి బయ్యలెక్కు
నిను సదాగతి యని యనగఁదగునె!

మాన మరయక తమకు సమాన మనుచు
మునిజనంబులు నిన్ను లోగొనఁగఁ దగునె!
మూలవేసిన మాకల్ల మూలమయితి
వహహ, పవమాన, పగ మాన వాత్మలోన. 48

ఉ. పుణ్యతరుల గలంగఁ, గల భూరి భుజంగ కులంబు పొంగ, దా
క్షిణ్యము నీమడిక మఱచి శిగంబుదు వేర నమీర, నీదు దా
ర్శణ్యము నిన్నొగిన నరకకూపములం బడవైచె; నింక నా
రణ్యములందుఁ దుస్కలుగ రాల్చిన నీజవ మింక నేర్చునే. 49

1. యేతెనీ.

2. భోగమతఁ.

3. మమనె.

4. గొంకుదు.

ఉ. మారునివంటి తోడు మానుమంతునివంటి కుమారుఁ డంజనీ
వారిజగంధివంటి చెలి పావకువంటి సఖుండు తావిబం
గారమువంటి మేను నమాకారమువంటి గృహంబు గల్గి నీ
పారుష మేల ¹మానవు ప్రభంజన, పాంథజన ప్రభంజనా. 50

ఉ. త్యాగము భోగమున్ గలనదాగతివై ²దగి ప్రాణమైవ నీ
బాగులు కాలు చక్కిగొను పాప మిదేమిర గంధవాహా, నీ
భోగము చెట్లపాలు జవపూర్ణత లెప్పుడు గట్లపాలు నీ
లాగులు నేలపాలు గల లావులు ³లంకలపాలు నేతువే. 51

ఉ. మాముఖ వశ్యుడౌ నరిసమానుడ వీవు మనంబుఁ గన్నవాఁ
⁴డామరుఁ డేకకంఠులు పికాళులు చిల్కలు పల్కుదోడు వే
తై మనుతమ్ములుం బలములై తగుతుమ్మెడలెల్ల మల్లియూర
గోమగుప్తైరు హంసగతిఁ గూడుగదా విరనంబు పాడియే ! 52

ఉ. నన్నలయింపఁ దాళఁగలనా కలనా చలనాత్మ్య తావులున్
గ్రన్నన వీచె ⁵దింత కఱకా తఱకా చుటుకాయె నింక నీ
వన్నెలు మానవేయి పలువా, చెలువా, నిలు వారఁజేయ ; నీ
బన్నము లేమిరోరి పాలుపా, బలుపా, నిలు పంచు, నంచలక. 53

చ. పరసుల పొందుచే ⁶దనిచిచాలని మానస మూని మిక్కిలిక
⁷వరటలు గల్గి మెల్లి తలవంచి బినర్ గొని వెల్లనై వియ
ద్దిరుల జయించి మందగతిఁ గీల్కొని చుల్కనిపక్షమురీ దగక
బరగిన మిమ్ము హంసలనఁ బాప మరాళముగా మరాళమా. 54

ఉ. కొమ్మకు పక్షమురీ నెఱిపి కూయుట కూర్చిన గుండెకాయలో
నమ్మగరాదు మి మ్మిగురు నల్పుచు నెత్తురు ద్రావుటేమి నేఁ
డమ్మకచెల్లె, నీవలుకులన్ని యరణ్యముపాలుగాక లో
కమ్మున నేరికైనఁ గొఱగొవునుమీ పలుగాకికోకిలా. 55

1. మానవుభంజనపాంథజు. 2. దరి. 3. లంకలు... నేతువే. 4. డామరు.
5. దింత. 6. తనిచిచాలనీ, 7. వరటులు.

చ. ఫలముల నన్నిటిం జెడిచి పల్కులు నేరిచి చెట్లఁ జిక్కులై
కలకలమంచు బింబరుచి ఖండనచేయుచు ముక్కు లెట్టనై
చలనపుఁబక్షముల్ గలిగి చక్కనివాని భజించి కానలన్
నెలకొన నేల మీఁఫలము నేలఁబడన్ శుకమా, వివేకమా! 56

ఉ. మేలు లవంత లే; దడుగు మీటిన లేచుఁ బరాగ; మంగముం
గాలిన మొద్దు; చంద్రములు గాంచుట, లాఱుపడంబు, లెప్పుడున్
మూలుగుటల్, నురాస్త్రి, నుమనోపహతంబులు గల్గి మెల్లు చం
దాలురుగాక పాంథవికటంబులు మీముఖముల్ శిలీముఖా! 57

ఉ. లాలన గాన మిన్నిమనలా భనలా శివన లాహరించి చం
దాలురఁ గూడ నేల వరటా వరటా, కరటానుకూలవై
మాలిమి చేయ వింతరకమా పికమా, మొకకోమోట లేల? జం
బా లిక మాను మారు⁴ మొకమా శుకమా యిక మాటలేటికన్. 58

ఉ. నూఱుపుటంబు లంది బదినూఱు పుటంబులు పొంది పంకమున్
దీరక వేరుపాటి వెలిదెచ్చినమిత్రునిఁ బాయలేని యా
మారుశరంబు లన్నియును మాకొనోవెండ్రుకఁ జెక్కెఁ గాలియున్
బోరున మానమానమయి పొల్చె భయం బిక నేల నెన్నిటన్. 59

ప్రబోధ వర్ణనము

చ. అనుచు వివాహమోహమున నత్తటిసేతట పైకకేంబునన్
బనుపడు పూలశయ్య¹ యమున త్తైరవద్యుడు పవ్వళించినన్
దినకరుఁ డేగుదెంచుటలు దెల్పెగ వచ్చిన యొక్క దివ్య మో
హినియన వేగుఁజుక్క జనియించె మణి⁷ ప్రవిభాసమానమై. 60

1. మేటిస.

2. భిస.

3. మాట.

4. మొకమా శకమా.

5. శంకుక.

6. యమునత్తైరవద్యుడు.

7. ప్రతి.

సీ. రంగ¹నాయకరూపు శ్రీప్రాగ్విశాంబరదర్శ
 ణాంతర ప్రతిబింబ మయ్యె ననంగ,
 ప్రాగ్వధూమణి గురుప్రభుఁ గాంచి కేళి²ద్వ
 గదలెడి ముద్దుటంగర మనంగ,
 కర్మసాక్షి వివాహకర్మంబునకు సాక్షి
 సావంగఁ బందిన కియమర్పుధుఁ డనంగ,
 లగ్న వేళఁ గృతావలగ్నకు కిగళలగ్న
 క్షముగఁ గట్ట నిశి పట్టు బొట్టనంగ,
 మోహతాపంబు దీఱ సముద్రుఁ డార్య
 మండనున కికన్య నమృతంపు ఖండ మనంగ,
 ఎదురుచుక్కలగమి కొక్క యెదురుచుక్క
 పగిది నవ్వేగుఁజుక్క చూపట్టె నపుడు.

61

మ. గురుచక్రంబులు సంతసింప ద్విజనూ క్తుర్ సాంపు వాటింప శ్రీ
 హరినామస్మరణంబు నింప వరహంసామోదమున్ లెంపఁ ద
 స్కర జారప్రభలున్ గృశింపఁ దమమున్ గంకింప నవ్వేళ వా
 విరిఁ గాలజ్ఞవచోధ్వసుర్ మొరసె వేవేగన్ ద్రిభంగిక్రియఁ.

62

క. చటులమదభృత్తమకరి
 ఘటపటుకర కంఠితాప్తకాష్టావిటప
 స్ఫుటదభ్రతరుక్షరదు
 త్కటసుమవర్గంబు పోల్కిఁ దారలు కిరాల్కె.

63

ఊ. రోదసి కంఠకార మదరోచులు జాతె ; ఘనోదయాభ్రశై
 శ్యాదర తారకాకుసుమసంతతి రాలె ; మధు¹⁰ప్రతాంజనా
 మోదిత ¹¹శైరవాక్యులును మూఁతపడెన్ ; స్తనచక్రవాళ సం
 పాదిత ¹²హైమపుర్ణకణపంక్తులు నింక ¹³నిశాచిఁమోగరథ.

64

1. నాయక.	2. ప్రాగ్విశాంబర.	3. పుష్పవర్ణదండనంగ.	4. దరగళ.
5. మగట్ట.	6. రత్నవస్థతంబు.	7. తాప్తికాష్ట.	8. వ్రాల్కె.
9. యోచులు.	10. భ్రతం.	11. శైరవాక్యములు.	12. హేమ.
13. విశిషయోగర్.			

ఉ. వారుణిణోఁ బ్రచోఽమమున వర్తిలఁ జూచి కలంగి పద్మినుర్
కూరిమి పత్రనేత్రములు గూర్చి వగ్గ నిదురింప మెల్లనే
కైరివశాత్రపుండుదయకాలమునందు సహస్రహస్తముల్
మూరిచి మేలుకొల్పుగతిఁ దోయజముల్ విశసించె నయ్యెడన్. 65

గీ. పవ్వభింపుచుఁ బుక్కిటఁ బట్టి తమ్మి
కొమ్మ లెల్లెడఁ గన్మూరిగుళిక లుమిసి
రనఁగ నిందిరిరములెల్ల నజ్జగృహము
లుచ్చి వెడలె నినాదంబు పిచ్చలింప. 66

మ. అపరాధిం బడి పోవువేళ భవదీయాంశ్రుష్టముల్ చూడలే;
దపరాధం బడి; ప్రోవుమా; యని నవాస్రాంకుండు నయ్యామునా
ర్యపదాంభోరుహ వందన్వార్కరి విన్యాసంబు గావించెనో
యిపు డంతున్ జను లెంచఁ దోచె నపు డయ్యుద్రాశ నుష్టాంకువుల్.

సీ. వాస¹వాశాగృహ ద్వారతోరణపంక్తి
మధ్యకిలితమైన మణి యనంగ,
మునిదేవతలు యజ్ఞమున నగ్ని²వేల్చిన
ముసప్తనంబుల ముద్ద యనంగ,
³బ్రహ్మాండ మనుశక్తి పై దాచి తొలిచట్టు
తలమున శినిగ్నించుతల యనంగ,
భూదేవి మెచ్చి యామునదేవిముంగర
మునకు సీసాడిద దెచ్చుముత్య మనంగ,

వాణి శర్వాణి హరిరాణి వాసోవాని
పూని యామునగురుని కల్యాణమునకు
నార్తి చేర బట్టినట్టి కుంభార్తి యనంగ,
వసువు లర్థింప నలవిభావసుండు పొడిచె.

68

1. వాణా.	2. దేల్చిన.	3. బహండ.	4. నింగించు.
5. కూడిది.	6. వాణి.	7. విభావసుడు.	

సీ. ఆర్తి నమోనమో యామునాయ నుయాము
 నాయ నమోనమో యనుచు శుకము,
 లలరి నమోనమో యామునాయ నుయాము
 నాయ నమోనమో యనుచు నథులు,
 ప్రతి నమో యామున పాదాబ్జరేఖాభిః
 పావకాత్మనై యని బర్హికులము,
 నెన నిదితాళులవేద్యాయ గురవే ¹ను
 విదితాత్మనే యని విహగితతులు,

కేదసి కలహంసలెల్ల కేశారవముల
 సుప్రభాతము వినిపింప సూరివిభుఁడు
 హరిహర హరి యని మేల్కొంది యాత్మగురునిఁ
 గాంచి నేపించియున్న నక్కాంచియందు.

69

వ. వరదగురుచంద్రుఁడు ప్రసన్నవదనారవిందుండై యానంద కందళిత
 హృదయంబున మందహాసచంద్రికానందోహల కేందిందిరవిలాసవద
 నారవింద యగు నయ్యిందివరాక్షి నక్కందర్పనుందరవిగ్రహున
 కందంబు సొందుపడ నమూల్యంబై న కల్యాణంబు సాకల్యంబుగాఁ
 జేయం దలంచి జాయమానకటాక్షుం బించుకంత ప్రసరింపఁ బరిచారక
 చకోరాక్షులం గాంచి కాంచీపురం బంచితంబుగ నలంకరింపఁజేసిన
 నది యాబద్ధతోరణమణిగణంబై రత్నాకరంబును, అభిరచితరంగవల్లీ
 మతల్లికంబై కల్పవృక్షంబును, అధిష్ఠితశాతకుంభమయ పూర్ణకుంభ
 విజృంభమాణంబై వైకుంఠి ద్వారంబును, అలంకృతవీధీసాధావరో
 ధంబై ద్వారకాపురంబును, అఖండతరపటహాకాహళభేరిమృదంగవాద్య
 నినాదంబై నర్మగలోకంబును, అధీతమౌత్రపన్న నంపన్నంబై బడరీనారా
 యణంబును, అనౌఘకళాచిత్రితకుడ్యంబై రతీ దేవినదనంబును,
 అమూల్యకల్యాణసాకల్యంబై కల్యాణగోత్రంబును అకలంకశుక

1. 8.

2. పతులు

3. కదసి.

4. ప్రభాతముగ.

5. హరికోహరి.

కూజితవిరాజితంబై భాగవతపురాణంబును, అనేకపుణ్య¹కథానిధా
నంబై నైమిశారణ్యంబును, అనంతగరుడవిష్వక్సేనాది నిత్య ముక్త
సంయుక్తంబై పరమపదంబును బురుణించె నట్టియెడ. 70

సీ. పకలసంభ్రమములు సమకూర్చి జామాత
యేల రాఁడని వరదుఁ డెదురుచూడఁ
జారులు వచ్చి యీశ్వరసూతి యిదే శివచ్చి
వేగవతీతటి విడిసె ననిన
వినినయంత నె నర్వ²జనములతోఁ దల్లి
యెదురేగి నత్కార మిచ్చి వారిఁ
దోడ్కొని పురిఁ జొచ్చి తులలేని విడిదిల్లు
గుదిరించి సుతఁ బెండ్లికూతుఁ జేయ

జాయ నియమించి యధినాందిఁ జేయఁ బంచి
వరదుఁ డన్నంత విన్నంత వరునిపనుపు
దా నొనర్ప నొనర్ప హితాభులెల్లఁ
జలుపఁ బూనిఁ పరిణయోత్సవపుఁబనులు.

71

సీ. వజ్రాంగి సున్నంపు వన్నె³పట్టెలు పెట్టి,
శతమృణ్మణివేణి⁴ చాఁదుఁజాఁద,
అమలప్రవాళదివ్యాధర జాజల్ల,
చంద్రకాంతకపోల చాన్పి చల్ల,
పచ్చలకడియాలపడతి గేహము లల్ల,
ముక్తనన్నిభదంత మ్రుగ్గుఁబెట్టి,
కెంపు ముంగర⁵తోటి కెందీపముల నుంచ,
రాజీవనయన తో⁶రణముఁగట్టి,

1. కథావధానంబై.

2. వచ్చి.

3. జనములతోఁదల్లి.

4. అదిపాండి

5. చింతాఫలం.

6. పెట్టెలు.

7. చారు.

8. కలిదీపములు.

తనరి మలయజగంధి గంధంబు దీయ,
నరుణహస్త శుభాక్షత లాచరింప,
పొదలి¹ కప్పురహాడి తాంబూల మీయ,
కోకనడ² పద నుదుటఁ గుంకుమముఁ బెట్టె.

72

క. ఇటువలెఁ జటిపొటిచేతలఁ

గుటిలాలకల్లెఁ బెండ్లి³ కూతుం జేయఁ,
నటుకునఁ బీటలపైఁ జెలి
ఘటియుంపం జేసి తోడుగాఁ దమరుండఁ

73

ఉ. శోధన చేసి జాజ లిడి సున్నము పెట్టి పసిండికుండెనఁ
గోధుమరాయఁ బెట్టి కవసొట్టుముఁ బెట్టి నివాళు లిచ్చి ము
త్రైకువ లిట్లు పల్కి రరయన్ దలయంటుండి నల్లుపెట్టుండి
పాదము పోయుండి శుభముపాటలు పాడుడనంగ నంగనర.

74

క. రేపైన లగ్న ; మిటు రా

రేపైనము లగుచు ; బెట్టరే పై నలుగుర ;
రేపైన మగనిఁ గను ; నీ
రేపైన నివాళు లీయరే పై దలికి.

75

కుముదవల్లి వివాహంకరణము

మ. అని కల్యాణనివేది వేదికడ రత్నాలంకృత స్వర్ణనూ
శన పీఠంబున నిల్చి నమ్మోగమునన్ దామ్రాక్షతర పూని చ
య్యన నీరాజనమెత్తి కప్పురపువీడ్యం బిచ్చి మించైన మే
నున మేల్నల్లులు నెట్టి రాయమకుఁ జెన్నుర్ మీఱ నారీమణి.⁷⁶

నీ. ఘనచంపకాంగిచేకటకగోమేధిక

కాంతి నూనియ తేట గరిమఁ దోవ,

కాంతకదానిముక్తాహరరుచి పైడి

బిండెల నీరార్చుపొందుఁ జూప,

1. కప్పుకబోటి. 2. కడన. 3. కూతురు. 4. తోడుగారమండుకా.

5. పాదము 6. నీరారు. 7. పూలిపైయ్యన. 8. కారతకదాటి... బిండెలనార్చు.

వలఁది మేలైనయుచ్చాస్వన నిశ్శాస్వనముల్
 సురఁబులఁగొలిమై సొంపు నింప,
 బాలపాణి సరోజ పంచశిఖలతీరు
 కల్వరేకులచాయ గలిగి వింప,

మంగళ స్నానయోగ్య సామగ్రి మున్నె
 పొందికై యున్న దిపు డేల పొమ్మనంగ
 దువ్వి జవ్వాజి మవ్వంబు నివ్వటిల్లఁ
 జవ్వుచివ్వున శీరసంబుఁ జెలియ యొకఁడె.

77

ఉ. అంబుగృహోదరంబున నిశాకరకాంతవీలాసభర్తాపీ
 రింబునఁ బుష్పగంధనికటాంచిత గంధపటీర చర్చితా
 పంబర కేశపాశ మకుటస్ఫురణ్ గుముదాక్షి యొప్పె దు
 ధ్నాంబుధి దివ్యఘోనగతయై యుదయించినలక్ష్మియో యనన్.

78

ఉ. రీతిగఁ జెక్కుదోయి చెమరింప వినూతన శాతకుంభకుం
 భాతివిశ్కంధతోయముల మజ్జనమూర్త్య నెలంతి మోము జీ
 మూనమగున్ శిరోజుజలమున్ విభవంబు విదిల్చి చూడ శీ
 తాతపశేఖఁ బోలుఁ దడియూర్చ సరోజవిభాతిఁ పొప్పడున్.

79

ఉ. పైదలు లంగనామణిఁ బైదడియొత్తిన చంద్రకావి సొం
 పైదగు మూలి కెక్కి, కచపాశము లూని, సరోజపైరికిం
 పైదగుమోము నంటి, కుముదాదరనేత్రము లూని చెక్కులన్
 ప్రోదిడి యంటఁ బోదు శీరసపూరిన మో నని యెట్లకేలకున్.

80

చ. కనకపుటంచు మించు మణికాంచితయై నడు మానఁజాలు క్రిం
 దొనఁగి యంచుమించులు పదోచితభూషణ మియ్యఁజాలు ణొం
 గునఁ దగుమువ్వముచీ నరసకుట్టులవోరము లూఁగఁజాలు వా
 నన ననులేపనం బొనఁగఁజాలు దుకూలముఁ దాల్చి రింతిక్కన్.

81

1. గొలిమై.

2. శాటల.

3. వీరంబున.

4. చేర్చితా.

5. స్ఫురణ్.

6. కనపూర్వక మో.

7. పదోచిత.

సీ. నేనింపఁ జెలిమేకి శైవాలలత నొంపఁ
 బదనెత్తి పొదివెఁబో ముదిత యొకతె ;
 కొమ్మధమ్మిల్లంబు తుమ్మెదగమిఁ జిమ్మఁ
 గమ్మనంపఁగిచేరుఁ బ్రమ్మె నొకతె ;
 శంపాంగిముంగురుల్ గుంపు చీకటిఁ మ్రంప
 నశ్శేందుబింబంబు లలఁచె నొకతె ;
 ముదిత¹ పాపట మిన్న ముట్ట వాటవుఁజాక్క
 చేరు ఘటించె నెచ్చెలి యొకతె ;
 బాలశైశవ శతమఖిసిలరుచులు
 కలకలన నవ్వ² మరకతఖండయుక్త
 మహితదూర్వాంకురములు నేమమునఁ దుఱిమె
 రంగోనానుక ప్రాణసైరంద్రి యొకతె.

82

డి. జంకెనవాడిచూపు లనుసాయకముల్ బొమవిల్లు³ మోమనే
 పంకజము⁴ ధరించి యరిబారి జుంచి పవల్ రుచించి లో⁵
 లింకెలు వేసి చంద్రునికళంకు గ్రహించుగతిన్ దలోదరుల్
 బింకము మీఱి ఫాలమునఁ బెట్టిరి కస్తూరిబొట్టు బోకిన్.

83

శా. శ్రీమద్యామున దేశికేంద్ర పదరాజీవాస్త్ర కైంకర్య భ
 వ్యామోదాంచిత సామ్యయుక్తవరసామ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగా
 నేమందై ఫలియింప దీవనిడి యా శ్రీపుత్రుఁ డంకించు కా
 వోమవోయనోనోర్తు దానలఁచె నా యోషాక్షుల్ గాటుకల్.

84

చ. కవగొని రాజహంస లెడఁ గల్గివివాదము మాని నిశ్శయై
 భవరుచి నుప్రసన్నగుణ బంధురభావములన్ సమప్రభన్
 బ్రవిమలమూర్తులై గగనమధ్య నవశ్రుతులందు నిల్చుకై
 తవమునఁ గన్య లద్దిరి ముదంబునఁ గుండలముల్ విలాసికిన్.

85

1. పాపట.	2. దుకరక.	3. వాయు.	4. మోమ.
5. లింకెలు.	6. శంకువులచే.		

క. సంగతిఁ బంచామృతములు

సొంగుచు రసవితతిఁ గూర్చి పుటమిడి యజుఁ డా

బంగరుసిగ్గుల ¹గుళికఁ బ

రంగించె నసంగ ముంగరము నిడి రతివత్.

86

ఉ. కస్తురి దానిపై నురభి క్రమ్మటి కంఠమ మీఁద గంధ మ

మ్మస్తకమందు ²న త్రరువు మైని జవాది కదంబ మంతటన్

సిన్దుగఁ గూర్చి ముక్తరజసి క్తముః జేసి సుగంధగంధముల్

నిన్దులచంపకాంగు లల నెమ్మి నెలంత కలంది రందఱున్.

87

సీ. తా ఘనంబని నమ్మిఁ దగి యోర్తు సెరయించి

ఘనపుష్పములఁ జెంచె గాంతకొప్పు ;

తాఁ గొండయని యోర్తు దనరి³యభ్రవిక్రీర్ణ

తారముక్తావళితలులు వైచె ;

తా స్రగ్ధమని యోర్తు దగి నీలమణిమయ

హేమకాంచిక సుధ్యసీమఁ దాల్చె ;

తానె మించని యోర్తు ⁴దవిలించి చంద్రిక

వన్నెకంచుక మొక్కవనతిఁ దొడిగె ;

తానె పెన్నిధి నని యోర్తు దలఁపరాని

పదవి కోటికఁ బడగెత్తుపతక మలఁదె;

తానె పుష్పమ నని యోర్తు తావి నెరపి

పొలఁతి ⁵చెవులను బల్లెరుఁబూలు చేర్చె.

88

శా. శ్యామారత్నము లంఘ్రీభూష లిడి గజ్జిల్ మంజు మంజరముల్

ప్రేమున్ నందిటఁ బొందుఁజెట్టి చెలువల్ చేకట్లు ముంజేతులన్

సేమం బేర్పడఁ గట్టి యట్టిచెలినిన్ సేవింపఁ దోచెన్ జగ

ద్రామున్ రామునిఁ బెండ్లియాడ సిరిమీఱున్ నిల్చు నీతాకృతిన్. 89

1. గుళికబంగారిది.

2. వరువు.

3. కస్తూరి.

4. విభిక్రీర్ణవల్.

5. దవిలించి.

6. చవులపపల్లెరబూలు.

7. శాంత.

సీ. ఈ యందయానకు నా యాత్మయందె మామ
యెందఱు చింతింప నిముడఁబోదు ;
ఈసారవాణి నాసిరంగమె యత్త
యెందఱు వాదింప నెవయఁబోదు ;
ఈయందకత్తెకు నాయాత్మయందె భర్త
యెందఱు పైకొన్న నెవఁగఁబోదు ;
ఈలాహకవేణి కాబంధవమె పొచ్చు
ఎందఱు ఘనులైన నెలమిఁ గొనదు ;

అనుచు జెలులెల్ల బాలిక నభినుతించి
వాల్చివాళని ¹పాడి నివాళు లొసంగి
యిట్లు గైసేసి నుముహూర్త మెదురుచూడ
నవట సౌకర్యములు సేసి రాప్తజనులు.

90

యామున వివాహోంకరణము

ఉ. శిశువాలు పెంచి తత్పరిణయోత్సవవైభవనాంది నాందిపు
గ్యాహము దేవతావహము లాగమసూక్తముగా రచించి నం
దేహముఁ దీర్చు గాంత లరుదెంచి ³నమజ్జనుఁ గాంచి యెంచి దా
⁴సోహము, మజ్జనంబు గొనఁ జూడుఁ డనన్ వడి వచ్చినంతటా. 91

మ. నెఱి బంగారపుఁ ⁵బీటఁ బెట్టి తెఱవల్ ⁶సీరాజనం బిచ్చి పె
న్నెఱుల్ బేర్చి ⁷జవాజి జేర్చి విఁనూనెల్ మార్చి యారార్చి ముం
గురుల్ ⁸దీర్చి కరంబు దాన్చి నలుదిక్కుల్ గూర్చి తట్టట్టటా
శిరసంతుం దరలాక్షి యోర్తు ⁹చెయివాసిన్ నెచ్చెలుల్ మెచ్చుంగా.

సీ. ఈ పుండరీకాక్షు నెనసి దాన్యముచేయఁ
దగిన మంగళ ¹⁰దేవతపుగదమ్మ ;
ఈ దేశికేంద్రుని యిష్టకైంకరణముల్
సవరింప ¹¹శచిబోటియపు గదమ్మ ;

1. పాడి	2. యూహలు.	3. నమంజను.	4. సోహము.
5. తేట.	6. సీరాంజనం.	7. టువాజి.	8. దీక
9. నైవాళి.	10. దేవతయు.	11. యాబోటి.	

ఈ నవ్యసర్వజ్ఞ మే నంటి నుఖవృద్ధిఁ
గలిగించు నర్వమంగళ గదమ్మ ;
ఈ దివ్య చతురాస్య నెదిరించి మాటల
. నేటించు పలుకులనిధి గదమ్మ ;

ఇట్టి ద్విజరాజు తెలివిలోఁ బట్టియున్న
సుప్రసన్నాత్మగదవమ్మ, వోద్య మమ్మ ;
యనుచు రసగుంధనోక్తుల నతివ లతని
నలుగుపెట్టిరి తలయంటి నాతిఁ బొగడి.

98

ఉ. ముజ్జగముల్ నులించెడి యమోఘమణిప్రథఁ దొలుక్కుచాదుకల్
1 గొజ్జగపూపులం దుడిచి కోమలి మున్నడి ప్రాద్దువోయె నో
2 సజ్జనవంద్య, లెమ్మనినఁ జాన యొకర్తు కరంబుఁ బట్టి తా
3 ముజ్జనశాతకుంధ మణిమండప మున్నదిఁ జేర్చెఁ జేర్చినఁ.

94

చ. నిడుదకురుల్ కరాజ్ఞముల నేర్పున దువ్వుచుఁ జిక్కు బాపి పు
ప్పొడి మృగనాళి కప్పురముఁ బోసిన గంధపుఁ బంకిలంబు లోఁ
దొడరిన ప్రేమచేతఁ దలఁ దోమి విదిల్చి 5 తెమల్చి జాఘనా
6 కడవల 7 నీరమార్చి జలకం బిటు దీర్చి రహీనమందరుల్.

95

చ. 8 ఉవిద యొకర్తు మేని తడి యొత్తి దుకూలము నీ నసంతనై
భవరుచి నల్లి యీశ్వరునిపట్టి ప్రసన్నముఖంబుతో సుధా
ర్ణవకరుణాక్రుండై వెడలె స్నానగృహంబు మహాన్లవోదలో
ద్భవుఁ డగుచంద్రమూడ్చి ముఖపట్టికఁ గస్తురిబొట్టు మించఁగఁ.

96

ఉ. వచ్చినయామునేయునకు వామవిలోచన లార్చి యార్చిచే
నిచ్చిరి నప్తనయము లహీనకృపాతిశయాంతరంగులై
మెచ్చి ప్రదీపహూపముల మేలు మహాభిమతంబులెల్ల మా
మచ్చికచే లభించు శుభమస్తని దీవనచేయు కై వడిఁ.

97

1. గొజ్జన.

2. సజ్జనంద్య.

3. మజ్జకీత.

4. మంటక.

5. జమల్చి.

6. కడుధ.

7. నీరు.

8. యువిద.

మ. అలకట్టాణి సుపాణి యొంటిలు శ్రుతులం దానెచ్చెలుల్ ¹దాల్చినన్
చెలువై ²యొప్పె సిరంగమాంబరుచి లక్ష్మీ భూమిసీతాదికాం
శలకున్ లేదు పరిగ్రహింపు మచి యాద్యంతంబులున్ యామునే
యులకుం దెల్పంగ వీనులందు గురుకాపుల్ చేరు చందంబునన్. 98

చ. ఖచరళిలోచ్చయంబు మదిఁ గల్గిన కర్కశమెల్లఁ దీఱఁ దా
నచలమతిన్ దపించి మృదువై తనయంత ననంతవైభవ
ప్రచురతర ద్వయోదర నిబంధనమా మణిమేఖలాకృతిన్
రుచిగొనెన్ యనంగ మొలనూలు ధరించి రహాసకామినుల్. 99

ఉ. హార కిమురప్పరోవర విహారము మూరవికారభారనం
హారము హారసారతరహారము నద్వనసారపూరసి
హారము క్రూరదోషపరిహారము సారపతారకాత్మసి
హారము వైచె నొక్కతె వయారము లూర వయారె యయ్యెడన్.

క. 'అక్షీణవిలక్షణగణ
రక్షణరక్షి' యనంగ రాజవాక్యధర్
లక్షణకరరక్షణకర
దక్షిణకరకంక్షణంబు దాల్చి రతనిక్షిన్. 101

ఉ. బంగరుముంగరర గదలఁ బొటలపాటలగంధు లందవై
ముంగలఁ దొంగలింప నభమున్ శుభమున్ వినరాని వాద్యముల్
కంగున నింగిని బెనఁగఁగా వగఁగా వగ వంకురింప శ్రీ
రంగనిపంగితిన్ జని తిరంబయి వేల్చెఁ ద్రయ్యావ్రతంబులన్. 102

యామున వైవాహిక కాశీయాత్ర

క. వేదవ్రతములు వేలిచి
వేదిక నాందీ ప్రవేశ విబుధుల మహిమల్
వేదోక్త³యైక్తి⁴ బరిణయ
వేదులు ప్రేరేపఁ గాళి వెడలెన్ గురుఁడున్. 103

1. కాల్చినన్.	2. యొప్పె.	3. భరద్వాజుడర.	4. రక్షణ.
5. కక్షణ	6. శతక.	7. యుక్త.	

ఉ. చెక్కులఁ గజ్జలంబు, వలచే విశిర్తి గుడికేలఁ గోల పే
రక్కన నొక్కబన్నసర మాదలఁ బైడికుఱాయి యంతపై
బొక్కనమైనమూట యిరుపొంతలఁ గాంతలు మోచ్చరింప సొం
పెక్కుచుఁ గాఁగియాత్రకని యేగె విరక్తియు రక్తియుం దగఁ. 104

ఉ. ఈవగఁ బోవఁగాఁ జలువ లీవఁగ వీవఁగఁ దావి నెచ్చెలుల్
చేవగ వావి గండ¹వొడి చిల్కఁగ మెల్కువ మెల్కుగానముల్
వావిరి బాడ² బాడబుల వద్రువశబ్దము కిలబ్దమంద సం
భావన నల్లి నిల్వఁగల బావమఱిందు లరుందురో యనఁ. 105

సీ. తామనవేండంబు ధవళోర్ధ్వపుండ్రంబు,
పుల్లలోఁగొనుచట్టు పిల్లజాట్టు,
తాకట్లుపెట్టు ముక్తపుఁ గుట్టు చొకట్లు,
వన్నెపుత్రడివాటు వల్లెవాటు,
ప్రజ్ఞానమేతంబు యక్షోపవీతంబు,
ప్రభావాలీసరసి కారండ ముంజి,
కనకప్రకృష్టంబు గాఢవై శిష్ట్యంబు,
సత్తుగాఁ గేల నక్షత్రమాల,

దివ్యదక్షిణకరపాత్ర తీర్థపాత్ర
మేఱయ బిరబిర వామనస్ఫురణఁ దనరి
నరుణ చరణాంబుజములు చిందాడుచుండ
నొక్కవటువై న శ్రీవైష్ణవుండు వచ్చి.

106

ఉ. మోచ్చుగఁ బీటఁ బెట్టి వసియింపని వేడుకొనం గళానమున్
బుచ్చుక¹ కాశిపట్టనకుఁ బోవుట నిక్కము నేసి నీకు మే
మిచ్చెడి మచ్చెకంటిని గ్రహింపనివానివలెన్ బభా² యా
త్రేచ్చఁ జనన్ బనేమి, ఫల మేమి? కనబడె నీ ప్రభావముల్. 107

చ. అని చిలునవ్వు నవ్వి నహజాత్మల కిట్టి విరక్తివుట్టె ¹నూ
తన మని యామునేయుని పదాబ్జములన్ స్వకరాబ్జయుగ్మముం
జూనిపి విశుద్ధతోయముల శుద్ధియొనర్చినఁ జూడ నొప్పెఁ దా
మును వనజాననండు హరిముద్దుపదంబులు వెల్పుతీరునన్. 108

ఉ. అబ్జనిభాన్య ²మాగురు శుభాంఘులఁ జేర్చి నమస్కరించి మా
యబ్జకళాంగి నిత్రుము యథార్థము రమ్మని చెయ్యిఁ బట్టి న
య్యబ్జకరంబులన్ మఱది నక్కనఁ గ్రుచ్చి గృహంబుఁ జొచ్చె; న
య్యబ్జజుఁ డేమిచేసెఁ ³బురుషాబ్జులకుం దెగరాని కూచముల్. 109

క. అబ్జములు శతము నత మను
శబ్దము లబ్బంబు ముట్ట జయపెట్టునెడన్
తాబ్దికులు మిచ్చ నీశ్వరుఁ
డాబ్దిక మొనరించి యున్నయవనరమందున్. 110

ఉ. ఊరడిలంగనీల; సుముహూర్తము డగ్గతె; యామునేయ మం
దారముఁ దెత్తు ఎంచు సునునెంబుల బంగరుపల్లెరంబు ల
నావిగఁ బట్టి యందు శుభవస్తువు లుంకువఁ బెట్టి యెదువల్
సారసవైరిఁ గూడఁజను చంద్రికలోయన ముందుఁ ⁴భోవఁగన్. 111

ఉ. రోహిణితోడఁ జంద్రుఁ డవరోధసమూహము గొల్ప వచ్చె నం
దేహము లే దనన్ పరదదేశికుఁ డంగనఁ గూడి నెచ్చెలుల్
బాహువు లియ్య నియ్యకొని భద్రకరీంద్రము నెక్కి వచ్చె మై
నాహిక గోష్ఠితోడఁ దను వందిజనంబు గణింప నింపునన్. 112

క. వచ్చి కరి డిగ్గి యచ్చటి
ముచ్చటలన్ దీర్చి లగ్నముం ⁵జేరువయై
వచ్చెఁ దడ వేల, చనవలె
నచ్చటి కని వరదుఁ డరిది నానతి యిచ్చెన్. 113

1. నోతివ. 2. మంతర. 3. బురుషాబ్జులకున్.
4. రోహిణి. 5. జేరువయై.

వివాహ వేదికకడకు యామునుని రాక

చ. ఒకచెలి పాడుకల్ దుడిచి యుంచిన వేటాకబాల కేలు కే
లికి దగ నీయ నీయకొని లేచి గురుం డమదప్రకాశకై
శిశమునఁ గేలుఁ జేర్చి చిటుచీకటులో యని నవ్వ ¹నవ్వు చం
ద్రిక వెలిఁ గప్పి దర్పణమురీతిఁ గనంబడె నాతికై శృంగుఁ. 114

సీ. గగనమధ్య యొకర్తు కై వార మొనరించె
గమలమిత్రామాద కరము లెత్తి,
భర్తతోదేహ యొకర్తు పాడుకల్ దొడిగించె
బద్ధరాగవిలాసపదము లొత్తి,
ఉత్పలాక్షి యొకర్త యునుదాయి నవరించె
ఘనసుప్రసన్నాస్యమును జెమర్చి,
ఘనసారగంధి యొక్కతె ఛత్ర మర్పించె
జిలునీరు గలనెల చెక్కు లంటి

హంసగతు లిట్లు మానసాభ్యంతరములఁ
బ్రమద మిపుహృత్తఁ గైంకర్యపదవి హత్తి
నెయ్య మొనరింప నయ్యామునేయుఁ డపుడు
పరగ వేంచేసి వేదికాభవనమునకు. 115

శా. అంభోజోద్భవుమోములో యనంగఁ జెల్లెన్ యొప్పె జాతుర్ముఖో
జ్జ్వంభోద్దీప్తితమై త్రయీమయమునై శృంగారమై దివ్యసం
రంభాడంబరమై రీరనజ్జ చతురప్రాబల్యమై భావుకా
రంభాలంకృతమైన వేదికకుఁ జేరక వచ్చినంతకా జెలుల్. 116

చ. మదనునివంటి యల్లుఁ డసమాన కళానిధివంటి మామ య
మ్ముదిత రతిసతీనదృశ ముద్దియ కుద్ది యతండు గావునకా
వడనము మామహూపు చెలువం బత నల్లునిరూపు చూచుఁ బో
మదవతి యంచుఁ బోయి గరిమన్ గని రమ్మహిళావరోధముఁ. 117

1, బద్ధరాగంధిక తెలివట్టు. 2, జీవి. 3, కేల...లంటి 4, ప్రమద. 5, గజ్జ.
6, మాదు...శరదీక.

క. కని యభ్యంతరములు గడ
 చని యభ్యంతరము లేదు పన్నిహితంబై
 చనుడెంచె లగ్న మిపు డీ
 పనితను బ్రార్థింప నెవరివశమని తమలోన్.

118

సీ. హంపయాప మనస్సు కగుగతిఁ దెల్పువే,
 చివకాండభుజ నాదుదెవకు రాదు ;
 చిల్కలకొల్కి తోచినయంత పల్కువే,
 పన్ను చింతాధరి పమ్మబోదు ;
 యలికులవేణి సొంపులు పుట్ట నాడవే,
 చంపకగంధి నాపైఁగఁ గొనదు ;
 చంద్రమాసవ నుప్రసన్నంబుఁ జేయవే,
 యజ్ఞాక్షి నాముఖంబై నఁ గనదు ;

మెఱుఁగుఁబోడి 1దుచింప నీమేలుఁ జూపు,
 మేచకాలక నామేలు మెచ్చ దిచ్చ ;
 ననుచు నన్యోన్యవార్తల నతివల్లె
 రంగనాయిక బికిఁ జేరంగ వరిగి.

119

చ. చని కొనగోర ముంగురులు చక్కఁగ దువ్వి, కపోల పత్రికర్
 వెనుకకు నొత్తి, గేదఁగులు వేసలి శిహారిచి, చుక్కచేరు సొం
 పునఁ గుదిరించి, హాసములు పొంకముగా నిడి, వైటఁ జెక్కి, మో
 మునఁ దిలకంబు దిద్ది, విడము మడిచిచ్చి, వచించి రచ్చెలున్. 120

సీ. నూపనంపదకు మూకుండు మానసాంభోజ
 విజ్ఞానగతుండు దై వజ్ఞమూర్తి
 పగలులేని ప్రసన్న భావుండు కవిసంఘ
 వినుత కేజుండు త్రయ్యావ్రగహుండు

హస్తాష్టపూర్ణరేఖాంకుడు కరుణావి
భూతి సర్వజ్ఞుండు పుణ్యజనుడు
కలిమిపాలికి దాన కర్ణావనుఁ డనంత
విద్యాపహాధ్యాయి విభుఁడు నీకుఁ

గొమ్మ కొనసాగి చిగురొత్తి కోర్కెలతలు
కలిత యామున కల్పవృక్షమునఁ గూడె ;
ఇప్పుడు ముగ్ధపుగాన నీ కింతసిగ్గు ;
ముందరను మీరు మీరెపో మురియువారు.

121

క. తలఁపునఁ గలిగిన ఘనుఁ డా
తలఁపునఁ గలిగిన ఘనుండు బిడ్డగరె నిపు డీ
వలరంగ విభునిఁ గనుఁగొను
మల రంగవిభుండు నిక్కమగు నీ విభుఁడుకా.

122

క. కమలధర వేసి వీవు
కమలాకరనాభుఁ డతఁడు కమలపు నీవు
కమలాక్షుఁ డతఁడు నుహ్మదయ
కమలము లవి దంపతులకుఁ గలపలుకేలా.

123

క. శ్రీకరములు సీలేవ
శ్రీకరములు తాపకమన శ్రీకరములు నా
ర్యాకరములు సక్మితచా
మీకరములు మీకరములు మీ కఱ లేలా.

124

క. మీవదనము లబ్జములగు ;
మీవపువ్రలు కావనములు ; మీయంఘ్రములు నా
తావిప్రవాళము లగు ; మీ
భావములు దయాప్రసాదభావము లబలా.

125

ద. అని చెలులెల్ల బల్కి గొని యక్కునఁ గ్రుచ్చి కరంబు లిచ్చి చి
వ్వన ఘనవేదికాభవనవాటికిఁ దోఁపొని వచ్చినంత గొ
బ్బునఁ బువుఁబోండ్లు కొందఁ జటఁ బొంకముగాఁ బసపూనియున్న శో
భనవననంబు నిండు తెరఁ బట్టఁ దగ్గఁ మొగు లొడ్డుకై వడిక. 126

క. మాబాలామణి సదృశం

బాబాలామణి యటంచు నరసి ముదముతో

¹నాబాలవృద్ధ మందఁబు

నాబాల నుతించి కాంచు నవనరమందుక.

127

కుముదవల్లీ యాముసుల వివాహము

క. మధుశిల్పైశిక లెన్నఁగ

మధురాధర పాత్ర మునువ మధుజిన్ని భండై

మధువును పాద్యం బొసరిచి

మధుశివర్క మొసంగె వరదమణి గురుమణికి.

128

ఆ. పాద్య మిచ్చి మెట్టఁ బ్రాల పుటిక దెచ్చి

మెట్టి చాల పుటికె మెట్టి చాల

బలకరంబు లనుచు జలకర జెల్లంబు

దార గూర్చఁ గన్య ధారపోసె.

129

క. వరదుడు కన్యాదానం

బరయంగాఁ జేయ యామునార్యుడు ¹దనరెన్

జిలునగవు మొగము నొందఁగ

గురుజనములు హితులు నై జగురుజన మలరక.

130

ఉ. లగ్నమునన్ నభోంచితవలగ్నమునక దగు నింతికి దయా

లగ్నమునక గురుం డతివిలక్షణు లొననఁ గల్పె మోహని

ర్యగ్నమునన్ గళంబునను మంగళమంగళసూత్ర ¹మామర్యలు

ద్విగ్నరవంబులక మెడకు వేసిన మారుని ²యల్లె త్రాడనక. 131

1. నాబాలవృద్ధులం. 2. చిత్తైశిక. 3. పగ్గ. 4. పాలపుటికలు.

5. దనరక. 6. మర్యుని. 7. వల్లెత.

క. అత్తటి¹ బిత్తరు రెత్తిరి

ముత్తైపుఁబల్లెముల ముత్తైములు మొత్తముగా
నెత్తి కనుపైఁగఁ జేసినఁ
దత్తరమునఁ బోసికొనిరి తమిఁ దలఁబ్రాల్క.

182

క. తెఱవలు గల తెరఁ దీసినఁ

దెరఁదీసిన బిసరుహంబు తెఱఁగున రిసొఱపై
తెఱవ మొగ⁴ మమరఁ గని యా
గురుమణి రియానందవార్ధిఁ గొని తేలాడె.

183

క. కమలేక్షణములు చెలిపద

కమలములు స్పృశించి యూర్పుగమి నూఁదుక మ
ధ్యముఁ బట్టి యారఁ బ్రాఁకుచుఁ
గమలానన మనునరించి కడఁ దల కెక్కె.

184

క. తలకెక్కి తలఁగనేరక

తలఁపునఁ గలమేలు దీర్చఁ దలఁపడి చూపుర
తలఁపు లొకటపుచు మెల్ల నె
తల దిగి మోమున వసింపఁ దాఁ జెలితోడక.

185

క. మణిసింహాననమున గురు

మణి దా¹వసియింప గగనమణిరుచు లలరక
మణిభూషణముల భార్యా
మణి మేఘముచెంత మెఱుపు మనుగతి నుండె.

186

కా. బ్రహ్మాపాననఁ జేయుమార్గమున లో భావించి వై శ్వానర
బ్రహ్మాపాననఁ జేసి నిల్చి జగదుత్పత్తిస్థితుర² చెందు³ ిజీ
వాంహోవ్రాతము వేల్పురీతి నలస్వాహనాద శిమంత్రాహుతుర⁴
బ్రహ్మంబై వెలుఁగొంద వేల్పును పరబ్రహ్మంబు తానే యనన్.

1. చిత్తరెత్తి.

2. దీసి.

3. నారకై.

4. మమరి.

5. యాదవార్ధి.

6. వసింపు.

7. శివాంహోక్షు.

8. పంత్రాహుతుర.

మ బుధు లాశీర్వచనంబుఁ జేయ, బహుకర్పూరార్తు ¹లర్పింప, మా
గఘ లంతంత నుతింప, మాతృపితృవర్గం బాత్మ మోదింప, దో
యధిగంభీరము నింప, బంధువుల కాష్టాదంబు రెట్టింప నా
ర్యధరా జేవవిభుండు సొంపలరె ; నయ్యాల్లీజనం బంతటన్. 188

ఉ. ఆశయమెల్లఁ దా వమృతమై తగు వృత్తి రసప్రదంబు మై
వాసన చల్వలీను గుణవర్గ మమేయ ²మనంత సంపదా
వాసనుఖంబు గల్గు ఘనవైభవ మందిన ³రాజాకేలు కేర
మోసినలేమ వింపదె నమున్నతిఁ గాంచదె యంచు నెంచుచున్.

ఉ. చందనమంది నల్లిడవె ⁴చల్వజవాజి తపంబు కప్పరం
బందవె తెల్పు సౌరభము నల్పయు పుష్పరసంబు చాలు నా
నందము మాకుఁ దేకు నుమనంబు లనంగ వినోదలీలతో
నిందుముఖుల్ నలుంగిడుదు రిష్టముగా ⁵నుదయప్రదోషముల్. 140

నీ. కాంచనాంగి యొకర్తు చంచరీకళిరోజుఁ
గని నీవు నెఱిగొప్పఁ బెనుపవమ్మ,
ఘనవేణియొర్తు దా ఘనసారసుకపోలఁ
బ్రాథించి ఛత్రంబుఁ బట్టవమ్మ,
తనువినభుజ యొర్తు ధార్తరాష్ట్రవిహారిఁ
గని నీవు పాదుక లునుపవమ్మ,
శుభ్రాంశుముఖ యొర్తు శుచికంఠసేత్రితో
నీ విఁకఁ జామరల్ వీవవమ్మ,

అనుచు నేర్పరులైన వా రన్నిపనుల
కందటి నమర్చి శేషహోమాంతమైన
మహాముఁ గావించి యమృతహామలు న్నతించి
వింతుఁబోలులు పాన్పు గావించి రంత.

141

1. లర్పింపు.

2. జనంత.

3. రాజ.

4. దర్శ.

5. నుదయా.

6. రసభిష.

ఉ. పచ్చలకోళ్లు కెంపలరు వట్టెపుమంచము ¹వంచి జాళువా
పచ్చడ మంచుపైఁ బరిచి పద్మదళంబులు చల్లి యోర్తు కే
లిచ్చి మహానుభావ, తడ వే మన, కుప్పడపంచుదోవతుర్
కుచ్చులు ²జీర వచ్చి యటఁ గోమలితో వసియింప నయ్యెడన్. 142

చ. పరమదనాగ కేసరి, శుభాస్పద ³పాణి లక్షణప్రభా
కరమద నాగ కేసరసుగంధఫలంబు లొసంగి పొంగి శ్రీ
కరనహకారచారుపరికల్పము లా నమృతప్రసాద సుం
దరఫలదాన మిమ్ము యవధానముగా నని పల్కి వెండయిం. 143

చ. ద్వయమనురాజరాజఫలదా, ఫలదానము నేయఁ జయ్యెనక
ద్వయమను రాజరాజ⁴సుఖదమ్ము శుభమ్ము నిజమ్ము సుమ్ము నా
నయవచనమ్ము సమ్ము గురునాయక, నాయక మన్న దంపతీ
ద్వయముల కిచ్చ నిచ్చె ఫలదానము ⁵లంత హిరణ్యదానముల్. ¹⁴⁴

చ. సరసత నాగవల్లిరసనయుతకాంతి వహించు కొమ్మ మేల్
తరమగు నాగవల్లికదళంబులు సౌఖ్యవిలాసవస్థలో
లరుచుల నాగవల్లిగనులక్షణంబున ⁶నేలి కిచ్చి బి
త్తరముగ రంభ చెక్కిలిని దాఁకు సుమీ యని నవ్వెఁ జివ్వుననె. ¹⁴⁵

చ. ఒకఘనసారవల్లి సరసోన్నతిపూగము లొత్తి సారభ
ప్రకటశుచిప్రసాదకరపద్మతలంబునఁ జేర్చి చూడుమీ
నకలరవప్రసన్నమనఁ జక్కన వచ్చి విలాసి యోర్తు దాఁ
బకపక నవ్వె ⁷శుభ్రరదపంక్తికి రక్తిమ దోచు నేడనన్. 146

మ. పులిసక్రోశి యొకరై ప్రీతి సుగుణాంభోరాశి నేపించి నై
వలసివేయ లొసంగు సర్వరస భవ్యంబైన తాంబూల మ
ర్చిలిఁ గైకొమ్మని ⁸నేవేడుకొన్న నొక తర్పింపంగ నంగీకృతో
జ్జ్వలుండై చెక్కుచెమర్చుతేసె సురసజ్జప్రజ్ఞ వాటింపుచు. 147

1. పంచి.

2. జీర.

3. పాణి.

4. కల్పములా.

5. ముబడమ్ము.

6. అంతి.

7. శుభ్రర.

8. నేవేడుకొన్న.

ఉ. దర్శివలె గహిలలితం బతిదీధితు లొప్పు రూపనం
దర్శనకాంక్ష నెమ్మదుల దట్టముగాగ సువాసినుల్ తను
స్వర్కలఁ బై పయిం బడుచుఁ 1 గాడుచు నారతు లీయ జేవతా
దర్శన మాచరింప వసుధామరుఁ డేగె మనోనురాగతఁ. 148

యామున దంపతుల దేవతాదర్శనయాత్ర

సీ. నాగారిపై నొప్పు నాగశయను రీతి
నాగేంద్రమును నెక్కి నయము దసరి
వైష్ణవీవైష్ణవవై భవం ఒరుదెంచి
తనదుదాసీదాన దాన్య మరసి
2 బ్రాహ్మణీ బ్రాహ్మణ ప్రాభవంబు రుదించి
3 మాగధీమాగధమహిమఁ గాంచి
4 గాయనీగాయనగానంబు లాలించి
5 నర్తకీనర్తకనటనఁ గాంచి
చటులభేరీమృదంగ నిస్సాణతూర్య
నినదములు బోయకొన యామునేయుఁ డపుడు
గాంచె గాంచనశైల శిఖాగ్రమునకు
నూపురంబగు దేవేశుగోపురంబు. 149

క. అక్కరణి నక్కరీంద్రం
బక్కరిగిరిచక్కి డిగ్గి యక్కటచేఁ దా
నక్కరిరాడ్లామినికర
మక్కరమునఁ బట్టి విబుధు లభినుతిచేయఁ. 150

క. దొడ్డకులంబున కొడ్డగు
చిడ్డని కడు జడ్డకదలి 6 చిడ్డ నుతింపఁ
బొడ్డన మణి కలిగినదొర
చిడ్డనిగేహంబుఁ జొచ్చి పెంపు దలిర్పఁ. 151

సీ. మెఱుంగుజేమాతంబు మెఱుపుదీగె వహించు

1 కరణి పెరుండేవి గలుగువాని,
 నత్యవ్రతశీత్ర జలజభాస్కర పుణ్య
 కోటివిమానంబుఁ గొన్నవాని,
 నునమైనయాగంబు గావించఁగా నావి
 రించికి సాక్షాత్కరించువాని,
 2 బ్రహ్మసనుపరిమళోల్లాసవాసితా
 3 ధరపల్లవంబుచే దనరువాని.

సరస సౌందర్య సౌశీల్య సౌకుమార్య
 కలితగాంభీర్య ధైర్యముల్ గలుగువాని,
 అఖిలదైవములకు దైవమైనవాని,
 దేవరాజును గాంచె భూదేవరాజు.

152

వ. కని పునఃపునఃప్రణామంబు లాచరించి పుణ్యకోటివిమానంబగు పుణ్య
 కోటివిమానం బసమానంబని సేవించి, యనంతరం బనంత గరుడ
 విష్వక్సేనాది నిత్యము క్తుల కనంతంబుగా వందనం బాచరించి, భగవ
 త్రసాదలభ్యుండై వేదికాభవనం బతిజవంబునం బ్రవేశించి, 1 యత్త
 మామల నుత్తమాంగ సాష్టాంగనమస్కారంబుల నత్కరించి, నకల
 వస్తు సంపత్పరిపూర్ణంబైనభోజనంబు లొనరించి, భూజనంబులచే
 నీరాజనంబు లంగీకరించి, నూత్నవస్త్రాభరణంబులు సరణంబులుం గొన
 నవధరించి, యమూల్యకల్యాణ కల్యణంబైన గృహప్రవేశనిమిత్తంబునం
 దరలి వైవాహిక కేహోపకంఠంబునం గంబుకంఠు లకుంతితకుడ్యప్రదే
 శంబుల నుండి 2 ధగధగితముక్తాకుసుమంబుల 3 సేనలు చల్లఁ జల్లని వట్టి
 వేళ్లపందిళ్ల నీడల నల్లన నల్లన నడతెంచి కాంచిపురంబు డింది యంది
 తంబుగునంతోపం బినుమడింప నమస్తబంధుమిత్ర దానదాసీజన పరి
 వృత్తుండై యామునార్యుండు ప్రయాణంబునకు సహాయంబయినదని
 దతురంతయానం బారోహించి, హిత పురోహిత సహితంబుగా

1. కరణి. 2. శీత్ర. 3. యాత్మసనుపరిమళ. 4. ధవ.

5. యత్తమామలనత్త. 6. ధగధగితము క్తుకుసుమంబులు. 7. కానల్లు.

యామున దంపతుల గృహప్రవేశ యాత్ర

వేగవర్తిప్రవాహం బాఁగ వేగంబుగా దాఁటి వట కుటజ¹జంబూ
జంబీర నింబ నికురంబ కడంబ వంగ టుంగ లవంగ మాతులుంగ
తాల హింతాల నారిశేఖ దేవతాళ తక్కిల పలాళ బిల్వ బదరీ
శిఖిత్తాశ్వత్థ కోవిదార నారద ఖర్జూర కారద కురుమింద చంపక
క్రముక² మల్లికావల్లికా మలేల్లికా ప్రముఖ విటవ సంకులంబును,
సింహ³ శార్దూల గండభేరుండ గజ గవయ ఖడ్గ శరభ భల్లూక
వ్యాఘ్ర⁴ జంబుక బులాయ మార్జాల⁵ మూషికాది మృగఘోషం
బును, సార కాసార కల్పార కర్పూర రస్మిక పైకత ప్రదేశ
సంచార మదమరాళ శుక పిక చక్రవాక నీలకంఠ కుక్కుట కాంచన
కాక గృధ్ర⁶ ఘూకానేక విహంగకూజశంబును నై యొప్పు వనదుర్గ
పురవర్గంబు లనర్గళంబుగా వేగంబు గడచి కలిపయ ప్రయాణం⁷ జులం
జనుడెంది వీరనారాయణస్వామి కరుణారసంబువలన వీరనారాయణ
పట్టణ సమాపంబునందుఁ గావేరీ మహాప్రవాహ తటంబునం గురూ
హలుండై విడిసిన.

153

చ. వనరుహ¹కేతకీకుసుమ వాసన గవ్వన నప్పరింప న
వ్వనరుహసూతి చేతి యనివారిత చాతురీ మెచ్చి నెచ్చెలుర
వనరుహగంధిఁ దోకొనుచు వచ్చి నడంచిన శినేద దీక్ష న
వ్వనరుహ వైభవంబు నెఱవాదితనంబునఁ జూపి రయ్యెడగ.

154

సీ. ఇది కరనహకార మిది సారఘనసార
మిది చంద్రకాసార మేణవయన,
ఇది శీతతక్కిల మిది సాలతరుమూల
మిది మూలతీజాల మివురుఁడోడి,

1. జంబూ జంబీర.	2. శిఖిత్తాశ్వత్థ.	3. మల్లికదల్లికమతల్లి.
4. శార్దూల...చేరుండ.	5. జంబూక.	6. మూషికాది.
7. ఘూకానేక,	8. ఋషం,	9. కాధ.

ఇది మందమకరంద మిది కుండతీర్బ్రంబ
 మిది చందవపుటంద మిందువదన,
 ఇది నారదకళోర మిది భారఫలపూర
 మిది తీరమందార మిందుభోజి,

ముదిత యిది నింబనికురంబ ¹మిది కదంబ
 మిది కళాపాళి కలపాళి యిది ప్రియాళి
 యిది మహాస్థాపుర మిది మాఘ్య మిది యనర్ఘ్య
 మగుచు వర్ధిల్లు వీక్షింపవమ్మ కొమ్మ.

155

చ. కనుగొనవమ్మ మైమవతిగౌరన మర్ధశశాంకమైత్రి జీ
 వన వృషభప్రకాశ మహివర్గవికాసము భూపదీరుచుల్
 ఘనతర సింహకాంతి గనికాదివిహారము నిక్షుగంధ చం
 దన ఘనసార భద్ర సుహనంబుల సేదలు దీట నెచ్చెల్లీ.

156

క. ఇవి గిరు లివి తరు లివి విరు
 లివి లత లివి కొలఁకులనుచు నేర్పరువఁగఁ దా
 నవి విని వివేక పథశ్రమ
 కవగాన నొకచోట నిలువఁ గాంతలు తమలోన్.

157

చ. సరసిజగంధి, నేఁడు ఘనసార మసార మనక ఘనంబు దాఁ
 గునియడె; మీనసేత్రి, యింకఁ గోరకము కిన్నరఁ జేయఁ గోకమున్
 గఱవడె; సత్పలాధ, రిడె కైరవమున్ గని, ²వా గదల్చినక
 కొఱుకడె కైరమున్; ముగుడ, గొల్బున వైర మదేల వీనితోక.

సీ. కేతకి యనిన సీకృష్ణపన్నగవేణి

విదిలించి తా నల్పి³వైచునమ్మ;
 మకరంద మనిన సీమంత్రే⁴భనిభయాన
 వాదించి కిదముఁ దీసివైచు నమ్మ;

2. విది.

2. అనకు.

3. విచకపథ.

4. నిలువ.

5. చందర.

6. వాళల్చినక,

7. వేచునమ్మ.

8. తమ,

సారసంబనిన నీచాంపేయసమగంధి
సానుకూలముగాను పైచ దమ్ము ;
మాలతియనిన నీమహానీయకులజాత
తీదీపు గావింపఁ దివురునమ్ము ;

శిఖరి మామాట విసకున్నఁ గీతి మకర
రసకులాంతము నీకెట్లు పొనఁగు నమ్ము ;
బేలగదవమ్ము యని నవ్వి బాల దువ్వి
వనవిహరులురుది జారి వసతిఁ జేరి.

159

చ. జనపరిపాకకర్మము రసజ్ఞులు మెచ్చ నలంత లంత భో
జనపరిపాకకర్మము రసజ్ఞులు మెచ్చ రచించి యారగిం
వను దడవాయె లెమ్మని నమస్తవదార్థము లాత్మలో రుచిం
వని తడబాటు లేక పరిమారిన శివాపడీ లేచి రందఱుక.

160

ఉ. ఆయెడ యామునేయు¹పణిహారు లతిత్వర నేగి వీరనా
రాయణపాదసారసపరాయణమానసు లౌచు వీరనా
రాయణవాసులెల్ల విస నానతియిచ్చిన మెచ్చి వారు శ్రీ
నాయకుచేఁ బ్రసాదమమనంబు మనంబుల నంబు లందియుక.

161

చ. పులిసనితంబ తైవలనిభోజ్జ్వలకై శివ ఫేనలీనమం
జలరనకీర్తి పద్మముఖ నూర్కివధి ప్రముదామృతాశయం
బుల ధవళస్వయావమునఁ బొల్పిన పాలనముద్రమో యనక
విఁసిలి వైష్ణవోవారి మెయివేల కెదుర్కొన యామునేయుడుక.

162

క. ఎదురేగిన మాల్వ్యాంబువు
లెదురేగి ప్రసాద మనుచు నియ్యగొని మదిక
యెదురేనికరుణ మన కింక
నెదురేరని శివలగి మెనవి యిభమున కెక్కెక.

163

1. తిమరునమ్ము	2. ఇదలి.	3. సాచిడి.	4. ఫణిహారు.
5. ప్రమదా.	6. హాళిశయిగెల.	7. యెదురేని.	8. చలగి.

కా. ఆర్యామోదకభాభిరామ మహిమాదైగ్యశ్రయై యాశ్వరా
 చార్యుండుఁ మును శ్రీకరాంకశుభ వక్షాలంకృతిఁ దేవరా
 జార్యుండుఁ ఘన సర్వమంగళ విభూత్యాప్తిఁ సిరిగ మించి యా
 యార్యుల్ పోవ నతీవతుల్...ప్రభిన్నాయాధులై యేగుచోగ. 164

సీ. ఆర్యమిత్రులు కొంద తాతపత్రము లూస
 పరచంద్రకళలు చామరలువీవ,
 మధుకరుల్ కొంద తిమ్మలర వృంతము శేయ
 చంపకాంగులు తావి పెంపుచేయ,
 ఘనరసవంతు శేపున బరాబరిచేయ
 మలయజగంధు లిమ్ములను వినర,
 గురుకవితాకాంగులు మును బొగడొంద
 సామ్యయానలు వెంట సన్నతంప,

ఇటుల నఘటితఘటన సంస్కృతము వెఱియ,
 నికటకైంకర్యస్వామాజ్ఞనియతు లగుచు,
 మిగుల మగవారు మగువలుఁ దగిలి కొలువ
 పొంకమున యామునార్యుఁ డపరముఁ జొచ్చె.

165

ఉ. చొచ్చిన మిశ్రుకంటు లతిశుభ్రసితాభ్రశుభార్తు లార్తిచే
 నిచ్చుచుఁ గ్రమ్మఱు దిరుగ నింసెనంగ గురుకావ్య లాత్మలో
 మచ్చితోడ యామునహిమాంశుని దీవనచేసి వెంటనే
 వచ్చినమాడ్కి మున్ను బుధవర్యులు గన్గొని మేలుమేలనక. 166

సీ. ఒకకొమ్మ వికసించి యుదరి పూవులుచల్ల,
 నొకకొమ్మ పూఁదేనె నుదితమీయ,
 నొకగంధలతిక కౌశికధూప మొనంగంగ,
 నొకగంధలతిక పుప్పొడి విదుల్పు (?)
 నొక హేనువల్లి చంపకబామ మర్పింప

... ..

... ..

నొకమిరికొమ్మ భావకము లంప

1. విభూత్యాప్తిఁ.

4. మచ్చకంటు.

2. పతిచంద్రకళరెల్లచామరశి.

5. యుదుటు.

3. కాము

నొకమహాశాఖ ఫలజాల ముంకువీయ
నొకమహాశాఖ మశరంద వెలుకుచుండ
గంధఫల వల్లికల నూరు కల్ప మగుటఁ
గాంచి యెంచుచుఁ బురవీధిఁ గడచి వడచె.

167

మ. పువరత్నాకరుఁ డార్తిచేత యమునాంభోజాక్షు నీక్షించి దాఁ
¹గరతోయంబులఁ బాద్య మిచ్చుతటి విఖ్యాతమ్ము ²గాఁ గొమ్ములున్
విరితేనరి గురియించి రంప్రియుగభిక్ వివ్యస్త³హస్తాబ్జులై
గురువర్యుం డెద సంతసించి పురి దిక్కుఁదిక్కులుఁ జూడఁగన్. 168

నీ. ఏవీధిఁ బొడఁగన్న హేమధామకవాట
కుడ్యగ్రములఁ బూర్ణకుంభములును ;
ఏచాయ వీక్షింప నిసనమారుణములై
తోరమా మాణిక్య తోరణములు ;
ఏదిక్కు పొడచూడ ననలేని సురభిశ్
స్తరి కుంకుమాగరు ధూపములును ;
ఏచక్కి దర్శింప హిమమారుతామోద
సంచారముల నొప్పు చప్పురములు ;

ఎటు ⁴కటాక్షింపఁ బటరీరిఁ జటుల ⁵రటన
పటహాళేరీ మృదంగ నమ్మటనఘటన
మగుచు నై కుంఠామమో యనఁగ నొప్పు
నవ్వరంజెల్ల వీక్షించి యభినుతించి.

169

చ. తనమది మోదమంది నిజధామముఁ బ్రేమను దాసి సామజం
బనువుగ డిగ్గి జగ్గన శుభాన్వద శుద్ధి పదాజ్ఞుఁడై ¹చెలుర్
గని కదలార్తు లెత్తఁ గొని కానుక లుంకువగాంచి మున్ను ద
క్షిణ చరణంబుఁ బూన మణిగేహముఁ జేరె నతీయుతంబుగన్. 170

1. శర.

2. దా.

3. హస్తాబ్జులై.

4. కమూరి.

5. కటాక్షింపు.

6. నటన.

7. చెలుర్.

డి. అరవశారీః భోలి పదియాటవనాటి మహాముని దీర్చి శై
వారము చేసి బంధుపరివారము భూరివిభూషణాంబురో
దారధనంబు లిచ్చి చెలి దారసిలన్ బ్రణమిల్లి వారియా
శీరుదితంబు లొంది వెలసెన్ సిరి యాముసమూరి ధారుణిన్. 171

చ. అని రమతో రమేశుఁ డీటు లానతి ¹యిచ్చె వనకమహామునుల్
విని శీకభక్తున్ నుతించి మది విస్మయమంది మరేము తెల్పె నా
వనజదళాక్షుఁ డాకమలవాసికి యాముసనల్ ప్రభావ మో
యనఘచరిత్ర, మిక్కిలి క్రియంబునఁ దెల్పె వె మాకు నీవనన్. 172

శా. అంభోజాక్ష, కృపాకటాక్ష, నరహర్యక్ష, జగద్రక్షకా,
శుంభద్రాక్షనగర్వశిక్ష, లలితక్షోణీరమాధ్యక్ష, హృ
ద్గంభీరార్ణవ దక్ష, సాండునుతపక్ష, భక్తనరక్షకా,
జంభారిదుహిణాఘమోక్ష, హితరక్ష, పక్షి రాజధ్యక్ష. 173

మాలిని. జలజనదృశ తేజా, సాధుహృత్కల్పభూజా,
కలకజలధిభోజా, కల్పనిర్మాణబీజా,
బలసహజవిరాజా, భవ్యనాభీసరోజా,
బలయుతరఘురాజా, భర్తవల్లిమనోజా. 174

గద్య. ఇది శ్రీమ ద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య శ్రీశైలదేశికమహాప్రసాద
లబ్ధకవితావిచిత్ర నిఖిలభాగవతమిత్ర శరమర్షణనగో త్రాపస్తంబ
సూత్ర పరమపవిత్ర తిరుమల చిగుళిరేవులవంశాభిషేంద్ర వృద్ధానంత
దేశికేంద్రపాత్ర భరతమత్రేధకోలాహలకంఠీరవభిరుదాంక శ్రీనివాసా
చార్యపుత్ర శ్రీమద్వీరరాఘవపరివ్రాజకాచార్య చరణారవిందయుగళ
సమూత్రయచరిత్ర శ్రీకాంతకృష్ణగురువరకృపాపాత్ర నరనకవి వేంకట
కృష్ణమూచార్య ప్రణీతంబైన శ్రీమద్యామునవిజయవిలాసంబను మహా
ప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

యామున విజయ విలాసము

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీమద్దేవతీబా

తీమామాదాభిరామ, సీతారామా,

దామోదర, బలసోదర,

క్షేమంకర మోక్షధామ, కింగృహధామా.

1

గీ. అవధరింపుము శౌవకాద్యఖలమునులఁ

గాంచి కరములు మోడ్చి యొక్కభకుఁ డనియె

నారమాదేవి యవలివృత్తాంత మంతఁ

దెలియ నడిగిన శౌరి పై దేహిఁ జూచి.

2

క. వినుమా యామునచరితం

బసవరతము శుభము లొనలగు నంగన, విద్వ

జ్ఞనకోలాహలు గెలిచిన

ఘనకథ వినుపించు మధురకౌశలఘటిక.

3

చ. గురుకులసింహుండై శ్రీమతకుంజరభంజనుండై వసింది తాఁ

దఱచుగ శాస్త్రముల్ చదివి ద్రావిడవేదము లభ్యసింది యీ

శ్వరగురుపుత్రుఁ డిట్లు నిజవైభవముగ శుభమొంద మంత్రనం

స్ఫురణ వహించి మించి సురభాసురకోటి నుతింపఁ బెంపునఁ.

4

1. శ్రీమద్దేవతీ

2. యొక్కభకు.

3. కుమార.

4. భాసురి.

నీ. హరి ¹మహాబలనీమ నలమి దాగకయున్న,
 ఘనులు బొబ్బలువెట్టె ²గడగకున్న,
 పరమహంసలు వెల్లవాటి ³తిరుగకున్న,
 ఆచలముల్ చలియింప కమరియున్న,
 వెన నీలకంఠాధి విసముః ద్రావకయున్న,
 అబ్బంబు ⁴లెప్పుల నణగకున్న,
 వాణి చింతలఁ దలవాకిటఁ బడకున్న,
 అహిరాః పాతాళ మానకున్న,

లలితయామున భోగావలగ్నదాన
 తైశ్వ రుచి గతి కటి ధైర్య ఘనవిభూతి
 గాన శుచి వక్త్ర కీర్తి సువామలకును
 చదువునూఁగారులకును కీడి టాదవునొక్కొ-

5.

క. అతనికి నతఁడే ప్రతియగు
 నితరులు జత యనఁగఁ దగునె యీశ్వర లోకే
 శ తురాహ ట్కమలేశుల
 జితలో నొకఁడైన నతనిపరి రా రహహ.

6.

నీ. పరవాదిమదభిత్ప్రభావంబు భావంబు,
 గురుతరశీలనంకులము కులము,
 కమనీయశంపానికాయంబు కాయంబు,
 ద్రవిడవేదార్థ శివదాత తాత,
 చరణాశ్రితానందజనకుండు జనకుండు,
 తరుణాంగయువతీమతల్లి తల్లి,
 తతబుధ స్తుతపరంధామంబు ధామంబు,
 దారిద్ర్యజిత¹⁰మహోదార దార,

1. మహాబల.	2. గడగ.	3. తిరుగకయున్న.	4. చలముల్.
5. అలెప్పుల.	6. నుదాఁబు.	7. నోగాన.	8. దీపాదవు.
9. ప్రభాత.	10. మహోదారధార.		

భూరిలక్ష్మీప్రసాదనూపురము పురము,
వాదవిద్యావిభేదగీర్వాణి వాణి,
సకలసంపత్తుమేత విక్రాంతి కాంతి,
గలిగి విలసిల్లి లోకవిఖ్యాతిఁ గాంచె.

7

భాష్యగురు నొద్ద యాముసుని భాష్యాభ్యాసము

క. అంత ససంతామ్నాయా

ద్యంతర్ముఖ యోగలక్షణాంత సువిద్యా
స్వాంతః డస నొప్పు బాహ్య
భ్యంతర విజ్ఞానపూర్ణుడై యొకనాఁడు.

8

ఉ. భాష్యముఁ జూడఁ దల్పి నిజవట్టణముం దొకచో ససంఖ్యమా
శిష్యులు గొల్వ నల్వలరి చెల్వనుగూడి సచానుకూలత
భాష్యముఁజెప్పుచు బరమ భాగవతుల నుతిచేయ నొప్పునా
భాష్యుని గేహనీమకు శుభంబున నేగి మహానురాగుడై.

9

సీ. ఊర్ధ్వపుండ్ర ప్రసన్నాషధీశానన్న

ముఖమునఁ దిలకంబు ముద్దలూర ;
సరసిజవత్ర విస్తారాందితప్రలో
చనముల మేల్ సులోచనము లమర ;

శంపాలతాన్మద చారువక్షస్థలా
శ్రయములై బ్రహ్మసూత్రములు మెఱయ,
అతలప్రవాళ హస్తాంజలి పుటనీమ
సరసమై భాష్యోశంబు దనర,

కటిని గన్నెరు శిష్యాఁజాయకాచి శివెయ
నుత్తరీయంబు ధరియించి యుడుటు మించి
శిష్యులను గాంచి భాష్యంబు చెప్పుచున్న
భాష్యగురుఁ జేరి యాముస బాలకుండు.

10

ఉ. వందన మాచరించి ¹నిలువంటి నన్ను తినేసి ముందట
బొందుగఁ గూరుచుండి వడిఁ బువ్వుకముల్ గొని యొక్కసందిక
కొందలిరాకుఁ గేలిగొనుకేల ²నమర్చి పురావలకన
బుందుటబోలి దాఁ జదువ నాయన దెల్పెదోనేళ నప్పురిగ. 11

కోలాహలని (అక్కియాళ్వాను) వృత్తాంతము

మ. చతురాస్యండు త్రయీతనుండు ఘనుఁడు¹ సర్వజ్ఞుఁడు² ధన్యుఁడు³
శతమన్యుండు గుణాకరుండు కవియు⁴ సామ్యుండు సామ్యుడై
దరికాంతిండు గురుండు పండితుండు ఛాయాపుత్రుఁ డం చెంప న
ద్యుతుండై భూసురుఁ డొక్కఁ డుండు సిరుల⁵ భోగానురాగంబుల⁶.

సీ. అతనికి శతమన్యు డాహి⁷తాగ్నులఁ బ్రోవ,
చతురాస్యఁ డాగమప్రతిఁ గావ,
సర్వజ్ఞుఁడు విభూతి సంతక్షణము నేయ,
కర్మంబు మిత్రుండు గాచి తిరుగ,
గురుండు మేధాశక్తి గొనసాగఁ బోషింప,
ఘనుండు దానగుణంబుఁ బెనుపుచుండ,
శ్రీశుండు గుప్తార్థజీవనంబులు నింప,
సామ్యుండు గ్రహమైతి ⁸నవదరింప,
రాజు తనపక్షమునఁ బర్వరాజి నడప,
నకలవిబుధ ప్రసాదానుసారగతుల
నఖిలకర్మంబు బంగారమై ఫలింప
నలరుఁ గోలాహలండు కోలాహలమున. 12

చ. అతఁడు సమస్త దేశములయందుఁ జరించి విడిచివైస వా
కృతారతచే జయించి బహుశాస్త్రబలంబున మించి యెచ్చట⁹
వెలకిన నీడు లేక యవివేకమున¹⁰ ధరణీసురాధిపే
గౌతుకక పన్ను లును నిది ¹¹గూడును గూడ దటంచు నెంచక¹². 13

1. చెంబంటి. 2. వందన. 3. శక్తి. 4. దొక్కరుండు. 5. తాల్మయి.
6. సర్వజ్ఞవిభూతి. 7. నావరింప. 8. యచ్చట. 9. గూడు.
10. నావరింప. 11. యచ్చట. 12. గూడు.

ఉ. ఇంటికి రూక ¹వేదవిదునింటికి ²నడ్డుగ ; వైద్యుఁ ³కొలముక
గంటముఁ బట్ట మాడ ; కవి గాంచిన నిష్కము, శాస్త్రువేత్తచే
⁴మొంటెలకొద్ది మాళ్లుఁ గొని మూటలు మూటలు గట్టి యరముల్
వెంటలుగాఁగ వేసి పృథివీశుపురోహితుఁడై రహించుచున్. 15

సీ. గంటముఁ బట్టి ⁵లేకరుల వ్రాయగనీడు ;
కావ్యశిక్షలు చేయఁ గానలేడు ;
అమరంబు ⁶లలిఁ జూచు టమరంగనీయఁడు ;
సాముద్రకం బెన్న సాఁగనీడు ;
కవులను గ్రంథంబుఁ గల్పింపనీయఁడు ;
శాస్త్రంబు లేభూమిఁ జదువనీడు ;
భాష్యప్రవచనంబుఁ బరగంగనీయఁడు ;
మీమాంస ⁷గోష్ఠులు మృగ్య మహాహ !

సకలవిద్యలు ధరణిపై సమయఁజేసి
విద్యలన్నియుఁ దా నేర్చి విట్టిపిరి,
నవరసంబులఁ గలఁచి మానవుల ⁸గెలిచి
యతఁడు దక్షిణనాయకుం డనఁగఁ దనరె.

16

చ. ఒకఁడు శుక్రండు సారణుడు ⁹నొక్కఁడు నొక్కఁడు కాలకౌశికుం
డొక్కఁడు యముండు కాలయముఁ డొక్కఁడు నొక్కఁడు తత్త్వకుండు ¹⁰
చక్ర డొక్కఁ డొక్కకాలకవచాదులు కొంద అనంగ నొప్పు హ
స్తకులను బెంచి వర్తనలు దాగొను వర్తన మాలి విప్రులక. 17

సీ. కుంతలరాజ్యంబు కుటిలవృత్తి వహింపఁ,
గాశ్మీర దేశంబు గవ్వవడగ,
మంజులలాటసీమయుఁ గళంకము పర్వ,
బాహ్లికరుచి భిన్న భావ మంద,

1. లేద.	2. నడ్డుక.	3. చతురము.	4. మొంటిల.
5. వేళులు.	6. లలి.	7. గోష్ఠులు.	8. గెలిచి.
9. యొక్కఁడు.			

అంగభూమి నయం బనంగమై కృశియింప,
వత్సమండలి మాటువన్నెఁ జెంద,
మధ్యరాష్ట్రము నొందుమహిమ నన్నంబుగా,
కాంచీమించు నడుమఁ గ్రాఁగి పొగుల,

కలువగతి కష్టదిక్కరుల్ కలవరింప
సఖిభూభాగములఁ దానెయై మడించి
యశులనవఘంటసురతాని యనెడి భిరుదు
యానమై యొప్ప నాక్కియాభ్యాసు¹ చేలఁగె.

18

చ. అఱఁ డిటు నర్వచేశములయందు ధరాసురకోటి కెప్పుడు
వెత లొనరించి కట్నములు విత్తము లందుటఁ జూచి బ్రాహ్మణుల్
మతి చెడి మున్నగల్గిన సమస్తపదార్థము లిచ్చి నొచ్చి తై
స్సృతు లితిహాసశాస్త్రములు మృగ్యము చేసి విరాళి నొందుచున్. 19

ఉ. మాళ్లు² పరాలు గట్నములు మంచివి³ దెమ్మని ముమ్మరంబునన్
ద్రుష్టచుఁ జీటిఁ బంచుఁ బతితుం డనువారు, పరార్థచింతనం
గ్రుట్టుచు వీని కాయు వది కొంచెము గాదనువారు ; వీనితో⁴
నోళ్లు మెదల్పలేము మననో మిఁక నే మనువారు కొందఱున్. 20

క. కట్నంబు లెందుఁగల వే
పట్నంబుల⁵ మెచ్చి యిచ్చు ప్రభువులులే డీ
రాట్నముల మనకు నేగతిఁ
పుట్నంబులకై న దుడ్డు పుట్టద యహహా.

21

ఉ. ముంచెను విద్యలెల్ల హరమో శతమో ; కఠినాత్ముడై చలం
బుంచి చరించు లేమి? శతమో వ్రతమో ; వెతఁబెట్టి మమ్ములన్
బొంది⁶ నలంచు రాజులమో చలమో యలదై వ మింతలో⁷
ముంచునో లేదొ ; బంధుజనమున్ గనమున్ ధన⁸మియ్య వీనికిన్. 22

-
1. మించుటనడుమ.	2. భూమలయై.	3. జలగ.	4. పరాలు.
5. దమ్మని	6. దృష్టచు.	7. నోళ్.	8. కొచ్చి.
9. శలిండు.	10. మయ్య.		

క. ఇత్తటి దిగ్విజయముఁ గొని

¹యైత్తటి సరిలేక చదువు లెత్తరియై దా

²రిత్త వసియింప మన కింకఁ

జిత్తరుబొమ్మలనుబోలి చిత్తము లదరెన్.

23

ఉ. గంటము లంటి గెంటి భటకంటక మంటెఁ దిసంగ నోటితో

వంటక మింట నొంట డెటువంటితేటో కటు లొంటినొంటి దాఁ

గంటికిఁ గూరుకంట దడుగంటెఁ గుటుంబము తొంటివృత్తులున్

గుంటువడో మనంబు దరికొంటలు గొంటరి గొంటువోవలెన్.

24

చ. పనివడి వాఁడు చోళజనపాలుబలంబున వివకోటి జే

వనముల నెల్లఁ గొల్ల గొనె ; వైదికరాక్షసుఁ డేమిచెప్ప ; నీ

యనద జయింపలేక మనకందఱకున్ వలపోత లయ్యె హా ;

యని యవసీనుడుర్ వివశులై మొఱవెట్టఁగ దైవికంబుగన్.

25

మ. ఒకనాఁ డాప్తజనంబు బంధువులు భృత్యుల్ గొల్వఁ గొల్పండి

చకపక్షత్రకులై నహస్తకుల నోజుం బిల్చి వీక్షించి త

క్కక కోలాహలుఁ డెల్లవర్తనలు జోకన్ దెస్తిరా యన్న నే

వకు లాత్మన్ బరికించి కేర మొగిచి రేవన్ బల్కిరియ్యాక్కితోన్.

నీ. కోనల పాంచాల కొంకణ కాశ్మీర

కాంభోజ నేపాళ గౌళ చోళ

⁴భోట వరాట కర్ణాట కాంగ కళింగ

మలయాళ బాహ్లిక మధ్య సత్స

మాగధ సౌరాష్ట్ర మధ్యరాష్ట్ర మరాట

బంగాళ కుంతల పాండ్య లాట

గాంధార కేకయ కాళి కురుక్షేత్ర

కోనసీమ యవంతి కొండవీడు

మధుర పెనుగొండ మఱి తొండమండములఁ

బరఁగు వర్తనలెల్ల నేర్పడఁగ వచ్చె

నేడు మనయూర నేప్రార్థు నిలిచియున్న

భాష్యగురుఁ డివ్వలే దని వలుక నులికి.

27

మ. అదిరా, యెన్నఁడు లేనిమాట యత్తఁడై యంపింపఁడా మీరు పో
యదలిం చిమ్మనరా భయంబు విడి లేదంచుక మిమ్ము బంఁచెనా
యిది నాపత్రము గాంఁచెనా కనక సాహిత్యంబునక మింఁచెనా
తుది నేమంచు వచించె డెల్పుమని రంతుల నేసి రోహత్యుడై. 28

కోలాహలుఁడు భాష్యగురునకుఁ జీటి వ్రాయుట

క. వర్తన మివ్వనివాఁ డిల

వర్తింతుట లరుదు ; బిరుదు వక్కాణింపక,

వర్తన మా నిటు దిరుగదు

వర్తనమిదె యనుచు బిరుదు వ్రాసెన్ జీటిక.

29

ఉ. శ్రీయజ్ఞనాది కర్మపరిశీలనుడక పరశాంభవీ వర

. శ్రీయుతుడక వృషాశివవిరించినమానుడ వేదశాస్త్ర వాక్

ప్రాయకుడక మహాద్వయిత పాలకుడక పరవాదిభేదనో

పాయుడ రాజపూజితుడఁ బ్రతపదాన్యుడ లోకమాన్యుడక. 30

ఉ. శాసనమంచు నెంచి బలశాసననన్నిభుఁ డీట్లు వ్రాసి మ

చ్చాసన మజ్జగర్భకర శాసనమంచు విధించి యోగదీ

క్షాసనచాము నొక్కనిఁ బ్రసన్నతఁ జీరి వచించి నీవు నీ

శాసన మిచ్చి భాష్యగురునన్నిభిఁ గట్నముఁ దెమ్ము పొమ్మనక. 31

ఉ. క్రుల్గిన కీకచ్చడంబు తలగుడ్డ పటచ్చరమైనకూనముక

తెల్లనిరల్లకంబు మసిదీడినవల్లడ మూఁడుకాళ్లు మై

నల్లినజం దెముక మొగమునందుఁ ద్రిపుండ్రము మిట్టపండ్లు బైల్

వెల్లినగ్రుడ్లు దోఁపఁ గుడివేత్రము పత్రముఁ బూని పాడటక. 32

చ. ¹బుడిబుడి నిల్లువెల్లి బలుబొబ్బలు పెట్టుచు భీకరాకృతిఁ
కడలి గడంచు బాడబునికై వడి దక్షకుజాడ గాలుఁడై
²యడరెడి మాడ్చి శే దొడరినట్టిపిశాచముభంగి యొప్పుగా
విడివడి తఱ జడుల పొగడ వేడుక నప్పుర విధి నేగుచుకా. 83

క. లక్కడనక్కడ సతని
లైక్కడ మాలెక్కొక్క మే నొక్కింతకా
గ్రక్కింతు ననుచు మిక్కిలి
మెక్కినములు పుక్కిలించి వెదకుచు నొకచోకా. 84

ఉ. జాజా ప్రవాళవల్లికలచాడ్పునఁ దీడినపంచలీనలకా
రాజతహారోహరిరుచి రాగిలునున్న పుంబట్టెలకా మణి
భ్రాజితచూతపల్లవశుభారుణశ్రోరణకాంతి ముక్తవ
త్తైజితరంగోవల్లికల దీధితం లిచ్చెడి మ్రుగ్గు లొప్పుంగకా. 85

ఉ. వైఖరిమీఱుభావ్యగురు వాసములోపలి కేగి యార్యమా
శేఖరు లిష్టోగోస్థిఁ దగునీమకుఁ బోయి నమస్కరించి త
ల్లెఖ యొనంగి శీఘ్ర మింకతె మ్మింక-గట్నముఁ జెమ్ము నేడు; మా
రోఖిది నీవెఱుంగ వని రోసపుమాటలు పల్కి నిల్చినకా. 86

ఉ. ¹పత్రముఁ గాంచి భావ్యగురు²భావజాఁ డాత్మిక గలంగి క్రుంగి ని
ష్క-త్రయమైనకట్న మగుఁ గావున నెత్తజీఁ గల్లు దానికే
మాత్రము చేతలే దతఁడు మత్తఁడు వీడు దురాత్ముఁ డివ్వకకా
ధాత్రి వసింపఁ గూడదు గదా యని ఖన్నతఁ బొంది యుండఁగకా.

సీ. నాగాంతకుఁడు ఘోరనాగంబుఁ గొనుభాతి,
మృగముఁ దాఁ గై కొన్న మెకముభాతి,
¹మూషికంబును నాఖుభుకు లభించిన జాడ,
లావుకఁ గని జేగ లాగుకరణి,

1. జడిజడి.	2. యెడరెడి.	3. హార.	4. చలికల.
5. గోష్ఠికశుశిమకు.	6. క్రతము.	7. భారజా.	8. మాచకంబునకు.

కరిఁ గటాక్షించి కేసరి మాఁకుచందాన,
 అనలంబు తృణముఁ ¹గొన్నట్టితీరు,
 గరళంబు శంభుఁడు కబళించువిధమున,
 రాజుఁ జూచి గ్రహించురావలగతిని,

మీన మతివేగ ²లకుముకిపూనుచాయ,
 బింబఫల మల్క ³రాచిల్కపెరుకు నంజ్జ,
 చతురగతి దోఁప యామునాచార్యవరుఁడు
 భాష్యగురుచేతిపత్రిక బలిమిఁ దిగినె.

88

చ. తివిది వచించి కాంచి తలద్రిప్పి హసించి తృణీకరించి గ
 న్నవఁ ⁴దావరొప్పు భాష్యగురునాయక వీఁడెవఁ ? డెవ్వఁ డంపెఁ దా
 జవమునఁ బ్రతీమిచ్చి ? గడుసై ⁵పలుకూఁతలుగూసి గోనముం
 గవగొని కట్న మి మ్మనెడికారణ మేమి ? యెఱుంగఁబల్కవే. 89

భాష్యగురుఁడు కోలాహలుని యాగడములను యామునునకుఁ జెప్పుట

ఉ. నా విని భాష్యదేశికుఁడు సప్రముఖాంబురుహంబుతోడ న
 రాష్ట్ర ⁶వయవంబులందుఁ బులకాంకురముల్ గనుపింప వేడినె
 త్రావినిడూర్పు ⁷పుచ్చుచు వితాకుఁడునై వరయామునాఖ్యభూ
 దేవముఖారవింద ⁸మతిదీనతఁ గన్గొని గద్గదధ్వనిక. 40

ఉ. ఏమని తెల్పుఁ జోళవిపులేశు పురోహితుఁ డల్పవిద్యచే
 దామనుఁడై వసించి వనుధామరతోటి జయించి వర్తనల్
 నేమముచేసి పుచ్చుకొను నేతను వాడ మొనర్చి గెల్పునో
 యామున దేశికిండ్ర, కపితాత్మండు వానివివేక మెన్నఁగక. 41

సీ. సిరిగల్లువారి మేల్చెఱచి యప్పుల ముంచు,
 బహురత్ననిధులను భంగపఱచు,
 ఇలఁ ⁹జేవగలయత్తరుల జీడపట్టించు,
 దినము ¹⁰గడచువారి దెసలఁ జెట్టు,

1. గొప్పటంతీరు.

2. లకమక.

3. రాజిల్కపెరుగుపొజ్జ.

4. రోర.

5. సమకూతలుగూసి.

6. వయవంబు.

7. విచ్చుచు.

8. తమదీనత.

9. చావ.

10. గడిచెడి.

మును సదాగతిగల్గు ఘనుల మూలకు మైచు,
గురు మాధుకరులను దిరుగఁజేయు,
చాలజీవన మబ్బు సరసుల నుడిఁజెట్టు,
రుచి శుక్లవృత్తలయాప మణిఁచు,

ఉన్న సమవర్తులకుఁ దానె యుగ్మఁ డగుచు
సౌమ్యగురుమిత్ర కవిరాజసంఖ్యఁ గలఁచు
వర్తనము లంది యాకియ్యాభ్యా ననంగ
నీపురంబునఁ జేయుఁ దాఁ గాపురంబు.

42

క. 1 గంటములపన్ను గొనుటది
ఘంటాపథ మనుచు నీలకంఠాశ్రితుఁడై
ఘంటాశ్శోషముగా భువి
గంటము లవి విలిచి మాల్గు కట్నము లందున్.

43

చ. స్థితులకు వేరువిత్తు కలసేపులకుఁ విసపాలవిత్తు సం
శ్రితులకుఁ గంటిలో¹ నెరసు శిష్టలకుఁ దలమోవరంబు ను
వ్రతులకుఁ గాలిముల్లు కవివర్ణులకుఁ గడిలోనియీగ పం
డితులకుఁ గాలకూటము వినీతుల కాతీతినుప్పలంబగున్.

44

ఉ. రాజకరావలంబన² విరాజుభద్రవ్రజపూజ్యమిత్రవి
భ్రాజిత³ తేజముం గలిగి రాజసమున్ బహుతామసంబు సా
మాజికమై వ్రదోషముల మారొక్కును శివార⁴ మిన్నముట్టు ని
ర్వాహముగా ధనార్జనపరాయణుఁడై పరచక్రముల్ గొనున్.

45

చ. బెదరిన వెంటసంటి భయపెట్టినరీతి మమున్ జయించి సం
వదల నసావారిం చిపుడు పంచె ధనాతురుఁ డాచు దుష్టుఁ డా
చదు వదియేల వానిసరసత్వములేల వివేక మేల దు
ర్మద మదియేల లేనిగరిమంబు లిఁకేల పాకాలిపోవుతన్.

46

1. ఘంటము. 2. మోషము. 3. విలిచి. 4. నెరుగు.
5. విరాజితభద్రవ్రజపూజ్యమిత్ర. 6. యూ. 7. సహస్రరింది.

చ. అన విని భావ్యదేశికుని యాననముం గని యామునేయుఁ డి
 ట్లనియె మహామహుండ వయి యాయధమాధముఁడైన వానికిఁ
 మన మిటు కట్న మంపు టభిమానము హీనమునుమ్ము మేదినిఁ
 ిఘనముగ వేదశాస్త్రములు గల్గినవారికి దైన్య మేటికిఁ. 47

ఉ. మాయికి లోఁగరాదు కనుమా వినుమా యనుమాన మేల యా
 మ్నాయవిహీనుఁ డేమి సమమా శమమా దమమా యిదేమి ప
 ద్దాయతనేత్ర, శాస్త్రబలమా చలమా ఫలమా గ్రహింప మీ
 మాయెడ వానిదేమి భయమా నయమా జయ మాత్యందల్యమా.

యామునుఁడు కోలాహలనిదూతను దూషించుట

చ. అని గురువర్ణుఁ డూఱడిల నాడి వడిం తెడనాడు దూతనుం
 గని శిశునలూని పల్కె మొనగానివలెఁ గొనగాలి నూని తె
 మ్మని పదలేపు దాఁచనిచుమానిసికిఁ బిగిలేకు కాదు నీ
 కనులకుఁ గ్రొప్పునట్టి మముఁ గానవుగా నవుగా లులాయమా. 49

సీ. కాలకూటవిపాగ్నిఁ గాలకూటవిపాగ్నిఁ
 బొసఁగించి పుటమిడు వినపువిత్తు,
 భానుకృశానుకృశానుశేత సమేత
 ధూమయోనిస్ఫూర్తిఁ దొడరుదుంప,
 రుద్రరసావేశ దుద్రరసావేశ
 భూతసంఘము కేలఁ బూనుగుదియ,
 లయకాలకరనట్లయకాలకరవాల
 హతి శేచుధూభిచే నమరుబొమ్మ,

కాలిచిక్కినమొద్దు సీకప్తతనువు ;
 చూడ నాశ్చర్య మార సీజాడ లరయ ;
 నిన్నుఁ బంపినవాఁ డెంత నీ విఁకెంత ;
 కట్న మదియేడ మేమేడ కలుగులేడ ?

50

మ. తనుమాలిన్యముఁ జంచలత్వమును రంధ్రాన్వేషముఁ దీర్చుదు
 ధ్వజముల్ భూమిసురాశనంబు సుమనోద్రోహంబుఁ దైఁగాలు పె
 ట్టినవో రేచుపరాగముఁ గలిగి పీడింపంగఁ జండాలుఁడం
 చనవచ్చు నను విప్రు లేయెడల డాయ్ రాచురా దుర్మతి! 51

ఉ. చీటికిమాటికిఁ బుధులచీటికిపాటికి దాడిపెట్టి దాఁ
 జీటి లిఖంపఁగా నుదుటిచీటి యజాం డట చించెనో యనఁ
 నేటికిఁ జెల్లివచ్చె నిఁక నేటికిఁ బొమ్మని యాముసేయుఁ డా
 చీటిఁ దటానఁ జంది యొక చీటి లిఖంచె నిజప్రభావముఁ. 52

యాముసేయుఁడు కోలాహలనకు బదులుచీటి పంపుట

సీ. మహిత శ్రీమద్వేదమార్గ స్రతిష్ఠాప
 నాచార్యులిరుదుచే నలరువాఁడ ;
 శ్రీవైష్ణవ శ్రీవిశిష్టసిద్ధాంతోభ
 యాగమాంతప్రజ్ఞ నమరువాఁడ ;
 సారసోదరహంస శరమర్షణసగోత్ర
 సురుచిరాప స్తంబ సూత్రకులుఁడ ;
 ఈశ్వరభక్తేశ హితపూత్రనాథార్య
 పుత్రేశ్వరతనూజ పుంగవుండు ;
 చండపామండమండ వేదండతండ
 ఖండనోద్గండ సింహంశమండనుండ ;
 నర్వతంత్ర స్వతంత్ర సంస్థానవిజయ
 యాముసేయాభిధాన దివ్యాత్మయశుఁడ. 53

క. అని బిరుదులేఖ లేఖా
 భినుఃస్థితిఁ దా లిఖించి భీకర దీక్షా
 ననుఁ బిల్చి నిన్నుఁ బనిచిన
 యనఘున కీలిఖత మొనఁగుమని చే నిడినఁ. 54

ఉ. మాగురుమేటిచీటి యిటు ప్రవృత్తుల లే; దిది యేమొ; నేటికి
మాగురుఁ డంబుజోదరుఁడు మాగురునిన్ దయలేక చూచిరో;
యేగతిఁ గొంచుఁడోదు నిది; యేగతి వర్తన లభ్యు; విప్రులున్
లోఁగుదు రెట్లు మీఁద మదిలోఁ గుదురొంద నటంచుఁ జింతతో.

ఉ. పూని మహానుతాపమునఁ బోయి నమోయని మ్రొక్కి ¹యాక్కియా
భ్యాను పరాక్ దీరి తనవంకఁ గనన్ లిఖతం బొసంగె నీ
రానినకస్థవ్ దిరుగ; నాతఁడు కట్టుముఁ దేనిదేని? నే
నీనని నిగ్రహించెనొ? గ్రహించకపోయెనొ? తెల్పు నావుదున్. 56

క. ఆలింపుము విదవ్జన
కోలాహల, భేదవాద కోలాహల, మీ
శ్రీలేఖ భావ్యగురువరు
కేలికి నే నియ్య నతఁడు ఖన్నత నొందె. 57

ఉ. ఎక్కడివాడో యింద్రుఁ డలకేంద్రుఁడు చంద్రుఁడు జోడుగానివాఁ
డొక్కఁడు వైష్ణవుండు చెలువొప్పెడిబాలుఁడు వచ్చి మెచ్చక
గ్రక్కున భావ్యదేశికునికై దగుపత్రికఁ దీసి రోసి దాఁ
బక్కనఁ జించివేసె మనభాగ్యఫలం బిది యేమి తెల్పుదున్? 58

క. ఎక్కడివిరుదులు మన; కీక
నెక్కడికట్టుములు కాన్క? లెక్కడిసౌఖ్యం;
జెక్కడిసామ్రాజ్యం; బిపు
డొక్కఁడు వైష్ణవుఁడు వసుధ నుదయించె నహ. 59

ఉ. తల్లత్రుఁడు గాఁడు విష్ణువరతల్లత్రుఁడు చారు విచార మంత్రరా
ట్రుత్త్రుఁడు తల్లత్రోటికి న్వతల్లత్రుఁడు యామునసూరి మీటి నీ
²యంత్రణఁ జించి దా నుపరి ³యంత్రణఁ బంపుట సాక్షి శౌరి నా
మంత్రణచేసి గెల్పు ననమర్థుఁడు గాఁడు సమర్థుఁ డెన్నిట. 60

సీ. అజని¹ పుట్టింటికి వసమిచ్చు పదములు,
 రంభకు రుచిగొల్పి ప్రబలుతోడలు,
 ధరణీభరమునకుఁ దరమిచ్చుపిలుఁదులు,
 వరనుల కమ్మతం బొనంగు నాభి,
 శంబకువలయంబు నవదరించు కరంబు,
 తూఁడు వివరుఁడేయు దోర్మగంబు,
 చంద్రునకు శుచిప్రసన్నంబు లిడుమోము,
 కుముదంబులకుఁ దావి గూర్చుకనులు ;
 ఏమి జెల్పుదు నతనిచూ ; పే నుతింప
 మనసు చాలదు ; మన్మథమన్మథుండు ;
 నీదుపంపున వకలావనీతలంబుఁ
 జూదితిని ; తాదృశుల నెందుఁ జూడ నమాహ !

61

యామునేయునిచీటిని గాంచిన కోలాహలుని వర్తనము

చ. అన విని దండతాడితము నై నభుంకముఖంగిఁ బొంగి హా
 యని యనలప్రభాసనదృశార్ఫిటి మో మది² జేగుఱింపఁ దా
 మ్రునయనుఁడై తనూరుహనమాజము పుల్క లెనంగ లేఖయుం
 గని మదియింది నభ్యులను గాంచి యిడెక్కడిమింత వింటిరే ?

62

క. ఎవ్వఁడోయిట వైష్ణవుఁడట
 చివ్వకుఁ గారీ³ ద్రవ్వి చీటిఁ జించి తనభటున్
 గవ్వకు నరిగావని తన
 క్రొవ్వున నొకచీటి గోకుళాన్నాఁడహహ !

63

మ. త్వరచాకంబున బర్హిని⁴ సురభి సంతానప్రభౌ శక్ర ధ
 ర్మరూచి⁵ గాలునిఁ గామరూపవిధుల⁶ గ్రవ్యాదు నామోదవి
 స్ఫురణ⁷ గంధీవహు⁸ మహాభువనసంపూజ్యుంబుచే⁹ నప్పతి¹⁰,
 ధరఁ గల్యాణాయుతద్యుతిన్ ధనవతి¹¹ దర్శించి నే గెల్చితి¹².

64

1. పుట్టింటికి.	2. చేగుఱింప.	3. పట.	4. ద్రావి.
5. హన్నా.	6. హహహ.	7. సంధితి.	

శా. భూతేశుఁ జితదర్పకస్ఫురణ వాగ్భూతిఁ ¹విధాతఁ ²గురు
భ్యాతిఁ గీవృతినిన్ దచద్యుతిగతిన్ ఖద్యోతనున్ నత్క-
వాతశ్రీని హిమాంశు ధీరతిని నాప్రాచేతనుఁ గల్పి సం
ప్రీతిఁ బొందతిఁ గాని న న్నొకఁ డిలన్ భేదింపలే దెన్నఁడుక. 65

చ. కుటిలత నొండఁజేసి తలకుంతలరాజ్యము; నంగభూమి సం
స్ఫుటము గృళింపఁజేసితి; శుభోజ్జ్వలమంజులలాటదేశముఁ
ఘటితకళంకమై దనరఁ గప్పము లందితి; సర్వభూము లే
నిటువలె సంచరించి తిదియేమొ మహాద్యుతమందె నేటికిన్. 66

గీ. ఇంతవాడ వైతి నిలలోన నేబుట్టి
యింతవానిఁ గాన నీశుడైన
లెక్కఁ బూసలేనిలేఖఁ జించె నీదేమొ
మింత? దీన నేమి మింతయగునొ? 67

చ. అని సిగ వీడ మేను శివమాడ ³నుదుల్ తడబాటుగూడఁ గ
ట్టినపట మూడఁ గన్గవ నటించుచు దిక్కులు చూడ దంతముల్
తును కలుగఁగ గీటుచును దుంకులు చాల్పులు వీడ జందెముల్
పెనఁచియుఁ ద్రెంచఁ బోవ విడిపించి వచించిరి సభ్యు లందఱుక. 68

ఉ. దేవరవారి ⁴మీఱుటరు దీవఱకున్ బరవాదు లెందు; నీ
దైవము బంధుమిత్రగురు⁵దైవములుక నెఱవేర్పు జీవసం
జీవనదివ్యభవ్య గుణజీవన మంత్రమణి ప్రసిద్ధ వి
ద్యావినయంబు లబ్బుటకుఁ దాల్చి నయంబు భయం బిఁకేటికి. 69

ఉ. గోపముఁ బెంచఁబోకు మదిఁ గోపము లోపముఁ దెచ్చుఁ దాపముఁ
బాపము నిచ్చు⁷ బాపమును గ్రాహ్యణహాని ఘటించు; గోపముఁ
పైపుము; రూపనంపద విచారము నేయుము; బాలుఁడంచు నీ
లోపలఁ దల్పు కాయనబలోన్నతు లెట్టివో చూడు భూనురా. 70

1, విధాత. 2, గురుక. 3, టిక్కెయి. 4, నుడల్.....చూడగ.
5, మీకు..... దేవరకు. 6, దైవమిత్రుని. 7, బాపమున.

క. పరబలము మించినను దొర

పరబల మెదిరింప రాని పగిది మహాత్ముల్

పరబలము మించి వచ్చిన

పరబల మెదిరింపరాదు పండితవర్యు.

71

ఉ. ఎట్టి ధరానురోత్తములు నెట్టి మహాత్తరు లెట్టి సత్కవుల్

ఎట్టి కళావిశారదులు నెట్టి శ్రయీతను లెట్టి సౌములున్

ఎట్టి ఘనర ధరం గలరొ; ఎట్టులు గానంగవచ్చు; లోకు లే

పుట్టల నెంతపాములనఁ బొల్పును గాడె¹నుధీనుధానిధీ.

72

ఉ. ముందఱఁ గాంచి కార్యము నమున్నతిఁ జేయుచు; వైష్ణవుం డనే

తందర వల్లు; దీనికి² నిదానము ప్రతికఁ జించుటే నుమీ;

యందఱిరీతిగా దలనియాశయ మెట్టిదొ చూచునున్నఁ దా

నందఱిమాట దాఁటక యథార్థమటంచు విచారచిత్తుడై

73

ఉ. మాపతి భారతీపతి యుమాపతి గీష్వతులన్ గణింప కే

నాపతిఁ బెట్టఁ జూచి వెరియా పతితండని యొర్వలేక నా

యే పణింప దైవ మిదియే పనిగా³ జనియింపఁ జేసి యా

పాపనిచేత నాచిరుదుఁ బాప నిశేచ్ఛ నొకింత దలెన్నో.

74

ఉ. లేక కిశోరభావమున లేఖ భజించి తృణీకరించి వే

రాకునఁ దా లిఖించిటు పరాకునఁ బంచెనో; కిందిదంశమున్

నైకొని యల్పవిద్య నొరుఁ నైకొనుటేమని తామసించెనో;

కాక తదర్థ మంత గనికాక మదిన్ దమకింపరా దొగిన్.

75

క. అనుచు విచారము మనమున

జనియించి లఘుత్వ ముడిగి శాంతము దనలోఁ

గనుపడఁగ నతని వాగ్ధరి

తనభటుఁ బిలిపించి తెలియఁ దగునని పెలుచన్.

76

కోలాహలుఁడు యామునునకు మఱిలఁ జీటి పంపుట

మ. కవివో కేవలతంత్రపారగుడవో కాకున్న మాచీటి నీ
పవిత్రకంబునఁ జించివేయుటలు హాన్యంబో నిజంబో మహా
కవి విద్యజ్ఞసంఘముల్ దెలుపఁగాఁ గైచేరితిన్ నేను ని
న్నవమానింపక నీకుఁ గల్గు బలవిద్యాటోపముం దెల్పుమా. 77

చ. అని యొకలేఖ వ్రాసి భటు నారసి యారసికుండు దీనికే
మనునో తటాన రమ్యునిన నయ్యెడ వాడది పూని యేగి యా
ఘటలగృహంబుఁ జొచ్చి కని గట్టిగ సాగిలిమొక్కి యామునే
యుని కరసారనంబునకు నొప్పుగఁ బ్రతము నిచ్చి నిల్చినాఁ. 78

చ. తరిమి మహీధ్రమున్ దగరు దాఁకినయట్లు నముద్రమంతయున్
దఱచుగఁ గట్టినట్లు గజదంతపరీక్ష యొనర్చినట్లు మే
ల్వరనిధి ¹యెంచినట్లు రఘువంశజబాణము లాంచినట్లు మీఁ
దరయక తంత్రపారగుడ నొట మహాకవి నొట యెన్నుటల్. 79

గీ. అరసి ²యులవలెత్తు మనినఁ బూర్వములెత్తు
చెలుపు నిగుడ మగుడఁ జీటిఁ బనిచె ;
నార యాపరీక్ష లకుగు టేమని ప్రతి
చీటి వ్రాసె గురుఁడు చెలు వమరుచు. 80

శ్లో. న వయం కవయస్త్వ కేవలం న వయం కేవల తంత్రపారగాః ।
అపి తు ప్రతివాది వారణ ప్రకటాటోప విపాటనక్షమాః ॥

మ. వికృత ప్రాకృత సంస్కృతోభయకథా విఘ్నాతితోఁ గేవల
ప్రకరశ్రీకవిఁ గాను ; తర్కగురు శబ్దాడంబర ప్రాథవో
త్సకమా కేవలతంత్ర పారగుడిఁగాఁ ; దుర్వాదిమ త్రేధరా
బ్రుకటాటోప విపాటనక్షముడ నా పాండిత్యముం జూచుమీ. 81

క. శ్లోకాత్మక డీటులు శ్లోకం

బాకున లిఖించి వాని కది యొనరిన నా
శ్లోకింపుచుఁ జని వాడట
నా కోలాహలున కియ్య నతివిస్మయముడై.

82

చ. కనుగొని వెట్టిపట్టు శునకంబువలె నురఁ ద్రావినట్టి మై
చ్చునిగతి నిప్పుద్రొక్కు కపిసాంపున నున్నదురీతి మున్ను నె
న్ననలము గాలుచోఁ గొరవి నంటినచీమనుబోలి బాష్పముల్
కనుగవ రాల విప్రుడు దికామొకమై యిలువెల్లి పారుచుక.

83

చ. శిశుచెడ మిట్టపల్లములు గానక కానగతిం దలంచి కేర
పునుకుచు పీఠిపీఠఁ బడి పార్థముఁ దివల్లుచు శాంధవి శివా
యనుచుఁ బురస్కరింపుచు నవాయము గానక తప్తస్రోవలక
జనుచు దిశల్ దృశించి నడ నాగక జెగిలి తగ్గి మొగ్గుచుక.

84

లయగ్రాహి :

వెంగలిజెడంగునఁ బరంగి మది బెంగటిలి
దొంగవలె నంగము లెఱుంగక పరంగెక
ముంగతరి గ్రుంగి హితులం గని ప్రసంగము దొ
లంగి చనుభంగి జనముం గని గరంగెక
లంగబల మింగిత మడంగఁగ కిరభాంగనుతు
రంగగజ సాంగ చతురంగ బలముల్ పా
రంగ వననంగతిఁ జెలంగు జనులం గడఁగి
రంగుగను ముంగలఁ జనంగఁ దవరంగెక.

85

ఉ. రాహుపుభూతిఁ గై తవజరాసుతురీతిఁ కిగరోరవాగల
గ్రాహముభంగి వచ్చునెడ రాజులు కంజదళాక్షు లొగమో
తాస్సహగుడైక దిక్కురులు చారుతరద్యుతి సంతసించి మా
ద్రోహము లెల్ల నేటికిఁ బురోహితుఁ దాఁ కిటులయ్యెఁ బో యనన్. 86

1. విస్మృతుడై.

2. కనుగడ.

3. వల్లుచు.

4. దవాంగమతురంగవిగళసాంగ.

5. కదోర.

సీ. నురళి సంతాన సంస్కరణ భోగేంద్రులు,
 ప్రబలేష్ట పరిపాక బాడబాళి,
 ధర్మనదాచార తత్త్వాత్మ¹శమనులు,
 పురుష²పశ్యధ్వర్య పుణ్యజనులు,
³వాగ్ధ్విరీతీప్రపవాహప్రచేతను,
 లామోద⁴విదిత సదాగతులును,
 ప్రకటగోప్యార్థసంప్రదాజరాజులు,
 ప్రజ్ఞావిభూతి సర్వజ్ఞజనులు,
 ధైర్యకోలాహలాత్మలై తనరి శాస్త్ర
 ధైర్యకోలాహలునిఁ గాంచి తడవుకై న
⁵నలుపు మించిన మాదీవనలు ఫలింపె
 ననుచుఁ దమలోన నానంద మందుచుండ.

87

చ. లిఖితముఁ జేత నూనియుఁ బలేతపురీముఖుఁ డౌచుఁ బోవుటల్
 నిఖిలజనుల్ దలంచి⁶ యితని⁷ లయ దేవత సంగ్రహించి తా
 సుఖిమునఁ గొంచుఁ బోవుగతిఁ జొప్పడు⁸చున్న దిదేమిదిత్రమో?
 ముఖమునఁ గత్తివా టిడిన మొల్పదు గోహిత మంచు నెంచుచున్.

ఉ. ఎక్కడి వింత పుట్టె; నీక నెక్కడియడ్డుతముల్ జనించునో;
 దిక్క-మొకాన బాడబుఁ డధీరతఁ బోవుట లెంచి వీటిలో⁹
 పెక్కునులైన భూవిభుఁడు బెగ్గిలి సాధశిఖాగ్రసీమపై
 నెక్కి పురాగ్రవీధిఁ బరువెత్తు పురోహితుఁ గాంచి ఖిన్నుడై.

89

చ. ¹⁰కపులు భజించి భూమిసురకల్ప మనంగ గురుప్రసన్నమై
 భవరుచి దక్షిణోత్తరవిభాగము లేలుచు బూర్వపశ్చిమా
 ర్థపుల జయధ్వజంబు లిడి నవ్యనిరామయసౌఖ్య మబ్బు నీ
 కువలయమైతి మించిన¹¹ చకోరకటాక్షున కేమివచ్చెనో.

90

1. శమనంబు.

2. పశ్యధ్వర్య.

3. వాగ్ధ్వి...ప్రచేతన.

4. దిదిత.

5. గతలుష.

6. నలుపు.

7. యితనీ.

8. మను.

9. చున్నదేమి.

10. కపుం.

11. చకోర.

క. ఎన్నడు వగ లెఱుంగఁడు పడఁ
డెన్నడు పరపక్షవితతి నిందాఁకను మా
మన్ననచే వెలసెను గరి
మఁ నవలూరంగ విబుధమండముఁ డగుచున్.

91

సీ. ¹స్వప్నాన సంతాన సౌరభ విగతుడై
పరభీతిఁ జను దేవపతివిభాతి,
విక్రమావక్ర పరాక్రమ ²చక్రాగ్ని
వక్రయై తిరుగు దుర్వాసు³వాసి,
హరిభాగినేయ ⁴శాతాశ్రు నిర్భిన్నాశ్రు
⁵ధన్యుడై చెడుద్రోణతనయుభంగి,
స్వర్వానునీకబంధ గర్భనిర్భాగ్యుడై
దుర్భీతి నడచు నిందుని ⁶విధమున,

దిక్కు⁷లేకయ రాజవీధిని విబుధుఁడు
వచ్చు టిదియేమి యని మనోవ్యాకులమున
హితులఁ బుత్రేరఁ గని పురోహితుఁడు వారి
నడుమఁ గడువడి వచ్చె నానగరికడకు.

92

ఉ. అత్తటి నెత్తు భిత్తికల హత్తి మహత్తరు లొత్తి యుత్తరారే
తత్తరమెత్తి మెత్తిగిలి దత్తకరేక్షణ ⁹సంజ్ఞఁ జిత్తముల్
మత్తిలి యుత్తమోత్తముఁడు మత్తత నెత్తటి విత్తమెత్తి చా
రిత్తవడన్ జెడన్ గుడువ రేకడ నేకడ నీయవహ్నపుల్.

93

ఉ. ఈనున రోసి భాసురమహీసురకోటి విలాసహానవి
న్యాసములన్ భజించి జననాథుని ¹⁰మంత్రిని జట్టుముట్టి వి
శ్వాసముతోడఁ దోడనడవన్ నవ¹¹ప్రమణి ¹²ప్రకోష్ఠకా
వాసముఁ జొచ్చి రాజనభవంకఁ గనుంగొని విప్రుఁ డయ్యెడన్.

94

1. సంపాన.	2. చక్రవక్రయై.	3. వాసి.	4. శాతాశ్రు.
5. ధన్యుడై	6. నిబంధ.	7. విధము.	8. శతకావ్య.
9. సౌఖ్య.	10. మంత్రిని.	11. రక్త.	12. ప్రకోష్ఠికా.

క. రాజాస్థానమున ద్విజ

రాజనమాజములు గొలువ రాజనమున 1సీ

రాజనము లవధరింపుడు

రాజ మహాతేజ మొప్పి రాజులుచుండెన్.

95

చ. చని వెత దెల్పు కిన్తోట నుడి సాగక యాదల యూచి భీతిచే

శతసురుహముల్ గగుర్పొడిచి తందర లేచి విచార మూచి లో

గనికర మీన గాచి శువకంబులపాలికిఁ ద్రోచి నల్లెనల్

గని చెయిఁ జూచి యూర్పులవి గాసిలు పిప్పనిఁ జూచి రాజనక.

ఉ. వర్తన లివ్వలేదో; పరవాదులు గల్గిరో; పత్ర మొప్పరో;

కీర్తి సహించరో; బుధులు కేరడమాడిరో; మచ్చరించిరో;

యార్దులు వేడిరో హరిహారాదులు వీడిరో శాంభవీకృపా

స్ఫూర్తి తొలంగెనో భయముఁ బొందఁగఁ గారణమేమి నావుడున్.

కోలాహలాడు తన పరిభవమును రాజనకుఁ దెలుపుట

క. ఓష్ణముఁ దడుపుచుఁ గన్నుల

నిష్కర బాష్పములు రాల నిండినవగతో

నిష్కార మినుముడింపఁగ

శిశూస్తాంతర్వహిని పగిదిఁ గ్రాలుచుఁ బలికెన్.

96

ఉ. నేలుగ నీపురోహితుఁ శివనేటి ప్రసిద్ధి వహించి మించి క

ర్ణాట వరాట కొంకణ మరాట కళింగ పులింద బా హ్నికా

ఘోట విరాట కుంతల శకుంతల ఘూర్జర మధ్యదేశముల్

దాటి జయించి దిగ్విజయదర్పము నొందిరిఁగాదె భూవరా.

97

1. భీరాజనము.

2. దోచ.

3. పశుహాసముల్ గుగుర్పొడచి.

4. జూచి.

5. విఫల.

6. రాదుల.

7. మెలంగెనో.

8. కష్టాంతర్వహిని.

9. డాడు.

ఉ. ఆహితజాతవేదుడ మడంగ¹విధిజ్ఞుడ వేదశాస్త్ర ని
ర్వాహక చిత్రయుక్త కవివర్ణుడ సంతత భేదవాద సం
దేహవిభేదుడ² సరస³ధీయుతుడ⁴ సరిరా నొకళ్లకున్ ;
కూహక⁵ మొండు గల్లె నొకకుట్టనిచేత నదేమి చెప్పదున్. 100

ఉ. లేఖలు పంపువారు భువి లేరు ; లిఖించిన నిల్వఁ బోరు ; నా
లేఖ భవత్కటాక్షమున⁶ లేఖలు మెచ్చ ఫలించె బ్రహ్మచే
లేఖయనక బ్రభావమున లేఖ దిగంతములెల్లఁ జెల్లె న
ల్లేఖఁ గుమారుఁ డొక్కఁ డవలీలను జించె నిఁకేమి నేటికిన్. 101

చ. లిఖితముఁ జించి మించి విపులేశ్వర, తా నొక ప్రజ్ఞవాఁ డనే
లిఖితము వ్రాసినాఁడు ; మరలింపగలే దిది చూడు⁷మీరావు ; నా
లిఖితముఁ దా వచించి యిటు లెంచుట లెన్నఁడు లేదు మున్ను ; నా
లిఖితమునందు నుండుట ఫలింపకపోవుట కేమిసేయుదున్. 102

చ. ద్విజానకుఁ బ్రాపు దాపుఁ గలవీట⁸ వసింప నుఖంబు ; లేనిచో
విజనమునందు నిల్పుట వివేకము ; లోకములో జనంబుచే
భజనము లేక నీతనువు ప్రాణము లోముట నిచ్చు జచ్చుటల్
నిజ మిది ; నేను గల్గి యవసీమరతోటికఁ గీడు దెచ్చితిన్. 103

క. పరిభవ⁹ మొందితి నీగతి,
నరులలవాసరుఁడుఁ గాఁడె నాథ యనాథక
వరమిచ్చి మనుపవచ్చునె
దొరలపనుల్ నీరువంకతుంగలుగావే. 104

చ. ఉదకములేనియేఱు, ఫలమొందనిపైరు, విజాతీసౌరు చే
పదిలములేనితీరు గురుబాయునుమారుచవినిబారు శ్రీ (?)
నదనుఁడు లేనితేరు నుడి సాగనినోరు దురాత్ముపేరు పెం
పొదవనియూరు సంశ్రితులఁ బ్రోవనివారు వృథా ధరాధిపా. 105

1. నిధిజ్ఞ. 2. ధీమతు. 3. మెండు. 4. లేఖలు. 5. మడు,
6. చహింప. 7. ముసొందితిగీతి.

క. ¹మూపురము లేనివృషభము,
గోపురమును లేనిగుడియుఁ గులహీననతులే
దాపురము లేనివిత్తము
కాపురమును గాపులేనికాపుర మధిపా. 106

క. నీయంతరాజమంతన
మేయెడ నాయెడను గల్గి యాయగోచాల్పై
పోయె; నిఁక నేమి యవసీ
నాయక, యెటకై నఁ బోదు నన నృపుఁ డనియెన్. 107

క. అతఁ డెవ్వఁ డెవరిపుత్రుఁడు
అతఁ డెక్కడ పత్ర మెక్క డది యెటు చించెన్
అతనిపుర మేది యాతని
కత తెలుపు మనంగ రాజుఁ గని బుధుఁ డనియెన్. 108

ఉ. ఈశ్వర కృత్య మేమి వదియింపుదు! నీపురమందె కాపురం
బీశ్వరమానిపుత్రుఁ డతఁ డిచ్చట భాష్యగురుండు చెప్ప భూ
మికాశ్వర, భాష్యమున్ ¹జదువు నిప్పుడు యాముససూరి యాడకే
కాశ్వరపత్ర మంఁక ²గనఁజాలక చిం చిది పంచె నావుడున్. 109

ఉ. దిగ్దయకీర్తి మించు ³వసుధేశుఁడు విప్రునిఁ జూచి పల్కె నా
వాగ్దలఁచి మిక్కిలి భవద్వశవర్తి; వివాదమేల? నీ
వాగ్దవఁ జూపి గెల్చి కలవర్తన లందుము; యామునేయు న
మృగ్దనమంచు నీడకు నమంచితైత్తిరిఁ బిల్వఁ బంచెదన్. 110

రాజు యామునునీకి లేఖ పంపుట

మత్తకోకిల. వేదశాస్త్రములందు నీనరి వేదోపాధుఁడైనవాఁ
డేది ¹చూడఁగ; గోదరిల్లఁ బనేమి నీమది; నంచుఁ దా
నేద దీఱిచి రాజుపేరిటఁ జీటి ప్రాసె భటాధిపే
మేదినిశుఁడు పంప భృత్యులు మెల్ల మెల్ల నె పోవుచున్. 111

1 మాపురము.

2, చాల్లో.

3. బుధువు.

4. గ. నీ.

5. వసుధేశుడు.

6. పొరువు.

7. జాడక.

మ. గుడియల్ చేకొని గల్లుగల్లురని దిక్కుల్ పెల్లగిల్లల్ ధరల్
గదియల్ మోడుచు నూడుచుల్ మిగుల నుద్దాటించి పాటించి త
త్సదనం బేది తదార్థుఁ డేడి ¹నృపునాజ్ఞల్ వచ్చినా మంచు బల్
రొడలల్ దత్పురపీఠిఁ జూచుభలులుల్ రోమాత్ములై ధీరతల్. 112

సీ. బెడరించి కదిరించి విడిరించి యెదిరించి
నుదతల వారిల్లుఁ జూపుఁ డనుచు,
పోలింది గేలింది లాలించి తేలింది
చిఱుతల సతనాఖ్యఁ జెప్పఁ డనుచు,
బోధించి సాధించి శ్రోధించి బాధించి
పెద్దలఁ గని రాజు పిలిచె ననుచు,
భూషించి భాషించి రోషించి ఘోషించి
యిరుగుపొరుగువారి నుఱుముకొనుచు,

భటులు చటులార్పటులు చేసి కుటిలమతులు
భాష్యగురురీతి రుచీమించు భాష్యగురుని
యిల్లు చొరఁబాటి యామునవల్లభునకుఁ
బ్రతమిచ్చినఁ గాంచి కోపమునఁ జింతె.

118

ఉ. చించి హసించి మించులు వచ్చించి మదించిన రాజభృత్యుల్
గాంచి నిరాకరించి కొఱగానిప్రయోజన మంచు నెంచి మ
ల్లించిన యామునేయువగ లించుకనేపు నుతింది మ్రొక్కి దీ
వించి పురోహితుల్ బరిభవించి నడచి మహీకుఁ గాందియుల్. 114

ఉ. ఏ మని తెల్పువార మవనీశ్వర, భాష్యునిగేహసీమ కీ
నేమన మేము పూని చని నిల్చి భవల్లిఖితం బొసంగ న
నూ్యముననూరి చూచి తగదంచు జవంబునఁ జించి రాజుకుల్
దామనమేల పొమ్మని యదల్చి మమున్ మరలించె గొబ్బునల్. 115

సీ. మొగసిరుల్ దొగరేనివగల్గెల్లఁ దొలగించు,

తారకల్ తొవలమృతమునఁ దేల్పు,

వలుకులు ¹నుడిబోటిచలనంబు శిక్షించు,

కరములు చివురులకందు దీర్చు,

బొడ్డు కాండాశయంబులపాచి విడలించు,

నడు ²మానతంబు గౌన్యంబు నడుచు

కటి గోత్రముల భారకంపముల్ ³గలిగించు

నూరు లంటులచవు లూరడించు,

జంఘ లమ్ముల⁴పొదులంత చక్కఁజెట్టు

నడలు రాయంచలకును మానసము లిచ్చు

నహహ, యామునవిభవ మేమనఁగ వచ్చు

నజవారానంతశక్రావళి లతని కెదురె ?

116

క. అని భృత్యు లతనిచెలువముఁ

దనివిచనన్ బొగడి తెలుప ధరణిరమణుం

డును మనోమునం గృపామృత

మును ⁵జాల్యాఱున్ బ్రమోదమునఁ దనలోనన్.

117

రాజు యామునుని దోడ్కొని రమ్మని మంత్రులఁ బంపుట

ఉ. కేవలఁడైన సీభటులు క్రిందయి తా విటురారు ; విన్నవి

స్కే వలరాజుపోయగముఁ గేలిడు నింతటివానిఁ గూరతన్

గేవల మన్ తలంచి తిమకించిటు రమ్మనఁ గూడ దంచు నర

క్రేవల ఛత్రచామరలు గీల్కొనుపల్లకివెంట మంత్రులన్.

118

చ. నలుగురి జంటగూర్చి పతి సప్రమతఁ బంచిన వారు వారియా

నలు గురిచూచి రాదనగనునమ్మిది యాముననూరి కోరి వా (?)

నలు గురియించునూక్తులు వినంగలిగెన్ మనకంచుఁ దత్ప్రభా

నలు గురిచేసి జాసి నదనంబున కేగి రనూననంపదన్

119

1. నుడిబొడి.

2. మాతంబు.

3. గలగించు.

4. బొడలంత.

5. మునకమ్మపా.

6. జాబారన్.

ఉ. పోయి నమస్కరించి గురువుంగవులార పరాకు, మంత్రరాట్
శ్రేయవిధేయధర్మపరిశీలనులార పరాకు, వైష్ణవ
శ్రీయుతకారిమారకవి¹జిన్నిభులార పరాకు, బ్రహ్మబో
ధాయననూత్రదేశిక సుధానిధులార పరాకు మీశిక². 120

ఉ. చేయఁగరానికర్మములు నేనినవారలఁ గావ మీరు వేం
చేయఁ గదా తరించుటలు, శీఘ్రము శిరండని తెల్పు రాజు నా
శ్రేయుఁడు దివ్యకాయుఁడు విశిష్టవిధేయుఁడు యామునేయుఁడు³
హాయిగ శిభావ్యదేశికపహాయిగ నేఁగె నమోఘవైఖరికా. 121

యామునేయుఁడు రాజునగరి కేఁగుట

సీ. ఆగమాంతామోదనాగంబు లలరంగ,
వట్సామ్రుత్తగాశ్వములు పొదలఁ,
జారాణరత్న⁴సంపద్రథావళు లొప్పఁ,
గావ్యభవ్యాటోపశీకాల్వ రొనర,
సుదితచతురుపాయ యుక్తమిత్రులు గొల్వ,
భరతవిజ్ఞానోష్ఠపంక్తి దొరయ,
ద్రవిడ ప్రబంధావధాన⁵తూర్యము లూఁద,
భారత స్మృత్యాతవములు మెఱయ,
జ్యోతిషచ్చంద కరదీపశుభము వెలుఁగ,
నవరసామల మణిభూషణములు చెలఁగ,
నిగమచతురంతయోనంబు నిగుడుచుండ,
నడచె యామునగురురాజు నగరికడకు. 122

చ. సరనకథాంగ నాట్యములు శబ్దనినాద నిదానతానముల్
పరమత వంది మాగధులు భాసమనూత్తమ నీతులే బరా
బరులు వివాదవాద్యము లపారములై తగ సంతసించి తా
సురపడి వచ్చు యామునగుహూత్తముఁ గన్గొని మెప్పుదిప్పిలక. 123

1. కవిన్నిధు

2. రఘుని.

3. భాగ్య.

4. సంపదరథాంగము.

5. కాల్వలొనర.

6. తూరమనియజ్ఞాధ.

చ. పురజనమెల్లఁ బెల్లగిలి పూజ లొసర్చి మహాోన్నతాత్ములై
చరణసరోరుహద్వయము సమృత్తులన్ శిరసా వహింపుచున్
గెరలి పురోహితస్ఫురణ గ్రుంగె; పహాో మనసేద దీతె; నా
గురుమణి ముచ్చటల్ దెలియఁగూడునె వాని కనేకభంగులన్. 124

సీ. వాఁడేమి వాదించవలె నొక్కమాటతో

వల మీనువలె మిట్టివడకయున్నె;

వాఁడేమి రచింపవలె నొక్కరచవతోఁ

జిక్కంపుఁబట్టయై చిక్కకున్నె ;

వాఁడేమి యుపమింపవలె నొక్క యుపమతోఁ

విశిశాయ పురువునై ప్రేలకున్నె ;

వాఁడేమి లిఖింపవలె శి నొక్కలేఖతోఁ

జిచ్చులో మిడుతయై చిట్లకున్నె ;

వాఁడు వర్ణించుటే మొక్కవర్ణనమునఁ

గంపఁ బడ్డట్టికాకియై కలఁగకున్నె ;

యనుచు రుచియించి వచియించి యనుభవించి

యనుచరించి తరించి రయ్యవసరమున.

125

పురజనులు యాముసుని బ్రకంసించుట

శా. శ్రీపుత్రుం డితఁ డుగ్రుఁ డాతఁడు, బుధశ్రేష్ఠుం డితఁడొసుర
వ్యాపారుం డతఁడున్, గురుం డితఁడు మాయావాది యాతఁడు, భే
దోపాయుం డితఁ డాయభేది యతఁ, డాయుష్మంతుఁ డీతఁడు ని
త్యాపాయుం డతఁ; డెట్లు వాదమగునో యంచున్ బుధుల్ గొందఱున్.

సీ. ఈధర్మమూర్తి దా నెట్లు నందర్పించు

నాభీమవిగ్రహు ననెడివారు ;

ఈవామనస్వామి యేమార్గమునఁ బోవు

నామహాబలిఁ గూడ ననెడివారు ;

ఈదిన్ని ద్విజరాజదేవీతి వాదించు
నాత మోద్రేకుతో వనడివారు ;
ఈపుండరీకాక్షుఁ డేభంగి సరితూఁగు
నాపుణ్యజనునితో వనడివారు ;

1 కాదు కా ; దార్యసింహుండు గదిసెనేని
2 వానిమద మెల్ల నేటితో వదలిపోవు
ననుచుఁ గొండఱు దీవింతును మనుచుఁ
గనుచుఁ వినుచును వెనువెంటఁ జనడివాడు.

127

నీ. అరుణవల్లవరోచు లాపదంబులు దోచు
నాపదంబులుజాత మలకజాత
మలకజాతవిలోల మానిత్యముఖిల
నితముఖిల మన్నించునడుము
నించు నడమసితంబునియతదంతావధి
దంతావధినిబోలు దాంతనడుపు
3 నడుపునరనులెల్ల నాభిముఖ్యమువల్ల
నాభిముఖ్యము4 జను లాశ్రయించు

నాశ్రయించినవారల కంబుజాక్షుఁ
డంబుజాక్షులచాలికి నాత్మభూతుఁ
డాత్మభూతంబులను బ్రోవ నట్టగర్భుఁ
డట్టగర్భునివశమె యాయనఘుఁ బొగడ.

128

ఉ. చక్కనివారికెల్ల బలుచక్కనివాఁడు ముఖాష్టకాంతితోఁ
జక్కలరాజునై నను నుచుక్కనువాఁడు శ్రుతిపుటస్థితో
లెక్కను దొమ్మిదింటిని నుళెక్కనువాఁడు మనోహరాకృతి
దిక్కులవారికెల్ల పెనుదిక్కుగువాఁడు బభారె సొంపునక. 129

1. కాదు అర్హర్య 2. దాని. 3. నడుపునరనులెల్ల. 4. జమలశాశ్రయించు

నీ, అదిగాదు పర్వజ్ఞుఁ డని మ్రొక్కె- నొకయార్య,
 చతురాస్యుఁడనె నొక్కసారపాణి,
 పుండరీకాక్షుఁడె¹పో యనె నొకపద్మ,
 క్రీస్తుతుండనె నొక్కజగితఱాని,
 భోగేంద్రుఁడని లెన్న పురుణించె నొకరంభ,
 వరవాహుఁ డనియె నప్పరస యొకలె,
 మిత్రగాత్రుఁడె యంచు మేలెంచె నొకయల్ల,
 వలరొజె యనె చుక్కవంటి వొకలె,
 సరసోయతిగణపృథ్త లక్షణుఁడె యనుచు
 నొక్కసారసయాన దా నిక్కిచూచె,
 నల కళానిధి యనె జనోరాక్షి యొకలె,
 పొగడి ఘనుడని యొకమించుబోడి మెఱసె.

180

నీ, కూర్చి² పదముల్గు గుదిరించి సిరిగల్లు
 వా లెల్లగతుల³ జోహారు నేయ,
 7 నెమ్మి గుణమ్మపై నెగడించి⁴ పాదులతోఁ
 9 బిక్కలదరి వారు త్రియమునేయ,
 మతి¹⁰ గుహత్తమునిపై మను సరచుల నాళి
 ముఖ్యవృత్తి రసంబు మురువునేయ,
 సుప్రసన్నత నవ్వు చొప్పడి¹¹ శుచిమంతు
 లోన¹² నామోద¹³ మిమ్మునజేయ,

పురమున లభించు పర్వజ్ఞు లురువిభూతి
 నన్నుతింపఁగ జతురాస్యనమితి¹⁴ వాని
 నభినుతింపఁగ ధన్యు లాయనపదార్థ
 మానచేయంగ మరొంద టార్యజనులు.

181

1. పొయ్యె.	2. భోగేంద్రుడనెనొక్క లెప్పుడు.	3. రాశి.
4. యెరి.	5. పదములమీద.	6. బాహుళ్యే.
7. నెమ్మిఘనగుణములై.	8. బాదలతో.	9. చిక్కిటవరివి.
10. గుహత్తముని.	11. శుచివంతు.	12. నామోద.
13. మిమ్మునజేయ.	14. రాణి.	

మాలిని. జయతు జయతు దైర్యస్థైర్య గాంధీర్యధుర్యా,

జయతు జయతు కార్యాచార్య చాతుర్యవర్యా ;

జయతు జయతు ¹వీర్యస్థైర్య సాకర్యచర్యా

జయతు జయతు ²సూర్యాచార్య ³క్రీయామునార్యా.

182

యామునేయుని రాజసభా ప్రవేశము

చ. అని బహుభంగులం బొగడ నాత్మబలం బలరంగ నేగి త

జ్ఞనపతి ⁴గోమానీమఁ గని చక్కగఁ ⁵బోవఁగఁ జారు లంతలోఁ

జని యిదె వచ్చి రంచని వెనం దెలువఁ నృపుఁడుఁ బురోహితుం

డనువుగ నుండి నిండి బలువై కొలువై చెలువై ⁶రహింపఁగఁ.

188

చ. బహుజననాథ సంఘములు భాసిలి యుండుకటాహమో యనఁ

రహిఁగొని మూఢగాఢ తిమిరప్రబలం బిల యొప్పి చూడ దు

స్సహ మగుచుండు భూవిభుని సద్గమనఁ ద్విజరాజ ⁷కాంతి ను

త్సహిత దరస్మితాన్యత సుదారతఁ తేరి వసించె నగ్రతఁ.

184

గీ. భాష్యగురుతోడ యమునార్యపట్టభద్రుఁ

డతులమణిమయ వీరమం దధివసంప,

త్యోతస్స ⁸యిగురొత్తు శుచిహస్తసోముఁ డనఁగఁ

బరఁగె విద్వాంసనక్షత్రపం క్తి నడుమ.

185

చ. వికసితమైనమోము తెలి వీనెడికన్నులు దీర్ఘభాహువుర

సుకృతకపోలభాగములు చొక్కపునక్షము చారుహస్తముర

నికట ⁹తనుద్యుతుర మెఱుయ నేర్పున నుండి నిజప్రభావముఁ

బ్రకటమొనర్పఁ బత్ర మవలంబము చేసె సభాస్థలంబునఁ.

186

1. వీర్యా.

2. సూర్యాస్థైర్యా.

3. క్రీయామునార్యా.

4. గోమానీమ.

5. బోవచారు.

6. రహింపఁగఁ.

7. కాంతిజూఘ్నహితధర.

8. సుగ్రతఁ.

9. మిగులొత్తుకుచిహస్త.

10. తనుద్యుతుఁ.

శ్లో. అతైలా దద్రీకన్యా చరణిసలయన్యాసధనోవకంతా
దారక్షోసిత సీతాముఖకమల సముల్లాసపేతోశ్చ నేతోః,
అచ ప్రాచ్యప్రతీచ్య క్షితిధరయుగళా దర్కసోమావతంసా
స్థిమాంసాశాస్త్రయుగ్యశ్రమవిమలమనా మృగ్యతాంమాదృశోన్యః.

శా. అర్యాంఘ్యబ్జ విహారసమ్యగువకంరాతైలవర్యంత మా
చార్యోక్తౌత నయాసనాబ్జ కుశలేష్టానేతుపర్యంత మా
నూర్యాబ్జార్యవతంసపూర్వచరమోక్షోద్రేధ పర్యంతము
మర్యాదాపరుఁజూడు పూర్వయుత మీమాంసశ్రమక మాదృశోః.

మ. అని శత్రుక్షయమంత్రమో యన సముద్యభేభ వత్రావలం
బనఁ గావించి మహీశుఁ గాంచి పలికా మధ్యస్థులక విల్వఁ బం
చిన మావాదములో జయపజయములే జేయంబులుగా గానవ
చ్చును; లేకున్నను నెల్లు లేటపడు వాక్కుధర్ భవచ్చేముషిఁ. 189

క. అవ నా యనఘుని పిపనువును

విని మనుజువిభుండు నకల విద్యత్రువులక

జని పిలువుఁ డనుచుఁ జారులఁ

బనిచి మహాస్థాన మంటపంబున నపుడున్.

140

మ. మఱి రాజుల్ దొరలుఁ ప్రధానులును సామంతుల్ హితంల్ నాయకుల్
పరివేష్టించి వసించి తకబొగడ భూపాలుండు కొల్వండి యు
త్తరవిద్వాంసులు వచ్చినంత నుదితస్థానంబులం జూపి భా
నురవిద్యాపరికీలనంబు గలదంచుఁ డేవి రాఁబందినఁ.

141

రాజపత్ని వర్ణనము

సీ. చుక్కచేరు వహింఁచుచో భ్రమరము లున్న
ముదితత్రోముద్గడి మొగుల్ ముట్టకున్నె,
మృదుపయోధరముల మీఱి తారక లున్న
సెలినాక్షి కొను మిన్నంటకున్నె,

1. ప్రతీచ్య.

2. త్కంతనయా.

3. దోదీంత.

4. మావంద జయపజయములు. శా. 5. వాగ్యధర్ భవచ్చేముషిఁ. 6. పనువును.

7. సింఘునుడు.

8. చిహ్నోటప్రముఖకంఠు.

9. పరివారాదు.

కలయూరులెల్ల ¹నక్కటి భూమిఁ దలకొన్న
 చెలివదంబులు కూర్చిఁ జెందకున్నె,
 యరుణప్రవాళంబు లడుగుఁదమ్ములఁగొన్న
 మెలఁత మేఁ మించుల మించకున్నె,

కొప్పు గొప్పట గని రుచుల్ గొప్పలయ్యె,
 గొప్పలకుగొప్ప పిఱుఁదులై కొమరు మించె,
 కాన ఘనలక్ష్మి ధనలక్ష్మి ధాన్యలక్ష్మి
 ధైర్యలక్ష్మలు గలుగు సంతానలక్ష్మి.

142

కా. ²చంద్రగ్రావ ఘనావలంబిమణి ³చంచల్లేమ నిర్మాణ ని
 స్తంద్రప్రస్ఫుట హంసతూలికపయి సౌఖ్యవహ⁴సీనయై
 సాంద్రశ్రీ దగ నై దువర గొలువ నిష్కర్మార్థసంవాదియై
 చంద్రాన్యర సురటిలు వీవఁ గొలువై సౌజన్యయై యున్నెడఁ. 143

సీ. చనుగుబ్బకాయ లంటినగుబ్బకాయలు
 జాభువాతభుకులు ⁵సందడింప,
⁶మేళవింపున విభ్రమించు సంగుళలేఖ
 సారెసారెకు రాగ ⁷సమితిఁ జెలుప,
 కంకణర్పణర్పణతా⁸రంబు లనుకూల
 కాలసంగతి రుచుల్ గ్రమ్ముకొనఁగ,
 వివిధదశప్రాణ విభ్రమ⁹స్వరపాళి
 చక్రతానముల ¹⁰మూర్చన ఘటింప,

మెలఁత లిరుదెన వీణెలు మీటి పాడ
 మెత్త నించుక నిదురింది మేలుకాంచి
 మందికలగంటి నని యెంచి ¹¹మచ్చెకంటి
 పలుకఁ జెలిక తై ¹²లడిగి రప్పట్టమహిమి.

144

1. యొక్కటి.	2. చంద్రగ్రావ.	3. చంచల్లేమ.
4. సందడింప.	5. మేళవింపుక్రమింపు.	6. సమితి.
7. స్వరపాళి.	8. తూర్పులు.	9. మచ్చెకంటి.
10. లడిగి.		

రాజవత్సవి స్వప్న వృత్తాంతము

మ. కలకంఠీ, కలగంటి వంటి వది యుత్కంఠ విసం బల్కి ని

క్కుల గావించు మన వినుం డీదె మహాగర్వాంఘ్రుడై యుండి నేఁ
డలతోలాహలుఁ డెప్పుడు నడచు భాష్యాచార్యకట్నంబుకై
బలవత్ప్రేముఁ బంచినంతఁ గని యాభాష్యుండు చింతింపఁగఁ. 145

గీ. యామునాచార్యుఁ డది గాంచి యలిగి చించి

తనబిరుదు లెంచి పంచినంతటను మించి

రాజు కెఱిగించి రప్పించి ¹రాయడించి

వాద మొనరించి యోడె మువ్వచనములను. 146

క. ²అన విని తన యొక ప్రియసఖ

మన మలరంగఁ బలికె రాజమహిమిని గని యో

వనితా, జనితామోదము

ఘనతాంతనితాంతకుఘము ³గనుకల గలిగెఁ. 147

క. ఈకల నిక్కలకలకవి

మీకలకలబోదు పులకమీకలకలరెక

వాకలకలహంబగునను

వాకలకలవంటి వింటివా, కలకంఠీ. 148

కా. తీవీం ⁴బల్కె నువశ్రుతుల్ పయిడికంటల్ ⁵రొప్పి నల్లిక్కులుక

గావుల్ వీచె నదాగతుల్ వినరె నిక్కం బాక్కియాభ్యాసు దా

నావాడంబున నోడిపోవు; విజయం బందుక గురుం ⁶డింపుతో

డేవీ, యేమనవచ్చు వారు పర⁷వాడిం గెల్పుటల్ గ్రోత్తలే. 149

డి. ఈయనతాత నాథముని యీపురి నీపతితాతకోల్పుల్

గాయకవారకామిను లకారణవైరముఁబూన డేవము

ర్రాయితగాన మానషుల నారసి యారసికుండు గెల్పులే

దా ⁸యెలనాఁగ నేడుమొదల జయ మున్నయకర్త వారికె. 150

1. రాయడించి.

2. అది

3. గన.

4. బల్కియను.

5. పీఠ.

6. తింపుడో.

7. కాళిం.

8. అన.

9. అం.

నాథముని దేవమానవగాన తారతమ్యముఁ దెలుపుట

క. నా దిని ¹యావినగునుల

కేరివినియతి నీనుపాడమె నేవినియెద నా

నావిరిబోడి వదించెను

దేవేరి నాథమాని దీర్చినతెఱంగున్.

151

ఉ. నీవతితాత చోభుఁ డవనీపతిసంఘము గొల్వఁ గొల్పునన్

భూపతియున్నవేళ ²వెలపొల్తుక లంద మెలర్చ వచ్చి తా

రావతి దీపితాస్యముల రావతిఁ జూచి నుతించి వల్చులన్

దావలఁ జేరి గొసెనలదావల పేరెలు దీసి పాడుచున్.

152

సీ. భూపాలరాగంబు భూపాలరాగంబు

నాట నొయింపఁ దా నాటవెలఁది,

ఘంటారవంబు మేల్ ఘంటారవంబుతో

మించుఁ బుట్టించె నామించుఁబోడి,

కల్యాణి పరిశుద్ధకల్యాణిరుచిమీఱ

నాదమ్ము గావించె ³నాదరసిక,

శంకరాభరణమ్ము శంకరాభరణాన్య

గల్పించె రాజశేఖరులు మెచ్చ,

గౌళకాంభోజి కేదారగౌళ కాఫి

కనడ రేగుప్తి మోహన కనడగౌళ

శ్రీ వరాధి ముఖారి పూరి విశురంజి

దేవగాంధారి సారాష్ట్రదీపకములు.

153

క. కళ లంటి జారు మూర్ఖులు

గలుగు దళ ప్రాణతాన గతులన్ రతులన్

యెలనాఁగ దేవగావముఁ

దెలియఁగ వినిపింప రాజ దెలియక జడుఁడై.

154

డి. మానవగావ మానవతి మన్నన నేసి యనునదేవతా

గానముఁ జేయుదాని కొఱగా వన రోసి ¹యిలేశుఁ బాసి యా
గానము దేవతాక్రియము గావున మూఢు లెఱుంగ రంచు న
మృగానిని దివ్యదేశ బహుమానము లందుచు వచ్చె మెచ్చఁగఁ.

సీ. నెల శీనలుమోము వెన్నెలఁబోలు నవ్వు వి

న్నెలఁదోలు వేణి వన్నెలఁ జెలంగ,

కళ లెంచు కనులు కాయలఁ జెంచు చనులు చా

యల మించు తనువు రాయల భ్రమింప,

దరమానుగళము మందరమూనుకటి జలో

దర మీను నాభి నుందరము మెఱయ,

రతివంటి సొబగు భారతివంటి చదువు నా

రతివంటి కాంతి ధీరత వహింప,

చిలువచెలు వారు శీనయ్యారుచెలు వయారె,

కరిణి కరణి శీహసించు నిల్కడలు నడలు,

శీఘ్రు లూరించు రంభల నోరు లూరు,

లలరుఁ దమ్ముల చవులెల్ల నడుగు లడుగు.

156

చ. ఘన శశి చక్ర శివక్రములు శక్తి శక్తిముఖున్తన గంధభాగముల్

గనుఁగొని ¹⁰యోడి శైల నభ కాననవార్ధుల శూన్య సంపని

స్వన కఠినంబులన్ విరియ జారఁ జరింప మునుంగ నల్ల వె

ల్లన గొని ¹¹చేటి నొంది బొరలంబడె నింతి విలాసనంపదర్.

157

క. ఈరీతి మెఱసి తనలో

నారసి యానసికురాలు యాచకవృత్తుల్

తేరుగడఁ జేసి కనుఁగొనె

నారాయణుకరుణ వీరనారాయణముగ.

158

1. యాచక.

2. నెల.

3. గంటి.

4. వ...రి చలు...యారి.

5. కరణికరణిమాసించు

6. పూచు.

7. బునారు.

8. శక్రములు.

9. శైవ్య.

10. యూడి.

11. చేతికొండఁబోవలబడె.

మ. కని భక్తి గరళముల్ మొగిది వేగ వీరనారాయణ
య నమో యంచు వదిలి నెప్పువమునం దానంద సంహారము
బెనగం దత్తురపీఠి జొచ్చి యచట బింబోష్టి శ్రీనాథు నె
మ్మనము బూని రమేశునినిధికి బ్రేమంబోయి సేవింపుచు. 159

చ. మధురవేణి వీణ గొని మందర మధ్యమ తారకంబుల
మధురము లూర గానము సమంచిత వైఖరి బాడ నాథుఁడా
మధురవహాని మెచ్చి బహుమానమునేయ నమన్గరించి నే
డధికత నైతి నంచు జని యప్పుడె చోళుని గాంచి సొంపుచు. 160

ఉ. ఓ నరనాథ నాథముని యుత్తముఁ దాఘనులీల బోల నే
ధీనిధిగాన గానగుణాదీపితుఁ డాయన దేవగాన న
న్యాసముఁ దానెఱుంగు వసుమానము లేదని చాన దెల్పు స్వే
చ్ఛానుమత ప్రచార సువిచారుల జారుల రాజ పంచినా. 161

క. ఆరాజభటులు వేగమె
యారాజ సమానభోగు నారాజముఖు
దా రరిగి కిలవ గురు 1దరు
దారన్ వేంచేసి నతియుదారస్ఫూర్తి. 162

క. శరణాగతుడగు నాథుని
శరణాగత శిభరణు లనదశరణశరణ్యు
శరణాగతుడై సరపతి
దరణములకు మొక్కి పూజ నలి పిట్టనియె. 163

క. ఓదేవ, దేవగాన సు
నాద మనాదరము చేసినారము, సారం
బేది యసారం బేదియొ
వేదనిధి, మాకుఁ దెలువవే తనివి చనా. 164

ఉ. నా విని నాభమాని నరనాథునిఁ గాంచి వదించె దీని నా
నావిధ తాళమేళనమునఁ వినిపించ రుదించుఁ 1గాని యీ
త్వానలయంబునఁ మరుజగానము 2చొప్పున నూరకే రుదించి
చే వగలేచు 3రెంటను విశేషము కష్టము దేవగానమునఁ. 165

క. దీని వినుపించు వినుమీ
నే వని నాథుండు భాగినేయులఁ గొని యీ
మానవగానామానవ
గానంబులు రాజమదికి గానంజేయఁ. 166

కా. నన్నుటన్నలులైక్రియలే తనదుమేనన్నుట లేఖనభం
డన్నఁ ద్రావిడవేద మాళుగతులం దేర్పాటుగాఁబొడి నాఁ
డ న్నింటన్ దగు దేవగానమని విఖ్యాతంబు గావించ నా
వన్నెలేవాసులు చూచి రాజ గురునిన్వర్ణించి మేల్కొలుపన్. 167

మ. నవలందాకలు భాంతమైన బహుమానం బియ్యగాఁజేసి వ
త్కవులుం దారు పురాచ్యుతండునుచు మ్రొక్కఁ నాభమానిఁద్రునిఁ
నవమాణిక్య సువర్ణపీఠఁ గనకన్నానంబు గావించి య
ర్ణవగంభీరుని పన్నుతించి యవనీనాథుండు వర్ణిల్లఁడే. 168

క. మానాథుఁ డుమానాథుండు
శ్రీనాథుని దీటు రాదు జితదర్పకుఁ డా
శ్రీనాథుపాత్రుఁ డీధునుఁ
డానాథుని కన్న మేటి యహితంబ గెల్వఁ. 169

క. ఫాలాక్షుండైన యాయన
ఫాలమునఁ నిలువఁ డరివిఫాలుండు బాలుం
డీలీల నెవ్వఁ డెదిరిన
నీలీలం గెలుచు నీతఁ డిందు నిభాస్యా. 170

క. నావుడు రాజకులాంగవ

¹యావుడు రాజావ్యవలంకు లన్నియు నిజమై

భావమువఁ గుదిరి యామున

భావజాఁ డల రంగవతినిభాత్మం డనుచున్.

171

సీ. చారు ఖేడకళా వదనంబు వదనంబు,

వదనంబు వాడని వసజగంధి,

వదియాటువన్నె చొప్పడుగిండ్లు పాలిండ్లు,

పాలిండ్లు కివెలికిఁ జూపనిలలామ,

నర్మకూన్య పుత్రికాసాధ్యంబు మధ్యంబు,

మధ్యంబు వంపని మంచయావ,

విజ్ఞప్తిగెడు మహాశ్రిఘ్నసంబు జఘనంబు,

జఘనంబు మాయని సారవాణి,

పద్మసమ్మోద భగవం లప్పాదయుగము,

పాదయుగ మెందు మెట్టని భాగ్యకాలి,

యామునాచార్య విజయంబు నాత్మక దలఁచి

యాత్మక దలఁచునొ లేదొ న న్నధిపుఁ డనుచు.

172

మ. చెలియర్ గొందఱు ముందువచ్చి పరలక్ష్మిన్ లక్ష్మియై ప్రోచు న

చెల్లియం గాంచి నుతించి మ్రొక్కి వినుమా శ్రీరంగమాంబా, నభా

గొలుపై భూపతి నిన్నుఁ బిల్వమని మాకుం దెల్పు మే విష్ణుడున్

లిలువ వచ్చినవార మన్న నగియెక బింబోష్ఠి వీక్షింపుచున్. 173

ఉ. ఏను ప్రయోజనం బొడవె ; నేటికి రమ్మని పిల్వెఁ ; గొల్బులో

నేను ప్రసంగముర్ బొడరె ; నేనుకథర్ వినుచున్నవాఁడొనో ;

యే ; మని వారిఁ బా నడుగ, నేమన నేర్పద మమ్ము కొమ్ము శ్రీ

యామునమారికి నృపుని యా వృపురోహితకున్ వివాదముర్.

చ. అన విని నెమ్మదిం బ్రమద మద్భుతమున్ బెనంగంగ శయ్య నొ
య్యనఁ గలగన్నచంద మిపు డబ్బె బభా యని రంగమాంబ చ
య్యన నిరుదిక్కు నైదువలు నచ్చువడన్ వడి వచ్చి నెచ్చెలుల్
మును వెను తాళవృంతములు మోడముతోఁ గొని తన్ను వీచగన్.

రాజపత్ని రాజాస్థానమున కేగుట

సీ. మానసాంభోః బాధిమానసంన క్తయై
భుజిమృగాళములు సొంపున రుచింప,
సరసకువలయ శ్రీప్రసన్న పూర్ణాస్యయై
నేత్రచకోరముల్ నెమ్మి బొడల,
భాస్వదవంతసంపత్సభామధ్యయై
సీరులు చొక్కపుచుక్కచేరు మెరియ,
బ్రాహ్మీవిలాసనంధ్రమ సారవాణియై
కవితామృతోదరకంప మడర,
భువరసామోద వరసాభిగమ్య రమ్య
నాభిముఖ్య సువివర నన్నాహా శిమగుచు
బోరుకొను నర్వమంగళాచారములను
నడచె నవరోధ బోధబృందంబు చెలంగ.

176

ఉ. కొందఱు నేనోచల్ల మరికొందఱు నారతు లీయ, ముందఱు
కొందఱు హెచ్చరింపఁ గని కొందఱు దీవన లీయఁ గొందఱు
విందులకుప్పయో, విలుధవిద్రుమమో భువపామవల్లియో
చందురురారోయో మరునిసాయకమో యనఁ జొచ్చెఁ గొల్బువో.

ఉ. చొచ్చిన మెచ్చి నెచ్చెలులు చొప్పడంగం డెరఁ బూన నచ్చట
మెచ్చుల రత్న కాంచన కమ్మధిని వర్ధిలు భద్రదీపికమం
డెచ్చుగఁ గూరుచుండి శివదుర్లెగఁ గనుగొని యామునెయు లో
నచ్చువడం దలంది కనులారఁ గనుగొని మ్రొక్కి యిట్లునుకా. 178

1. గద్దకమామవీరగదము.

2. మప్రసన్న.

3. మరుచు.

4. బల్లి.

5. భూదెచ్చు.

6. శవరెల్ల.

రాజవత్ని యాముసుని మృతించుట

సీ. శ్రీవత్సలక్ష్మీ విశిష్టవత్సవల
 ధ్యక్షుడొ వుండరీకాక్షుఁ డితఁడొ ;
 భువనావనోన్వయంభూభవోద్భవభవ్య
 సవ్యదివ్యసరోజనాభుఁ డితఁడొ ;
 ధర్మసంస్థాపనార్పితాణపారీణ
 విభవావతారుడొ విభుఁ డితఁడొ ;
 ఘోరనూత్నాంతరజ్యోతిఃప్రకాశ స్వ
 దూపకాంతర్యామిదూపుఁ డితఁడొ ;

గురుతరార్చావతారుడొ ? గురువరుడొ ;
 మత్ప్రకారము లితఁడె మై సంభవించె ;
 నేల సంశయ మిపుడు న న్నేలఁ దలఁచి ;
 నిలిచె ; నీరీతిఁ జూచి పునీత నైతి.

179

సీ. ఈ ముఖంబేకదా యెనలేనిశీతాంశుఁ
 బదియాఱువ్రక్కలై బడలఁజేసె ;
 ఈ కన్నులేకదా యింపై నకమలముల్
 వెయ్యాఱుదళములై విరియఁజేసె ;
 ఈ బాహువులేకదా యెనఁగు బినములెల్ల
 ఛిద్రాత్మలుగఁ జాలఁ జివురఁజేసె ;
 ఈ కరంబులేకదా యిలఁ బ్రవాళంబుల
 వాడి కందునుఁ దలల్ వంపఁ జేసె ;

ఈ నడుమె సింహముల గుహ లీగఁ జేసె ;
 ఈ పిఱుందులె భూభార మీగఁ జేసె ;
 ఈ తనువె శిశువు నట్టట నీల్గఁ జేసె ;
 ఈ పదంబులె ననుఁ దరియింపఁ జేసె.

180

కా. వేదోద్ధారకుడై ధరాధరణుడై విజ్ఞానకల్పాయుడై
యాదిబ్రహ్మమునై బలిప్రహరుడై యాశక్రసంహారుడై
యాదివ్యాస్తరుడనై బలాహ్వయుడునై యాబుధమానై కలిక
భేదింపంగలవాడునై మనుధ నిర్భీతిక జనించెక బాహి. 181

చ. సిరిగలనేత వార్ధి రుచికెందు గభీరుడు ధర్మమూర్తి మే
లరసినజ్ఞాని పర్వసముడైన మహాత్ముడు పూజనీయుడు
వరగుణకాలి వేదనిధి వాదవిభేది గురుప్రభాకరం
దరినమవర్తి కీర్తిమహదాహ్వయుడైన మనసీ మహామహాత్. 182

కా. ప్రద్యుమ్నుండు స్వరూపరూపములకుఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డౌరూపునా
ఖద్యోతద్యుతి నిచ్చుమేను గురుఁడే ఖద్యోతక ప్రజ్ఞ నం
పద్యక్తుం డీపు డీగుణాధ్యుఁ డహహా, పద్యావలంబంబుచే
నుద్యోగంబు లభించె వాదమునకై యుద్యోగకాల్పిక్రియక. 183

క. నాయాకాపాశంబు ల
నాయానముచేఁ దొలంగె, నాయాశయముక
నాయాకాంతకమంబుల
నాయాకాశ్రాంతోమయ్యె నాయాశయముక. 184

క. ఈ గురువరుసంబంధం
జేగురువరు లున్న దాని శ్రీగుణి పమరూ
కాఁగానిజనులఁ బ్రోతంరు
కాఁగా నిజగురుడు దొరికెఁ గాఁగల నింకక. 185

మ. మనుజుల్ గొందఱు కర్మోధర్మముల బ్రహ్మజ్ఞాన శక్తి ప్రప
త్త్యనుకూలంబుగ నంపరించి తుడ నీయాశ్యాభిమానంబునా
మననోపాయముఁ గాంచి విష్ణుపదసన్న్యాసంబుఁ బ్రాశించె రా
యని మేషత్వము నాకుఁ గల్గె నులభంబై యాశ్యలక్ష్మ్యంబునక. 186

ఉ. ఏ నిత భవ్య నైతి వదియెంతపత్రితన నైతి కయెంతలే
 కేసు పునీత నైతి వది యేమిక్కరాధ్యత నైతి మిక్కిలి
 మను శుభాత్మ నైతి వదియెంత మహాగుణి నైతి, మోదట
 ఏ నొకదాచురా లయితి నెంతద్వయాధిని నైతి వందొగ్గ. 187

చ. కలకల నవ్వి రాజకలకంతి బభా కలగంటి మీద రా
 గలకలహంబుఁ గంటి పట గాందిన రూపవిలాస మిచ్చట
 గలకల నిక్కమంచుఁ గరకంజము లంజలి నేసి వారివో
 కల కలరించుమావనము గల్గి గుహత్తముఁ దల్చి మ్రొక్కుచు. 188

క. ఈయన దవ ఘనసూక్తల
 నీయనద వదల్చి విజయ మీయన దవతో
 నాయెడ వినుచుండెద భూ
 నాయెడ వినుతింది నమ్ము నాయెడ వనఁగా. 189

కా. అలో కిందిదనూయతో నరవరుం డాయామునేయావనం
 బాలోకించి మదీయతాననము చా నట్లయ్యె మేల్గీడు మీ
 రాలోకింపక మాపురోహితుని విద్యాలేఖ లెక్కింప లే
 తాలో చింపుట చూడుఁ డివ్వు డనుప ల్కాలించి గేలించుచు. 190

క. రంగమ వచించె సిరు లూ
 రం గమనీయముగ నో నీరంగమహిప, సా
 రంగమద తిలకుండగు శ్రీ
 రంగనిజాంశజుఁడు జగ మెఱంగగఁ గెల్పుక, 191

మ. యమునగ్ డాయగఁ బోయి హాయిమెయి నాథాబ్ధుండు తోరిక విధే
 యమునగ్ గొల్వఁ దదంశ మీశ్వరునిపత్నావేశమై వీరితో
 యమునగ్ దా నవతారమెత్తి రని కేల్యణమింటి నే నేయుపా
 యమునగ్ యామునసూరిడే జయ మవశ్యంబాయవశ్యంబుగ. 192

చ. కళవిక లేక మున్ను పరకాలుండు చూపరకాలుండై వ యా
 త్రికవిని గెల్వలేకె వనుభేష్వర, ఈశ్వరుడుమ్మవీశ్వర
 ప్రకరముఁగూర్చి చేర్చి మధురాపురి కాఁపరి సంబనాదుఁడన్
 గుకవి శిశికారిమా క్తులకుఁ గుండెను నీతటి నీతఁ జెంతగూ. 198

క. అవ విని దేవిని గనుఁగొని
 యను మనుజువిధుండు త్రికవియవఁ బరకాలుం
 డన మధురసంబనాదుం
 డన, శిశికారుఁ డవఁగ నెవ్వ రది యెట్లనినన్. 194

పరకాలుని ప్రభావము

ఉ. ఏడుగడైన తేడడుగ నిట్లను నీకులకర్త కీర్తితో
 నాడు భరించునాఁడు నుజనన్తుతుండో పరకాలుఁ బాఠితోఁ
 బోడిమి నొప్పి భాగవతపూజ భరించి నహస్రవంఖ్యకన్
 వేడుకతోడ నిత్య మొకవిం దొనరించుఁ జరించుఁ జోరుడై. 196

ఉ. వారిధిశ్యయో కుముదవల్లి చెలంగఁగ రంగమందిరా
 గారము లుద్ధరించి కవకంబగు తై నగురుగ్ గ్రహించి రా
 వారరుజేర సొమ్ము బలవంతులచే బడె మల్లిపోయిరా
 గోరెడగాక యుండ కొనఁగూర్తు ననన్ జని వారు వచ్చినన్. 196

మ. కొనవే లిచ్చిన బుచ్చుకోక నలుకన్ గ్రోధించి బాధించి తె
 మ్మని వేధించి మదింది రాజు కెఱిగింపన్ వేగ రప్పింప నా
 జనులన్ బ్రత్రములం జయించి విజయచ్చత్రాన్వితుండై వెనన్
 జనఁ ద్రోవన్ ద్రికపిండ్రుఁ డడ్డపడి రోషాయ త్తదిత్తంబునన్. 197

చ. కవిజనసంఘముల్ పదటఁ గల్పి చతుష్కవి నంటి; శివంట నే
 మపు; నది నూప క్షేఱుచను; దన్న నటన్ ఒకరింటికూడటన్
 తవుడిచుకుండలో నిడినదై వముఁ డెమ్మన భృత్యు లేగి మా
 ధవుఁ గొనివచ్చినన్ దవకుఁ దానె కవిత్వము దోచి చెప్పుచున్. 198

ఉ. దుష్కువి గెల్వమూ యను చతుష్కువి విన్నప మాచరించి యా
విష్కుపటాత్ముడై హరి గణించుట చిత్రకవిత్వమైన నా
ముష్కురుఁ డంతఁ గన్గొవ నముద్రములం గలనాల్గుశంఖముల్
పుష్కురమందె వచ్చి పరిపూర్ణములై ప్రణమిల్లి పోయినాఁ. 199

ఉ. చూచి నమస్కరించి బహుచోద్య మటంచు నుతించి మించి మైఁ
బాది నమస్కరించి కరసారనముల్ ముకురించి యెంచి లోఁ
బాచి వదల్చి నిల్చి పరివర్త్యుడ నై తి, నహించి కాపురూ,
తోచినవెల్లఁ దప్పలై చతుష్కువి వర్త్యుడ వీచోయన్నుటన్. 200

క. శిశుముఁ గప్పింద్రుఁ డుపేంద్రుని
ఘనకోదండాంశజన్ముఁ గని వినతుండై
ధనవస్త్రాభరణంబులు
దనర నమర్చించి ధన్యతను బొందె ననన్. 201

శరారి విజయము

ఉ. కంబుడనంగ మున్ను గలుగంబడు నంటి వడేమి భూమిపై
కంబడు గంగ శంగ పలుకంబడు పత్రిక కోడి; వాడు లోఁ
గంబడు పెట్టు? దీని వినగంబడ నిల్వక తెల్పుమన్న నా
యంబురుహాక్షి పల్కె విపులాభిపుతోడ నవి స్తరంబుగన్. 202

ఉ. రావు రవంత లేని మధురాపురమందలి కంబనాఘఁడు
కాపురమండు మందుడన కాపురుషప్రబలంబుతోడ వి
ద్యాపరిశీలనోన్మదము దాఁపక ద్విజయం బొనర్చి యా
క్షేపమహాననంబున పదించెడ న స్తనహానగాఢయున్. 203

క. అప్పలుక కప్పు డొకశం
గప్పల కనువేరు పెట్టి కప్పన లంఘు
అప్పలువ నుప్పలంబని
యప్పన లిడి బుధులు దిట్టునవనరమందున్. 204

ఉ. కారి పరోవకారి హితకారి మతారి జయాధికారి వ
 త్కారి జడాపహారి యవికారి మురారిబలానుకారి శ్రీ
 కారి యుదారి పుణ్యసహకారి దగుక గురుకాపురావ; న
 త్కారికిఁ గారిమారుఁ దనఁ గల్గె గుమారుఁడు శ్రీకుమారుడై. 205

ఉ. కన్నులు మూసి చన్ను విడి కావున నేడ్పుట లుగ్గు ద్రావుట
 పిన్నతనంబు లేని గనుపింపక యుండగఁ దల్లిదండ్రు లా
 యున్నతిఁ జూచి చింతకడ నుంచి ¹చనక గమలాననస్థుడై!
 పెన్ను నివైభవం బనుభవించి ప్రబంధములన్ రచింపుచున్. 206

ఉ. చింత లవంత లేక హరిచింత నిరంతర మబ్బినంత న
 త్కాంతి దిగంత రాశములఁ గన్పడ నుత్తరభూమినుండి యే
 కాంతమునందు శ్రీమధురకావ్యుఁడు గాంచి నమస్కరించి య
 త్యంతజవంబునం ²దరలి దక్షిణదేశముఁ జొచ్చి వచ్చుచున్. 207

క. మోదమున వచ్చి శరరిపు
 పాదముల నమస్కరించి పదియాతేండ్లు
 భేదములు మఱచి ద్రావిడ
 వేదముల లభించి చరమవేద మునర్చెన్. 208

చ. మధురకవి ప్రోకితమగు మంచిప్రబంధ...మూర్ధ్వ
 న్నధురముఁ గ్రోలి వైష్ణవసమాజము తేజము నొంద నంతలోఁ
 బ్రథమగురుండు కాలపరివక్తముఁ బొంది త్రిపాద్విభూతికిన్
 బిరుద నుతిఁ జేరె నర్చకము పూజ లమర్చి తదుత్సవంబునన్. 209

క. నిమ్నోన్నతు లరయుటకై
 యామ్నాయములెల్ల ద్రావిడామ్నాయము లా
 యామ్నాయవేద్యుఁ డొనరుచు
 టామ్నాయగర్వింబు లలర నరివిరుదూడన్. 210

1. చర్చ.

2. అ. ప్రచిన్నపురకా.

3. గన్పడు.

4. దరవి,

5. ప్రవీణపుగు.

6. బుధు.

7. మాడకా.

చ. బిరుదురవంబులక విని తపించి గుముల్ గొని కంబనాధుకిం
కరజనులెల్లఁ బెల్లగిలి గ్రమ్ముక వారల నడ్డగించి భీ
కరముగఁ బల్కి ¹పల్కుపని గా దిది; కంబని గెల్పునంత మీ
బిరుదులు చెల్లు; నూరకె జపించిన మే మిటఁ జెల్లనిత్తుమే. 211

ఉ. కంబని గెల్చి శంగోపలకన్ గృతి పైకొని చేయుదాఁక మీ
కంబుదవర్ణ నాన; బిరుదావళి చెల్లదు; బల్కి వల్లు ని
క్కం బన నొప్పి యామధురకావ్యుఁడు పల్కె వినుండు శిమాకు దూ
రం బట రాఁ బొనంగదు పరామరిసింపుఁడు ఒండు చెప్పెడక. 212

ఉ. శ్రీకురుకాధినాథుఁడు రచించిన ద్రావిడవేదమందు నే
మీ శోకపత్ర మిత్తు; నది మీరట కంబని శీయ నాతఁడుక
* గైకొనెనేని నీ బిరుదు గల్గిక కానిది గల్గ దిట్లు లౌఁ
గాక వృథాప్రసంగములఁ గాదనఁ బ్రకఁ బూని వారలుక. 213

మ. చని యప్పత్రిక శంబనాథుని కరాజ్ఞాతంబునం బెట్టినక
గని శంగవృలకక గడం గిడిన శిక్కుక శిమార్దఁ బైకొన్న నా
ఘనతేజోన్నతిఁ గాంచి దానయభయాక్రాంతాత్ముడై భక్తిచే
దనివారక వినుతింది యోడి యొకగాథా¹⁰కావ్య మర్చింపఁడే. 214

ఉ. కంబనికన్న నీతఁ డధికం బగునే; బహువేదశాస్త్ర పా
తంబుల నేర్చి పత్రిక కొడంబడఁడే; ధరఁ గారిమారసా
మ్యంబు వహించు యామునహిమాంకుఁడు గెల్వకపోవునే; వృథా
లంబనమేల; విప్రునిబలం బది ¹¹యెంత తృణోపమాన¹²మా. 215

సీ. శాళియాహి జయింపఁగాఁ గృష్ణుఁ డుదయించు
కరణి వైదికు గెల్వఁ గలిగె నితఁడు;
బలిగర్వ మూఁచ నంభవమైన వామను
వసతి విప్రుని గెల్వ నెనఁగె నితఁడు;

1. పల్క.	2. శంగవృలక.	3. మాక.
4. కొన.	5. కట.	6. కిండు.
7. అంకికాడు.	8. జర్క.	9. యార్చిప్పె.
10. కార్య.	11. యంత.	12. మూక.

* గైకొనక నిరుదు గలంబక నిది.

జమదగ్నినుతు నొంప జనియించురాముని
 పగిది బ్రాహ్మణు గెల్వఁ బరగె నితఁడు ;
 గాథయు శ్రోధంబుఁ గలఁచు ¹వసిష్ఠుని
²వలె బురోహితు గెల్వ వచ్చె నితఁడు ;
 మధుర ³విద్యత్కవుల నెంచి మహిపుశుల్కు
 మవనిపైఁ బడ వాదించినట్టి విష్ణు
⁴చిత్తురీతిని నతని నువ్వెత్తుగాఁగ
 గెలువ వేంచేసె నితఁడు భూపలయమునను.

216

చ. అన విని భూవిభుండు వనితా, హరిమానసుఁ డంటి ⁵వాయనే
⁶యనువున సభ్యులెల్లఁ గన నందితకుల్కము ⁷రాలఁ జేసె నే
 వినియెడ దీనిఁ జెల్పును ⁸నివిస్తరతన్ జెలియంగ నావును
 మనసునఁ బొంగి యంగన గ్రమంబునం తెప్పఁ దొణంగె నాభుతోక.

విష్ణుచిత్తుని మహిమాభివర్ణనము

మ. కలుగున్ బౌండ్యధరాతలంబున మహాగంధీరమై సారమై
 లలితంబై శుచియై సువర్ణమయమై లావణ్యమై పుణ్యమై
 చెలువై ప్రాభవమై మణిప్రబలమై శృంగారమై శ్లాఘ్యమై
¹⁰విలిపుత్తూ రనుపేరి పట్టణము రీపిన్ స్వర్గతుల్యంబుగన్.

218

సీ. కొమరైన కొమ్మలు కోటకొమ్మలు చూచి
 రంభాదు లానందరసముఁ గ్రమ్మ ;
¹¹కటిసొండు కమ్మలు కందకమ్మలు గాంచి
 భోగీంద్రలోకంబు భోగమంద ;
 క్రమపదార్థులు పరాక్రమ పదార్థులు నెంచి
 ఘనజగత్ప్రాణు లక్కడఁ జిరింప ;
 గురుకుంధినకరాభి...కుంజరపాళిఁ
 గని విష్ణుపదము లోఁగొని వసంప ;

1. చక్రస్థుని. 2. చక్ర. 3. విద్యత్కవుల. 4. జిత్తు. 5. వాయు. 6. యోగపుష్క. 7. ప్రాల. 8. నివిస్తరతన్. 9. ప్రభవమై. 10. విలిపుత్తూగమణి. 11. కటికాంబు.

నూరుభవభూతి పదజల 1నుత్తరాప
మునలు లభినుతి గావించి మురిపె మమర;
సకల గురుజనలోచనోత్సవము దనర
విల్లిపుత్తూరు మరలు భావింప నొప్పె.

219

సీ. వట్టెలా వజ్రాలపట్టె లోఁ, జాదుల
లోదెలా నీలాలబోదె లగును,
జాజాలా పవడాంజాజాలొ, పన నల్కు-
పచ్చలా పచ్చల పచ్చలగును,
కలపముల్ నెలరాల కలపంబులై మించు,
ముగ్గులా ముత్యాల ముగ్గులగును,
తెరలు వైడూర్యంపుఁదెరలై ప్రకాశించు,
జ్యోతులా కెంపులజ్యోతు లగును,

అమితజాంబూనద ప్రభాయతవితాన
నమితియై యొప్పు పుష్కరాగములకలిమి,
యొజుపు గజపుచుఁ జేరుక యొనరుపనుల
విల్లిపుత్తూరు సిరులతో వెల్లివిరియు.

220

చ. వదనభుజోరు పాదజాలు వాగ్బలవణ్యహల వ్రసన్నులై
చదువులు సాములుఁ వెలలు నన్యము లభి త్రయీప్రతాపనం
వదధనధాన్య వృద్ధులఁ గ్రమంబున నజ్జజ రాము శ్రీదు నిం
పాదవ్రహ్మలిక విదల్చి విలిపుత్తురిలో విహరింతు రెయ్యెడగ. 221

చ. ద్విరద తురంగ సైన్యరథ బృందములుఁ బలవేగసారసో
త్కరవిశదస్ఫుర నృద పదస్ఫుట పూర్ణమహాోన్నతంబులై
గిరి హరిణాబ్జ మేఘముల గేలిడి యంబర మంటి పాదముల్
జరచి రవించి దట్టమెయి సారెఁ జెలం గలవిల్లిపుత్తురగ. 222

సీ. అడుగులు హృదయశల్కంబులౌ విటులకు,
 జంఘ లమ్ములబోన్లు జారులకును,
 కట్టుకంబము లూరుగమి పాంథకోటికి,
 కటు లతిభారముల్ కాముకులకు,
¹కౌనులు శూన్యముల్ గెలవల్లపులకెల్ల,
 వలిచన్నంగవ రొమ్ము వసు²రహితుల,
 కాశయంబులు ³కంఠ పాశముల్ వరులకు,
 నింజారు ⁴షిడ్డుల గుండెదిగులు,
 వేణు లెప్పుడు విరహుల వెన్ను⁵తఱుట,
 లంగము⁶లెయ్యట్లు భుజగుల కనుదినంబు
 ననగ ⁷వలపించి వలపించి యపనయించు
⁸తరుణ వారాంగనల నొప్పు ధన్విపురము.

228

సీ. గోరంట వలెఁ జూచి కొమరు మర్వముజోడు
 మనుచు ముమ్మాటికి మాట వలదు ;
 కలువ గావలెఁ జూచి కలికిజాతులుగూర్చి
 వట్టివేరులు పూని వలపవలదు ;
 దండ గావలెఁ జూచి తన్నిబొందునమర్చి
 బొగడఁ జేపట్టి చూపునువఁ గొనదు ;
 సీ వియ్యవలెఁజూచి నేవడమ్ములవేరు
 కోరకమ్ములమీఁదఁ గొనరు లరుదు ;

అనుచు నర్చోక్తు లలరంగ నాడువారి
 కలిమి వెలసేసి విటులెల్లఁ గ్రమ్ముకొనఁగ
 పుష్పలావిక లాధన్విపురమునందు
 విటుల కెక్కుదునై పూలు విల్లు రధిప.

224

1. కామలు.

2. లహితుల.

3. కంఠ.

4. విషదల.

5. తరటి.

6. అశయంబుకా

7. రకపించి.

8. తురుణ.

9. కొండుకుప్ప.

మ. వ్రవముల్ బంతుల లేదుబంతి యనుచుగా నై గూడియాడున్ విలో
కవముల్ మీసములన్ బుటంబు లిడుచున్ గాఁడన్ వలల్ నై చు నా
వనముల్ రాజును ద్రోసిరాజుని కళల్ నానాట లెక్కించు నొ
య్యన నింతుల్ కొవగోళ్ళ జక్కల నుచుక్కం చెంచు నప్పీడునగా.

క. మాధవచరణారాధన

బోధాయను లలర విల్లిపుత్తూరమరున్

మాధవుఁ డట వటదళమున

మాధవుఁడన నొప్పియుం డుమాధవుఁడెన్నన్.

226

మ. సిరి మీఱన్ వటపత్రళాయి దగ నా శ్రీవిల్లిపుత్తూరిలోఁ
జెరియాభ్యారనుపేరి సూరివరుఁడున్ జెంపొంది జన్మాదిగా
హరిదాస్యవ్రతుఁడై నిరంతరతపీయారాధనండు మహా
త్కరుఁడై నత్కరుఁడై వనావనవమత్కారంబునన్ వర్తిలున్. 227

చ. మరువక మూలతీతిలక మానహళార రసాల మల్లికా

కురవకపారిజాత తిల కోకనదోర్వల మాధవీలతా

తరుతులనీతలామ్రక వితాన మమానవ నేవ్యమై తగన్

మరువక శివోదే పాదు మడి మా నొగి మన్ నవరించి పెంచుచోన్. 228

సీ. సరసులు కవిసేవ్యసరసులై వర్ధిల్లు ;

చిగురులు వనమరీచిగురు లగును ;

మల్లులు మదరాజమల్లులై రంజిల్లు ;

పొగడలు తెరువరుల్ పొగడ నెగడు ;

తమ్ములు నమీతవాతమ్ములై వర్ధిల్లు ;

వల్లులు రుచి నాగవల్లు లగును ;

కుముదంబు లలరి నేనుకుమదంబులై యొప్పు ;

తరువు లాకనము కుత్తరువు లీచ్చు ;

1. రవరుకా.

2. బోలె...హాశోగి...రెంచుచోకా.

3. లగడు.

4. బాతమ్మ.

5. భంభుడుదంబ,

6. లియ్యు.

దళము లానందబృందకందళములగును ;
 పాదలు నానాట శోభిల్లి పాదలుచుండు ;
 శిమలయవాతంబు లేవేళ మలయు వచట ;
 చిలుకపలుకులు కలకలఁ జలుకు సహవా, 229

క. శిరోటన్ బెంచెడివాఁ డొక
 నాటన్ వర్తిల్లఁజేసి నపకుసుమములన్,
 పేటిక నింది సరమ్ములు
 నేటింది యొనంగు హరికి నిచ్చకు నిచ్చన్. 280

చ. సరములు విష్ణుచిత్తమునిన త్రముఁ డుత్తమవృత్తిఁ బెక్కువా
 సరములు విష్ణుచిత్తము ప్రసన్నముగా నొనఁగంగఁ జెంగటన్
 సిరి దొలఁకంగ భోగములచే మధురాపుర మొప్పు ; దానికిన్
 దొరయగు పాండ్యరాజు వరదుం డన సంపదయు క్కుడై తగున్. 281

పాండ్యరాజు వృత్తాంతము

సీ. మేలై నమిత్రుల మేనికాంతులఁ బ్రోచు ;
 ఘనుల దానస్సార్తి మనిచి పెనుచు ;
 తమ్ములఁ బోషించి తనపదమ్మున నిల్పు ;
 అమరరంధ్రల కూరు లరణ మొనఁగు ;
 నాథీలసరనుల నాభిముఖ్యతఁ గ్రమ్ము ;
 కుముదసంతతిఁ గటాక్షమున నేలు ;
 శుచివీణురాజుల సుముఖుడై పాలించు ;
 ఆగమజ్ఞుల మాట లాదరించు ;
 గురుమణుల కగ్రహారమ్ము లిరవుచేయు ;
 బుధనమారాధనంబులు పొనఁగ నడపు ;
 పాండ్యమండలమెల్ల మేల్పడ వరించు
 మధుర రక్షించు నినుఁడు దా మధుర ఘనుడు. 282

మ. పదురేయిన్ బుడమీశుఁ డప్పరి జనానందింబు భేదంబుఁ దాఁ
గడతేర్చుం గన పంచు డెందమున సత్కారుణ్య మున్నోగి న
ల్లడ లందందుఁ జరింపఁ గంటడి నొడర్ గాఢంబుగాఁ గప్పి పం
దడి లేకన్ గడు నొక్కిఁజ్జె వెడలె నద్వం బయ్యసద్వం డటన్. 283

డి. జారులు గాంచి జారుడన జారుచుఁ జోరులు చోరుడే యనన్
దూరుచుఁ గల్గిలేమి సుఖదుఃఖము లల్కులు శోపతాపముల్
కూరుము లీరసంబు లభుకుల్...నుడు లాలకింపుచున్
లరసి చూచి యూటడిలి యూరసిక్కాగి వీధి నొక్కచోన్. 284

క. పంచకరుఁ డనఁగ ముంగిటి
పంచన్ శయనించి యొప్పుబ్రాహ్మణుఁ గని రా
జందితమతి వాకిట నిడు
రించు టదేమనుచుఁ బలుకరించిన సతఁడున్. 285

సీ. పూర్వాపరాక్షితాద్భుతపాప మడఁగంగ,
సత్యశీలంబు లచ్చటఁ దగంగ,
శిశువృషాపాయసౌకర్యంబు లొసఁగంగ,
సకలశోకంబు లచ్చట దిగంగ,
అష్టాంగ యోగ భోగానంద మెదుగంగ,
పంచేంద్రియంబులభ్రమ లణంగ,
పరతత్త్వబోధ ప్రభావంబు లెనఁగంగ,
కామమోహత్మలఁ గని నగంగ,
గంగఁజెలగంగ మునుగంగ ఘనదృగంగ
మాసఁ శైలగంగ నేబోయి యుచట గంగ
లాడి మరుగంగ జరుగంగ వరిదిగంగ
నిదురదీమాగంగ నిదుంటి నే దగంగ. 286

1. యూరడిలి.

2. శర్మాద్యపాప.

3. దుగ్ధంబు.

4. జలగంగ.

5. దూరంగ

చ. అన విని భూవిభుండు ముదమంది ¹దరస్థితుడై బుధోత్తమున్
గనుఁగొని పల్కెఁ బుణ్య ²మెనఁగంగ భవం బణఁగంగ గంగకున్
జని యటఁగల్గు మానిజననన్నిధి నెన్నికలైన ధర్మమున్
వినినవి గల్గెనేని యవి వేడుకతో వివరింపు నావుడున్. 287

సీ. *అలజడినెలలెన్ని దల జడినెలలకై
వలయు వస్తువులు దా వలయుఁ గూర్చు,
నిసి కవిశంబు మానిసి సర్వసామగ్రి
దా సమాజించియు దాఁచవలయు,
వృద్ధాశ్రమకు రాజవృద్ధశ్రవుల వేడి
యింపై నపైఁడి గడింపవలయు,
పరతత్త్వ మరయుక పరతత్త్వనిర్ణయం
బీజవృక్షమున నరుం డెఱుంగవలయు

నను ఘనశ్లోక మొకటి దా నానతిచ్చి
దానియర్థంబు తెలుప నాధరణివిభుఁడు
విని మహానందరసవార్ధి మునిగి తేలి
యలరి పరతత్త్వ మే గాఁతు ననుచుఁ జెలగి.

288

ఉ. వల్లభు లెప్పుడైన జనవల్లభుఁ డుల్లము పల్లవింప శ్రీ
వల్లభుఁ డప్ప తప్పుటిలవల్ల ప్రభుత్వమువల్ల సంపదల్
వల్ల నటంచు సంపదునివల్లఁ గనుంగొని కర్మధర్మముల్
కల్లరిబుద్ధి నల్పితిమిగా, పరతత్త్వముఁ గాన మెంతయున్.

కా. ఉద్యోగం బిది గాదు లేదు పరతత్త్వోపాయముం ¹దక్క నే
విద్యల్ వన్నఁ గృతార్థుఁ జేయ వనుచున్ పీక్షించి హేమంబుతో
విద్యాశుక్లముఁ జేసి రాజు సభలో వ్రేలించి చాటించగా
విద్యావంతులు వచ్చి మెచ్చి మది నువ్విహ్లాఁర దామయ్యెడన్. 289

* స్తో. వర్ధార మస్తా ప్రయతేత మాసాన్, నిశార మర్థం దివసం యతేత;
వార్ధక్యహితో ర్వయసా నవేన, పరశ్రుహితో రిహ జప్తవాచ. మాలము.

1. ధరాస్థితుడై. 2. మెనఁగంగ, 3. శేలలెన్నిద...శేలకై. 4. దాచు. 5. దొక్క.

సీ. మతిచెడి బ్రహ్మహ మస్మి కొందఱు పల్క,
అహమస్మి యని కొంద తానపడగఁ,
అతిథులై ఈశ్వరోఽహము కొందఱు వచింప,
నార్తి సోఽహం బ్రహ్మ మనుచుఁ గొంద
అర్థకాంక్షల మనో బ్రహ్మేతి కొందఱు,
దారిద్ర్య లందఱుఁ దత్త్విమసిని,
హీనులై యానంద మే బ్రహ్మమని కొంద,
జల్గులై జీవోఽహ మనుచుఁ గొంద,

టిట్లు ¹వాదించి స్థాపించు నెఱుక లేక
భేదములు పొంది శుల్కంబు శ్రీకిందఁ బడదు
మా యదృష్టము లనుచు నమ్మాయిజనులు
ధనపిశాచంబు ²నీడించి తల్లడింప.

240

మ. హరిదిత్తుక వటపత్రశాయి గని పుత్రా, వేద వేదాంత ⁴వా
గ్ధురి మీఱక మధురాపురంబునకు వేగం బోయి నన్నెన్నిట
బరతత్వంబని తెల్పి శుల్క⁵మురలక బ్రాహ్మిని రాఁ బొమ్మవక
పెరియాళ్వా రుదెంచి రచ్చటికి సంగ్రహిత్ సురల్ మెచ్చగక. 241

క. అరుదెంచి తత్సభానదు

అరుదెంచి విరించిక్త న నరు దెంచెదనక
హరి మానసమున నిల్పుచు
హరిమానసముని వసించె సర్వత్రప్రీతిక.

242

క. వసియించిన విద్వాంసులు

వసియించిన బుధులు చూచి యజ్ఞానమునక
నసియించిన పరవాదులు
శ్రీకృషియించిన నిన్నిటికిని కిల్బిషమతులై.

243

1. శ్యాపించి... తెఱుక.

2. క్రిందు.

3. నీడించుకల్లడించు.

4. వ్యాధి.

5. మురళి.

6. కృషి.

మ. పరతత్త్వంబు పరాత్పరుండు పరమబ్రహ్మంబు సాధారణా
 క్షరసద్బ్రహ్మము రీతిశబ్దములు తత్తత్సాధ్య సాధారణా
 క్షరనారాయణ వాచకంబులు పునస్సత్యంబు తానంచు శ్రీ
 హరిచిత్తుఁ ప్రణవోధనుశ్రుతి శిరహ్యత్యేతి వాచ్యంబులఁ
 పరతత్త్వం బొనరింప శుల్క మిల శుంభత్కాంతితో రాలిసఁ. 244

క. పరతత్త్వమైన హరి దా
 బరపక్షులు పొగడ భక్తపరవశుఁ డగుచుఁ
 పరమాదరమున వారికి
 స్థిరముగ నాత్మాత్కరించు తీరున నుండెఁ. 245

ఉ. అప్పుడమీశుఁ డప్పుడు జయధ్వను లంబర మెల్లఁ గప్పుఁ దా
 ముప్పిరిగొన్న మోదమున ముందుగ వచ్చి తదంఘ్రివద్యముల్
 గప్పి నమస్కరించి వరగంధకరీంద్రముమీఁద నుంచి యా
 యవ్వని ¹నవ్వరాంతరమునందు మెఱింపఁగఁజేసె భూవరా. 246

క. దిగ్దంతులైన విప్రులు
²ముగ్ధులగఁగి జూడ వింటు మురహరిఁ గని³యుఁ
 స్నిగ్ధంబుగఁ బల్లండని
 వాగ్ధోరణిఁ జూపి గెలిచె వరయాభ్యారుఁ. 247

క. ఇత్తతి నెత్తరి యాహరి
 చిత్తుని ⁴సచ్చరిత మెల్లఁ జెప్పితి నీతో
 నుత్తముఁ డీ గురుచిత్తజఁ
 డత్తతిఁ దా గెల్పు నిక్క మవసీనాథా. 248

ళా. వాదం బంది జయింపఁగూడ దితనిఁ వ్యాసాదిసంఘంబు త
 ద్వాదుల్ మాయల కేలు లెక్క మన విద్వాంసుండు నార్యుండు నం
 వాదం బందుటఁ గంటి స్వప్నమున నన్వపాదు లెన్నంగ నా
 పాదించె వడి మూఁడుయుక్తులు నభిప్రాయంబుగా దెలకఁ. 249

రాజదంపతుల పంతములు

ఉ. నావినీ చోళభూమిపతి నాతిఁ గనుంగొని న్వప్సద్వప్తముల్
బ్రోవగు భావదృష్టములు బుద్బుదదృష్టము లెండమావులు
జీవనదృష్టముల్ తుహినశీకరదృష్టము వర్తమానము
దేవిధి నిల్వవచ్చు బుధు ¹లెల్లెడఁ దెల్పుఁగ నీవెఱుంగవే. 250

మ. అనఘుం డాప్తపురోహితం డఖిలకాస్తాభ్యాన సర్వార్థనూ
చనుఁ డంభోనిధి మధ్యదేశముల రాజన్యర్ గడుఁ మెచ్చ వ
ర్తనలం జేనుక మించియుండు మననంస్థానంబునం దెప్పు డీ
ఘనకోలాహలుఁ డేల యోడుఁ ; బరపక్షాలాపముల్ పాడియే. 251

ఉ. నిన్నటిబాలుఁ డాతఁ ; డవనిఁ నటియించినమేటి యీతఁడౌ ;
నెన్నిటనైన గెల్చునని యెన్నిటఁ దెల్పెద వేటిమాట ; నీ
వన్నటులైన శాస్త్రుల మన్నటు లెంచెద రండు కేమి ; నే
మన్ననఁ జేయువాని గరిమఁ ననలూర భజింపఁ జెల్లదే. 252

ఉ. వారిజనేత్రి, నీవు పెరవారిజయం బెదఁ గోరి స్వీయూతౌ
వారిఁ ²జెడఁ దలంచెదవు వారిజగర్భునోళకృ మానె మా
వారి జయింప ; లోబడనివారి జగంబున నోట నోటమా
వారి జతంబు గెల్చు గల వారిజయోక్తలు తేటచేయవే. 253

చ. వనరుహగంధి, నీకు తెరవా తెరవాతెరవాదనాడ న
వ్వనరుహసూతిజాతిజుఁడు వాఁడనివాఁడని వాడ నీవు నీ
నన రది లేదు నాయ మవునే యవునేయవునేటిదాఁకనే
మనమున నన్వియుండు మనమామనమామనమాన...దనన్. 254

చ. సతి పతిమోముఁ గాంచి గురుచంద్రునివైభవ మెంత తెల్పినా
మిది ససేమిరా యనుట మానవు ; మానవులం దరింప నీ
క్షితి నవతార మెత్తి ; రిది సిద్ధము బుద్ధిఁ దలంపు ; మిందు కేఁ
బ్రతిప యెనర్తు గెల్తురని ; పామును బట్టుదు ; మిన్నుముట్టుదుఁ.

1. లెల్లెడ.	2. మాటి.	3. జయించెద.	4. డై.
5. జెడఁ.	6. శక్తి.	7. తెందు.	

ఉ. రోహితమాంసమోహితం బురోహితం నాహితం డంచు నంప నా
 1రోహితం జేసి యేతరి తిరోహితంజై చెడఁడంచు 2నంది దా
 సోహము నల్ప దే మహాహ ; సోహము దాహముగొన్నవాని నం
 దేహము మాని పూనుకొని తెల్పే 3ద దేమననేర్తు నీమది. 256

క. అద్వైతయుక్తులు విశి
 స్టాద్వైతోక్తుల విదల్చి యామునగురుఁ డీ
 విద్వాంసుని 4గెలువనితఱి
 5ద్యౌరపుఁగాఁపుోవేపు లే బోషింతున్. 257

మ. ఇది నేఁ జేయకచేయఁగా ననిన భూమిశుండు మేశుండు నేఁ
 డదయుండై బుధు నోడఁజేయఁడని దైర్యం బాత్మలో నిల్చి యా
 6మదిరాక్షిం గని నిక్కమా యనుచుఁ ఒల్కొట్టు విచారించి నే
 మది నేనేమి ప్రతిజ్ఞ చేతునని యాహ్లాదంబుతో నిట్లనెన్. 258

శా. ఆదేశం బెడల బురోహితుని నాయాచార్యవర్మండు నా
 నాదేశంబులవార లెన్నుకొన విన్నాఁడంబుగా గెల్చినన్
 నాదేశంబున నర్థరాజ్యము బ్రసన్నాత్మక నమర్పింతు నే
 నాదేశభ్రమ మాని మత్సద్భుతదేశాధీశు లానా ననన్. 259

ఉ. రాజ్యమొసంగనేని నను రాజనరాదని భర్తృభార్యలున్
 పూజ్యములైన పంతులులు పూని సభానదు లెన్న భోగసా
 మాజ్య మెలర్ప 7నుండిరని యచ్యుతుఁ డంగనతో వదించె నా
 యుజ్యమునందనన్ మునివరోత్తము లవ్వలఁ దెల్పు నాపుడున్. 260

క. నాగేంద్రశయన రక్షిత
 నాగేంద్ర ఖగేశయాన వాకారిజితా
 నాగేంద్రభూషనుత పు
 న్నాగనుమార్చితపదాబ్జ నారదవరదా. 261

1. రోహితం. 2. నంది. 3. రజేమన. 4. గెలువని. 5. శీపు.
 6. మదిరాక్షి. 7. మొసంగ. 8. భార్యయు. 9. నుండరని.

సరసరనాథ నాథయుగనాటకనాటక భవ్యభవ్య భూ
 సురసురసేవ్య సేవ్యమత శోషణ శోషణదాహదాహా
 ప్నరవర పర్లపర్లన వినాయక నాయక దేవదేవ పు
 మ్మరకరవక్త వక్తదశఘాతకఘాతక మోక్షమోక్షదా. 262

మూలిని. విమతకుమతనాశా వేదవేదాంతకోశా
 సమహితజితపాశా సమ్యగర్పావివేశా
 విమలగుణభద్రదాశా వేదమూతానివేశా,
 భ్రమవిషయనిరాశా భర్మవల్లీరమేశా. 263

గద్య. ఇది శ్రీమద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య శ్రీశైలదేశికమహాప్రసాద
 లబ్ధకవితాచిత్రి నిఖలభాగవతమిత్ర శరమర్షణనగో త్రాపస్తంబ
 సూత్ర పరమవచిత తిరుమల చిగులిరేవులవంశాబ్ధిచంద్ర వృద్ధానంత
 దేశికేంద్రపాత్ర భరతమత్తేశ్వరోలాహలకంఠీరవబిరుదాంక శ్రీనివాసా
 చార్యపుత్ర శ్రీమద్వీరరాఘవవర్ణవాజకాచార్య చరణారవిందయుగళ
 సమాశ్రయచరిత్ర శ్రీకాంతకృష్ణగురువరకృపాపాత్ర సరసకవి వేంకట
 కృష్ణమాచార్య ప్రోతంబైన శ్రీమద్భామునవిజయవిలాసంబను
 మహావ్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము,

యామున విజయ విలాసము

పంచమాశ్వాసము

- క. శ్రీకర కరుణాకర వర
కాశోదరశయన నయనకమలా కమలా
ప్రా కమలోద్భవభవనుత
కేకింఛాంగభూష కింగృహపోషా. 1
- గీ. అవధరింపుము శౌనకాద్యఖలమునులఁ
గాంచి కరిములు మోడ్చి యిక్ష్మభక్తుఁ డనియె
నారమాడేవి యవలివృత్తాంత మంతఁ
డెలియ నడిగిన శౌరి వై దేహిఁ జూచి. 2
- క. ఆస్థానమంటపము త్రిది
వాస్థానమురీతి నీతి వదలకయున్నా
న్నస్థాపనములు చూచి స
భాస్థలమున సురలు సరుదుపడి రబ్జముఖ. 3
- ఉ. రాజవిరాజితాస్య గురురాజజయంబుఁ దలంప రాజు లో
రీరాజలి రాజశేఖరుఁడు రాజపురోహితు గెల్వఁజేయఁడే
రాజసమొప్పఁగా ననఁగ రాజసభానదు లెల్ల నాశ్మలఁ
రీరాజనతిప్రతిజ్ఞ రీచెడరా దని పల్కు రుదించె నయ్యెడక. 4

1. కళింకు.	2. పతిరజ్జ.	3. రాజని.
4. జాయడే.	5. రాజనతి.	6. చడ.

క. వ్రతావలంబనం బతి

చిత్రము గావించి గురుడు చెలగుచు నుండన్

పాత్రాపాత్రము లరయక

విత్రంబులు వ్రాసి నోరుపడి బుధుఁ డుండన్.

5

ఉ. వాణి భవద్వ్యశంవద ; భవానివరప్రదవై రుచించు గీ

ర్వాణివి నీవు దీనుడగువానిక్రియన్ వసియించు శేఖు ; నీ

వాణివిలాస మెంచి ¹పెరవాని భజించి జయించు మంచు ని

ర్వాణమునన్ ధరేకుఁ డన వాణి మెదల్పుచు విప్రుఁ డంతయున్.6

నీ. కూపశిపార్షిన్ రుచి కుంకుమశిపంచు ప

ట్టించు దోవతి పింజోలావరింప,

వక్షస్థలంబుతో వయ్యార మొనరించు

తెలివైన జంజెముల్ దీడితీడ,

మేని ²కడాని క్రొమ్మించు కాంతికి ఛాయ

నవరించుకాలు ³వంసమున నొత్త,

గండయుగీచంద్ర ఖండ పాండిమము వ

న్నెలఁ జెట్టు మకరకుండలము లూఁగ,

శిశీలు చిగురాకు పసిమితోఁ గ్రీడశీలాడ,

పాదలు పండాకు లంగుళచ్ఛదలఁ ¹⁰బొదువ,

మందహాసంబు గావించి ¹¹మధురఘటిఁ

బలికె భాష్యార్యుతోడఁ గోపంబు చిలుక.

7

1. పర.

2. పాష్టి.

3. బంచు.

4. సావరించు.

5. జంధ్యముల్.

6. కడాణి.

7. వంశముననొత్తు.

8. శిశి.

9. లాడు.

10. బొడవు.

11. పధురఘటి.

కోలాహలుఁడు భావ్యగురు నధిషేపించుట

చ. అహహహ ! భావ్యదేశిక, మహామహిమర్ గలవాడవై యిటుల
మహితవివేకు లెన్నుకొన మ మృనికిన్ జెనఁగన్ దలందితో ;
తహతహ లేదు లేక బెడిదంబుగ నిద్దురవోవు బెబ్బులి
గహనమునందు మేల్కొలుపఁ గాంచిన వెట్టిమృగంబు కైవడికి. 8

చ. విడియము పిడి యోడక నభీరుఁడవై యరుడెంచి తొనె యీ
బుతులనితోడఁ గూడుకొని; బోరున నే నిఁకఁ జివ్వ రేగితే
గడియయు నిల్వఁగూడ; దిటఁ గంపము నొందఁ బనేమి; యింటికిన్
బుడిబుడిఁ బొమ్ము; కట్న మిటు పుచ్చుము పొచ్చెము లేక చెచ్చెరక.

ళా. నీ సాహిత్యము నీ యలంకరణముర్ నీ నాటకజ్ఞానము
నీ శాస్త్రంబులు నీ చమత్కృతములున్ నీ వాక్పటాటోపము
నీ సామర్థ్యము నీ కవిత్వశిరుసియునే నీకున్న పాండిత్యమున్
నీ సారజ్ఞత నీ విశిష్టమతమున్ నీ భావ్యమున్ గ్రోతలే. 10

నీ. భావ్యంబు వచియింపఁబడిననాటికి నేడు
బోధింప శిష్యుండు పుట్టి వచ్చె,
శాస్త్రంబు లరుదుగాఁ జదువునాటికి నేడు
వాదింప నాతోడ వాడు గలిగె ;
పరిచానములు పంది బడలు నాటికి నేడు
పరిచాన మంపనిబలిమి దొరకె ;
చీటిఁ బూచిన భీతిఁ జెందునాటికి నేడు
లిఖితంబుఁ జింది గేలింప నమరె ;

మీటి యిహూరును క్షేరునాటికి నేడు (?)
వభకు రాఁగల్గె నీనారార నభ్యుత్థెల్లఁ
గనఁగ వాదించెదో లేక కట్న మిచ్చి
మగిడిపోయెదొ తెలుపు నీ మగతనంబు.

11

ఉ. నావుడు భావ్యనూరి విని వచ్చి పురోహితుఁ గాంచి నాటనుం
డీ పరదాఁకఁ గొన్నయది¹యెంత విచార మొనర్చి తెచ్చి మా
కీవక పోము ; నీ చదువులెల్ల నటుండ²ని పూనుకొన్నరా
దావనరంబు మా నిటు వృథా పరివాదముఁ జేయ నాయమా ? 12

క. ప్రత్యర్థి వచ్చి నిలిచినఁ
బ్రత్యర్థిర మొకనిఁ జూచి పలికెద వకటా ;
గత్యంతర ముడివోయిన
నత్యంబుగ యామునేయు శరణను మనినకా. 13

క. విద్యజ్ఞున³ కోలాహల
విద్యతీర్ణవి హంకరించి విహ్వలమతియై
విద్యేషము మదిఁ బెరుగఁగ
విద్యన్నతు భావ్యగురుని వీక్షించి యనుకా. 14

సీ. మందుల కెఱిగించు మంత్రార్థములు గావు
కోలాహలాహలాకులిశవితతి ;
తలపడి బోధించు ద్రావిడంబులు గావు
వ్యాఖ్యానగుప్త గీర్వాణాఫణితి ;
వెరపుగా నూహించు విష్ణుగాథలు గావు
వ్యాసఘట్టనమాన వచనతతులు ;
సౌలభ్యమును దెల్పు చరమార్థములు గావు
భీకరాద్వైత గంభీరకృతులు ;
పంచనంస్కారయుక్త సంపదలు గావు
భర్గ పంచాక్షరీమంత్ర బలము లహమా ;
వెట్టివైష్ణవ తత్త్వంబు విడువ విచట ;
ప్రేరేదపు బాలకరితోడఁ బెనుగుకరణి. 15

సీ. నావిని కర్ణకుండలకాంతి చెక్కుట
ద్వంబులయందు నృత్యంబు నలుప ;
దరహాసవక్త చంద్రవిలాస మాలోక
నీచకోరములకు జ్యోత్స్నములు గరప ;

1. యంత	2. సీ.	3. ముడిగిపోయిన.
4. కోలాహలు.	5. పెనుగు.	6. చేహర.

మధు సముద్ధలేనుధా మధురాధరస్ఫూర్తి
పలుకుఁ జిల్క కమృతఫలము లునువ ;
రుచినిమ్మనాభి సరోవరస్ఫురణంబు
వభిభంగములకు జీవనము గొలువ ;

లలితబాహు లతామోద లక్షణములు
కూర్చి గరపల్లవముల కంకురము లొత్త,
జఘనకళ¹ లూరు రంభాంఘ్రి జలజములకు
భూములై² యొప్పు గురురాజపుంగవుండు.

16

యామునకోలాహరి సంవాదము

చ. కవగొను మోవితావి చవికావునఁ జెక్కుచెదుర్చ దంతిపైఁ
గవిసిన కేసరిస్ఫురణ గన్పడ, మేఘ సమువాగర్జితా
ర్జవచనంబుల³ గరముఁ జూచి సభానదు రీలెన్నఁగా మహా
కవి నను విప్రుని⁴ దృఢముగాఁ గని హాస్య మెలర్చ నిట్లనుక⁵. 17

క. ప్రకరణము లమరుసర్థ
ప్రకరణములు చదివినావు ; భభి వ్యాకరణ
ప్రకరణము లేల కట్ల
ప్రకరణము లటోయి, నీదు ప్రాసంగికముల్. 18

ఉ. కట్టముకట్ల మందుఁ బలుకం దగ ; రీజేము వసింది మించు నీ
పట్టమునందు నీకొసఁగు భవ్యుండు లే డటమిఁద ; పల్లెల⁶
రాట్లము లాశ్రయింపు ; మదిరాత్తు లొసంగిన కండెబొట్లతో
కట్టములొ నిజంబు తేమకంబున మమ్ముడుగన్ లభించునే. 19

క. వర్తన లొసంగు విప్రుల
రీవర్తన లాబుధజనముల వర్తన లడుగక⁷
గీర్తి విహింపదు ; ఐను లిలఁ
గీర్తింపరు వాడె భువికె గీడని పలుకక⁸. 20

1. లూర.	2. యొప్పు.	3. సమువాగర్జితార్జవచనంబులగా.
4. చూచి.	5. లెక్క.	6. చెయ్యవసించు.
7. కమలంబున.	8. వర్తనముల.	9. విహింపదు.

క. కంటారా వాక్ ప్రౌఢిమ ;
 వింటారా యుక్తిబలము ; విహితావిహితం
 బంటారా ; ¹యూరకయే
 యుంటారా ²యనుడు నలపురోహితుఁ డలుకక. 21

తా. ఏమీ యామునదేశశిశ్యాఃడవు నీవేనా, భద్రా ; కంటి మా
 నే మాప్రతికఁ జించివేసినది బాగేనా ; మఱిన్ గొన్ని యే
 మేమో వ్రాసిటు పంపియుంటివట నీవేనా ; మహాభాగ్యమే ;
 యేమీ రాజును దీసివేసినది నీలేనా యథార్థంబుగక. 22

మ. తలిదండ్రుల్ గలరా ; సహా³దరులు నంతానంబులు గాంతురా ;
 కులగోత్రంబులు నెల్లనా, ⁴యెపుడు మీకు⁵ బంటులు⁶ బండునా ;
 చెలులు⁷ బంధువులుండురా, ⁸సిరు లవిచ్చిన్నంబుగా నొప్పునా ;
 కలకావ్యంబులు వచ్చునా, పదము లాకాంక్షింపఁగా నేర్తువా. 23

క. కూజంత మమర నమరము
 రాఁ జెప్పెడిచోటఁ జదువరాదా, రాదా,
 నేఁజెల్ల, యెఱ్ఱ లేమో
 యోజింపుచుఁ బెదవిఁ ⁹దెరవకున్నాఁ డహహ. 24

క. వేదముఁ గావ్యము శాస్త్రము
 వేదాంతముఁ జదివి భాష్యవేత్త లగుదు రీ
 మేదిని నేది నరాధిపుఁ
 డౌదల భాష్యంబు వచ్చునా యమునారాధ్య. 25

క. భాష్యాచార్యుఁడ ననుకొని
 శిష్యులకు¹ భాష్యమే వచింపను భధి నై
 దుష్యముఁ దెచ్చితి విలగల
 శిష్యాద్యుల కనిన నార్యసింహుం డనియె². 26

1. యూరక. 2. యనుడు. 3. దళింపఁకొనఁబం. 4. యెపుడు.
 5. శిష్యులకు. 6. దళి. 7. దళి. 8. దళి. 9. దళి.

క. ఓహో విద్యజ్ఞనకో

లాహాలిరుదాంకుడవు భక్తా సీవేనా,

శ్రీహరణమునకుఁ బ్రత ము

దాహరణముచేసికొన్న దది సీవేనా ?

27

చ. ధనములు దైత్తరా బుధులు ధాన్యము లన్యము లమ్మియమ్మి నా

ధనములు పుత్తరా కవులు, దారులు వేసులు మాని పూని దం

ధనములు నిత్తరా ఘనులు ధన్యులు దైన్యులు నీగి లోగి బం

ధనములు వల్తురా నిగమధర్ములు కూర్ములు గల్గి తల్తురా.

28

మ. ప్రతపర్వక్రతు హవ్యకవ్యకుశలో ద్వాహర్త మాసాబ్ధ శివ

త్రితుదానగ్రహణ ప్రయోగశుభచాతుర్మాస్య సంక్రాంతి దం (?)

పతి పూజాక్షవరోపవాన నిగమప్రారంభ కర్తృబుల్

క్షితిదేవోత్తమ, సగృహంబు దినముక్ శ్రీమించునా నాపుడు. 29

క. విని మనము గనల నానన

మును వడిబడఁ గన్నబొములు ముడివడ విద్య

జ్ఞనకోలాహలుఁ డయ్యెడ

తెనఁగి నుమదిమున వదించె భీకరఘటిక.

30

మ. కుశలంబా యని నే వచింప మదిలోఁ శిగోధించి భేదించి దు

ష్కుశలంబులే పచరించి నన్నడుగ సీకుం బాడియే యేన్దుతో

మకకంబుక నరిఁ బోరునా తలఁకకక మాతోడ వాదింప నీ

వశమా బాలక, ప్రాలుమాలక మృషావాదంబు లే మూరకక. 31

శా. వాసేనాథుఁ డజన్మభావ చతురవ్యాపారసత్వాస్మగ్గీ

ర్వాణ జ్ఞానవివేక పాకనిగమ వ్యాకీర్ణ లోకోత్తయ

త్రాణ శ్రీవిభవంబులుం గనుట శాస్త్రార్థంబుగా సీకు నా

వాసేసారము లేమి లేమి కపటవ్యాపారముల్ దోచెడిక.

32

1. హర్య.

2. సత్కృతి.

3. శోధించి.

4. యన్.

5. కుకకక.

6. త్రయా.

సీ. కలఁగి వత్రిక కోడఁ గంటమాకుండఁ గాను,

సాహసోవేత కోలాహలుండను ;

¹బకచతుష్కవికోడ త్రికవిని నేఁగాను,

ఘటికాశతగ్రంథ ఘటితమతుండ ;

శుల్కాభిలాషచే సోలుపభ్యుండఁగాను,

తత్త్వమనీతి సంస్థాపకుండను ;

చీటిఁ జించిన పెరచీటిలేకరిగాను,

శతసహస్రాయత్తశాసనుండను ;

బ్రహ్మవేత్తనుగాని నే బ్రహ్మచారిఁ

గాను ; నే నేడ నీ వేడ ? కలహ మేడ ?

అహహ విను వేలు వాఁచి రోలంతోమైన

రోలు వాఁచిన నెంతఁగాఁబోలు ననిన.

88

శా. ఓహో, రాజపురోహితుండ నని గర్వోదేకచిత్తంబున

దేహాత్మభ్రమ మానలేక త్రిగుణాధీనుండవై భూసుర

ద్రోహంబే తలపోసి నైదికులు నిద్రామాంబ రోషింపుచు

సోహంబ్రహ్మ మనేపు రాజనతి ముక్తసూచింపదే నీదెన.

84

క. ప్రభుబలము నంకితుల కది

శుభముగు వా రఘు మొనర్ప ఖోణిపుఁ డలరన్

విభవము లేదని విబుధులు

విభజింతురు భూమి భూమివిభు వావినవా.

85

మ. గ్రహదానంబుల నీరుకానుల సరితొంతారభుక్తంబులన్

గ్రహణోన్నావములన్ బ్రయోగముల నంకాంతిప్రవేశంబులన్

విహితారాధనలఁ ధనంబుఁ గొని యుర్విన్ గాఁపురం బండుటల్

నమాజం ; బావని మాని నీమదిని శిష్టద్రవ్య మాశింతువే.

86

1. చికక.

2. మైతె.

3. ననన.

4. నలరక.

5. పాపమలక.

6. యూర్విక.

7. మాశింతువే.

ఉ. వేదము శాస్త్రమున్ జదివి వీటికిఁ ద్రోసి వివాదమే నదా
 పాదన చేసి ప్రాద్దుజరుపం దలపెట్టితి వేది నేరవో
 యేది వచింతు వే నది జయించెద పల్కుము భేదవాదముల్
 లే దది నేగ్రహింతు ; మరలింపుము నీ వని పల్కె నెండియున్. 37

నీ. పన్నుఁ బంపించ నే భాష్యార్థుడనుగాను
 పరవాదిదంతి¹ కేనరినిగాని ;
 చీటిఁ బంపిన లోఁగుస్నిగ్ధభావుడఁ గాను
 పాపండకులగోత్ర పవనిగాని ;
 భయమంద నేఁ దంత్ర² పారగుండను గాను
 కాణాదతిమిరభాస్కరుడఁగాని ;
 వాడెఱుంగనిహీనవాదిని నేఁ గాను
 శాక్తీయవరధనంజయుడఁగాని ;

జరిగిపోవంగ నీవంటిజనుడఁ గాను,
 తై వనీరదభిత్త్రభంజనుడఁ గాని,
 వాక్పటాటోపమున శిరోడువాడఁగాను,
 ఉదరి నిను గెల్పుయామునేయుడనుగాని.

38

క. దండనము నలిపి చదివిన
 గ్రంథార్థవిచార మేమి నై కొన వకటా.
 యంధస్య దీప మనిోయను
 సంధించుప్రమాణ మివుడు సార్థక మయ్యెన్.

39

మ. అనినన్ గన్పెఱుంగుల్ నగంబగునొడల్ హావశ్రుతుల్ భీషణ
 న్వనముల్ తామనమున్ మహావిమమభాషల్ పాండురోమాకృతుల్
 గనుపట్టె ప్రభయోగ్రుడై కనలి వక్కాణించి విప్రుం డనన్
 హనువంతుంబగిఁ గుప్పిగంతు లిడ నేమా యామునారోత్తమా. 40

1. కేనరుడ. 2. పాశకుండను. 3. కూడా. 4. యెది. 5. ప్రభయాగృహ.

శా. ఓనామా లనలేవు నీవు నను మామోసాయముల్ పూని వి
ద్యానై పుణ్యము లేమి లేమి యనినన్ దాథార్ గుణి¹చన్నిటా
నేనే నేర్పరి నంచు నంచెదవు నిన్నే నీవు వర్ణించుటే
నేనాటా విని చూడ నేటి కిచటా సీనోట వింటి భా . 41

సీ. ఒకపక్ష మెత్తి వేటొకపక్ష మూహించి
యొకపక్షమున మనం బూనఁజేతు ;
నొకశాస్త్ర మొంది వేటొకశాస్త్రమున నుంచి
యొకశాస్త్రమునఁ దెల్పుచుండు నెందు ;
నొకయుక్తిఁ బెంచి వేటొకయుక్తి సాధించి
యొకయుక్తితో వాద ముడుపుచుండు ;
నొకపల్కుఁ బల్కి వేటొకపల్కుఁ బల్కించి
యొకపల్కుఁ బాటించి యొప్పుచుండు ;

నొకటి వ్రాయుతు వ్రాయుదు నొకటి ; చదువు
దొకటి చదివింతు నొకటి ; లో నొకటి నుడువు ;
దొకటి యాడుదు నాడింతు నొకటి ; వేతు
నొకటి వేయుతు, నే నెంతు నొకటి కొకటి. 42

శా. వ్యత్యస్తాక్షరముల్ వచింతు ; శ్రుతుల్ వర్ణింతు ; గ్రంథంబులు
నిత్యంబున్ బదివే లొనర్తు ; ద్రుటిలో నిర్మింతు బంధంబు సా
హిత్యుల్ మేలన ; నూటగుంటముల వ్రాయుతు² ; బా నన్ను నీ
వత్యంతంబుఁ బరిభ్రమించెదవు సత్యావత్యముల్ గానకన్. 43

ఆ. నిన్న కన్ను దెఱచు నీవేడ నేనేడ ;
నిన్ను నీవె పొగడు నీతి యేడ ;
నన్ను గెల్లు ననెడు నవృతంబు లవియేడ ;
వచ్చుతోవఁ బోవలయు ననుడు. 44

1. చెన్నిటా.

క. కోలాహలముగ నప్ర్రచుఁ

గోలాహలమైర్చుఁ 1దార్య కులధుర్యం డా

కోలాహలునిం గనుఁగొని

హాలాహలగుణము మానుమని యిట్లనియెన్.

45

నీ. బహుళసామ్రాజ్యనంపద లేని రాజేల ;

మనుజులఁ బీడించు మండుఁ డేల ;

సమదృష్టి లేని లక్షణహీనకవి యేల ;

సత్యవర్తన లేని సౌమ్యుఁ డేల ;

ఇష్టార్థఫలసిద్ధి యియ్యని గురువేల ;

మేలు గావింపని మిత్రుఁ డేల ;

పురుషార్థనిధి గాని పుణ్యజనుం డేల ;

కోప శిమార్జించెడి కుజనుఁ డేల ;

విహిత విద్యావిదూరుడౌ విషదుఁడేల ;

విధి నిషేధము లెఱుంగని వేత్త యేల ;

దాన మొనరింపఁజాలని శిధనికుఁ డేల ;

కుచ్ఛితముఁ జేయు నీవంటి కుటిలుఁ డేల.

46

ఉ. ఈరస మారఁ గారు లెనయించి దురాగతపైత్వకంబులున్

గూరలుఁ గూర్చు భక్ష్యములుఁ గూర్చి శరీరముఁ జెంచి మమ్ము ని

స్సారశీదురుక్త లాడెదవు ; సామజనంఘము లెన్నియైనఁ గం

రీరము నేమిచేయు ; గరటిన్ మును హంస జయించి పోవడే. 47

ఉ. శాలుఁడ వివు పొమ్మన్నచుఁ బల్కితి వౌ నిజ ; మీవు పెద్దవై

వ్రాలుట కేమిహేతు విట పన్ను గ్రహించుటకే కదా భభా !

కూలక పాప జీవనము గూబ రీలభింపదె పెద్దగాల ; మే

వేళే బరాన్నముల్ గుడిచి వీగుదు ; పీట్రదు కేమిసేయఁగన్. 48

1. దార్యకులదైర్యం.

2. మార్జించెడి.

3. ధన్య.

4. దుశోక్త.

5. లభింపద.

క. శతవత్ర దృగాశ్రితులకు

శతధృతి జత కాదు కావ్యశత మేల నిఁకా ;

శత¹మన్యధన్యకరగత

శతకో² టినుమంత తునుము శతకో³టిగిరుల్.

49

చ. ఇనుఁ డినుమంతయై ⁴నెలుఁగు నెల్లెడ; దివ్యే ⁵లవంతయై నిశీ
ధిని దొలఁగించు ; నింట నిల దెవ్వల ⁶వాసన ; వీటినూక్కుముల్
గనఁ బనిలేదు ; లేజ మది కారణమాఁగద ; నీకుఁ ⁷దెల్పదా ;
ననుఁ గని నిన్ను గెల్వ నని నమ్మకు ; నిమ్మకుఁ బోయినీ రిఁకన్. 50

మ. చదువుల్ తక్కువ లేవు పెక్కు లనవా శౌర్యం బవార్యంబుగా ;
చదువుల్ వచ్చిన ముచ్చటా యిది ధరాన్వపాళి నొప్పించుటల్ ;
మదిరాపాసము నేయుటల్ గురుసతీ మగ్నాత్ముఁ డాటల్ మదో
న్యద ⁸వృత్తిన్ విహరించుటల్ చదువులో మర్మంబులా భూసురా.

క. శవ ⁹విధవాలంకారము

లవు గార్చె భ జన్మమపు జలాక్షరమపు భూ

వివరమపు శిల్పి నై పుణ

మపు నొఁగా దవుచు వ్యర్థమగు సీచదువుల్.

52

ఉ. బొలుఁ డటంచు మున్ను శిశుపాలుఁడు నాజనపాలుఁ డాది గో
పాలునిఁ బూజ నేయునెడఁ బల్కెఱుఁ జూచి భజింపఁ దత్కృపా
పాలుఁడు వానిఁ ద్రుంది సులభంబునఁ బూజ లభించె ; నేడు కా
పాలుఁడవై వసించు నినుఁ బట్టి వధింప భవంబు లే దనకా. 53

చ. భవభవ యామునేయుఁ డవ ; ప్రాణముగొన్నవ ; రామరామ మా
ర్పువభవ లేమి సాగవవ ; శాస్త్రవిదుం డవ ; సంధ్యముక్కలున్
మృషమృషగానె వచ్చునవ ; మించవ వక్షలముందఱకా ; మహా
భూషభూష జేస్తువా డవ ; సఖుల్ నభవా రిషు జూర్పునారవే..

1. మధ్య.

2. తెలుగునెల్లెడ.

3. లవంతలై.

4. వాళని.

5. కలియఁగా.

6. వృత్తి.

7. విధమా.

ఉ. నన్నిటఁ బన్ను వట్టని యవకో నిటలాత్తుఁడుఁ జాలఁ ; డీతఁ డే
నన్నిటఁ¹బ్రోడనంచు సభ న న్నిట వో రజఁగించి మించి మా
ప న్నిటమీఁద రానివనిఁ బ న్నిటువల్కె- మ రేమి యోర్చి మే
మున్నటులెల్ల ; వ్రాతఁఫలము న్నటులయ్యె నటంచు నెంచుచున్.

చ. నిలునిలు ; చాలుచాలు ; బలునేర్పులు తీర్పులు మాను ; మూరకే
నిలు ; నిలువెల్లఁగల్గ ; లేద నిల్కడ లే ; దవృతంపుఁ బుట్టలౌ
వలుకు లనేల ; నీవెదురుభావము నీజవ మేమిగాన ; నీ
పలుకు లజార గనన్ జయముపల్కులు గాక ప్రసంగమే లనన్. 56

క. మోమును సోమునినేమము
నాముకోనన్ యామునేయుఁ జావిప్రునితో
నేమము నేమము నేమిక
నీమదిలోఁ దెలియవైతి నీతివిదూరా. 57

నీ. స్మృతులు విస్మృతులును ; శ్రుతు లుపశ్రుతులు ; శా
స్త్రములు శస్త్రములు ; సత్కథలు శివ్యథలు ;
మీమాంసమును మాంస ; మితిహాస మతిహాస ;
మూరణములు మహామూరణములు ;
శ్రౌతంబు ఘాతంబు ; జ్యోతిషంబు విషంబు ;
ఛందముల్ మందముల్ ; శిశ్చ ముద్ద ;
మమరముల్ నమరము ; లానాటకములు బూ
టకములు ; సుకృతులు వికృతు లనుచు

నేప్రసంగముఁ జేయక హీనవాది
వగుచుఁ జదివినవిద్యల నటమటించి
ప్రాద్దు²పుచ్చుటా ; లేక నీ పుట్టుమొదలు
చదువనే లేదా ; దానికి సాక్షి యిదియె. 58

1. ప్రాధనంచు.

2. శథలు.

3. మద్దియమ.

4. మాలుజేయక.

5. బుచ్చుట.

ఉ. సుద్దులఁ బ్రాద్దువుచ్చి పరిశుద్ధముగాఁ జనఁ దల్చి పల్కె; దీ
వద్దులు వద్దువద్దు; మును బట్టుట వీడుట యోడుటే కదా;
కొద్దిన కానవచ్చు మనకుఁ గొనకుఁ గనకంబు లేదనే
కొద్దిగుణంబుచేత నభుకుఁ బెభుకుఁ జొరసేదు నీమదికా. 59

ఉ. వాదము చేసి గెల్తుమని వచ్చినోచ్చెము లుచ్చరించి యా
వేదము తామ్రముల్ మఱచి విచ్చవిడిక నభవారు చూడ వా
గ్వాదముఁ బూని ప్రేలేదవు; వచ్చినదే కియొకమిథ్య; తథ్యముకా
గా దది; నిన్నుఁ జూచదరి కట్నము లిత్తురు నిధరామరుల్. 60

తా. నీపాండిత్యము నీవచస్సురణముక నీనేర్పు నీతీర్పు లా
క్షేపంబుల్ కవిత్వాప్రభావ మొకటికొ శిక్షించి రక్షించుటల్
నీపంతులులు మాకుఁ జూపి ధనముల్ నీవందు మంచుకా మరికా
లైపై యామునసూరి చల్క నతికోపం బాత్మ సుహృంగఁగక. 61

నీ. గోషియై స్వమతాభిలాషియై చటులదు
స్థాపియై వైష్ణవదేవీ యగుచు,
క్రోధియై బిలవద్విరోధియై సంవాద
మేధియై యజ్ఞనబోధి యగుచు,
గర్వియై బుధభాండదర్శియై కవినైత్తి
కొర్వియై పూర్వసుపర్వః డగుచు,
కటికయై గొంపైనమొటికయై యనృతంపుఁ
బుటికయై రసహీనోఘటికయగుచు,

బొమలు ముడివడఁ గటము లుప్పొంగి యదర
నక్షతలు రాల, నొక్కింత కుక్కిఁ గదల,
బింజశిఖ లూడ, నవరించి పెదవి గఱచి
త్రస్సవడ విఠ్రుఁ డార్కుతోఁ దఱిమి యుటికె. 62

1. సుద్దులప్రా.

2. సొచ్చును.

3. చక.

4. జూచదరి.

5. బలపద్విరోధి.

6. ఘటిక.

ఉ. పాయము లేత శాస్త్రములపాయమువాత మలత్త్యలత్తనో
పాయము గీత గీతమనపాయముమాత విరోధమాత పా
పాయముచేత లేదు నదుపాయముపూత యదేమివాద మిం
పాయము గాదు మాదె గెలుపాయె ముదంబునఁ జూచు మీయెడఁగ.

మ. టకటాంకుల్ పచరించి మ మృనికీఁ గట్టాయంబు గావించి మా
టకటాంకుల్ గొన నిన్ను గెల్పు టాక టడ్డంబొడ్డు వాడంచు హా
టకటంకంబులు గోర కే మఱచియుండఁ జూచి పైపైన బూ
టకటంకంబులు నేయఁ బట్టితివి కట్టా, కొట్టుమిట్టాడుచుక. 64

శా. కిష్కింధా, పను గ్రంథలుబ్ధుడని లోఁ గీలించి గేలించి యా
కిష్కింధేంద్రరిపుఁప్రసాది నని మేల్గీ డెన్నకక బల్కెదా
శుష్కాలాపములెల్ల బైలుపడ వాక్కుద్ధిప్రకారంబులక
నిష్కర్షార్థము మాకు నీ కొక టికక నేటింతుఁ బాటింపుమా. 65

క. దిగ్విజయ మంది కిట్టికృప
భగ్వాదిని గాన నిది యథార్థము సీతో
వాగ్వాదమునకు శపథము
దిగ్వాసునియాన వినుము ధీరవిచారా. 66

కోలాహలుని శపథము

గీ. మూఁడునుడులు నుడువు మూఁడునుడుల్ దిర్వి
మూఁడునుడులు నేను మూఁడునుడులు
నుడివి మడువలేక నుడిగిన నీకాలఁ
దొడువుదాన మోముఁ దుడువు మనఘ. 67

చ. ప్రతిస యొనర్చినాఁడ నిది భానువీధు ప్రభృతి గ్రహంబులక
గతులు దొలంగినక దొలంగుఁ గాంచుము నీవని యామునేయుతో
క్షితినురుఁ డట్టహాసములు చేసి వచింప నభానదుల్ మదిక
బ్రతివచనంబు లే మిలేడు పల్కునొ విందుమటంచు నుండఁగక. 68

1. శౌడుడ.

2. ప్రసాద.

3. వాక్యద్ధి.

4. కెట్టికృప.

5. దిగ్వాహుని.

6. విధు.

పంచచామరము.

మనంబునం గడంగి పొంగి మందహాసభాస మా
ననంబునక బెనంగ యామునార్యవర్యుడండలున్
వినం గనక స్వనంబు బెంచి విప్రు నెంచి కాంచి డా
ననుక నినుక క్షణంబునక మహావరాధుఁ జేసెదక.

69

మ. చదివెంటుక వచ్చియుంతు వ్రాతఁ గథలున్ శిష్యుంతు వ్యత్యస్తముల్
గదియుంతున్ వివరింతు బంధములు వక్కాణింతుఁ బాడింతుఁ బా
డుదు నాడింపుదు నాడు దే ననఁగ రెండో స్థాన వివంచునా
మది నుండెన్; దుద కేమి లేక యిదె నామాటల్ వినన్ గోరితే.

70

క. నీమాటలు మామాటలు

మోమాటము లేక రాజముఖ్యులు వినరా,
యీమాట కేటిమాటలు
నా మాటను సభను గని బృహద్ధ్వని బలికెన్.

71

సీ. వినరయా వాదంబు వీడి ముచ్చటఁ బెట్టె

గవిత పాండిత్యంబుఁ గాలిఁబుచ్చి,

కనరయా సత్యంబు గాదనం దలపెట్టె

విహితవిజ్ఞానంబు వీటిఁబుచ్చి,

యనరయా బుద్ధి గాదని వీని మీరెల్లఁ

బ్రబలపత్రస్ఫూర్తి బయలుపెట్టి,

చనరయా మమ్మును సారెసారెకు దూటి

కొనకుఁ బ్రసంగంబు కోలుపుచ్చి,

అహహ, యితఁ డెంతవాఁడో నే ననెడిపల్కు

లవి యబద్ధంబు గావించు ననుచుఁ బలికె

నటులఁ గాకున్న నితనికి నాత్యహాని

విప్రహాని యశోహాని వేదహాని.

72

క. ముచ్చటలకు ముచ్చటలని
ముచ్చటపడు టింతె, దీన ముచ్చట లగునా
యెచ్చట విన మిది, యిదియొక
ముచ్చటయని గురుడు బుధునిమోమున్ గనుచున్. 73

శా. ఏవీ యెప్పటిమాట లే నవుననే వేవైనఁ గావేయనక
భావజ్ఞానము గల్గునంటినిమిదా పంతంబుఁ జెల్లింపమి
మావామాంఘ్రిని మోము రాచుమని నీమాటెనుమి చూడుమి
నీవాళ్ళాతురీ నేఁడు బైటఁ బడు నానిర్విఘ్న వాక్యంబులక. 74

క. పలుకులు పలికిన నలతోలు
పలుకులవలెఁ దెలియఁబడనిపలుకులు పలుకక,
పలుకులు పలుకుచుఁ బలికెదఁ
బలుకులు వినవోయి వేయుపలుకు లిఁకేలా. 75

క. ఈరాజ సార్వభౌముం
డా రాజనతీలలామ యనవలెను మహా
వీరవత్సవత, నీయమ
యారయ గొఱాలు గాదయా నిక్కముగాక. 76

చ. అని పలుకక బురోహితున కాపలుకుల్ ఘననారసంబులై
మనమునఁ గాఁడిపాట మనమాటలు లేక విరాళిఁ బొంది మేన్
బునుకుచుఁ బ్రాణముల్ మఱచి మూర్ఛిలి చిత్తరుబొమ్మకై వడిక
దనుఁ గని తాను దూఱుచు వితాకుఁడునై తలవంప నార్యుడుక. 77

చ. మరిమరి పల్కుపల్కు మనుమల్లడి కోర్కెక మూఁడుమాటలుక
ద్వలపడి పల్కినాడ నివి తథ్యములో కడుమిథ్యలో కదా
వెరవున వీటిఁ గాదనువివేక మదెట్టిదో నేనుఁ జూచెదక
నరగునఁ దెల్పుమంచు నెకసక్తిము లాడి మాసింపుచుండఁగక. 78

ఉపేంద్రవజ్రము, సభాసదుల్ యామునసార్వభౌమున్,
శుభావహంబై తగఁ జూచి యంతఁ
వృథావపద్మంబులఁ జాలఁ బ్రీతిఁ
ప్రభావ మంతంతకుఁ బ్రస్తుతింపఁ.

79

సభాసదులు యామునేయునిఁ బ్రస్తుతించుట

సీ. రాజు లావైష్ణవరాజును నుతిచేయ,
గురువరు లాజగద్గురువు నెన్న,
మిత్రు లాబాంధవమిత్రునిఁ గీర్తింప,
కవు లావిదితాశుకవి నుతింప,
నంబిజ్ఞునంబు లాసర్వజ్ఞు వర్ణింప,
వాగ్వేత్త లాసత్యవర్తి నెంచ,
విబుధు లావసుమతీవిబుధుఁ బ్రస్తుతి నల్పు,
ధర్ము లాయమనువ్యధర్ము బొగడ,
సరసు లాపుండరీకాక్షు సంస్తుతింప,
హితులు నానాటకాంతసాహితీ గణింప,
శాస్త్రికులు నంద టాగుణశాలి మెచ్చ,
తంత్రపాఠగు లాస్వతంత్రపరు మొక్క.

80

కవిరాజవిరాజితము.

వదలక దుర్మతవాదులఁ దోలిన వైష్ణవవంశవివర్ధన, మీ
వదనముఁ గన్గొనువారికి మోక్ష మవారిత వేమనవచ్చు పహా
మదమున విప్రుఁడు మార్కొని మాటలు మాటన నేరక మానువలె
కదలఁడు వీడు యెకాయశితో నిట గాచుట కెవ్వరుఁ గల్గి రింకఁ.

శా. ఓహో యామునదేశీకేంద్ర, జయపంయుక్తప్రభాసాంద్ర, వై
దేహీభావ శుభాభిచంద్ర, కవిజగ్దీశాంతనిస్తంద్ర మా
యాహాలాహల భిగ్గిరీంద్ర, కుమతాహంకార కుంభీంద్ర మ
త్రాహారోగ్రమృగేంద్ర, భక్తజనబృందానంద రుంద్రవ్వనా. 82

1. సభితు. 2. కవు. 3. లాయ. 4. సాహిత. 5. త్రుణు. 6. దుద్ర.

సీ. లోకవార్తలరీతి లోవార్తలును గావు
 ఆక్కియాభ్యాసు పంకాతపములు ;
 పూర్వసూక్తలచేతఁ బొలియుసూక్తలు గావు
 వాదవిప్రారణ్య వహ్నిశిఖలు ;
 ఒరులాడు పల్కుల కోడుపల్కులు గావు
 పోరోహితాభ్ర ప్రభంజనములు ;
 ఎన్నిమాట లింకేల యివి మాటలే కావు
 కోలాహలీమహీధ్రకులికతతులు

వాద మవునయ్య, మడమెల్ల వదలెనయ్య,
 పంక మవునయ్య, కోపంబు పాసెనయ్య,
 యుక్త లవునయ్య, కపటంబు లుడిగెనయ్య,
 విజయ మవునయ్య, జడమెల్ల విడిచెనయ్య.

88

ఉ. ఎక్కడియుక్త లీపలుకు ; లెవ్వరు గాదన నేర్తు రయ్య ; నీ
 కెక్కడ దోచె నయ్య ; యింక నెక్కడిమాట ; పురోహితండు చే
 జిక్కెగదయ్య ; మాఱనక చిక్కెగదయ్య ; తదీయవర్తనల్
 దక్కెగదయ్య ; మాయెదలఁ దక్కెగదయ్య, భవత్పదాష్టముల్. 89

చ. కపురపుఁబల్కులో యివి చొకాటపుఁ జిల్కలపల్కులో వినో
 దపుతులుపల్కులో చవులుదక్కిన చక్కెరపల్కులో చగో
 రపు జగిపల్కులో మరుని శిరచ్ఛలవెచ్చలు దెచ్చి మెచ్చిన
 చప్పమరువంపుఁ బల్కు లివి సామెతపల్కులై మాఱుపల్కుగఁ.

సీ. శతవ్రతకర సదా శతవ్రత కరవిప్ర
 సూక్తిని సూక్తిలోఁ జొచ్చు టరుదె ;
 కాంచన నాశవృత్తి త్కాంచనాభాన భూ
 మరుఁ డింక సాధింపఁ జూచుటరుదె,

సింహాననాంశజ సింహాననారూఢ

భూనాథుఁ డనుకంపఁ బూనుటరుదె ;

విష్ణుపదాస్త్ర భూవిష్ణు పదవ్యాస్త్ర

పౌరుషస్థుఁడు మాటుపలుకు టరుదె ;

నీ వహీనప్రభావ పాండిత్యఫణితి

నీ వహీనప్రభావ పాండిత్యఫణితి

యుడిగె భూలోక దేవేంద్రుఁ డొకఁడు నీకు

సమమి భూలోక దేవేంద్ర జలధిచంద్ర.

86

మ. అనుచుం బల్కి కవీశ్వరుల్ దొరలు విద్వాంసుల్ సభాసీనులుం
చిన కేల్లోడ్పులు మొల్క లొత్తఁగ నమ శ్రీయామునా యేతి ని
స్వస్థులై యంత నుతింపుచుండ బుధుఁ డాస్థానంబులో ఖన్నుడై
తనలోఁ దానె కృశించి మో మెగయ కాత్కారోవుడై యిట్లనా.

పరాజితుడైన కోలాహలుని యాత్మవిచారము

శా. నానాభూములు నంచరించి ; తిల నానాభోగముల్ గంటి ; నే

నానాశాస్త్రము లభ్యసించితిఁగదా ; నానాపదార్థంబులున్

నానాభూషణముల్ గడించి ; తిట నే నానాట వర్ధిల్లి ; తో

యానాపూస సమర్థముం గలిగి యిట్టైతిఁ దుడిక నేటికి. 88

సీ. కట్నంబు లేమాయె, కాన్క లేమాయె, నా

క్షేత్రంబు లేమాయె, క్షీణమాయె ;

ధనము లేమాయె, నాధాస్యంబు లేమాయె,

నార్జనం బేమాయె, సటమటాయె ;

వ్యవసాయ మేమాయె, వ్యాపార మేమాయె,

భోగంబు లేమాయె, బొగలనాయె ;

పరివార మేమాయె, ¹బతువులు నేమాయె,

పత్రంబు లేమాయె, బలుపనాయె ;

పల్లె లేమాయె, సిరులెల్లఁ బాసిపోయె;
చదువు లేమాయె, దేహంబు నమయ నాయె;
గజము లేమాయె, తురగముల్ ఘనము లాయె;
కుశల మేమాయె, సనిశంబుఁ గుండ నాయె.

89

ఉ. బౌసనఁ గాదనంగల మహాత్ముడ నంటి; విచార మూని నీ
పౌసనఁ గాదనంగ వశమైనవిగా వటు చేయకున్న నా
యానన మంఘ్రిరక్షఁ గొని యాఁపక వైపు మటంటి; వెన్నకుళ్
బో నిది చూడు మంటి; నివి బొంకు లనే దిశ నెట్లు దైవమా. 90

ఉ. ఏగతి దోచ కిట్టు లిశ నేగతి నే గతిచూలి చూలి య
భ్యాగతి నైతి దీని కొకయాగతి నిర్గతి ¹గాననైతి నా
వేగతి రోషుడై నృపుడు వేగ ²పురోహితుడై దురుక్తుల
వీగతి; నాగ తేమి; చెలు వీగితిఁ దూగితి నేగి లోగితి. 91

ఉ. రే నెఱిపింపఁ బోయి బెదరే వెరవై యిరవై నమేనిపైఁ
తేవ రవంత లేక నలచేవరవేయనఁ గంది తిందుఁ గా
చేవరదుం డెవండు మునుచేవరదుస్సిన పై నవచ్చు లెం
చేవర కేమిచెప్ప ననుచేవర కూరక తన్ను దూఱుచుక. 92

చ. కొఱకొఱ ప్రాణముల్ నిలిచి ఘోరమదం కిబుడి వోయి వైరినే
కొఱ కొఱయంగ లేక యిటు గూడి విరాలిపోకాలి నమ్మదిక
కొఱకొఱ మానఁజాలఁ దనకుఁ గొని పంతముఁ దీర్చుటొక్కట
కొఱ కొఱనోము నోము టానఁగూడఁగదా విధివాఁత దప్పునే. 93

ఉ. ఏమనువాడ మేనువిడ, కేమనువాడ కృతప్రతిజ్ఞ కే
నేమనువాడ రాజు నను నేమనువాడనియోడ నంటి నా
నో మదియేల యేలచెడనో మది యేలఁగదా తురంగముల్
సామజముల్ నిజంబు పులి సామజముల్ విభజింప నేర్చునే. 94

1. గాది.

2. తిక్కా...దురోక్తులక.

3. బాడ్డి

4. పోకాలి.

సీ. ఆగమంబులను ననాగమంబులఁ ద్రోసి,
 నీతిశాస్త్రంబు లనీతి చేసి,
 పంచమవేదంబుఁ బంచత్వ మొనరించి,
 గురుతర్కవాదంబు గుఱుతు చెఱచి,
 నుకర భాగవతంబు శుకభాషణముచేసి,
 కపట మీమాంసయుఁ గడకుఁ ద్రోసి,
 కరముమేలగు ప్రభాకరము మూలకుఁ ద్రొప్పి
 సత్యాదిపలుకు లసత్యమనుచు,

ఘనగుణంబైనశబ్దంబు ఘనముపఱచి,
 చంబు భాట్టంబు కథలు హాస్యంబు నెఱపి,
 వాద మొనరింప కలిహీనవాది నైతి;
 చేతఁఫల మెల్ల నేడు చేతతఁ జెల్లె.

95

కా. నాశీలిత్వము నామహామహిమమున్ నాకీర్తి నానందదర్
 నాశిష్టత్వము నావివేకము మఱిన్ నాశాంతి నాదాంతియున్
 నాశోభాగతి నావిచారగతియున్ నామేలు వేవేలకున్
 సైఁస(చ)ంజాలక (?) దైవి మింతపని నాజన్మంబునం దల్పుటల్. 96

మ. క్షీతిపాలుం గని సార్వభౌముఁడని పల్కెన్; రాజపక్షిన్ బలి
 ప్రత యానంచు వచించె; వీని నొకదుర్యాగిగాదనం దల్పినే
 మతి నూహింపఁ; దృఢీయవాక్యమునఁ ద్వన్మాతా నపంథ్యా యనన్;
 ప్రతిసేనే నను నొచ్చి కన్నతలి గొఱడా లౌవనం బాడియే. 97

ఉ. రాజును నేను హీనుఁ డనరాదు; గుణాన్నిత గాదటంచు నీ
 రాజసర్థిమదిం దలఁపరాదు; తలంచినఁ గాదు మీఁద నీ
 రాజుకు నూడు వచ్చు; వినురాజులచే నొకకీడు వచ్చు; బై
 నే జనియించి పంధ్యయగునే జన నీజనులై న మెత్తురే? 98

చ. హితుడు హితాహితాత్తుడు నహీనుడు వేదశిరోవిచారసా
హితుడు వివాదమోహితుఁ 1డహీయుడు నేయెడనైన మాపురో
హితుఁ డిగఁ గెల్పునం చనుమహీతుఁడు నే నిటులోడఁ దాఁ దిరో
హితుఁడయి పాప మొందు విధియించి వధింపక పోవనిచ్చునే. 99

క. కాదనరానిది కాదన

కాదనరా దనర బుధులు కాదనరా దా

లేదు ప్రతియుక్తి దీనికి

లేదు ప్రతిజ్ఞకు నివృత్తిలే దని మిగులక.

100

చ. గిరితనయా నయం బాదవఁ గెల్గొను మీకవులెల్లఁ జల్లవే
గిరి తనయాతనర దవిలి క్రిందవుటల్ గని చుట్టుముట్టి యా
గిరి తనయాలివల్లు- పరికించె ధరేశుఁడు, కూడు లేక మ్ర
గ్గిరి తనయా; లిడేల పరికించె విధాత వృథా²దురుక్తులక. 101

ఉ. చించినచీటి నేను విరచించిన దోషమువచ్చె నొచ్చి యో
చించిన నేమి కట్నము రుచించినకీ డిది యీఘనుండు నూ
చించినవెల్ల కల్లలె వచించిన వస్త్రపు³దాచి నట్లు వా
చించిన శాస్త్రముల్ విడి వచించినమాటలకెల్ల నోడిరిక. 102

ఉ. మాంసము క్రొవ్వి నవ్వి సుషమాంసము లుబ్బి ముదంబు ప్రబ్బి మీ
మాంసమునక⁴ బ్రసంగమహిమాంశములు⁵ గని నల్పనైతి దు
ర్మాంసము కండ్ల నిండి మహిమాంశముఁ గాననివాని నన్నుఁ గ
ర్మాంశబలంబు నల్పదే సమాంశము రంగమ మున్ను దెల్పదే. 103

చ. ధనములు లేవు; కట్నములు దబ్బర; వృత్తులు మట్టు; పత్రదం
ధనములు⁶ డొల్ల; వర్తన లతేభ్యము; పూజ్యము త్యాజ్యమా; నిబం
ధనములు కర్వ; దంభ మింక నాస్తి; సమ స్తవిధోపభోగసా
ధనములు⁷ రిత్త; కీ డెపుడు తప్పదు; లేదు ప్రతిజ్ఞఁ బొందఁగక. 104

1. దహోయుడు.

2. యోడ.

3. దురోక్తులక.

4. దానివట్టు.

5. బ్రసంగాము.

6. దుల్లు.

7. రుత్త.

నీ విజ్ఞానముదిక ...న ముదయించి

ముచ్చట లాలించి మోసపోతి ;

నైపుణి¹ విడి శిల్పినైపుణంబు వహించి

²ధాతువాదము చేసి తల్లడిలితి ;

భేదంబు నుడివి యభేదంబు సాధించి

వాదింపక మహాపవాది నైతి ;

అదైవతమే బ్రహ్మ మని విశిష్టాదైవత

రాధాంత మెఱుంగక అట్టుపడితి ;

నేటిచదు ; వేటిప్రాధత్య ; మేటిజ్ఞాన ;

మేటియని ; కేటిబహుమాన ; మేటిజన్మ ;

మేటితన ; వేటికులశీల ; మేటికలియ ;

యేటిబలి ; యేటిగుణ ; మింక నేటిబ్రతుకు.

105

ఉ. మేను విదుల్తునో ; విషము మ్రింగుదునో ; దవవహ్ని జొత్తునో ;

కానల నిల్తునో ; నియతి గాంచుదునో ; యితి నై చరింతునో ;

కోనకు లోదునో ; నదులఁ గూలుదునో ; కుల ముద్ధరింతునో ;

యే నిక నేమి నేతు ; మది నేమనిదూఱుదు నంచు విప్రచక్షుఁ. 106

చ. మననవిదూరుడై కుటిలమానసుడై జడుడై ప్రమత్తుడై

యనితరవాచ్యుడై కుపితుడై వికృతాననుడై కృతఘ్నుడై

జనపరివాదుడై కపటచర్చితుడై బయ లాలకించి హా

యని తలయూచుచుండు³ బుధు నారసి యామునసూరి యిట్లనె. 107

యామునాచార్యుడు కోలాహలు నదిక్షేపింపుట

క. ఓహో విద్వజ్జనో

లాహల బాలకుని⁴ మాటలకుఁ దడవేలా

యాహాహాలు చేతురె

బాహుశ్యపురాణబోధి, పటుశాస్త్రునిధి.

108

1. విడిశిల్పి.

2. ధాత్య.

3. విదవానో.

4. యోధ.

5. బుధ.

6. మాదళకు.

శా. విజ్ఞానేశ్వర ధర్మమా యిది ; మనోవిజ్ఞానమా ; లేక, క
ర్యజ్ఞానాత్మవిచారమా ; ప్రణవనూత్రన్యాసమా నీకు బ్ర
హ్మజ్ఞానా¹వధియోగమా ; మనుగతవ్యాఖ్యానమా ; యేమి నీ
స్వజ్ఞానం బుడివోయి యోచనకు వ్యాజంబేమి విధో²త్తమా. 109

ఉ. సత్యములైనవాక్యము లనత్యము చేసి యనత్యవాక్యముల్
సత్యము చేతునంచు నొకసత్యము చేసిననిన్ను నీతిసాం
గత్యములైననూక్తుల నగత్యము పల్కితి ; నీవు వీటికి³
శీనిత్య మనిత్యము⁴ డెలుప నేరక యూరకయుండఁ జెల్లునే. 110

ఉ. తప్పనోజెప్పవోయి ; యిఁకఁజప్పనటోయి ; ప్రతిజ్ఞచేయుటే
తప్పనవోయి ; లేక రీయిదె తప్పనవోయి ; యథార్థమైన నే
నప్పని మానవోయి ; యిది యప్పని తీర్చఁ గడోయి ; శీర్షవే
నప్పన వేడవోయి ; చదు వప్పన మామెఁగడోయి భూసురా. 111

శా. ఘట్టంబొది నమస్తపట్టణములం గట్నంబు లార్జించి వా
గ్గట్టంబుల్ పఱచించి పత్రములు వక్కాణించి రాణించు నీ
ఘట్టంబుల్ విడి నానుడుల్ మలఁప లేక⁵ వ్యాసఘట్టంబులై
యట్టిట్టం⁷జరిగే వదేమి ; యివి ని న్నట్టిట్టు గావించెనో. 112

ఉ. విందురు రాజులు⁸ శీశ్రుతులవిందులుచేయ భవత్రైలాపముల్
గందురు విప్రులున్ శిగనులకందువు పాయ వచింపవోయి నీ
పందఱుఁ జూడ నోడ ముదమందరు కొందఱు మల్లి వర్తనల్
గొందఱు నేఁడు గెల్వ వనుకొందురు¹⁰తొందర మాని పల్కుమా.

సీ. ఈనాటకములచే నీనాటకములెల్ల
నానాటదరుగు నీశానుఁ డెఱుంగు ;
ఈపాండిమముచేత నీపాండిమంబెల్ల
నల్లైనవెరగు గంధర్వుల¹¹డెఱుంగు ;

1. విధి.	2. నిత్యము.	3. జప్తు.	4. తప్ప.
5. నిత.	6. తీర్పుకే.	7. జనిగె.	8. గుచు...లుచేయు.
9. గనులకందువబా.లు.	10. తొందురు.	11. వెఱుంగు.	

అవల్కుపోలఁగిచే నీవల్కుపోలఁగి చిం
తనఁజేయుఁజెఱుంగు విధాత యెఱుంగు ;
అవ్రతిజ్ఞకుఁబోలి నీవ్రజ్ఞులన్నియు
బైకామియంగుగిప్పరి యెఱుంగు ;

అగభీరోక్తిరసముచే నీగభీర
నూక్తిరస మింకుటది వరసులకుఁ జెలియు ;
నీకుఁ జెలియజె నాతోడ డీగొనంగ
మట్టియని వెన్న చింతింప వెట్టికాడె.

114

ఉ. ఆననశుద్ధి లేనిమనుజాధముఁడై గుణహీనుడైన దీ
త్రాసననామధేయునిఁ బితౄచనమానుని వీనిఁ బంప నీ
వాసన గావచ్చిన నవాసన వాదము మాని మాన ము
చ్ఛాసనచేయుఁ నీకుఁ దగవా ననకాదులఁ బోలువానికి.

115

ఉ. 1వాసనఁ దోచి పైఁబడుతవాననఘర్మకణంబు లేమి భా
వాన నరాధినాథుఁడు దివాననుఁ జాననలూన నాక్కియో
భ్యాసన మింది యోడఁ దగవా ననబోడులు నవ్వ నిన్ను వి
చ్ఛా ననరాదు మించుట జవావ నశించుట మోమువంచుట.

116

క. చెంబైన నీకు నతిని
చంబైన నజనంబు లక్కఱంబైన బుధుర్
చెంబైన నొనగరు పితౄ
2చంబైన గ్రహింప చా నిజం బైనదిగా.

117

భుజంగప్రయాతము.

పురారాతిభ క్తన్ వృషాజాప్రసక్తుఁ
దురాటోపబిధుఁ ప్రదోష ప్రవృద్ధున్
వరారోహోసంగుఁ వివాదప్రసంగుఁ
దురాచారసంపూర్ణు దూషింతు రార్యుర్.

118

ఉ. తాలిన్ని లేనివాని¹ బరు దాళనివాని కఠించువాని² నే
 వేళకు రానివాని నలువీధులు ద్రిమ్యురువాని వాదిచే
 దూలినవాని సి గ్గడలదోలినవాని³ బ్రతిజ్జి⁴ నిల్పగా
 జాలనివాని⁵ నోట నుడిజారనివాని గ్రహింప రెవ్వరూ.

119

సీ నూతుడు జమదగ్ని నూతుఁ డిచ్చుమంత్రంబు
 కడకుఁ దోచక కాలు కడకుఁ జనఁడె ;
 నీలకంధరుఁ డిచ్చ నీ తరతమములు
 గానక భిక్షుడై కాశీ బడఁడె ;
 అలసు యోధనుడు పెద్దలు చెప్ప బుద్ధులు
 తలఁపులో నమ్మక తాను జెడఁడె ;
 అభిమన్యుడును సమీక్షాశ్రితాటోప మం
 త్రమున లో మఱది జీవములు విడఁడె ;

కాన నీ వట్లు శాస్త్రవిజ్ఞానమెల్ల
 బయలు ప్రాకించి మాటల భంగపడితి ;
 వహవా, నీ కెంతదోచు నంతైన బలుకు ;
 పలుకకుండిన నీ వాడు ప్రతినఁ జూడు.

120

చ. పలుకుల కోడిపోరె శిశుపాలజరానుతరుక్కు లెల్లచో ;
 పలుకుల కోడిపోరె శివభాస్కరయాదవు లాదిగాఁగ ; నా
 పలుకుల కీవు నోడుటలు భారతి గీవ్వుతి దామెఱుంగరే ;
 పలుకు లనత్యమే యనుచుఁ బల్కుము చింత లింకేల భూసురా ! 121

క. గర్వమున హిరణ్యాక్షుడు,
 గర్వంబునఁ గనక శిశివు కాళకవచులున్,
 గర్వమున రావణుం, డతి
 గర్వంబున బాణసరక⁷ ఖిరులుం బడరే.

122

1. వరు.

2. యే.

3. నిల్వ.

4. నోటనుబడి.

5. శమీక్షాశ్రితాటోప.

6. కళకు.

7. బయలు.

మహాసగర. నావాక్యంబుల్ భజంపన్ సలిసభవ భవేం

ద్రాద్యశక్యంబు ; నీకున్

భావింపన్ దుర్లభంబుల్ ప్రతికథకశిరో

భారమై సార్వభౌమున్

భావజ్ఞానప్రభావప్రకటగుణవర్తి

¹ప్రై భవన్మాత నెంచన్

గావంచున్ బల్కన్ ²నోర్వం గలిగినఁ దెలువం

గావలెన్ నీవు శిష్యుల్.

122

.....

చ. జలజలరావమై ¹చెమట ²బా లొడికల్ గొని చెక్కు జేర్చి లో

మలమల మాడి విప్రుఁ డొకమా టననోడి యుగంబు వాడి బా

మ్మలు ముడి నెట్టి వాడి చెడి మానము గాడి విరాలిఁ గూడి...

..... 124

క. గడగడ వడఁకుచుఁ బెదవులు

దడుపుచుఁ గడుబెడఁగు లుడిగి తడఁబడి నెడఁగై

నడు మడర బడలి నుడిఁబడి

¹యొడయఁడు లో నడల నోడి యూరకయుండెన్.

125

వ. అయ్యవసరంబున నవరసాలంకార సరస విలాస దరహాన విభాస

¹మానానూన సన్మాన మానసానందంబై యొప్పు చిత్తిలు నభాసదనం

బనాలాపకలాప స్వరూప దీపితంబై జనస్థానంబు నబోధిత మేధానిరోధ

విరోధ క్రోధసంవిధానంబై లంకాపురంబు నసంఖ్యాత...విరాజ

మానంబై బ్రహ్మాండంబు నచేతన స్వరూపమహాపురుష నమూహ

మహిమాళిరామంబై శ్వేతద్వీపంబు ననలోచితాలోకన భీకర కనక

మణి ¹ప్రకృష్టంబై వైకుంఠపురంబుఁ బురుణించె నంత.

126

1. బై.

2. నోర్వం.

3. చెమట.

4. బాలిడికల్.

5. యొడయెడు.

6. మానానూన.

7. ప్రకృష్టంబై.

క. ధాత్రీశు లభినుతింపగ

ధాత్రీశుడు చూడ రాజధాత్రీకటి మా

ధాత్రీశుఁ డిత్తఁడె యన ది

ధాత్రీశులు బెగడ నార్యధాత్రీశుఁ డనెన్.

127

ఉ. వింటివె రాజ, రాజసము వీడి మమున్ బెడనాడి నెఱుఁగుటల్ ;

కంటిలె నభ్యులార, యవుఁగా దననేకక యూరకుండ ; మే

లంటిని విప్ర, గాదని శివదాన్యము రక్షను వైపు మంచు నీ

కంటకహ్రపతిజ్ఞ చెయిగాదితి నా కింక దాన నేమగున్.

128

ఉ. కిందఁడు ప్రోడఁ డంచు నృపుఁ డోడక పంత మొనర్చె బేవిలో ;

నాడినమాట నోట విడనాడిన నీవు పురోహితుండవా ;

బూడిదఁ బూసి నీచదువు బూడిదఁ ద్రోసి నమ స్తజైదికుల్

సూడు దలంపఁ గొంటి నొకసూడు మనంబున లేక యెయ్యెడన్.

129

క. ఎదిరితనబలం బెఱుంగక

యెదిరిన నది యింత చెఱిచె ; నిలపై రజ మీ

నెదిరెదిరి పోసికొన్నను

చెదరినపని చక్కఁ బడునెక్కితినుర, వింటు.

130

యామునేయుడు రాజపురోహితునకుఁ గావించిన హితబోధ

మ. పరభామాపరిరంభణంబు పరదౌర్బల్యప్రమాదంబు చి

త్పరసంవాదనిరోధనంబు పరశాభాగ్యాపహళంబు దు

ర్భరఘోరప్రతిపాదకంబు పరనిర్బంధప్రసంగంబు నా

పరదుఃఖాతిశయంబు లెందుఁ గుజవప్రాప్తంబు ప్రాప్తంబుగన్.

131

సీ. తలఁప 'విద్యా వివాదాఘాత, ధనం మదా

'య ఇతి' దుర్బుద్ధి నీయందుఁ బొందు ;

నరన 'శక్తి' పరేషాం పరిపీడనా

యేతి' బలంబు ని న్నెనసీయుండు ;

భావింపగా 'రాజపాపం పురోహిత'

యనడివాళ్ళంబు నీయందె చెల్లు;
గుటి ననారాధితగోవిందచరణస్య
కుతో భవేతు నిన్గొని పెనంగు ; (1)

సరవితో జ్ఞానదాన రక్షణగురుత్వ
శీలసత్వవినాదై న్యజీవనత్వ
లనదనాయానమరణత్వలక్షణంబు
లవియు నీయందుఁ గలవాడె సహపా నేడు.

182

చ. మతి చెడి పల్కు పల్కుమని మాటల తేట లెఱుంగ శీవు దు
ప్రసరిన యొనర్చి లేని దొకపొరుషముం దలపెట్టి యివ్వడూ
కొఱుకుచు వెన్న ద్రొక్కెదవు కోపము తాపము నిచ్చెఁ జూడుమీ
క్షితిజనముల్ కురూపి బహుచేష్టిత యన్నది నిక్క మయ్యెడిక. 183

మ. పరనిందాశ్రవణంబునకొ బధిరుఁడున్, బాపావలోకక్రియన్
వరోచాత్యంధుడు, నాదమానెదల రేవక మూగవాఁ, డుర్విలోఁ
బరనారీమణి సంగమంబునను స్త్రీప్రాయుండుగా నుండులే
పురుషశ్రేష్ఠుని వృత్తియంచును బుధుర్ బోధింతు రెల్లప్పుడూ. 184

చ. అపకృతులందు దేవగురు హంతలయందుఁ గృతఘ్నులందు దు
ష్కవటులయందు నింద్రియ వికారులయందు వివాదహీనులఁ
దపయకులందు దూషకులయందుఁ గుచోద్యులయందు మందులం
దుపకృతిఁ జేయు టొప్పదీదె యుత్తమధర్మము నజ్ఞనాభిక. 185

సీ. తలమీఁదఁ దలవచ్చి తానెచ్చు నీనలైవ
విప్రవిత్తమున జీవింపరాదు ;
కులగోత్ర సూత్రముల్ గొని మున్లు నీనలైవఁ
బరహింసలకుఁ బొలువడఁగఁ రాదు ;

1. శిష్యులకడ నాయాన.

2. బధిరక.

3. శాత్యంధుడు.

4. యంతులుభులు.

5. నిక.

6. 7. నెంతైన.

దార పుత్రాదులు తనుఁ బాయు¹నంతైన
నార్యులచేఁ బన్ను నందరాదు ;
నకల హింసలు పెట్టి సమయించునంతైనఁ
గులజలతోడ మార్కొనఁగ రాదు ;

యంగములు గోసి తినిపించు నంతయైన
యవనిఁ బెద్దలఁ దాను బోనాడరాదు ;
సుజనధర్మము లివి నీవు చూడు మనుచు
యామునేయుండు వదియించు నవనరమున.

186

విద్యత్సభ కోలాహలని దూటుట

ఉ. కుండలపంక్తు లూఁగఁ బలుకుండలఁ బోసినయట్లు శ్రీత్రస్సలుఁ
జెండులభంగి రాఱ ముడిజెందులలాటము లొప్పఁ బండితా
ఖండలులెల్లఁ జెల్లగిలి కండలు దీయుడి పెట్టి కొట్టుడి
ముండలరీతి మమ్ము⁴ నధముం డలయించె నటంచుఁ బల్కుచు. 187

మ. రమణన్ దక్రపయాశయంబు బహుదూరస్థాదిరమ్యంబు దుర్
భ్రమ జాత్యంధునిదృష్టి శుక్తిరజతవ్యాపృత్తి స్థానాపమా
గమచోరత్వము శిల్పినై పుణముజోక రజ్జసర్పస్థితి
కుమతుఁ బండితుఁ గాఁ దలంచితి ... క్రూరంబు సారంబుగఁ. 188

మ. అనుచుఁ దోవతిపింజ లూడ సిగ లల్లాడన్ గడుఁకాలుపుల్
నునుగొను గల్గి బి జట్టి వేడిమిగఁ గన్నుల్ ముట్టి దంతంబులుఁ
గినుక గీటుచు హాసముఁ నిగుడ శిశుంగేల్లెత్తి మొత్తంబులై
ఘనముల్ కొండకు వ్రాలినట్లు బుధులుఁ ఘర్షించి హర్షింపఁగఁ. 189

ఉ. మమ్ముల నెమ్మిఁ గ్రమ్మి గరిమమ్ముల మాడలు దెప్పటంచు సా
మమ్ములఁ గమ్మ లంపుచు గ్రమమ్ముల నందితి మెమ్మజమ్మ నే
మమ్ములఁ బ్రమ్మి తుమ్మెద సుమమ్ములఁ గ్రమ్మరుదారి యల్లనా
మమ్ముల సొమ్ములిమ్ము యిడుమమ్ములఁ బొందక లెమ్ము గ్రమ్ముఁ.

మ. బలవేధాంగుల ముంగలం బనిది నిర్బంధించి మమ్ము ద్రయ
బలవేధాంగుల మోసపుచ్చి బహుదుర్భాషా విశేషంబులక
బలువిత్తంబు లభించి; తొర, సరిచెప్పక రాదు నీ కిద్దరక;
బలువిత్తంచు దలంతు మెప్పు; డిట నీ పాండిత్యముక గన్పడెఁ:141

డి. మాటలచీటి గోకి పలుమాటలవాటున నేట నేట మో
మాటము లేక సన్నగొని మాటలు మూఁటికి మాటలేదు నీ
కాటకుఁ జా గృహంబులకుఁ గాటకు యోగ్యము లేకపోయె బూ
టాటక మాటఁ గాన మకటా టకటాంకుల మోసపోతిమి. 142

క. ఈవఱకుఁ దెలిసె నీవన ;
యీవర మాధనములెల్ల నీ వఱలేకక;
స్థావరమురీతిఁ బలుకవు ;
స్థావరమా కలిమి నరవిశాదమ, నీకుక; 143

క. అని విద్యత్సభ విద్య
జ్ఞున కోలాహలునిఁ దనివి చన బహుగతులక
గని దూఱి భారి భూరి
స్వనముల గురువకునిఁ జూచి నన్నుతు లొప్పక. 144

విద్యత్సభ యామునేయుని సన్నుతిండుట

నీ. నీవాగ్విభూతి వర్ణింపనేరక గదా
ధాత దాఁ జతురాస్యతసు వహించె ;
నీ వేదమూర్తిలో నిలువనేరక గదా
రీయాయవాల్చితి ద్వాదశాత్ముఁ డయ్యె ;
నీ విభూతులసాటి నగడఁజాలక గదా
రీయామహేశుఁడు మేను సాము దాల్చె ;
నీ భోగకళలతో నిలిచియుండక గదా
యాంబుదుఁ డాన్వర్తమందు డాఁగె ;

1. కథాయుల.

2. బహ.

3. మాటికి.

4. పోకిడు.

5. యయహతి.

6. సామ.....సగము.

అమావా 1 నీరూపలేఖః జా చావనంతః
దెల్లకాలంబుః గావల నెనసియుండె ;
నీ గభీరంబుః గాంచి యా సాగరుండు
కీతా వగాధము నొండె గోత్రామరేంద్ర.

145

నీ. నీమృదు శ్రీపాద నీరజామోదంబు
మోదంబుః గూర్పుః గూర్మాదులకును ;
నీవక్త్ర సత్కళానిధి దివ్యకాంతంబు
కీకాంతంబుః గల్పించుః గమలములకు ;
నీ కపాలాగ్రేందునికర ప్రభావంబు
భావంబుః జూపు దర్పణములకును ;
నీ నయనోత్పలోన్మేష పంజరంబు
జీవంబు లిచ్చు రాజీవములకు ;

నీదు కటియూరు కీలుర్వి రంభాదు లెన్న ;
జాను జంఘలు గోత్రాగ్రకాలికలకుఁ
గలుము లొనరించు ; నార్యశేఖరులైన
విన్ను వర్ణింప నలవియె నీతివిదుర.

146

కా. నీ పాదంబులకాంతి కీజంఘికలయున్మేషంబు జానూరుని
పాకపట్యంబు కటిదవ్వయోదరరుచుల్ గంభీర నాభిద్యుతుల్
శ్రీపరోద్ధర మీయురొవేశద మక్షీణాజ్ఞాకంఠంబు స
ల్లాపస్ఫూర్తి ముఖప్రకాశ మింకఁ బల్కా తెన్న మాశక్యమే. 147

కా. ఆహా యామువనూరి గెల్చెనని విద్వాంసుల్ నుతు లేయ నా
హాహాహూహూ లఖండదుందుభులు మ్రోయక బుష్పవృష్టుల్ నురల్
హాహాహోవముగొల్చి...నట రంభాదుల్ నటంపక ఘనుల్
హాహుశ్యధ్వను కీలియ్య నయ్యెడ సభావర్ణం బగు నర్చనము. 148

1. నీరూపునీరేఖ.

2. గాద.

3. కాంతిపంకల్పించు.

4. లూర్వి.

5. జమ్మికల.

6. లిప్య.

రాజవత్సవి యామునేయుని సన్ముతించుట

ఉ. అప్పు డకుంకవేగమున వప్పుడమిశునిరాణి పామల
జప్పట లిచ్చి చాటువర చప్పటముం దొలగించి వచ్చి మా
యప్ప యటంచు నెత్తుకొని యప్పమంట గదియించి ముద్దులు
దప్పనఁ జెట్టి¹డించి యది దప్ప వసుం గరుణించి కావనే. 149

సీ. నాపెన్నిధానమ్మ, నాదు ప్రాణపదమ్మ,
నాపాలి వైవమ్మ, నాయశమ్మ,
నాదునోముఫలమ్మ, నామహామహిమమ్మ,
నామానికపుసామ్మ, నాఘనమ్మ,
నాభోగభాగ్యమ్మ నాపుణ్యోపాకమ్మ,
నాపూర్వసుకృతమ్మ, నాధనమ్మ,
నామేటి జీవమ్మ, నామనోవిధవమ్మ,
నాకుందనపుబొమ్మ, నాఫలమ్మ,
నాకలిన్నిప్రోడ, నాతోడ, నాదునీడ,
నాదువెనుగాఁపు, నాదాఁపు, నాదుప్రాపు,
నాదుగురుమూర్తి, వశవర్తి, నాదుపూర్తి,
నిన్నుఁ బొడవొగనఁ గంటి, నే నెమ్మి నుంటి.

చ. చరణములు బ్రవాళముల సాకు; తొడల్ తొడవిచ్చు రంభకుఁ;
పిఱుందు పిఱుందునై యచలభీతి విడల్పు; ముఖాబ్జ మబ్జము
తరమిడు; చెక్కుదోయి కళ దాల్చు నిశాకరఖండముల్; తను
స్ఫురణము కాంచనచ్చవిని బ్రోచు; భద్రా, భవత్స్వరూపముఁ.

చ. పరగఁ దపోధనుల్ పొగడ భాసిలు దేవర దివ్యసూక్తుల
బరమతవాదు లెంద టిటు పాటుట నిక్కము; కల్లగాదు; చూ
పరమతుల ముదం బరిరఁ బల్కితి వే మనవచ్చు నిచ్చ; నో
పరమతనాగసింహ, పరిపాకవృషీకపశీక రాచ్యుతా. 152

1. చాచి.	2. పాశమ్మ.	3. గడ.	4. మలకు,
5. తొడలిచ్చు.	6. పిరందు,	7. పరమతుల్,	

డి. తారసుమీలు నాదుకవభంబు ఫలించుటచేత నాశమం
చారసు పేరు సార¹మవధారు యథోచితకాన్క² తేతం ను
త్తారకమైన యుష్మదవతారకభర వినుతింతు వైరికు
వ్వారముఁ దోలుటలే వ్యపరివారము నేలుట మీక చాలుటలే. 153

డి. నప్రతి మీకు నాదుకవప్రతివ³ పఫలంబుఁ తేసి యీ
విప్రవరుం జయించితి ⁴భి విప్రవరాధనుశీల ముత్రిరా
జప్రభలెల్ల...మనుజప్రభువుం గరుణించు జ్ఞానోదీ
పప్రద, యేల⁵వేనియు నపప్రభ వచ్చు ననుం గ్రహించువోన్. 154

మ. అని రాజానన సన్నుతించి సభలో నాసీనుడై వచ్చి మ్రొ
క్కని రాజానన మూలకించి పలికె గంభీరతనో⁶జూడు మీ
యన మాధర్తగొఱంత దీఱ విను వాదార్థిన్ జయించున్ నుమీ
యన మాధర్త మదిన్ గ్రహిం చివుడు సాష్టాంగంబు నేవింపుమీ.

డి. ఈచెలు పీబెడంగుకళ లీసాబ గీసిరు లీవిలాసముల్
ఈచవు లీమహామహిమ లీనగ పీవిగు పీగభీరముల్
ఈ చతురత్వ మీనరస మీఘన మీనవమోహనాకృతి⁷
జూచిన నీడు జోడు మధునూదనుఁ డొక్కఁడు గాక కల్లునే. 156

సీ. నిత్యముక్తులఁ గూడి నిత్యానుభవముతో⁸
నిత్యవిభూతిలో నిలుచువాఁడు ;
పూర్వహావతారుడై పూర్వహాచతుష్టయ
వ్యావృత్తుడై వాధి నలరువాఁడు
విభవస్వరూపుడై విభవాత్మకుఁ డగుచు
విభవంబుతో భూమి వెలయువాఁడు ;
శర్వాంతరాత్ముడై సర్వప్రపంచంబు
సర్వేశ్వరుండయి జరుపువాఁడు ;

పుడమి సర్పావతారుడై పూజగొనుచుఁ
బ్రజల రక్షింప నాచార్య పట్టభద్రుఁ
డగుచు వేంచేసి ననుచు నీ యాత్మలోన
తలఁపుదువుగాని నరునిఁగాఁ దలఁపవలదు.

157

మ. ప్రణవాగ్ధాయనముః పదార్థములు ¹సారార్థప్రయుక్తంబుగా
గుణయుక్తాత్మకైల్లఁ దెల్పి ప్రణవజ్ఞుడైన జీవుండు దా
నగుచూపంబని చేతనేశ్వరులు చిద్వ్యావృత్తు లంచుకా విశే
షణపర్వత్రయ మర్థపంచకము శాస్త్రార్థంబుగాఁ జూపుచుకా.

158

క. తాపము పుండ్రము నామము
శ్రీపతి మంత్రంబు దనదు శ్రీపాదంబుల్
చేపట్టి యొనఁగి మనలను
లోపరచుం దుదను విష్ణులోకం బిచ్చుకా.

159

క. సేవింపుము ; కైంకర్యము
గావింపుము ; మధుర విధుర కొశల ఫణితికా
భావింపుము ; పల్లాండని
దీవింపుము ; లెమ్ము రమ్ము ధీరవిచారా.

160

సీ. దివ్యచిహ్నాలు లేనిదేహంబు యేహంబు,
పుడిటిపుండ్రము లేనినుదురు చదురు,
శౌరినామములేని జననంబు మానసంబు,
పరునిమంత్రము లేనిపలుకు చిలుకు,
పూజ గావింపనిభోగంబు రోగంబు,
గురుని కిజేరనివాని కులము కలము,
వైష్ణవార్చన లేనివాసంబు మోసంబు,
లర్థపంచకము లేననువు నునువు,

శేషి శేషత్య మెఱుంగనిచిత్తు మృత్యు,
 1 పారతంత్ర్య మెఱుంగని బ్రతుకు లతుకు
 కొనరి కైంకర్యరుచి లేనిగూణ మగుణము
 ధర్మహీనునియునికి వ్యర్థము నుమ్ము.

161

మ. మదిరాపాపముఁ జేయువానివలె నున్నాడుండవై యుండినా
 మదిరాక్షుల్ నగరా ; గ్రహింపు మిది నన్నార్థంబు నేఁ జెప్పితిక ;
 మది రారావులఁ బెట్ట కెందు గురుసంబంధంబు కై కొందువే
 మది రాజన్యునివన్నె గా దనిన రా జాలించి మేలెంచుచుకా. 162

ఉ. తమ్ముల పూజితమ్ముల హితమ్ముల నిమ్ములఁ బిల్చు దేవి నీ
 తమ్ముల నమ్మి తమ్ముల ముదమ్ములఁగూడి మదమ్ము లూడి యం
 దమ్ముల విప్రుతో గురుపదమ్ముల¹ మక్కువ మ్రొక్కి పారిజా
 తమ్ములఁ బూజచేసి విహితమ్ములఁ దమ్ముల మిచ్చి మెచ్చులకా. 163

రాజు యామునేయుని సంస్తుతించుట

క. ఆధరణీశుఁడు విప్రుని
 నా ధరణీసుర పురందరా² ధీశునిఁగా
 బోధించి³ యిచ్చ మాయుప
 రాధంబులు మఱచి మమ్ము రక్షింపుఁ డీశకా. 164

క. రక్షింపుఁడి దాసులుగా
 శిక్షింపుఁడి మమ్ము మిమ్ముఁ జేర్చి కరుణతో⁴
 వీక్షింపుఁడి నిల్కడలు ప
 రీక్షింపుఁడి మనము ఘనము ప్రీతికా బొందకా 165

తే. నలువలరుమిమ్ము విసుధింప నలువకై నఁ
 దరము గాదట ; మేము మాతరమువారు
 విసుతిసేయంగ కేక్యమా విశ్వమునను
 మీమహిమ మీకె తెలియునుమీర్తా మహాత్మ ! 166

1. పారతంత్ర్య మెఱుంగని 2. గుణము గుణము. 3. మక్కువ మ్రొక్కి.

4. ధీశుని, 5. యిచ్చి.

నీ. తనురుదిమిత్రమోహనమైత్రీ నగడించు ;
 కళలందు రాజచిహ్నాలు ఘటించు ;
 పలుకులు హంసయానల శ్రమింపఁగఁ జేయు ;
 చిఱునవ్వు ఘనరసస్ఫురణ మెఱయు ;
 నడకలు సౌమ్యమందవినోదముల నెంచు ;
 ఘననాభి.....గమ్య మగును ;
¹డోరులు రంభావిచారగౌరవ మొప్పు ;
 కరములు కమలాప్రకాశ మొసరు ;

వక్ష మక్షీణలక్షణాధ్యక్ష మగును ;
 గళము కలకంఠశంఖమంగళము ; బొజ్జ
 నిఖిలదివ్యార్థములకుఁ బెన్నిధియుఁ బోలి
 శుభదమై యొప్పు భవదీయనుండరంబు.

167

దండకము. శ్రీమన్మహావేదమూర్తి ప్రతిష్ఠాపనాచార్య పీఠాధ్యక్ష యా
 మ్నాయ శ్రీరూప్యవర్యా నదా శాంతదాంతాద్యనంత ప్రభామూల్య
 కల్యాణ పీఠద్వధుణాపారపూర్ణా పరత్వాప్రమేయస్వరూప స్వభావా
 నుకూలాత్మ విజ్ఞాన సర్వజ్ఞ చూడావతంసా సుచాతుర్విధప్రభా
 నిర్యాహాశోత్సాహ సామ్రాజ్యధుర్యా రఘూత్తంసవంశోద్భవ శ్రీ
 మహారాజ రాజాభిరామాద్భుతామోఘరామా ⁷యదూతకృష్ణ
 రాజాస్యవామోత్సవశ్రీ ప్రకాశాంతితానేక పంతానసంప్రాప్తవంతా
 శ్రీతిలోకోద్భవస్థిత్యవిచ్ఛిన్నసంహార పుద్ధగ్నిశీతరక్తమహాస్థిరస్థావ
 రాత్మో చిత్రవ్యాపకజ్ఞాన వర్వాంతరాత్మా ప్రజాపూజితార్చనతార
 ప్రసాదోన్నతాశేష శేషత్వసౌలభ్య శేషిత్వ¹⁰సీమా గుహాదార్య
 చాతుర్య మీదివ్యభవ్యవ్యయవప్రభావంబు వర్ణింప నే నెంతవాడో

1. పూగులు.	2. దేవ.	3. కుశాగ్రహజ్ఞులు.
4. శ్రీరామ.	5. విజ్ఞ.	6. చాతుర్విధ.
7. అపవృష్టరాజాస్యవామో.	8. శ్రీతిలో.	9. శిర్యా. 10. సీమా.

భవత్పాదసీరేశనందర్య¹ నవ్వర్చనంజాతసారస్వతిన్ దోచిన క్లెంత
 నెట్లన్నఁ జిత్రాబ్జవద్రాంకుశాంభోజ శార్ క్లాసికల్పాహికూర్మావతీతా
 రాది రేఖామహామోదముల్ శిభక్తనిష్ఠేదముల్ మాయనిచ్చేద
 ముల్ శివ్యనంపాదముల్ మీదు శ్రీపాదముల్ కంజకల్పారపత్రావ
 లంబప్రభామంగళంబుల్ శీర్షదీయాంగుళంబుల్ కళాతారకావళమంజ
 ప్రబోధానఘంబుల్ నిశారాట్టఖంబుల్ నఖంబుల్ లనత్కూర్మ
 పృష్ఠాపహంసప్రసాదానుకంపాగ్రముల్ సర్తకీజాగ్రముల్ దివ్యపాదా
 గ్రముల్ సారకస్తూరికాసారభోదారమాత్ర ప్రమాణప్రకస్తాత్మసాల
 భ్యముల్ గుల్ఫముల్ లోక విఖ్యాతనిర్మాణివర్ధిష్ణులున్ పార్వతున్
 శారికాహల్లకల్లోలనల్లాపకాంబూనదోల్లంఘులున్ జంఘలున్ భర్మగో
 త్రాగ్ర తేజోపమానస్ఫురదీదృష్టతనంతానులున్ జానులున్ భద్రకం
 భేభతుండద్యుతిచ్చేదకశ్లాఘ్య నత్కారులున్ ఊరులున్ శైలచక్రవ
 సీకర్కశోద్యుత్తి భారానుసారచ్చవిప్రాకటల్ సీకటల్ సింహమా
 రంబరాభీలసంవిత్సభామధ్యమున్ మధ్యమున్ మానసోదారకాసార
 సారాను సారాతికై తప్రభా¹⁰ శోభియున్ నాభియున్ తుంగగంగాతరంగ
 ప్రసంగ స్వభారావళుల్ మీవళుల్ మాధురీపుంజనంపత్సభా
¹¹వాహినీనిర్ధరగ్రస్తవిస్యస్తరూపాశ్వముల్ పార్శ్వముల్ బ్రహ్మనూ
 త్రాభిమానానురాగాతివిస్తారకారుణ్యదృగ్దత్తమున్ వక్షమున్ పల్లవా
 రాధనోపాయ సంపూజ్యరాజ్యాభిషేకాధికారారుణోపేతసన్యస్తముల్
 వాస్తముల్ పద్మకాండోపమానోప¹²మామోదదీర్ఘప్రచండంబులున్
 బాహుదండంబులున్ మన్మథాస్త్రాసనాటోపదీప్రసన్నాశయాతీత
 హృద్గాఢచిత్రంబు మీగూఢ¹³జిత్రంబు సత్కంబు సౌందర్యనిర్మాణ

1. నాస్వర్చ.	2. చారాది.	3. భక్తనిష్ఠేద...నిష్ఠేద.
4. తపీయాం.	5. ట్టఖంబుల్.	6. కంపగ్రముల్.
7. సామకాంక్ష.	8. దృష్టత.	9. ప్రాకటల్ సింహ.
10. శోభియుకాతుంగ.	11. రాహిణి.	12. చౌకాద.
		13. చిత్రంబు.

శౌర్యాతి¹రేకప్రభాదక్షిణా²నర్తనై కుంఠమున్ కంఠమున్ బింబనం
భూతశోణాస్పదాశక్త³ పత్వప్రవాళామృతాన్వచ్ఛలితూన్ క్షనువ్యక్త⁴
భృతౌస్త్వమున్ ఓవమున్ కుండముక్తావళిప్రాప్తమాణిక్యకాంతైక్య
నిర్మాణాధీమంతము⁵దంతము⁶ చంద్రఖండాలికర్పూరపాండిత్యదం
దాశ్చతాఖండము⁷ గండము⁸ తైలచాంపేయసూనానువాదాస్పదా
వాసమున్⁹ గంధలిచ్చానమున్ నాసము¹⁰, పుల్లదిండివరాంభోజచంప
ద్దళానందనందోహచారి¹¹త్రము¹² పత్కృపాసంస్థితిస్తోత్రము¹³ మీ
మహానేత్రము¹⁴ బాణలక్ష్మ్యప్రమాణాన్వనిర్మాణ తేజోమయోపాంగ
ము¹⁵ కర్ణసాంగాంగము¹⁶ రంగదుక్తుంగము¹⁷ మీదయాపాంగము¹⁸
శక్రధన్వన్యతాపన్నసంపన్నదివ్యప్రకాశాలవాల్మార్తత¹⁹ నిత్యనంశీ
లత²⁰ భూలత²¹ శుభ్రజైవాత్మకాధాంచితాపాదసాంధ్రోర్ధ్వపుండ్రా
ప్రత్యప్రస్థృహామూలము²² హాసకల్లోలము²³ శేకనంశీలము²⁴ ఫాల
ము²⁵ శ్రీనవోత్తారకాకారరేఖాశ్రితానేకభూషావిశేషావహోద్గర్భ
ము²⁶ కుండలాక్షీర్ణము²⁷ నిత్యసావర్ణము²⁸ కర్ణము²⁹ నీలజైవాల
జీమూతనంఘాతపూతాత్మసంకాశము³⁰ కృష్ణనిర్దేశము³¹ మస్తకాదీశ
ము³² మాలికాణిశము³³ మీశిరఃపాశము³⁴ భానుతోటిప్రభావిద్యుత
స్ఫారోనితోచితస్ఫూర్తి³⁵ మీమూర్తి³⁶ 10 నేనార్తిః గీర్తిందితి³⁷ మేలు
వర్తిందితి³⁸ మిమ్ముః బ్రార్థిందితి³⁹ బుద్ధ్యమాణ్డిందితి⁴⁰ బాపము⁴¹
చిందితి⁴² జన్మము⁴³ ద్రుందితి⁴⁴ నామి రాలింపవే, నన్ను రక్షింపవే
విప్రుని⁴⁵ ఔపవే మేలు సాధింపవే మీకృప⁴⁶ నింపవే పంచసంస్కా
రము⁴⁷ చేయవే నేరము⁴⁸ చూడక⁴⁹ నన్నుః జేవీడక⁵⁰ విప్రుః బో
నాడక⁵¹ మీకు దాసుండనైయుండగా⁵² 11 నీయవే జాయమానంబు నా
మీడట⁵³ వేయవే మూఢచిత్తు⁵⁴ మహాగాఢమత్తు⁵⁵ ప్రకృత్యాత్మ

1. శేఖా 2. పుత్ర 3. భృతౌస్త్వము...కుండ. 4. కంఠము.
5. గంధలిచ్చానము. 6. సంస్థిత. 7. విశేష. 8. శోశము...శోపాశ.
9. సత్య...చూర్తి. 10. శేకార్తి. 11. నియోగ.

న క్తునో పక్షా నీపు మంత్రాంగునింజేసి యాడేర్పనే యామునేంద్రా
నజాచార్యచంద్రా పజాచారసాంద్రా శరణ్యాయ్యపేంద్రా నమస్తే
నమస్తే నమస్తే. 168

ఉ. ఆర్య కులేశ మాదృశకులార్య కులేశ పదాబ్జ మానవ
స్థైర్య కులాచలాభవటుధైర్య విలక్షణత త్వమార్గచా
తుర్య విరోధిపక్షయధుర్య నిరంకుశకార్య యామునా
చార్య, పరిగ్రహింపు నిజసాధ్వని నన్నుఁ బురోహితున్ గృహం. 169

ఉ. దాశరథిప్రభావ పరదా శిశరథిప్రగభీర తత్త్వని
ర్దేశముఁ జేసి మంత్ర ముపదేశము చేసి భవత్పదంబు లా
దేశము లేక చూచి పరదేశము చూపఁ దలంది మమ్ము మీ
దాసులఁ గూర్చి యేలవలదా నులభంబుగ వంచుఁ బలుకుచున్. 170

ఉ. చందనగంధిఁ గాంచి నృపచంద్రుఁడు భూషణవస్త్రము క్తన
క్షుందనచంద్రఖండమణిజాలముఁ దెచ్చునఁ దెచ్చినంతలో
ముందఱఁబెట్టి భూసురుని ముందరగాఁ గృపఁ జేయుఁ దంచుఁ దా
వందన మాచరించి చెలువంద నయంబని యామునేయులున్. 171

గీ. ఈక్షణధ్యానసంస్కర్య కీలక్షణంబు
కలిగియుండుట భవము మీ కలిగియుండు
మేలు వాటిలై నేడు మీ మేలువాఁడ
నని నుదర్యనవళోమంబు నాచరించె. 172

చక్రాంకనప్రక్రియ

చ. పొలితి నుపావరోహ మనుపూర్వముగా నలవీరిహోత్రముగా
నిలిపి కీతదగ్గఱయేసమహానీతి దిగవ్వు కీమలంకరించి రెం
డలవడుతండులాహుతులనగ్ని జవం బవుపాననీనాంతముగా
నలిపి త్రయీమయోక్త్యలను శంఖసుదర్యనపూజ నల్లుచున్. 173

1. దూ. 2. శరథి. 3. కీ.క్షణంబు. 4. మంత్రముగా. 5. కీతదగ్గఱయే.
6. మలంకరించి. 7. అగ్ని. 8. సంతముగా. 9. లను,

ఉ. హోమముఁ జేయ భావ్యగురుఁ డున్నతిఁ గైకొని శంఖచక్రముల్
వేమలు వీరిహోత్రమున వీరంగఁ దప్తముఁ జేసి యాయఁగాఁ
దాము గ్రహించి శాస్త్రవిధి దప్పక బాహుయుగంబునన్ మహా
సేనుము మీఱ నిల్పె పవనీనురు లెన్నఁగ మంత్రనూక్తులఁ. 174

క. తాపము దీఱి ధరామరు
తాపము కృప నేసి ఫాలతలమున ¹చిద్రో
ధ్వాపాదపుండ్ర మొనఁగుచు
స్థాపించె నాథమానిదాసుం డనుచుఁ. 175

క. దరచక్రములు భుజంబులఁ
దిరముగ వలరించి నుదుటఁ దిరుమణిఁ గరముఁ
శిగరుణించె దావ్యనామము
వరపతిఁ దగంగఁ జోళనాథుం డనుచుఁ. 176

క. సోయగముగఁ జక్రాంశవ
మామెడఁ గావించి పుండ్ర మలఁది వెలఁదికిఁ
శిరయ నిడె దావ్యనామము
నాయక మలరంగ రంగనాయకి యనుచుఁ. 177

క. ఈరీతి విప్రసరపతి
నారులకుఁ దప్తపుండ్ర నామములు గడుఁ
గూరిమి నిడి యుపదేశము
గారవమున ²జేసి మంత్రకల్పం బరయఁ. 178

మ. సరహాపంబున ³వేడఁ జూచి బరరీనారాయణుం డిచ్చునా
వరమంత్రంబు, రమాలలామ విన నావైకుంఠమం దుండి శ్రీ
హరి చెప్పంబడు మంత్రరత్నము, రణజ్యోమధ్యసీమన్ గృహ
పరుడై శౌరి కిరీటి కిచ్చు చరమప్రఖ్యాతమా మంత్రముఁ. 179

1. చిద్రో. 2. గరుజింధి. 3. శివశాసితవాన్య. 4. జేసి. 5. లేడ.

ఉ. ఇట్టి మనుత్రయంబు ప్రియ మేర్పడ విప్రునకున్ ధ రేకుకొన్
బట్టపురాణిన్ మనసు పట్ట వచ్చిది హితోపదేశమున్
గట్టిగఁ జేసి యాగ మొక్కై వడిఁ జూపి ననుస్త మాతృకున్
బట్టగువైష్ణవార్చనము బాగుగఁ జేయుఁ డటంచు వెండియున్. 180

క. యేమజక యివి పఠించిన
నామరకతవర్ణఁ డిచ్చు నమితమగు సిరుల్
యేమీ వలసిన నొనఁగు న
వే మీవల సమత లేని దీ మంత్రంబుల్. 181

త త్త్వత్రయ వివరణము

వ. అని మఱియుఁ ద త్త్వత్రయంబు ¹వివరింపం దలంచి యిట్లనియెఁ జెదచి
దీశ్వర రూపంబులై మూఁడు తత్త్వంబులు విలసిల్లు; అం దీశ్వరుం
డైన న భగవంతుండు స్వేచ్ఛానుగుణంబుగా ²వికార ఉకార మకారం
బుల ³వియోగోన్య మేళనంబున గరఁగించి ప్రణవయోని ముఖంబున
నమృతవెల్లి యనునామంబుగల మహాజలం బుద్భవించె. దానివలన
నవిద్యాది నామంబులం దేజరిల్లి మూలప్రకృతి యన నంకల్ప వికల్ప
విలోలంబై గుణవ్యాప్తంబువలన నవతరించె. తదాకృతి మూలం
బుగా గుణసంయోగంబున మహాత త్త్వం బావిర్భవించె. దానియందు
ననంతవికారాన్నదంబై యుద్భవస్థితి లయ కాలంబుల పురుషసంయో
గంబుగా నహంకారం బుదయించె. నట్టి ⁴యహంకారంబున శబ్ద
తన్మాత్రం గలుపుకొని గగనంబునం జననంబయ్యె. దానఁ గూడి
యనిలంబు, ననిలంబున ననలంబు ⁵నాయనలంబున...నాకాశ వాయు
జల నమ్మలితంబై వృథివిభూతాద్యోషధులు వెలింగె. ⁶ఇవి స్థావరంబు
లనం బ్రఖ్యాతిఁగాంచు. ఈరీతి వ్యోమాది పంచభూతంబులు తన్మాత్ర

1. వివరింపం. 2. యకారపు కార. 3. వియోగోన్యమిళనంబు. 4. హంకారంబున.
5. బునంజననం, 6. నానన, 7. నిలిపిస్థావరణం.

పంచశ సంస్కరణములను బంచీకరణంబు నొంది గుణానుగుణంబులైన వాక్యానిపాద¹ పాయూపస్థలను కర్తృద్రీయంబులు² చూపట్టె. తద్గోచరంబులై శ్రోత్రత్వోక్తులు ద్వివ్యసూత్రంబు లను జ్ఞానేంద్రియంబులు దయించె. 'వైతన్యంబు గలిగించుటకు మనోబుద్ధి³ చిత్రాహంకారంబులన నంతః కరణ చతుష్టయంబు జన్పించె. వాని నాధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికంబులను తాపత్రయం⁴ బను వర్తించె. తద్వికారంబులై కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మత్సరంబులన నరిషడ్వర్గంబులనిపించె. అట్టి శత్రుసముదయంబువలన తనుమనుషస రాజ్యవిశ్వావత్సాహత్సవకులను సప్తవ్యసనంబు బుత్పన్నంబులయ్యె; తదనుకూలంబులై జాయతే⁵ అస్తి విపరిణమతే⁶ వర్ధతే, అపక్షయతే⁷ వినశ్యతి యను షడ్భావంబులుం బరంగె. అందుల కనుభవంబులై సంస్థిత తృణీకృతవర్తని క్రోధిని మోహిని యతి చారిణి గంధచారిణి వాళిణి యన నంతరంగాప్త మదంబులు గోచరంబులు. వీని కనువాదంబులై శోక మోహోక్షుత్పిపాసా జరామరణంబులను షడూర్ములు నిర్మాణంబులయ్యె. వానికి హేతుభూతంబులై పృథివీసలిల వహ్ని⁸ వాయ్వాకాశమార్య చంద్రాత్మకలన బాహ్యరంగాప్తమదంబులును పరాధీనంబులయ్యె. ¹⁰తదధీనంబులై అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయానందమయంబులను పంచకోశంబులు ప్రకాశంబులై చెలంగె. ¹¹తదధీనంబులై వాతపితృ ¹²శ్లేష్మంబు లను దోషత్రయంబు పాత్రంబై యొప్పె. తత్సారంబులై లాలామూత్రంతి పంచకంబులు పంచభూతోత్పన్నంబులై నంచరించె. తజ్జ్వర వినియోగ

1. పాయూపస్థ.	2. జాడశాపట్టె.
3. చేతులంతరము.	4. సత్వైకత్వంబు.
5. చిత్తహం.	6. బును.
7. అస్తితే...విపరీణతే...విపక్షయతే వివస్యతే.	8. ముద్దిపాళ.
9. జాయతే అకాళ.	10. 11. తదాధి.
12. శ్లేష్మకంబులను.	

ప్రేరణకారణంబులై ప్రాణపానవ్యానోదాన సమాననాగోళకర దేవ
దత్త కూర్మ ధనంజయోహ్వయంబులుగల దశవాయువులు సమా
నంబై వసించె. వాని విహరణస్థానంబులై యిడాపింగళా సుషుమ్నా
గాంధారి హస్తీహృదయస్విన్యాలంబ కుహూలంబికలను దశ నాళం
బు లరాళంబులై వెలసె. వీని సమాకారంబున నాత్మస్థానంబులుగా
స్థూలసూక్ష్మకారణ నిర్మలానంద చిన్మయ చిద్రూప విశుద్ధంబులన
నెనిమిదివిధంబుల శరీరంబులు చూపట్టె. అవి వర్తిల్లుటకై శివసాచుధిర
మాంసమేదోస్థిమజ్జాశుక్లంబులన సప్తధాతువులు వ్యాపింపబడె.
ఇన్నిటినిం గూడఁగొని జీవునకు భోగార్హంబై ప్రాకృతంబై నశరీరం
బును జ్ఞేత్రంబు గలిగె. ఇట్టి శివప్రాకృతశరీరంబున కరిదురంబై ప్రకా
శించెడి యాత్మవిచారంబు చెప్పెద నాకర్షింపుఁడు; ఇగ్రత్సన్న
సుష్మలనంబుడు సవస్థాత్రయంబున విశ్వలైజన ప్రాజ్ఞనామధేయం
బులం బరగి కర్త జీవజ్ఞేత్రజ్ఞ సాక్షి కూటస్థాంతర్యామి భేదంబుల
జీవుండు నెలపుఁగొని జీవాత్మ పరమాత్మాంతరాత్మ పరిశుద్ధాత్మ
జ్ఞానాత్మ భూతాత్మ విమలాత్మ మహాత్మ లన సప్తవిధ స్వరూపం
బులై వసియుంచు. అందు జీవాత్మ పరమాత్మాంతరాత్మలన నాత్మ
త్రయంబు గఱుగు. అందు జీవాత్మ మకారవాచ్యుండై ప్రణవంబున
విలసిల్లు. అట్టి యాత్మకుఁ బృథివీవాసనాదోషంబున గుణత్రయంబు
సంప్రాప్తంబై యంగంగీభావంబున నవి యొకటొకటి మూఁడు విధం
బుల విస్తరిల్లు. అందుఁజేతనం డుద్భవస్థితిలయంబులం బొదలి యనేక
కాలంబు జన్మమరణంబులం దగులుపడు. ఆత్మస్వరూపంబు ప్రకృతేః
పరత్వాణులై స్వికరూపత్వోస్వయంప్రకాశ త్వేశ్వరతేషీత్యజ్ఞానా
నందత్వ జ్ఞానగుణకుద్ధత్వ శుచిత్వంబుల నిత్యతేవలముక్తబుద్ధము
ముక్తుత్వదశలం బ్రకాశించి వసింపు. ఇదియునుం దెలిసిన స్వస్వరూ

1 కృశర.

2. రసదధిర... మేధోస్థిత్వ.

3. పాపైతప్రాకృతింబు.

4. స్వస్థియం.

5. బద్ధ.

6. తేజించి.

పంబును జెలియంబడు. ఇంక నీశ్వరస్వభావంబు జెప్పెద. అది సావ
ధానులై విని విశ్వసించుడు: అకారవాచ్యుండైన విష్ణుండు సర్వరక్ష
కత్వ సర్వవ్యాపకత్వ సర్వనియంతృత్వ సర్వశేషీత్వ సర్వకార
ణత్వ, శ్రీయఃపతిత్వంబులం దేశోమయుండై, ప్రకృత్యాత్మలకు
వేతై ప్రవర్తించు. అట్టి పరబ్రహ్మంబును గొందఱు మిత్రసత్వం
దనియు, మఱిగొందఱు సర్వబ్రహ్మంబనియు, కొందఱు బ్రహ్మంబే
మిథ్యయనియు, కొందఱు జీవుండే బ్రహ్మంబనియు, బలుకుచుండురు.
ఇట్లు శుద్ధశీనత్వాక్రయిండ్లై సర్వవిలక్షణుండైన పరబ్రహ్మ స్వరూపం
బును జెప్పినవెనుక నన్ని సవధంబులై యుండు. సర్వస్మాత్పరుండైన
యీ శ్వరుండు పరవ్యూహావిభవంతర్యామ్యరూపతారంబులం
దీసింది యనంతకోటి బ్రహ్మాండంబు లూర్ధ్వనాభిపండంబునఁ దన
రోమకూపంబులం బుట్టింది తద్రక్షణార్థంబై విష్ణుత్వంబు నహించి
పోషించుచుఁ గల్పాంతంబున వామదేవత్వంబుఁ గైకొని పాలియింపఁ
జేయుచు ధర్మశీసంస్థాపననిమిత్తం బనంతావతారంబు లంగీకరించి
సర్వవిభజితసరక్షకుండై ప్రకాశించుచుండు. ఇది తత్త్వత్రయం బనం
బు. దీని దేశికోపదేశంబునం దెలిసి స్వస్వరూపంబు గుఱుకెఱింగి
పరస్వరూపంబున మరంగి యుపాయస్వరూపంబు గలిగి పురుషార్థ
స్వరూపంబునఁ జెలంగి విరోధిస్వరూపంబు హింసంగి యర్థపంచక
జ్ఞానంబున సజ్జానత్రయంబు వీడి సదాచార్యుండై పరమదైవంబని
నిష్కర్షించి విమలజ్ఞానంబున భాగవత శిష్యాగరిష్ఠులై ¹⁰ప్రవర్తించు
దని తత్త్వత్రయంబు నంకుదితంబుగా నానతిచ్చి యిట్లునియె. 189

కా. అకారత్రయ¹¹నిష్ఠ గల్గి నిజశిష్యాకార్యనంబుంద నై
శ్యాకారంబని యొర్చి భాగవతశ్చోర్యంబుఁ గామింది లో
కైకత్రాణుడు వామదేవుఁ దని మీరాదర్శనానక్తులై
కైకల్యంబులు లేక యుండుఁ దని భావజ్ఞానముం దెల్పినా. 188

1. మఱుండై.	2. శక్తి.	3. విభింతశ్యా.	4. యానకా.
5. బట్టింది.	6. సంస్థాపనిమిత్తం.	7. పశ్యంతా.	8. మేలంగి.
9. నిష్కరిష్ఠులై.	10. ప్రకృతి.	11. నిష్ఠ.	

క. వా రధికరించి మించియు

వా రధికక్రియముతోడ వర్ణింపుచు నా

¹వారిధికన్యాధిపుడయ

వా రధికన్యాయమార్గవర్తన లగుచున్.

184

మ. ఉపదేశంబు లభించి మించి భవి నరోత్కృష్టమై చూచి యు
యువదేశంబుల వారు మెచ్చ బుధు లోహోయంచు నువ్వింగ భూ
మిపుడున్ భూరుచుఁ డంగనామణియు మేల్మొక్ మీకృపాదృష్టి మ
మిపుడున్ భవ్యులఁ జేసి ప్రాచితిరి నెమ్మొక్ జేసికేంద్రోత్తమా. 185

యామునేయునకు రాజ్యార్థ ప్రాప్తి

ద. అనుచు నీనుతించి రాజ తనయంగనతోడఁ బ్రతిష్ఠ చేసి తే
ననుచును యామునేయునిక రాజ్యమునందున వర్ధరాజ్యమున్
మునుచు ముటంచుఁ దాను బహుమానము గన్నడ భారపోసి నొ
న్మనుచును బల్కి పై పయి నమస్కృతి నిచ్చి... మెచ్చుగన్. 186

సీ. పుణ్యజనేశుండౌ పుణ్యజనేశుండు

భారుణి నర్ధంబు భారపోసి

భూషణంబుగ వస్త్రభూషణంబు లొసంగి

ధనముఁ గైంకర్యసాధనముఁ జేసి

ముణికిలితము లార్యముణికి నెమర్చింది

కరమంగుళముల నుంగరము లునిచి

హారంబుల నురోవిహారంబులుగ చేసి

పొలఁతిని దనకల్పిపోలఁతి నొసంగి

కువలయావంద మొనరించి కువలయముల

సారకస్తూరిఘనసారసారశములఁ

బాదములఁ బూజ వల్చి యాపాదమస్త

కమును నేనించి మించి లోకము నుతింప.

187

1. కారధి.

2. దిభి.

3. శ్యామకర్త.

4. నర్థంబు.

5. నందరి.

6. ముఖ్య.

7. కావ్య.

క. తాచినయముడుగుడమ్ముల
తా చినయముతోడ వడుగుడమ్ముల తేనెలే
ద్రాచి. తన దేవితోడను
భూవిభుఁ డలరించి యుభయిఁ బూన్చి ప్రియమునకా. 188

క. నరపతి గురుపతిఁ గేల్లాని
కరిపతి నెక్కింప వదియుఁ గని నాథమునీ
శ్వరచానుఁ డవుడు నిజమగు
సిరినప్తాంగంబు లొనఁగి శిష్యుని డగుచుకా. 189

సీ. మీపాదపద్మపద్మినితః పురందంబు
నామనోభ్యంగంబు శివమ్మిఁగోలె ;
మీశ్వపాజలధి నామేధామరాళంబు
ఈది బ్రహ్మవంద మినుమడించె ;
మీగుణాంబుడము నామృదులవచశ్చాత
కంబు పానమునేసి కడుపునించె ;
మీముఖచంద్రసుస్మితచంద్రికలు నాదు
నేత్రశివకోరముల్ నిలిచి త్రావె ;

మీమనుక్రయమయసూక్తి మేలు నాదు
వీనులకు వింతవింతగా విందొనర్చె ;
దాంతి మీరూప మాయాత్మదర్శనమునఁ
జూచి తరియించె నోపూర్వసుకృత మేము. 190

మ. అని నేవించి నుతించి...చినయందె
... ..
... ..
... .. 191

గీ. నలమి నొకదిక్కుఁ జదియించు నిగురుఁబోండ్లు

కవని మాధవుఁడని లోన నభినుతంప

... ..

... .. 192

యామునేయుని నిజగృహభిగమనము

ఉ. నేపలుచల్లువారు, బగిఁ జేరి వమో యనువారు, మంగళా
కావన మిచ్చువారు, బురుషాయువుఁ గోరెడివారు, దీవెనల
చేసెడివారు, శోభనవిశేషముఁ దల్పెడివారు, గౌళల
క్రీనుఖ మెంచువారు, బహునేప లోపశీర్షివారుఁ జూపడన్. 198

ఉ. వాదము గెల్పె, గెల్చి పరవాదిని గాచెను ; గాది యర్థ ము
మృదిని నేలె ; నేలి పుడమీకు గ్రహించె ; గ్రహించి భూమిపై
నేడన తీర్చె ; దీర్చి పుర వీధి మెరించె ; మెరించి కీర్తి నం
పాడన చేసె ; జేసి కరిపైఁదగఁ జైఁదగ నంచు భూజనుల్. 194

చ. కవిభటగాయతోన్నతు లఖండతరస్సుతు లాగమోక్తవై
భవము లపారమంగళనుపాకము లద్భుతశత్రుతాండవో
త్సవము లనేకవేణురపతాళమృదంగవిపంచినాదముల్
వివిధములై చెలంగ నలువీధులుఁ జూచుచు యామునేయుఁడు. 196

చ. విజయ మొనర్చినాఁడు నిజవీర్యముఁజేసెని యల్లఁగాంచి ది
గ్విజయ మొనర్చినాఁడు నిజవీర్యము చేసెని యల్లఁగాంచి భూ
భుజుఁడు పురోహితండు బహుపూజలు పల్క వమోక్షువైఖరిగ
నిజగృహ మొప్పవీధిఁ బడి, నిండినప్రేమను బోవుచుండఁగ. 197

సీ. ఈవచ్చువాఁడె పో యాశ్వరాఖ్యునివట్టి,
యావచ్చువాఁడెపో యాశ్వరుండు,
యానాగపతిమేవ నేలెంచు నాస్వామి,
యానాగపతిమేవ ననంగుస్వామి,

యామేలుగొన్నవాఁ డీధరం¹బాఁబుండు,
 ఈమేలు గొన్నవాఁ డీఘనుండు,
 యారాక గలుగువాఁ డీలోకబంధపుం,
 డీరాక గలుగువాఁ డీగురుండు,

యిందుముఖుండైనవాఁడె పో యిందుముఖుండు
 మాగురుండగువాఁడెపో మాగురుండు
 శిలనుచు వైష్ణవులెల్ల మేలనుచు బొగడ
 గెలిచి వేంచేసి నిటు నిజగోమామునకు.

197

ఉ. వాకిటఁ గాచియుండఁ దమవాకిట నేటి కటంచు భూసురుల్
 వాకిటఁ గాచియుండులేలవాకిటఁ బ్రాకట పెయింద రాజు కేల్
 పై కొనఁగంగ నార్యుఁ డొరపై కొని యక్కరి డిగ్గి ద్రాచి²డ
 ప్రాకృతసంస్కృతోభయశుభధ్వను లొప్పుగ నేగి బాగుగ³. 198

క. గురువరుండు హితపురోహిత
 నరపతు లరుదెంచి మించి నడచి గడచి లో
 నరుగ నిరుగడల వైష్ణవు
 లరు⁴దని కొనియాడు⁵చుండు నవనరమండు⁶.

199

చ. తనయుండు గెల్పు పెంచి తలిదండ్రులు మెచ్చు బరేత⁷రాజయా
 తనోయుడుగం ధరం గలుగుతామనముం దొలంగన్ జనించె⁸పెం
 తనయుడురాజకాయ యిది తథ్య మటంచు నుతిం.....

... .. 200

1. బాంబు. 2. యానంద. 3. డా. 4. లొప్పునేని. 5. దను.
 6. చుండ. 7. రాజా. 8. యుడగం. 9. శాభనముం.

అనుబంధము

వేలువేలు గ్రంథములందు వర్ణింపఁబడిన
యామునాచార్య చరిత్రముల సంగ్రహములు :

I దివ్యసూరి చరితము :

కావేరీ నదీ తటమున శ్రీవీరనారాయణ గ్రామము కలదు. అందు వీరనారాయణ నామముతోఁ గృష్ణుఁడు నెలకొనియుండును. అచట నివసించు బ్రాహ్మణులలో శౌర్యైక్కులమున నీశ్వరభట్టను వైష్ణవా గ్రామరుఁ డొకఁడుండెను. అతనికి విష్వక్సేనునాద్యభృత్యుఁడగు గజ ముఖుని యంశమున నాథముని యను కుమారుఁడు కలిగెను. అతఁడు గానవిద్యావిశారదుఁడు ; నకలకళానిపుణుఁడు ; కృష్ణసాక్షాత్కారమును బడసినవాఁడు. అతని కుమారుఁ డీశ్వరుఁడు ; కృష్ణ భక్తి నిరతుఁడు. ఆ పితాపుత్రులిరువురు వీరనారాయణానుమతులై విష్ణుక్షేత్రములను, తీర్థ ములను సేవించుచు నుత్తరదేశమునకుఁ బోయి యమునాతీరమునందలి గోవర్ధనపురమున నాగి అచట నెలకొనియున్న బాలకృష్ణు నర్చించు చుండిరి. తద్విరహానహిష్టు వగు వీరనారాయణస్వామి వారికి వ్యష్ణమునఁ గానుపించి వీరనారాయణపురమునకు రండని పిలువఁగా వారు తిరిగి వచ్చి యచట నివసించుచుండిరి. జయతేనాంశజుఁడగు శ్రీపుండరీకాక్షుఁడును, కాలాధిపాంశజుఁడగు కురుకాధిపతియును నాథమునికి శిష్యులైరి. నాథ ముని తన యంతిమసమయమున 'విష్ణుదేవుని సింహాసనాంశమున నీకుఁ గుమారుఁడు జనింపఁగలఁడు. వానికి యామునేయనామ మిడు' మని తన కుమారునికిఁ జెప్పెను ; 'శ్రుత్యర్థములతోడను, ద్వయమంత్రతత్త్వ యోగములతోడను ద్రావిడవేదమును నా పిత్రుని కుపదేశింపు' డని పుండరీకాక్షాదిశిష్యులను నియోగించెను. అనంతరము నాథముని విష్ణు పదమును బ్రాశించెను. పుండరీకాక్షుఁడు తన శిష్యుఁడు శ్రీరామమృశునకు

స్వగురూపదిష్టమైన పరమార్థజాతము నుపదేశించి దీనిసంతయు ముందు జనింపఁజొవు నాథమునొద్రపౌత్రునకు రహస్యముగా నుపదేశింపు మని చెప్పెను.

తరువాత సీతగ్రమానికిఁ గుమారుడు పుట్టెను. వానికి యాము నేయుఁడను నామ మిడి, ఉపనయనానంతరము వానిని దండ్రు వేదాధ్యయన మునకఱు గురువునొద్దకుఁ బంపెను. ఏకసంధ్యాగ్రాహియగు నాబాలుఁడు తొలిసాఁడు చెప్పినదానినే మఱునాఁడు గురువు సంత చెప్ప సతనికడకుఁ జరువఁ జొవ మానెను. 'ఏల యధ్యయనము చేయఁజొ' వని తండ్రు యడు గఁగా 'గురువు నిన్నఁ జెప్పినదానినే నేఁడును తెప్పుచున్నాఁడు. చెప్పిన దానిని మరలఁ జెప్పుట నా కిష్టములేదు. శాస్త్రునఁ బోవనైతి' ననెను. అనంతర మాతఁడు తండ్రుకడనే నకలవేదశాస్త్రములను సాంగోపాంగ ముగా నభ్యసించి, వివాహితుఁడై, మహాభాష్యగురువునొద్ద భాష్యము నధిగమించుచుండెను.

అప్పుడు అక్కియాభ్యాసను చోళరాజపురోహితుఁడు, విద్యజ్ఞుల ద్రవ్యమున దశాంశమును గొనువాఁడు, భాష్యగురునకు నిదేశపత్ర మంపెను. గురువునకు భేదపేతువైన యాని దేశపత్రమును గైకొని కుపితుఁడై యామునేయుడు చించి పాఠవైచి,

‘నశేవలం సత్కవయో వయం స్మః నశేవలం తంత్రతటం ప్రయాతాః,
కింకు ప్రతిద్యుద్వ్యకీంద్రగర్వహర్వస్వ నిర్వాపణపంచక్రాః’

అను శ్లోకము నొక పత్రముపై వ్రాసి దానిని రాజపురోహితునికిఁ బంపెను. అతఁ డా పత్రమును గాంచి రాజునకు దానియందంతమును డెలిపి తదాజ్ఞఁ గొని భాష్యగురునితోఁ గూడ యామునేయుని రప్పించెను. యామునేయుఁ డొక పత్రముపై,

‘రాశాలికాకాంతనివాసశైలా దాశానకీజానికృతాచ్చ సేతోః;
రశైలయుగ్మ దరుసేందుమాదా స్మిహంస కో మత్సవ్యకోఽక్షి నాస్యః’

అను శ్లోకమును వ్రాసి యా పత్రమును రాజద్వారమునఁ గట్టి, వాదము నక్ష సభలోనికిఁ బ్రవేశించి, రాజుచే సంపూజితుఁడై ‘మావాద

విధానమును బరిశీలించి విద్వాంసులను బిలిపింపుడని రాజుతోఁ జెప్పఁగా నాతఁడట్లుచేసి, తనదేవితోఁ 'బురోహితుఁడొడిన వర్ధరాజ్య మిచ్చెద'నని శపథముచేసెను. 'అస్తి' యనిన 'నాస్తి' యని, 'నాస్తి' యనిన 'అస్తి' యని లౌకిక వైదికార్థములను ఖండించెదను. అట్లు చేయని యెడల నా శిరస్సును నీ పాదుకతో మోదు'మని పురోహితుఁడు యాము నేయునితోఁ జెప్పెను.

అంత యామునేయబాలుఁడు 'నీజనని అవంధ్య; రాజు సార్వభౌముఁడు' వీనిని ఖండింపు'మనఁగా రాజపురోహితుఁడు నిరుత్తరుడై తలవంచెను. తరువాత శాస్త్రీయ విషయములందును వాదించి యాము నేయుఁడౌతని జూయించి తర్క ప్రహతుఁడవైన నిన్ను వృద్ధుఁడవగుటచేతఁ బాదుకతోఁ బ్రహరింపనని పలికెను. అనంతరము రాజ్య సాధనవాదముతో 'నన్నురక్షింపఁ జనుడెంచితి' వని యామునుని వెచ్చి కౌగిలించు కొనెను; రాజును, పురోహితుని యామునేయునికి శిష్యులఁ గావించెను. రాజుఁడై బ్రతిశ్రుతముచేసిన యర్ధరాజ్యము నామె యాదేశానుసారము రాజు యామునేయున కొనఁగెను.

ప్రాప్త రాజ్యుడై రాజ్యభోగముల ననుభవించుచున్న యామునేయునికి స్వవృద్ధయనిహిత పరమార్థదానము గావించ రామమిత్రుఁడేతెంచి యాతనిదర్శనముఁ బడయఁజాలక యాఱునెలలకాల మతనికిఁ బ్రియమైన యలర్క-శాకమును దెచ్చి పావకున కిచ్చుచుండెను. అప్పటికిని దర్శనము లభింపకపోగా ఖిన్నుడై రామమిత్రుఁడొక్కనాఁడు శాకమును దేమానెను. అనాటి భోజనమున నా శాకము లేకపోగా యామునుఁడు 'నేడేల యా శాకమును వండవైతి' వని వంట వాని నడిగెను.

1. తనోరి వృద్ధం విహితప్రతిజ్ఞం సతాకికన్యాయవిదా హా హరిః;

అత్రోత్తరం దేహి జనన్యపంధ్యా తతేతి రాజాపిత సార్వభౌముః.

పర్వ 16, శ్లో. 57.

2. అనంతరం సాక్షితి సామలలింగ మాం త్రాకు మాయాత ఇహితి రాక్షి.

పర్వ 16, శ్లో. 68.

వాడు 'ఒకానొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడు మీ దర్శనము నపేక్షించి యా శాకము నాటునెలనుండి ప్రతిదినమును దెచ్చి యిచ్చుచున్నాడు. నే డెల తేడయ్యెనో ఎటుగ' ననెను. 'శీ పాతని నాశడకు గొనితె' మ్మని యామునుఁ డాజ్ఞాపింపఁగా మఱునాడు పాచకుడు కూరతెచ్చినపాటుని యామునుఁడొద్దకుఁ దోడ్పొని పోయెను. 'ఏల యనుదినము నలర్కశాక మును దెచ్చియిచ్చుచున్నావు? నీ కేమికావలెను?' నని యామునుఁ డడుగఁగా - నాతఁడు 'నాకేమియుఁ గోరికలు లేవు. మీ పూర్వులొక యపూర్వ నిధిని దాచియున్నారు. దానిని నీవు గ్రహింపుము' అని చెప్పెను. 'అందుకు నే నేమి చేయవలె' నని యామునుఁ డడుగఁగా 'అనుదినము నాలుగుగడియలకాలము నేను నీతో నేకాంతమున నుండ వలెను. నీ మందిరములోనికి నాప్రవేశమున కాటంకము కలుగకుండఁ జేయుము' అని కోరెను. యామునుఁ డట్లుచేయ రామమిశ్రుఁ డాతని కష్టాదశాధ్యాయపరిమిత గీతోపనిషద్గర్థమును బదునెనిమిది దినములలో వివరించెను; ఏకాంతమునఁ జరమశ్లోకార్థమును బోధపరచెను. క్రమముగా విరక్తుడైన యామునేయుని వెంటఁ గొని శ్రీరంగమునకుఁ బోయి శ్రీరంగనాథునిఁ జూపి 'ఇదియే మీ పూర్వు లాజ్ఞించి దాచిన నిధి' యని రామమిశ్రుఁ డాతనికిఁ జెప్పెను; అతనికి ద్వయమంత్రము నుపదేశించెను, అంత యామునేయుఁ డానందకందళిత వృద్ధయుముతో రంగనాథుని నేవించి నర్వసంగములను ద్యజించి నన్యాయుయ్యెను. (నర్గ 16.)

II పరమయోగి విలాసము :

కావేరిచెంగట వీరనారాయణమును నగర మొప్పుచుండెను. వీర నారాయణస్వామి యనుపేరి డైవ మవృట నెలకొనియుండును. ఆ నగర మున వేదవేదాంగపారగులు, పరమ భాగవతులు నగు జగదీశురులు చతుస్సహస్రసంఖ్యవారు నివసించుచుండిరి. వారిలో శౌర్యకులజుఁడగు నీశ్వరభట్టుఁడను వైష్ణవునకు శౌరిసేనాధినాయకుని యాదిమమంత్రియగు గజాన్యుని యంశమున ననువేమ గానవిద్యావివక్షఁబడు, యోగాన క్కుడు నగు కుమారుడు జన్మించి నాథముని యను పేరఁ బరఁగెను. అతనికిఁ బృథ్విగర్భాంశజుఁడగు నీశ్వరమాని జనించెను. అష్టాంగయోగ తత్పరు లగు నాపితాపుత్రులు నిరంతరము వీరనారాయణస్వామి నారాధించుచుండి, ఆయన యనుమతిని నకల హరిమందిరములను, తీర్థములను నేవించుచుఁ బోయి యమునానదీ తటమునందు గోవర్ధనపురమున నెలకొని

యుండు బాలకృష్ణుని నేమించుచుఁ జాలదినము లుండిరి. వీరనారాయణ స్వామి వారి వియోగమును సహించఁ జాలక వారికిఁ గలలోఁ గానుపించి తన్నుఁజూడఁ దిరిగి రమ్మనగా వారు వీరనారాయణపురమున కేతెండిరి.

చిరకాలమునకుఁ దరువాత నాథముని తనకుమారు నీశ్వరహానిని జూచి 'నీకు విష్ణుదేవుని సింహాసనాంశమునఁ గుమారుఁ డుదయింపఁ గలఁడు. వానికి యామునుఁడను నామము నిడు' మనెను. తన శిష్యులగు కరుకేశుని, పుండరీకాక్షునిఁ గాంచి 'ఇటమీఁదఁ బొడము నాపొత్రు నకు మీకు నేనువదేశించిన వకల రహస్యార్థములను, యోగవిద్యను గూడ నుపదేశింపు' డని వారిని నియమించెను. అనంతరము కొంత కాలమునకు నాథముని పరంధామమును జేరెను.

అంతఁ గొన్నినాళ్ల కీశ్వరహానికిఁ గుమారుఁ డుదయించెను. ఈశ్వరముని వానికి యామునేయుఁడను పేరు పెట్టి, ఉపనయనము గావించి వేదాధ్యయనమువలె వాని నాచార్యునొద్దకుఁ బంపెను. ఆచార్యుఁడు తొలిసారిఁ చదివినచదువునే మరలఁ జదువు మనగా యామునుఁడు నపున్యు నింటికి వచ్చెను. వానిని గాంచి తండ్రి 'చదువలేదా'యని యాతని వదలించెను. యామునబాలుఁడు 'నాయనా, నిన్నఁ జెప్పినదే నేఁడుఁ జెప్పిడివి. నే నటఁ బోయి చదువను'. అనఁగాఁ దండ్రి 'నిన్న చెప్పినది వచ్చునా; చెప్పము' అనెను. అతఁడు ఇంతయుఁ గడమలేకుండ సంతయుఁ జెప్పెను. తండ్రి విని మిక్కిలి వెఱుగఁగంది కుమారుని కఖిలవేదములు చెప్పించి పరిణయ మొనరించెను. తరువాత యామునుఁడు భాష్యగురుఁ డను విద్వాంసునొద్ద శాస్త్రములను జదువుచుండెను.

చోళరాజుకడ నాతనికి శాస్త్రములను వివరించుచు హితమును, పురోహితమును నగుపండితుఁ డొకఁ డుండెను. అతఁడు తనతో వాదించఁజాలని విద్వాంసులయొద్ద పన్నుఁ దీసికొనుచుండువాఁడు. యామునుఁడు చదువుచున్న కాలమున నా రాజపురోహితముఁడు భటలచేత భాష్యగురునికిఁ బన్ను పంపుమని బిరుదదీపితమైన పత్రికను బంపెను. దానిని జూచుచు భాష్యగురుఁడు ఖిన్నుఁడై యుండఁగా యామునుఁ

జాపత్రికను జూచి పెలుచు గోపించి దానిని బలిమిఁ గైకొని చించి పాతలైచి తన బిరుదుపత్రమును బంపెను. అది చూచి పురోహితుఁడు దానిని రాజముందరఁ జెట్టి యా వృత్తాంతము వినిపింపఁగా, రాజ యామునేయుని రప్పించి, ఆతఁడు తన బిరుదములను బ్రకటింపఁగా 'నీవు మా పురోహితునితో వాదించి గెలువవలయు' ననెను. యామునుఁ డందు కంగీకరించెను. అంతట సరపతి విద్వాంసులను రప్పించి తన పట్టపు డేవితోఁ గొలుపు దీరి ఆ యిరువురిని వాదంపఁ గోరెను. అపుడు రాణి యామునేయునిఁ గాంచి రాజుతో 'ఈ ఘనుఁ డవశ్యము గెలుచును. గెలువఁ డేని నీ నగరి కుక్కలకెల్ల వండిపెట్టెద' నని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. రాజును 'మా పురోహితుఁ డోడినచో నా రాజ్యములో నగము నీకిచ్చెద' నని శపథము చేసెను. తరువాత రాజపురోహితుఁడు యామునేయునితో 'నీవు కావన్న వానినెల్ల నే నవుననియు, నీ వపు నన్న వానినెల్ల నేను కావనియు నిలువఁగలవాడను. కాకున్న, మా రాజు ఏక్షింప నీ పాదుకతో నా నోటిపై వైపు' మనెను. 'మాట తప్పకుము నుమా' యని యామునేయుఁడు 'నిన్నుఁ గన్నతల్లి యవంధ్య; ఈ రాజు పట్టమహిషి పతివ్రత; ఈ రాజు సార్వభౌముఁడు. వీనినిఁ గాదను' మనెను. పురోహితుఁ డేదియుఁ గాదవఁజాలక యోడిపోయెను. అంతట విడువక యామునుఁడు శాస్త్రవిషయములలోఁ గూడ నా పురోహితునితో వాదించి గెలిచెను. అపుడు రాజుపత్ని పెచ్చి యా యామునేయు నెత్తుకొని 'నన్నేల వచ్చితివి తండ్రీ' అనెను. అందువలన యామునేయు నకు 'ఆశ్వమదా' రను పేరు కలిగెను (ఆశ్వున్=ఏలుటకు, మదార్=వచ్చిన వారు అని యర్థము). అంత యామునాచార్యుఁడు రాజపురోహితునిఁ జూచి 'నేను నిన్ను గెలిచితిని. నా పాదుకతో నిన్నుఁ గొట్టమంటివి. కాని, నిన్నుఁ గొట్ట నేమిటికి? రాజపురోహితుఁడ వని నిన్నుఁ గాచితి' ననెను. రాజ యామునాచార్యున కవనతుండై తన పురోహితు నాతనికి శిష్యునిగా నొనరించెను; తన శపథము చొప్పునఁ దేవికి రాజ్యములో నగము వంచి యిచ్చెను. ఆ దేవి దానిని నెయ్యముతో యామునేయున కొనఁగెను. యామునేయుఁ డా యర్థరాజ్యము నేలుచుండెను.

పుండరీకాక్షనియుక్తుడైన శ్రీరామమిత్రుడు యామునేయుని విజయవార్త నెఱిగి రహస్యార్థముల నాతని కుపదేశింపవచ్చెను. కాని, మహేశ్వర్యమునందున్న యామునార్కుని కొలు వబ్బకపోవ నాతఁ డొక యుపాయము నాలోచించెను ' యామునాచార్యులకు మిక్కిలి ప్రియమైన శాకము ముండ్లములిదిత (ముండ్లమున్నె) కూర యని తెలిసి దాని నతఁడు తెచ్చి ప్రతిదినము నాఱునెలకాల మిచ్చెను. కాని, యామున దర్శనము లభించినది కాదు. ఏమి చేయుటకుఁ దోచక యాతఁ డొకనాఁడు కూరను దెచ్చియిచ్చుట మానివైచెను. నాటి యారగింపు సమయమునఁ దన కిష్టమైన యాశాకము లేకుండుటచే దాని నేల వండలేదని యామునుఁడు పాచకుల నడుగ ' ఆఱునెలలనుండి యా కూర నొక వృద్ధవైష్ణవుఁడు కొనివచ్చి యిచ్చుచుండెను. నేఁడాతఁడు దానినిఁ గొనిరాకపోయె' ననిరి. ' అతఁడు వచ్చిన రేపు నాకడకుఁ దోడుకొనిరం ' డని యామునార్కుఁడు వారికిఁ జెప్పెను. మఱునాఁడు వారాతనిఁ దోతేర యామునుఁ డాతని పదముల కెఱిగి ' దేవర యిట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి? ' యనగా నాతఁడు ' మీవారు నాయొద్ద నర్థనిక్షేప మునిదిరి. దానిని నీకుఁ దెలుపుటయేకాని మఱి యేదియుఁ గోరినవాఁడను గా ' నని చెప్పెను. దానిని దెలుపుఁడని ప్రార్థింపఁగా దినక్రమమున శ్రీగీతలన్నియుఁ దేటపడ నాతఁ డానతిచ్చెను. యామునుఁ డదియంతయు మదిఁ జిగురించు కూర్చితో గ్రహించి, విష్ణుదేవుఁ బొందుట కుపాయ మానతీయ నేఁడెను. అప్పుడు పరమప్రీతుడై శ్రీరామమిత్రుఁ డాతనికిఁ బ్రపత్తిమార్గమును దెలుపఁగా యామునదేశికుఁడు పరమవిరక్తుఁ డయ్యెను. అంతట శ్రీరామమిత్రుఁడు యామునుని శ్రీరంగమునకుఁ దోడుకొనిపోయి రంగనాథుని నేవింపఁజేసి, ' ఈ మూర్తియే, మీతాత లిడిన నిక్షేప ' మని, ద్వయమును, రహస్యార్థములను ఉపదేశింపఁగా నాతఁడు నన్నాస్మయై యా రంగనాథుని హృదయసంగతునిఁ జేసికొని కృతార్థుఁ డయ్యెను. (ఆశ్వాసము 8.)

III ఆచార్యుల ముద్రావళి :

వీరనారాయణపురమున మున్నూరు రాజగోపాలదేవుడు వాసము జరిపియుండెను. ఆచార్యుల సీత్యరథట్టము వైష్ణవుల దుండెను. అతనికి నాథము నియము పరమభక్తి మునుడగు కుమారుడు జననమందెను. అతని కీశ్వరముని పుట్టెను. నాథముని వ్యక్తులంబునహితుడై తీర్థయాత్ర యొన రించుచు యమునానదీతీరమునందలి గోవర్ధనపురమున నెలకొనియున్న గోవళకుమారుని కైంకర్యము నేయుచు గొన్నినాళ్లుండెను. మున్నూరు గోపాలదేవుడు నాథముని గలలో గనిపించి వీరనారాయణపురమునకు రమ్మని పిలువగా మరల వీరనారాయణపురమునకు వచ్చి యచ్చట నివసించుచుండెను. ... నాథముని తనకుమారుడైన ఈశ్వరముని నవలో కించి 'ఏ కస్యశ్చమానుడగు కుమారుడు దుదయించును. వానికి యమున త్తురవరను నామము నిడు' మని యానతిచ్చెను. అంత, 'మీకు నే నుపదేశించిన దర్శనతాత్పర్యయోగరహస్యాన్ని విశేషములన్నియు యాము నేయున కుపదేశింపు' డని తన శిష్యులను నియోగించెను. నాథముని పరమపదమును జెందిన తరువాత నాథముని శిష్యుడగు పుండరీకాక్షుడును తన ప్రియశిష్యుడగు శ్రీరామమిత్రుని 'నాథముని కుమారుడైన యీశ్వరముని కుదయించు పుత్రునకు యమున త్తురవరను పేరుపెట్టి యాతనికి దర్శనతాత్పర్య సర్వహితోపదేశ ముచరింపు' మని సూజ్ఞాపించి పరంధానుమును జేరెను.

ఈశ్వరమునికి గుమారుడు దుదయించెను. ఆచార్యుని శ్రీరామ మిత్రుని డీక్ష్యరముని నివాసమున కేతెంచి యా బాలకునికి యమునత్తుర వరను పేరుపెట్టింది విష్ణులక్షణసంస్కారవిధి కావించి, శిశువు కుడిచేవి మంత్రములు చెప్పి పోయెను. ఈశ్వరముని కుమారుని కువసయనానంత రము వేదాధ్యయన మారంభించి యొక్కసంత చెప్పగా జెప్పి, రెండవ సంత చెప్ప నాతడు చెప్పడయ్యెను. అదేమని తల్లియడుగఁ 'జెప్పినది మరల జెప్ప'ననెను. 'మున్ను చెప్పినది చెప్ప' మనగా జెప్పినదంతయు సరిగా జెప్పెను. వాని మేధకుఁ దల్లి హర్షించి యెల్ల వేదముల నొకసారి వినిపించెను. ఇట్లు తామూయుడై యతడు తల్లికడనే అర్థశాస్త్ర

త్రయ మధికరించి వక్తయై విలసిల్లెను. అనంతరము తండ్రి యతనికిఁ వివాహముచేసి వైకుంఠము నలంకరించెను.

పదపడి యామునార్యుడు మహాభావ్యభట్టదుకడ కేగి చాతంజల భావ్యమును జదువుచుండెను. ఒకనాడు చోళరాజు పురోహితుడు ఆక్కియాభ్యాసు (విద్యజ్ఞనకోలాహలుడు) అను సర్వజ్ఞమాని దళబంధ మిమ్మని తరువుకానిచేఁ జీటిఁ బందినఁ గని భావ్యగురుడు విచారముతో నుండెను. యామునార్యుఁ డది గ్రహించి తరువుచీటిని గొని చదివి దానిని జించి పాఠపై చెను. తరువుకాడు పోయి ఆక్కియాభ్యాసున కావృత్తాంతముఁ దెలిపెను. అతఁ డలిగి ఆబాబుడు కవియో, విద్వాంసుఁడో పోయి కనుగొనిరమ్మని మరల వానిని బంపెను. వాడు యామునా ర్యునికడకుఁ పోయి భయభక్తులతో 'మహాత్మా, విద్యజ్ఞనకోలాహలుడు నీవు కప్పిండుఁడవో, తంత్రపారగుఁడవో తెలిసికొనిరమ్మనె' నని విన్నవించఁగా అతఁడు,

‘న కయం కవయస్తుకేవలం న కయం కేవలతంత్రపారగాః;

అపికు ప్రతివాదివారణ ప్రకటాతోపవిపాటనక్షమాః.’

అను శ్లోకమును జేటిపై వ్రాసి యిచ్చెను. వాడు దానినిఁ గొనిపోయి రాజపురోహితున కిచ్చెను. అతఁ డాచీటిని రాజనకుఁ జూపి ‘అతఁడు ప్రబల వండితుఁడు. అతని నిచ్చోటికిఁ బిలిపింపుఁ’ డని యాతనికిఁగోరెను. రాజు ‘వేగ ర’ మ్మని యామునాచార్యున కాజ్ఞాపత్రికఁ బంపెను. యామునార్యుడు రాజు పంపిన పత్రికను సైతముఁ జించి పాఠపై చెను. భటుఁ డావృత్తాంతమును రాజనకుఁ జెప్ప నాతఁడు యామునాచార్యుడు సామాన్యుడు కాఁడని తలంచి యాందోళికం బంది రావించి నముదిత ప్రకారమున గౌరవించెను. అపుడు రాజపురోహితుఁ ‘డితనికి మీమాంసా శాస్త్రపరిశ్రమము గలదో లేదో’ యని సంశయోక్తులు పలుక విని యామునుఁ డొక పత్రము మీఁడ,

‘అల్లల ద్విధికన్యా చరణ కిలయన్యపదస్యోపకంఠా
దాచన్వీలనీత ముఖకమలపముగ్ధానహీతోశ్చ పేతోః ;
అన్య ప్రాప్త్యప్రతివ్యక్తిధరయుగి యా దగ్ధచంద్రావతంసా
స్మిమాంసాశాస్త్రయుగ్మక్రమ ముదితమనా పృగ్యతాం మాద్యశోఽన్యః’.

అను స్లోకమును వ్రాసి యిచ్చెను. దానిని జదివి ‘యితః షభర్వగర్వపర్వతా
సూఢుఁడు. నేను వాచులను జయించి శిరస్తాడనం బొనర్చుచున్నవాఁడ ;
ఈ దారకుని జయించు తెంతపని’ యని యధిక్షేపించుచున్న రాజు
పురోహితునిం గని యామునార్యుఁడు ‘అసాక్షిక ప్రసంగంబున
కున్సహింప’ ననిన విని రాజు చోళమండలమునందలి దండి పండితులను
బిలువఁ జేసెను. అంత నారా జంతఃపురంబునకుం జని యా సంగతి
యంతయు తన పట్టమహిషి కెఱిగింప నామి మిగుల మర్చించి ‘ఇతః
డకోయాఁడు. మన పురోహితుఁ డితని జయించునేని మనయింటి వేట
కక్కలకు మాంసాహారప్రదానాదివిహీనకృత్యముల నొనర్చుదాన’ నని
ప్రతిని గావించెను. ‘మన పురోహితు నతఁడు జయించునేని యా మహా
త్మున కర్ధరాజ్య మిచ్చెద’ నని రాజు పంతము పలికెను. మరునాఁడు
రాజు సభలో ‘అక్కి శూర్వానుశోః దర్శింపు’ మని యాము
నార్యునిఁ గోరెను. యామునుఁడు పురోహితునితో ‘మన మొక శప
థము చేసికొనుట మేలు. నే నాడు మూడుమాటల కాఱు తప్పులు నీవు
చెప్పవలెను. నీవాడు మూడుమాటలకు నే నాఱుతప్పు లెంచెదను’
అనెను. అంతఁ బురోహితుఁడు ‘మొదట నీవు మూడు మాటలు
వలుకు’ మనెను. అప్పుడు యామునుఁడు ‘నీ తల్లి వంధ్య గాదు. ఈ
రాజు ధర్మాత్ముఁడు. ఈతని పత్ని పరమ పతివ్రత. ఈ మూడు మాటల
కాఱు తప్పులు వలుకు’ మనెను. పురోహితుఁ డొక్కమాటకై నఁ
బ్రత్యుత్తిర మీయలేక తలవంచుకొనెను. ‘నీవు అహితాగ్నివి ; రాజపురో
హితుఁడవు ; వృద్ధుఁడవు ; కాన నీ శిరస్తాడనము చేయ’ నని యామునా
చార్యుఁ డనఁగా సభాస్థాయిలు మెచ్చి యాయనకు బ్రహ్మరథము పట్టిరి.
రా జాయన కర్ధరాజ్యము నొనఁగెను. అంత యామునుఁడు తన భార్యను
బిలిపించుకొని సకల భోగానుభవముతో రాజ్యపాలనముఁ గావించు
చుండెను. ఈ యుదంతమునంతయు విని శ్రీరామమిత్రుఁ డొకనాఁడు

యామునున కలర్క-శాకము కరము ప్రియమని వంటవారివలనఁ దెలిసి
 కొని యాశాకము నాటునెలలు ప్రతిదినమును దెచ్చి యిచ్చుచుండెను.
 అనంతర మాతఁడు దానిని నాటుగు దినములు తేకపోగా యామునా
 చార్యుఁడు భోజననమయమున 'ఆశాక మేలవండలే' దని వంటలవారి
 నడిగెను. 'ఒకవృద్ధవైష్ణవుఁ డాకూర నాటు నెలలనుండి తెచ్చుచుండి
 యిప్పుడుమానె' నని వారు చెప్పిరి. 'ఈమాతాతఁ డాకూరను దెచ్చి
 నప్పుడు నా కెఱిగింపు' డనెను. మఱునాఁడు రామమిత్రుఁడు శాకమును
 గొనిరాగా వారు యాముననూరికఁ దెలిపిరి. వెంటనే ఆయన యామహా
 త్ముని భక్తిపూర్వకముగా నర్పించి 'మీ శుభాగమన ప్రయోజన
 మానతి' డని యడిగెను. 'వత్సా, నా కెట్టివాంఛయు లేదు. మీ
 పెద్దలు సాటిలేని యత్యుత్తమమగు నిధిని గనుఁగొని దాచి దానిని
 నీకుఁ జూపుమని నాకుఁ జెప్పిరి. అది నా యధీనమున నున్నది. నీకు
 దానిని గాన్పించెదను; రమ్ము. నీవు వచ్చువఱకు నేను నీకడకు వచ్చు
 చుండుట కభ్యంతరము లేకుండఁ జేయుము' అనెను. యామునుఁ
 డట్లూసరింప, రామమిత్రుఁ డనృహము వచ్చుచు యామునార్యునకు గీతా
 పరమార్థమును, తత్త్వదర్శనైకోపాయమును, చరమార్థమును జెలుప
 నాతఁడు సర్వసంగములను ద్రుంచి రామమిత్రునివెంట రంగనదనమునకుఁ
 బోయెను. అచ్చట రామమిత్రుఁడు యామునాచార్యునకు శ్రీరంగని
 పాదపద్మములను జూపి 'ఇది మీతాత తండ్రులు గడించియుంచిన నిధి'
 అని దాని మహామహిమను దెలిపి 'దీనిని నీవు చేపట్టు'మని చెప్పెను.
 యామునార్యుఁడు పరమానందభరితుఁడై శ్రీరంగనాథుని మూర్తియందుఁ
 దన యాత్మను నిలిపి సన్నద్ధునించి శ్రీరంగమున నివసించుచుండెను.

IV యామునాచార్య చరితము (సింగరార్యకృతము):

యామునాచార్యుఁడు నాథమునికఁ జాత్రుఁడు; ఈశ్వరమునికి
 పుత్రుఁడు. యామునుఁడు బాల్యమున నొక శ్రోత్రియనొద్ద వేదాధ్యయ
 నము ప్రారంభించెను. శాని, తృప్తిలేనందున మఱునాఁడె యతనిని విడిచి
 వైష్ణవుఁడగు భాష్యదేశికునొద్ద విద్య నభ్యసించసాగెను.

లకాలమునఁ జోళదేశపురాజనొద్ద రాజగురువగు విద్యతోల్లా హలూడను విద్వాంసుఁ డుండెను. అతఁడు తన బిరుదపత్రమును తక్కిన విద్వాంసులయొద్దకుఁ బంపుచు, వారివలన వార్షికములను రాఁబట్టుకొను చుండువాఁడు. అతఁ డొకపుడు తన బిరుదపత్రమును భాష్యగురుని కడకుఁ బంపఁగా, దానిని యామునాచార్యుఁడు చూచి కోపించి చించి పాఱినె నెను. అంతతో నూటకుండక యాతఁడు తాను మాయావాది వాగ్దర్శిబిద్ధిరుడు కలవాఁడ నని వివరించి జాబువ్రాసి, విద్యజ్ఞున కోలా హలుని కాలేని భటునిమూలమునఁ బంపెను. భటుఁడు విద్యజ్ఞున కోలా హలున కీ యంశము నెఱిగించి, యాజాబు నిచ్చెను. విద్యజ్ఞున కోలా హలుఁ డీ యవమానమును భరింపఁజాలక యా నగరమునుండి యెట కేని పోదలఁచెను. కాని చోళరా జతనిని వారింది 'మీరు పోనక్కఱలేదు. మీ వంటివిద్వాంసుల నితఁ డవమానింపఁజాలరు. నేను యామునాచార్యు నిచటికి రప్పించెదను. వాడమున నాతని నోడించి సుఖముండును' అని పలికి, యామునాచార్యుని బిలిచిగొనివచ్చుటకు భటులను బంపెను.

యామునాచార్యుని రాజసేవకులను జూచి భాష్యగురుఁడు మిగుల భయపడెను. అతఁడు యామునుని జూచి 'నీవు చీటిని జించుటవలన నిట్టి ముప్పు వచ్చెను. విద్యజ్ఞున కోలాహలునితో వాదించి గెలువ నెవ్వరికిని శక్యముకాదు. వాడమున నోడినచో రాజ మనల నెల్లు దండించునో తెలియరాదు. మనము వెంటనే యిటనుండి పాటిపోవుట మేలు' అని పలికెను. యామునుఁడుమాత్రము భయపడలేదు. తాను తప్పక వాడమున జయింపఁగలనని గురువునకు దైర్యముచెప్పెను. తర్వాత గురుశిష్యు లిద్దఱును రాజభటులవెంట చోళరాజధానిని జేరిరి.

రాజధానియందలి రాజమార్గమునందు గురుశిష్యులు పోవుచుండఁగా సాధాగ్రములనుండి పుర స్త్రీలు యామునాచార్యుని జూచుచు 'అహ! ఈబాలకుఁ డేనంట విద్యజ్ఞునకోలాహలునితో వాదించును!' అని యాశ్చర్యపడుచుండ భాష్యగురుఁడును, యామునాచార్యుఁడును రాజా స్థానమునకు వచ్చిరి.

రాజు దేవేరి గొప్ప విష్ణుభక్తురాలు. యామునుడు వచ్చుటకు ముందే యాతనిగూర్చి యామె విని, యామునుడు సాక్షాత్తుగా విష్ణు స్వరూపుడనియు, అతడు వాదమునఁ దప్పక విజయము గాంచుననియు దృఢముగా నమ్మియుండెను. వాదమున గెలువఁగల నను ధైర్యమే లేనితో నాతడు రాజగురుని చీటిని జూచియుండఁడని తలఁచెను. ఆమె రాజుదగ్గఱకుఁ బోయి యామునుడే వాదమున గెల్పు ననెను. రాజు తన గురువే గెల్పునని యనెను. కొంతసే పిరువురును వాదించినపిదప, ప్రతి నలు పట్టిరి. రాజగురువే గెల్పినయెడల తాను నగరి కేపులకు వండి పెట్టెదనని రాజు ప్రతిపదేశము. యామునుడే గెల్పినయెడల, తాను రాణి కర్ధరాజ్య దుచ్చునట్లు రాజు ప్రతిజ్ఞచేసెను. రాణియు, నామెకు హితురొండగు బంధుస్త్రీలును, యామునునే వాదమునందు గెలిపింప వలెనని శ్రీరంగనాథుని, ఆయన దేవేరియగు శ్రీరంగనాయకను బ్రార్థించి పూజించిరి.

నభలో విద్యజ్ఞనతోలాహలుఁడు భావ్యగురుని, యామునుని హేళనచేసి నిందించెను. ధర్మనభలో నెదుటివత్తుమువారిని నిందించుట యధర్మమని పలుకుచు, యామునుడు రాజగురుని ప్రవర్తనను గర్హించెను. మఱియు యామునుడు 'అత్మస్తుతి యొనర్చుట యనుచితము. అట్లయ్యను, తన విషయము చెప్పక తీరని సందర్భ మేర్పడినందున చెప్పవలసివచ్చుచున్నది.' అని తన శక్తిసామర్థ్యముల నిట్లు వివరించెను: 'నీ వెవ్వడవు? ఎవ్వరిని మోసగించి యీ విద్యజ్ఞనతోలాహల బిరుదమునుఁ దెచ్చుకొంటివి? కట్నము లేల పుచ్చుకొనుచున్నావు? నీ బిరుదము నిప్పుడే తీసి పాతవేయించెదను, చూడు' మని యామునుడు రాజగురువుతోఁ బలికెను.

పిదప రాజగురుఁడు 'నీవంటి బాలుఁడు వేదశాస్త్రములలో వాదించుట దుర్లభము. కాన, యుక్తివాదమునే సాగింతము. నీవవు నన్నది కాదని నేనందును. నేనోడినయెడల రాజుగారు నీ కాలి పాదు కతో నా నోరు మూయుంపవచ్చును' అని పలికెను. పిదప యామునుడు

యూఁడు విషయములు చెప్పెను. అని; 1. ఈ రాజ ధర్మశాలి. 2. ఈ రాజ దేవేరి పతివ్రత. 3. నీతల్లి గొడ్డాలు కాదు — అనువది. విద్యజ్ఞనకోలాహలుఁడు వీనిని గాదనలేకపోయెను. అపుడు యామునుడే 'నీవు వీనిని గాదనలేకపోయితివికదా! ఈ విషయములు పరికావని నేనే సమర్థింతును చూడుము. 1. ఈ రాజ పాపియని ప్రజలందఱునుచున్నారు. పాపములు లేక ప్రజాపాలనము చేయువాఁడు ధర్మి; కావున రాజ ధర్మి కానేరఁడు. 2. రాజ దేవేరి భర్త మాట వినక, అతని నదిరించి పందెము నొడ్డెను. భర్త కెదురాడుట పతివ్రతల లక్షణము కాదు. కావున రాజభార్య పతివ్రత కాఁజాలదు. 3. అపకీర్తికిఁ బాలయి, పండితులవలనఁ గట్నములను రాబట్టుచు వానివలనఁ గాలమునుగడుపు నీవు తపస్వ్యుఁడవు. కావున నీతల్లి గొడ్డాలే యగును' అని పలికెను.

యామునుని యుక్తులకు సభ్యులందఱును విక్కిలి యాశ్చర్యపడిరి. చోళరాజు సంతసించి, తనపందెము మేరకు దేవేరి కర్ధరాజ్యము నొనంగెను. ఆమె యా రాజ్యమును యామునాచార్యునకు సమర్పించెను. యామునుని విజయమునుగాంచి తండ్రి యాతనిని మిగులఁ బ్రశంసించెను.

యామునుఁడు తనకు లభించిన రాజ్యమును బాలించుచు, సుఖము లనుభవించుచుండి పారిలోక విచారమున శ్రద్ధ లేకయుండెను.

రామయిత్రుఁడు తన గురునగు పుండరీకాక్షుని యంజ్ఞ ననుసరించి లోక సుఖములందు మునిగియున్న యామునునికిఁ దత్త్వము నుపదేశింపఁగోరెను. రాజధర్మము సులభము కాదు. యామునునికి ముప్పై కూరపయి మక్కువ యెక్కువయని రామయిత్రునకుఁ దెలియును. కావున సతఁడు ప్రతిదినము ముప్పైకూరఁజెచ్చి యామునుని పాచకున కిచ్చుచుండెను. అతఁడు దానిని వండి యామునునికిఁ బెట్టుచుండెను. ఇట్లు మానవులు గడచెను. ఒకనాఁడు రామయిత్రుఁ డా కూరను దెచ్చి యియ నందునఁ బాచకుఁ డా కూరలేని భోజనమునే యామునునికిఁ బెట్టెను. 'నేను ముప్పైకూర వేసి వండలేదు?' అని యామునుఁ డనుగఁగా, పాచకుఁడు 'వ్రథా! ప్రతిదినము వృద్ధబ్రాహ్మణుల షోకఁ డాఱు నెలలనుండి

యీ కూరను దెచ్చియిచ్చుచుండుటచే వండి తమకుఁ బెట్టుచుంటిని. ఈ దిన మాతఁడు కూరను దెచ్చియాయనందువ నది లేకపోయినది' అనెను. 'సరియే! అతఁడు మరల వచ్చినయెడల నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్మ' అని యాముసుఁ డనెను.

పిదప రామమిత్రుఁడు యాముసునియొద్దకుఁ బోగా, యాముసుఁడు రామమిత్రుని పాదములవయిఁ బడి 'వచ్చినకార్య మేమి?' అని ప్రశ్నించెను. 'మీపెద్దలు మీకై సంపాదించియుంచిన నిధిని మీకుఁ జూపుటకు వచ్చితిని. ఇంతకంటె వేతొకపని లేదు' అని రామమిత్రుఁడు సమాధానమునఁగి యాముసుని శ్రీరంగక్షేత్రమునకుఁ దీసికొనిపోయి శ్రీ రంగ నాథస్వామిని జూపి 'ఇదియే మీ పెద్దలు సంపాదించియుంచిన నిధి' యని తెల్పెను.

V ఆముక్తమాల్యద :

పూర్వము పాండ్యదేశాధీశులలో నొక్కఁడు శివభక్తితత్పరుఁడై శివునిఁ బరమదైవముగా నారాధించుచు, నిరంతరము జంగమార్చనము గావించుచు, తన సర్వస్వమును వారి కర్పించుచు వీరకై వము నవలంబించి యుండెను. ఆరాజు పట్టపుదేవి విష్ణువును బరదైవముగా భావించి నిరంతరము విష్ణుపూజనము గావించుచు, విష్ణుప్రియములగు వ్రతముల నాచరించుచు, విష్ణుభక్తుల నర్పించుచు నుండెడిది. తన భర్త విష్ణుభక్తుఁడుకామికామె వ్యభ చెందెడిది; అట్లయ్యును, పతివ్రతయై భర్తకుఁ గన్ను, మనస్సు తనియ నత్యంతము ప్రియమగునట్లు ప్రవర్తిల్లుచుండెడిది.

ఆచేశములో విష్ణుభక్తుఁడగు విప్రకుమారుఁ డొకఁడుండెను. అతఁడు చిన్ననాడే గురువులకడ వేదశాస్త్రాది విద్యల నభ్యసించుచుండెను. విష్ణుదేవునిప్రీతిమున నతని కారాజనభ క్తేగి యచటకైపులలో వాదించి వారిని జయించి యారాజును విష్ణుభక్తునిగాఁ జేయవలెనను తలఁపు గలుగఁగా నాతఁడు రాణివాసముకడ కేగి దానధర్మపరులైన యారాజపత్నికి దావారిక ముఖమున నాశీర్వాచనాత్మకములను, 'వై దేశికుఁడ

నగు వైష్ణవవటుఁడను; వాదిగలిగిన విష్ణుతత్వమే పరతత్వమని వాదించి గెలిచెదను. రాజు విష్ణుభక్తి విముఖుఁడు. వైష్ణవుని మనవి నాతనికి విన్నవింప నెవ్వరును వెఱుఁగరు. నీవు విష్ణుభక్తిపరాయణువు; పతి హితాచారవు. కావున నీకు విన్నవించితిని. నీ విభుఁడు నీకు విధేయుఁడు. నానంగతి నతనికి విన్నవించి నన్ను రక్షించి వాదమునఁబయింప నోవుదేని వాదించి నీ భర్తకు విష్ణుభక్తి పుట్టించి కృతార్థునిఁ గావించెద' నను విన్నపమును బంపెను. అందు కామె యలరి, నారాత్రి యేకాంతమున నావృత్తాంతమును బ్రాణేశున కెఱిగింపఁగా రాజు ఇట్టట్టువడుచు 'ఎట్టెట్టా! వైష్ణవవటువు వాదించి శివమతమును జయింపవచ్చెనా తాను! చూతము రప్పింపు' మనెను. మఱునాఁడు కొలువున మగనితోనుండి రాణి యా బ్రాహ్మణకుమారునిఁ బిలిపించెను.

ఆవైష్ణవ బ్రహ్మచారి ద్వారముఁ బ్రవేశించి యుచటనున్న యొక్కరావెచ్చెట్టున గని, దానిని వాదసాక్షిగా నుండ వేడిలోనికిఁ జని వీరశైవ వేదముతో సీంహాసనము నధిష్ఠించియున్న పాండ్యరాజును జూచెను; అంత వినయముతో రాజును సమీపించి యజ్ఞోపవీతమును గానుకొచ్చి కూర్చుండెను. రాజుతని నాదరింపక సంరంభముతో 'ఓయీ, నీ వింతయైన లేవు. పరతత్వనిర్ణయము నీకు సాధ్యమా! వాదమున నోడితివా నీవు మొఱుపెట్టుచున్నను లింగమును నీ మెడకు న్రేలఁగట్టింపక మానను. ఈసంగతిని గ్రహించి మాటాడుము. వాదులమని చెప్పించుకొని వచ్చి, రాజసభలలోఁ బ్రవేశించి, ఓడిపోయినచో నేమయిన నిండని సిగ్గు మాలినవారై యాదించు నట్టివారు బ్రాహ్మణులు. నామతమువారోడినచో వారును, నేనును విభూతి రుద్రాక్షలతోపాటు శైవమును దృఢించి తప్తముద్రాంకనములను బొంది వైష్ణవుల మయ్యెదము' అని, భార్యను గని 'నీ విద్యాంనుఁడోడిన యెడల నీకును నీతనిగతియే' అనెను. రాణి 'పంచ భూతములు సాక్షిగా మీ మాట కొప్పుకొంటిని. మీరును మీ మాటను దప్పక పాటించవలెను' అనెను. అంత నా బ్రహ్మచారి వినయముతో 'దేవా, ఇట్లనవలదు. కడుపుఁగూటికోసము నే నిక్కడికి రాలేదు. నే నవరిని బోషింపవలెను? బ్రహ్మచారికి భిక్షాజీవిక విధి నిర్ణయించియున్నాఁడే

కదా ! నర్మభూతాంతర్యామి యగు భగవంతుఁడు నన్నిందుకుఁ బ్రేరణ చేసినాఁడు. అతని పలుకులే నానోటఁ బలికెడను. అవియే బాంకులయిన నేనేమి చేయఁగలను ? ఎట్లయినను మంచిదే. ఒక్కవంగతి : నాకుఁ బరాజయము కలిగినా అమ్మగారు తెచ్చినవాఁడని నన్నింతయైనఁ గనికరింపవలదు. ఎట్లెట్లు చేయవలయునో అట్లెట్లు చేయుము.' అని యులుకువిడిచి పలికి, వాడమును సాగించి వరుసగా నెల్ల పరవాదుల సిద్ధాంతములను ఖండించి విష్ణుదేవుఁడే పరతత్త్వమని, విశిష్టాద్వైతమే మతమని ప్రతిష్ఠాపించెను. అపు డెదుటనున్న రావిచెట్టునుండి 'రాజా, ఇది నత్యము. నారాయణుఁడే పరతత్త్వము. ఆ దైవమును సేవింపుము' అను వాక్కు విసవచ్చెను.

అంత రాజాతని మహత్త్వమునకు నంతోపించి, విష్ణుభక్తి భరితుఁడై, పాండ్యమండలమునకు భాగినేయుఁడే పట్టాహ్లాదని, బ్రహ్మచారియగు నాతనికిఁ దన కనిష్ఠసోదరి సీచ్చి పెండ్లిచేసి, అరణ్యముగాఁ దన రాజ్యమున నధాంశము నొనఁగెను. ప్రాప్తరాజ్యాదయి అంగీకృతకృత్యధర్ముడగు యామున ప్రభువు వర్షానవయముఁగడపి శరదృతువున దిగ్విజయయాత్ర యొనరించి శత్రువులను జయించి యజ్ఞములు సేసి, దానాది సత్కార్యము లొనరించుచు రాజ్యభోగముల ననుభవించుచు నిర్విచారుడై సుఖముండెను.

యామున పితౌమహుఁడైన నాథమునికి శిష్యుఁడగు పుండరీకాక్షునకుఁ బ్రియశిష్యుఁడైన శ్రీరామ మిత్రుఁడు తన పరమగురు ప్రేతునకుఁ గలిగిన రాజ్యబంధమునకు వగచి, ఉపాయమున నాతని మనమును యోగ సామ్రాజ్యము వంశకు మరల్చు దలఁచి ముండ్యయుద్ధింతకూరను దెచ్చి యొక వైష్ణవుఁడు కానుకిచ్చెనని వంటవారిచేతఁ బంపఁగా యామునుఁడు ప్రియపడ్డి దానిని వండించి తినెను. రామమిత్రుఁడు కొన్నాల్పిట్టు లాకూరను దెచ్చియిచ్చుచుండెను. ఒకనాఁ డాతఁడు భోజననవయమున నాకూరను దినుచు, 'భోజనావంతర మాకూరఁ దెచ్చు భాగవతుని మమ్ముఁ గాన్పింపు' డని వంటవారికిఁ జెప్పెను. వారట్లు సేయ, యామునార్యుఁ డాతనికి నమస్కరించి, ఆ తీరునఁ గూర తెచ్చియిచ్చుటకుఁ గారణ ముడు

గంగానాథుడు 'రాజా, మీ పెద్దలు కూడఁజెట్టిన నిధి కావేరినదియందలి ద్వీపమును శ్రీరంగమున నున్నది. దానిని నీకుఁ జూపవచ్చితిని. నిధి నా కెందు కందువేమో. నిధులు, నాకరములు రాజులసొమ్ము. దాని నేకాంతమున నీకొక్కనికే చూపవలెను.' అనఁగా సంతసించి యతని వెంట నేనాసమేతుడై శ్రీరంగమున కేగి శ్రీరంగనాథుని నేమిది శ్రీరామ మిత్రునివై పు చూడఁగా. నాథుడు 'మీ పెద్దలు కూర్చిన నిశ్చేప మిదియే. దీనిని గ్రహింపు' మని శ్రీరంగనిపాదయుగ్మమును జూపెను. యామునుఁ డంత భ్రాంతి విముక్తుడై, నిశ్చేదముతో 'నీ వెవ్వఁడ' వని అయన నడిగెను. 'నేను మీ పితామహుఁడగు నాథమునికిఁ బ్రశిష్యుఁడను. ఆయన, నీవు జన్మింపనున్నావని గ్రహించి, భాగవతవతంసమును నీచేత విశిష్టా ద్వైతము సకలభూతహితముగా వెలయఁగలదని నిశ్చయించి నీకు ద్వయమువ దేశింపుమని తన శిష్యుఁడగు పుండరీకాక్షున కుపదేశించెను. అతఁడు భోగాన క్కుఁడవై న నిన్ను పాయమునఁ దెలిపి నీ కుపదేశింపుమని నాకా దేశించెను.' అనఁగా, యామునుఁ డాతనికి సాష్టాంగసమస్కారము కావించి యతని చేతఁ బంపసంస్కార సంస్కృతుడై సేనానివేళమునకు వచ్చి రాజ్యమును గుమారున కొసగి, యతనికి రాజసీతిని బోధించి వన్నాల్పనమును స్వీకరించెను.

అ. 4.

VI గురుపరంపరా ప్రభావము (తమిళము)

1. యామునాచార్యుని జననమునకు సంబంధించిన వృత్తాంతము :

ద్రావిడదేశమందలి దివ్యక్షేత్రములలో నొకటియగు వీరనారాయణ పురమున¹ శ్రీమహావిష్ణుపు మన్నార్లు దేవుఁడను పేరుతో వెలసియుండెను. నిరంతరము నా దేవుని సేవించుచు నా పురమున నీశ్వరభట్టాశ్వాసన వైష్ణవోత్తముఁ డొకఁ డుండెను. అతనికి నాథమునియను కుమారుఁడు జనించెను. అతఁడు ద్రావిడవేదముల నుద్ధరించి ప్రవర్తింపఁ జేయుటకై తిరువేంగడనాథుని దివ్యాంశమున నవతరించినవాఁడు. సమస్త శాస్త్రములందు, సకలకళలయందు సతఁడు ప్రావీణ్యమును గడించి అష్టాంగయోగనిరతుడై యుండెను. అణిమాద్యప్రసిద్ధులు నాతనికి

1. కాట్టమన్నార్ కోయల్ అనునది దీని యిప్పుటి పేరు. ఇది దక్షిణ - తర్కాటు జిల్లాలో నున్నది.

హస్తగతములై యుండినవి. అతని కీర్తనముని యను పుత్రుఁ డుద్భవించెను. ఆ తాతతండ్రి కుమారులు మువ్వరు మున్నారు దేవునికిఁ గైంకర్యముల నొనరించుచుండిరి.

కొంతకాలమునకు నాథమునికి నుత్తరదేశ దివ్యక్షేత్రయాత్ర గావింప బుద్ధి జనింపఁగా మున్నారుదేవు ననుమతినిగొని, తండ్రికుమారులతో, నకుటుంబముగా బయలుదేరి క్రమముగా పనేక పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుచు యమునాతీరమందలి గోవర్ధనపురమును జేరి, అచట నెలకొని యున్న యమునైత్తరైవరును (ఇది శ్రీకృష్ణుని ద్రావిడనామము) బూజించుచుఁ గొన్నార్లు నివసించియుండెను. ఆ సమయమున నొకనాఁటిరాత్రి మున్నారుదేవుఁడు నాథముని స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి వీరనారాయణ పురమునకు మరలిరమ్మని నెలవిచ్చెను. అంత మఱునాఁడు నాథముని యమునైత్తరైవరు నన్నిధి మున్నారుదేవుని యభిలషితము నెఱుకపరిచి, ఆదేవు ననుమతిని బొంది కుటుంబసహితముగాఁ దరలి మార్గమందలి దివ్యక్షేత్రములను నందర్శించుచుఁ గొన్నిదినములకు వీరనారాయణపురమునకుఁ జేరి యచటఁ బూర్వమువలె మున్నారుదేవునకు వివిధములగు కైంకర్యముల నాచరించుచు, పండితులతో శాస్త్రార్థములను జేయుచు, ఉయ్యక్కిండాక, (పుండరీకాక్షముని), కురుక్షేత్రావలప్ప (కరుకేశుఁడు) మున్నగు గుణవంతులగు శిష్యులకుఁ బరమార్థతత్త్వమును వివరించుచు బ్రోద్దులు గడపుచుండెను.

అనంతరము నాథముని ఖలములైపోయి యుండిన యాభ్యురుల దివ్యప్రబంధములను నమ్మాళ్వార్ దివ్యవాణినుండి గ్రహించి యుద్ధరించెను. ఆయన యనుగ్రహమునఁ దద్దివ్యశక్తిచేఁ గల్పింపఁబడిన భవిష్యదాచార్య పురుషుఁడగు శ్రీరామానుజుల విగ్రహమును బడసెను. అది మొదలుకొని, దివ్యప్రబంధములను, దివ్యదర్శనములను శిష్యులమూలమున లోకమునఁ బ్రచరిల్లఁ జేయుచుండెను.

నాథముని, యవసానపూర్వసమయమున నొకనాఁడు కురుక్షేత్రావలప్పనిఁబిలిచి యతనికి యోగవిద్యను సరహస్యముగానుపదేశించెను;

ఉయ్యక్కిండాను నాహ్వనించి శాస్త్రములను, తిరువాయ్ మొట్టి మొదలయిన దివ్యప్రబంధములను బ్రవర్తిల్లజేయుచుండుమని చెప్పెను. తన కుమారుడగు సీశ్వరమునిని జేరరమ్మని 'సీ కొక కుమారుడు పుట్టఁగలడు వానికి సీవు యమునైత్తురై వరు అని పేరు పెట్టు' మనెను. అతఁడు మఱల ఉయ్యక్కిండానును బిలిచి నమ్మాళ్వారు తన కనుగ్రహించిన భవిష్యదాచార్యవిగ్రహము నాతని కిచ్చి 'దీని సీశ్వరముని కుమారునికి గుర్తుగా నొసంగు మని కట్టడచేసెను. పడవడి, కురుక్షేత్రావలప్పునిఁ గని 'సీకు నేనువదేశించిన దర్శన తాత్పర్యయోగ రహస్యార్థని శేషముల సీశ్వరపుత్రుని కువదేశింపు' మని నియమించెను.

ఉయ్యక్కిండాను తన యంతిమసమయమునఁ దన క్రియశిష్యుఁడైన మణిక్కాల్ నంబిని జేరఁ బిలిచి, నాథముని తనచేతికిచ్చిన భవిష్యదాచార్యవిగ్రహము నాతని కొనగి, 'నంబీ, మన యాచార్యులగు నాథముని తన యంత్యదశయం దీ విగ్రహమును నాచేతి కిచ్చి తన కుమారుడగు సీశ్వరమునికి జనించు బోవు కుమారకునకు యమునైత్తురై వ రను నామ మిడి, వానికి దివ్యప్రబంధములను, దివ్యదర్శనములను బోధించి యీ విగ్రహము నాతనికి గుర్తుగా నిమ్మని యాదేశించెను. తదాదేశమును నిర్వర్తించు మిగుల నాశగొనియుంటిని. కాని, నాజీవితకాలమున సీశ్వరమునికిఁ గుమారుఁ డవతరింపఁడయ్యెను. ఇంక నాకార్యమును నిర్వర్తించు భారమును సీమీఁద నుంచుచున్నాను. మన యాచార్యుల యాజ్ఞను సీవు శేషపుక పాలించవలె' నని చెప్పి యోగమార్గమునఁ బరంధామమును జేరెను.

ఉయ్యక్కిండాను నిర్వాణానంతరము కొంతకాలమున కీశ్వరమునికిఁ గుమారుఁ డుదయించెను. మణిక్కాల్ నంబి యావార్త విని తనగురువునాజ్ఞను బురస్కరించి పండ్రెండవ దినమున సీశ్వరముని నివాసమున కరిగి, విష్ణునూక్తములు పఠించుచు శిశువునకు స్నానము చేయించి, ఆ శిశువు కుడిచేవియందు, అష్టాక్షరిని, ద్వయమును ఉచ్చరించి, శిరస్సుమీఁదఁ దనచేతి నుంచి ద్వాదశాక్షరమంత్రమును జపించి,

అనంతరము పరమాచార్యుల యాదేశానుసార మాశిశువునకు యమునైత్తురై వరను విష్ణుసంబంధమగుచేరు పెట్టెను.

2. యామునాచార్యుని పూర్వాశ్రమములకు సంబంధించిన వృత్తాంతము :

ఈశ్వరముని నముచితకాలములందు యమునైత్తురై వరుకు నన్న ప్రాశన చౌలోపనయనాదులను జరిపెను ; అయిదవయేడు రాగానే వేదములను జదువఁబెను. గురువు వేదమును సంతచెప్పఁగా యమునైత్తురై వరు సహాధ్యాయులతోఁ గలసి యొకమాటు చెప్పెను. గురువు రెండవమాటు సంతచెప్ప మేధావియు, ఏకసంధాగ్రాహియు నగు నాతఁడు పెంటనే తనయింటికిఁ దిరిగివచ్చెను. తండ్రి 'యేలవచ్చితి ?' పని యడుగఁగా 'నాయనా, గురువు చెప్పినదానినే మఱలఁ జెప్పుచున్నాఁడు. వచ్చిన దానిని మఱలఁ జెప్పుట నా కిష్టములేదు. కావున నధ్యయనము చేయ నొల్లక వచ్చితి' ననెను. అంత నొక్కసంతతో నాతఁడు వేదములను క్రమాంతము సాంగోపాంగముగా నధ్యయనముచేసెను ; అనంతర మాఱవయేట మహాభాష్యభట్టరునొద్ద శాస్త్రాభ్యాసము చేయుచుండెను.

ఆ దినములలో ఆక్కి-యాభ్యాసను మహావిద్వాంసుఁడొకఁడు చోళ రాజునకుఁ బురోహితుఁడై, ఆతని మన్ననలకుఁ బాత్రుఁడై యుండెను. అతఁడు విద్యజ్ఞునకోలాహలుఁ డనుచిరుదు వహించి దేశమునందలి పండితులనందఱి నవమానించి, వీడించి, అక్రమముగాఁ బ్రతిసంవత్సరమును గప్పము రాఁబట్టుకొనుచుండెను. అతఁ డొకనాఁడు మహాభాష్య భట్టరు చెల్లించవలసిన కప్పమును రాఁబట్టి కొనితెచ్చుటకై యాతనిపేర నొక తరువుచీటి వ్రాసియిచ్చి తన సేవకులను బంపెను. ఆచీటిని గని భాష్యభట్టరు భయపడి పడఁకుచుండ యమునైత్తురై వరు చూచి, యందుకుఁ గారణ మాయన నడిగి తెలిసికొని, తరువుచీటిని బుచ్చుకొని చించిపాటైనఁ చెను. అంత, తరువుకాండ్రు మరలిపోయి, యా వర్తమానము నాక్కి-యాభ్యాసుకుఁ జెప్ప నాతఁడు మండిపడి తన చీటిని జించిన వాఁడు కేవలము కవియే, తంత్రపాఠగుఁడో తెలిసికొనిరం డని వారిని మరలఁ బంపెను. వారు పోయి యమునైత్తురై వరు నడుగఁగా నాతఁడు 'నవయం కవయస్తు కేవలం' అని మొదలిడుశ్లోకము నొక పత్రము

మీఁడ వ్రాసి ఆక్కియాళ్వానుకుఁ బంపెను. అతఁడు దానిని గని 'నాకు నీవిధముగ వ్రాసింపు విద్వాంసుఁడుగూడ నీ దేశములో నున్నాఁడా' యని యాశ్చర్యచకితుఁడై వెంటనే రాజనొద్ద కేగి యాచీటి నాతనికిఁ జూపెను. రాజ తోడనే 'మా యాస్థానమునకు రావలె' వని యమునై త్తురై వరుకు శాసనపత్ర మంపెను. దానిని పైత మాతఁడు ముక్కలు చేసి పాఱవై చెను. రాజానంగతి విని నివ్వెఱపడి తన శాసనపత్రము నొక బాలకమాత్రుఁ డిట్లు చించివేయుటకుఁ గారణ మేమైయుండునా యని తన మంత్రులతో దీర్ఘముగా నాలోచించి, యేమియుఁ దోఁపక యంతి పురమునకుఁ బోయి యచటఁ జింతాక్రాంతుఁ డయియుండ, రాజవత్ని యతనిని సమీపించి యతఁ డట్లుండుటకు పేతువు నడిగి తెలిసికొని, యెక్కింత యాలోచించి 'విద్వాంసులకుఁ దగినమర్యాదను మీరు చూప నందున నాతఁ డట్లు చేసియుండునని నాకుఁ దోచుచున్న' దని చెప్పెను. రాజు 'అట్లే కావచ్చు'నని యెంచి యాతనిఁ గొనితేరఁ దన ముత్యాల పల్లకి నంపఁగా యమునైత్తురై వరు దాని నధిరోపించి రాజాస్థానము నకుఁ జనుదెంచి 'అత్తైలా ద్దరికన్యా' అని మొదలిడు శ్లోకము నొక పత్రముపై వ్రాసి ఆక్కియాళ్వానుకుఁ జూపెను. అతఁ డది చదివి యత్యంతము నాగ్రహము నొందినవాఁడై యమునైత్తురై వరుతో వాదించ రాజు ననుమతిని వేడెను. అపుడు రాజు యమునైత్తురై వరును దన పురోహి తునితో వాదించఁగోరెను. అతఁడు 'మౌ వాదమునందలి జయోపజయ ములను నిర్ణయింపఁ గొందఱు విద్వాంసులు మధ్యవర్తులై యుండుట న్యాయ్య' మని రాజుతో ననియెను. రాజుది తమే యాసని మధ్య వర్తిత్వమునకై కొందఱు మహావిద్వాంసులను రప్పించెను.

ఇంతలో రాజవత్ని, యంతఃపురముననుండి జాలక మార్గము న యమునైత్తురై వరు ముఖమండలమును సందర్శించి, యబ్బురపాటుతో, రాజు నంతిపురమునకుఁ బిలిపించి 'దేవా, నే నాబాలకుని జాలకమార్గ మునఁ గాంచితిని. అతఁ డొక సామాన్యబాలుఁడని తలంపఁ జనదు. అతఁడు శుద్ధసత్త్వమయవరబ్రహ్మశంభూతుఁడుగాఁజూపట్టుచున్నాఁడు. మీ రాక్కియాళ్వానుమాట విని యతని శ్రీపాదముల క పచారము

కావించు టుదితముకా' దనెను. 'రా జామెవలుకుల నాలకించి 'పాలఁగి,
ఆ బాలుఁడు మన యాస్థానమునందు విద్యజ్ఞుల నమత్తమున, మన పురో
హితునితో' వాదించి తనవాదమును నిలువఁ జెట్టుకొనఁ గలుగునేని,
నీ వనినమాట సత్యమని భావించును' అనెను. 'మీ రేల యిట్లందురు ?
నే నిదే' శపథము చేయుచున్నాను : అతఁడు జయమును గాంచకపోవు
నేని, అప్పటినుండి నేను మీ కుక్కలకు తిండిపెట్టుపనిని 'జేయుదును' అని
రాణి దృఢముగాఁ బలికెను. అందుకు రా జొకింత కినుకఁ జెంది 'ఆక్కి-
యాళ్వా నోడిపోవునేని నా రాజ్యమునఁ జక్కనగముపాలు పంచి యా
బాలున కిచ్చెద' నని ప్రతిశపథము చేసెను. అంత రాజ్ఞి 'మన యీ
శపథములనంగతి సభలోఁ బ్రకటింపక, పక్షపాతరహితమైన భావముతో
వాదమును నడపించుటయేకాక, వాదసమయమున నన్నును మీ నమీష
మున నుంచుకొనవలె' నని రాజును గోరెను. రా జుండు కంగీకరించెను.

రాజు పండితోత్తములతో నిండిన కొలువుకూటమున కేలెంచి
సతీసమేతముగ సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండి యమ్మనై త్తురై వరుతో
వాద మారంభింప నాక్కియాళ్వాను నాదేశించెను.

అంత నాక్కియాళ్వాను సభ కభిముఖుడై యమ్మనై త్తురై వరును
జూచి, 'మీరు పాలబుగ్గలప్రాయమున నున్న బాలకునివలె గానవచ్చు
చున్నారు. మీకు శాస్త్రవిషయములను జర్పించు సామర్థ్యము గలదని
యెవ్వరును దలఁపఁజాలరు. కావున, లౌకికములగు యుక్తి విషయములను
మూఁడింటిని మీరు చెప్పండి. వానిలో మీ రవునన్నదానిని నేను
గాదందును; కాదన్నదాని నవునందును. ఇందు గెలిచినవాఁ డోడినవాని
తలను దన్నును గాక! ఈ నియమముతో మనము వాదమును సాగింతము'
అనెను. అంత యమ్మనై త్తురై వరు చిలువగవు మొగముతో :

- '1. త్వన్మాతా సవంధ్యా (నీ తల్లి గొఁడాలు కాదు) ;
2. రాజా సార్వభౌమః (రాజు సార్వభౌముఁడు);
3. రాజపత్ని పతివ్రతా (రాజభార్య పతివ్రత);'

అను నీ మూడు వాక్యములను జెప్పి 'అయ్యా, ఈ మూడు విషయములలోఁ దొలిదాని నొననియు, రెండవదానిని మూడవదానిని గాదనియు నిరూపించి మీ మాటను నిలువఁజెట్టికొనుఁ'డనెను. అక్కియాళ్వా నేమియుఁ జెప్పఁజాలక యెంత బుద్ధిహీనుఁడ నైతినిని వగచుచు నూరకుండెను. అంతట యమునైత్తురైవరు 'ఏమయ్యా, యూరకున్నావు? నేను బాలుఁడ నని నామాటను బాఁపకయా; ఒండె, సమాధానము తోఁపకయా?' అని యడిగెను. 'మీ రడిగిన వానికి మీరే బదులు చెప్పినయెడల మీరు జయించినట్లగు'నని అక్కియాళ్వా ననెను :

అపుడు యమునైత్తురైవ రిట్లనెను :

1. మీతల్లి గొడ్డాలు 'అపుత్రస్య గతి రాస్తి' (పుత్రులు లేని వానికి గతులు లేవు) అని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. కావున, లోకములో జనులు పుత్రులను బడయుటకొఱకు అధిశవ్యయప్రయాసలను సహించి ప్రతీవవాసములు, తీర్థయాత్రలు మొదలగు పుణ్యకార్యములనేక మొనరింతురు. ఇట్లుండ, పుత్రుడై జననమందినవాఁడు తన్నుఁగని పెందిన తలిదండ్రులకు గతులు గలిగించుగుణములు గలవాఁడు కాక కొఱమాలినవాఁడైనచో నట్టివాని తలిదండ్రు లపుత్రకు లగుదురు. కాఁబట్టి పరహింసానిరతి, దురహంకారము ప్రబలియున్న మిమ్ముఁ గన్న తల్లి మిమ్ముఁ బడినెలలు మోసి ప్రయాసపడి ప్రసవించినను, మీరు సజ్జనగర్వములగు కార్యముల నాచరించువా రగుటచే నాయమ్మ గొడ్డాలే యగును.

2. రాజ సార్వభౌముడు కాఁడు : ఈ రాజ చతుష్సముద్ర ముదితభూమండలమును బాలించువాఁడు కాఁడు; శత్రువు లెదిరించి నపుడు స్థిరముగ నిలిచిపోరువాఁడును కాఁడు. బ్రహ్మాది దేవతల కధిపతియుఁ గాఁడు. కాఁబట్టి యీతఁడు సార్వభౌముడు కాఁడు. 'రాజ'

రాష్ట్రకూటం పాపం, రాజపాపం పురోహితః ' అని శాస్త్రములు పేర్కొనుచున్నవి. కాన, రాజు తన ప్రజలు పాపకార్యము లొనరింపకుండఁ జూడవలెను. అట్లుచేయకున్న వారి పాపములన్నియు రాజును తెందును. ఆయా సమయములందు రాజును బ్రబోధించి ప్రజలదోషముల నెఱుకవరచి వారిని శిక్షింపఁజేసి యాతనిని బాపదూరునిఁ జేయుట పురోహితునివిధి. అతఁ డట్లుచేయఁడేని రాజపాపముకూడ వానినే యంటును. కాన, ఈ రాజ దుర్జనులైన మిమ్ముఁ బురోహితునిఁగా వరించి మీ మాటలను బాటించుచున్నాఁడు. అందువలన నీతనిని ధర్మపరుఁడని చెప్పటకుఁగూడ నవకాశము లేదు.

సి. రాజపత్ని పతివ్రత కాదు. నిరంతరము పతిక్షేమమునందే దృష్టియుంచి యాతనిమాట కెదురాడకుండు భార్యయే పతివ్రత యనఁదగినది. కాఁగా, ఈ రాజ్ఞీ తన భర్తక్షేమమునకు హానికలుగునట్లుతని రాజ్యము కెండు భాగము లగుటకు సమ్మతించి, వాదసాక్షియై నభ్యుక్తుఁడవుచున్నది. ఈమె నెట్లు పతివ్రత యనఁదగును? అదియును గాక, భార్య భర్తమాటను వేదవాక్యమువలె బాటించవలెనని కదా ధర్మ శాస్త్రము మొఱపెట్టుచున్నది. ఈమె తన మగనిమాటను నమ్మక పోవుటయేకాక, ఆయనచేత శపథమునుగూడఁ జేయించినది. కావున నీమెను బతివ్రత యనుట కవకాశము లేదు.

ఆమాట లాలించి రాజదంపతు లొండొరుల మొగము లాలోకించి తా మంతఃపురమునఁ గావించుకొనిన శపథమునంగతి నీయన యెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగె నని యాశ్చర్యమునొంది ఆయనను సర్వజ్ఞునిగా భావించి, ఆయన శ్రీపాదములయందే దృష్టి నుంచియుండిరి. అక్కియా భానుసైత మాయన సర్వజ్ఞుఁడని తెలియకపోయితి నని చింతించుచు నవనత శిరస్కుండై మానమువహించి యుండెను.

అనంతర మాక్కియాశ్వానునిఁ గాంచి యమునై త్తురై వరు 'అయ్యా,
మీరు కోరఁగా నేను మూఁడువాక్యములు చెప్పితిని. మీరును గొన్ని
వాక్యము లడిగి జయమును బొందుటకు యత్నింపవలదా! ఆరంభముననే
నాకు శాస్త్రజ్ఞానము కలదో లేదో యని సంశయించితిరి. ఇప్పుడు
శాస్త్రములకు సంబంధించిన మూఁడు, అయిదు, ఒండె, యేడు సంగతు
లడిగి నన్నోడింపుఁ' డనెను. అపు డాక్కియాశ్వా నొకింత ధైర్య
ముతోఁ దలయెత్తి శాస్త్రవిషయములను గొన్నింటి నడుగఁగా
యమునైత్తురై వరు వానికిని దగిన సమాధానముల నొనఁగి యాక్కియా
శ్వానునే యోడించెను. అంత, కొలువులోని పండితమండలి యమునై
త్తురై వరు జయించినట్లు ప్రకటించెను.

అప్పుడు యమునైత్తురై వ రాక్కియాశ్వానుని బరికించి కుంజరభీకర
మనఁబడిన సింహము గుండు చట్టువముక్రింద నణగిపోవు విల్లియైపోయినదే
యని, ఆతనియెడ జాలిగొని 'అయ్యా, పండితాగ్రేసరా, విచారింపకుము.
లోకములో రాజాభిమానమునకుఁ బ్రాత్రులయినవారును, వయోవృద్ధు
లైనవారును ఏకార్యము నొనరించినను దయాదాక్షిణ్యదూరులై తమ
తప్పిదములను గనుఁగొనఁజాలరు. మీ రీషయమును బాగుగ నెఱిగిన
వారగుటచే 'మనము రాజాభిమానము గలవారముగదా! ఈ బాలకునిఁ
దన్నితఱిమివేయవచ్చు' నని తలఁచి తగని ప్రతిజ్ఞ చేసితిరి. నేను దీని
కంగీకరించిన వాడను కాను కావునను, చిన్నపెద్ద యను తారతమ్యమును
బాటింపవలయు నను ధర్మ మతిక్రమింపఁగూడనిది కావునను నేను మిమ్ము
దాడనము చేయఁదో' ననెను. సభలోని ధీమంతులందఱు నా మాటలకు
మెచ్చుకొని, ఆక్కియాశ్వాను బిరుదములను దొలగించి యమునైత్తురై
వరును బ్రహ్మరథముమీఁద నెక్కించి రాజమందిరములోనికిఁ గొనిపోవు
చుండ రాజవత్ని పరువడివచ్చి 'నన్నేల నరుడెంచినవారా' (ఆళపంద
వర్=ఆళపందార్. అది మొద లాయనకు ఆళపందార్ అను పేరు ప్రసిద్ధి

చేందినది.) యని యెత్తి కౌగిలించుకొని, ముద్దాడి, దృష్టిశాంతి కావించెను. అంత, ఆయన నంతఃపురములోనికిఁ గొనిపోయి రాజదంపతులాయన పవిత్రవాక్కుననుండి గొన్ని ధర్మములను గ్రహించి యానందించిరి. తరువాత రాజసభామండపమున మంత్రులను మున్నిడికొని తన రాజ్యమును విభాగించి, అర్ధరాజ్యమునకుఁ దామ్రశాసనము చెక్కించి యిచ్చి, యొక మంచి ముహూర్తమున యమునైత్తురై వరును సింహాసనముపయ్యి గూర్చుండఁబెట్టి యర్ధరాజ్యమునకుఁ బట్టముగట్టి తనమాటను జెల్లించెను.

గొన్ని యేండ్లకుఁ దరువాత, తండ్రి యీశ్వరముని యమునైత్తురై వరుకు వివాహము కావించెను. కుమారుడు రాజ్యభోగముల ననుభవించుచుండ నొకనాఁడతని యవతార వైభవమును, ఉయ్యక్కిండాను మణిక్కాల్ నంది యొద్ద నతనిగొఱకుఁ గొన్ని పురుషార్థముల నప్పగించిపోయి యుండుటయు నాతనికి సూక్ష్మముగాఁ దెలిపి తండ్రి వైకుంఠమును జేరెను. ఆవలఁ గాలక్రమమున యమునైత్తురై వరుకు తిరువరంగప్పరుమా శరై యగు, దైవత్తుక్కరళునంది, పిల్లైయరళునంది, శొల్కై నంది యను కుమారులు నలువురు కలిగిరి. ఇట్లు యమునైత్తురై వరు భార్యాపుత్రులతో నకలనంపదలఁ దులదూఁగుచు రాజ్యము నేలుచుండెను.

యమునైత్తురై వరు-ఆశ్రవందారు - నభ్యుదయవృత్తాంతమంతయు నాకర్ణించి మణిక్కాల్ నంది పరమానందభరితుఁడై యాయనను సందర్శింపఁబోవ ద్వారపాలకాది నుభట సురక్షితమగు తదాస్థానములోనికిఁ బ్రవేశ మాతనికి లభింపకపోయినది. అంతట నంది పాకశాలకుఁ బోయి ఆశ్రవందారుకు మిక్కిలి ప్రియమైన శాకము 'తూత్తురై' (ములుముస్తి కూర) యని పావకులవలనఁ దెలిసికొని దానిని దిశముతప్పక యాఱు మానములు తెచ్చి సమర్పించుచుండెను. దానిని వండిపెట్టఁగా నాశ్రవందారు ప్రతిదిశము భుజించుచున్నను, తచ్చాక ప్రాప్తిమార్గము నింతయైన నాయన విచా

రింపకపోయెను. ఇట్లును తనకోరిక తీరుకపోగా నంది నాలుగుదినములు కూరను దెచ్చియుచ్చట మా నెను. ఆ దినములలో నాశవందారు భోజన పదార్థములలో నా శాకము లేనిపోగా దాని నేల వండలేదని పరిచారకు నడిగెను. 'స్వామీ, ఆ శాకము నాటునెలలనుండి యనుదినము నొక వృద్ధ శ్రీ వైష్ణవుడు తెచ్చియుచ్చుచుండి యిపు డేలనో తేమానినాడు' అని పరిచారకుడు విన్నవించెను. 'అయన మరల వచ్చినయెడల నాకుఁ చెలియఁజేయు' మని యాశవందారు వానికిఁ జెప్పెను. మఱునాఁ డా వైష్ణవుడు రాగాఁ బరిచారకుఁ డానంగతి నాశవందారు కేటుక పఱచెను. వెంటనే యాతనిని దోడ్కొనిరాఁ బంది యాశవందారు ప్రత్యుత్తానాభివందనాచులతో నాతనిఁ దోడ్కొని పముదితానముపైఁ గూర్చుండి బెట్టి 'స్వామీ, మీ రింతకాలము తూతులై శాకమును నాకుఁ దెచ్చియుచ్చుచుంటిరి. ఇందుకుఁ గారణము ధనాభిలాషయా, ఒండె, డేత్రాభిలాషయా' యని నంది నడిగెను. అతఁడు, 'మీ పూర్వులు తామార్జించిన యర్హక్షేత్రములను మీ కోసము ని నాయొద్ద నందిపోవ వానిని మీ కప్పగించుటకేతప్ప మీ యార్జనమున కాశపడి రాలేదు. మీ పితామహులగు నాథమునులు మీ రవతరింపఁజూపుదురని తమ దివ్యదృష్టిచే గ్రహించి తా మార్జించినదాని సంతయు మా యాచార్యుల కై వన మొనరించి దానిని మీ కప్పగించవలెనని నియమించి పరమపదమును జేరిరి. మాయాచార్యులును వారి జీవితకాలమున మీ రవతరింపకపోవుటచే దానిసంతయు నావశము కావించి మీ కిమ్మని చెప్పిపోయిరి. నేనును మీ యవతారదర్శనము లభించునో లభింపదో యని పరిశోధముకోఁ జరకాలము వేచియుంటిని. మీ రవతరిందితి రన్న వార్త విని, మీకుఁ బ్రాయము వచ్చినతోడనే మాయాచార్య పరమాచార్యుల యాజ్ఞ నిర్వర్తించి కృతార్థుఁడను కాగలను గదా యని సంతసించి యుంటిని. ఇంతలో, మీరు మహారాజుపదవివందితి రనునంగతి విని నా సంతోషము సన్నగిల్లగా మిమ్ము స్వయముగాఁ జూడవలెనని తిన్నగా నిచ్చటి కేతెంచితిరి. రాజాస్థానములోనికిఁ బ్రవేశము లభింపకపోగా ఉపాయ మాలోచించి వేచియుండినచో నెన్నటికేని మీ దర్శనము

లభింపకపోవునా యను భావముతో నిట్లునరించితిని ; కాని, వేటొందు కోరిక నాకు లేదని తెలియఁబడినను.

అంత నాశవందారు లేచి మణక్కాల్ నంబి శ్రీపాదములకు మ్రొక్కి ' దేవర దివ్యచిత్తానుసారము వాని నీ దాసున కనుగ్రహించు ' డని వేఁడెను. నంబి యా పలుకులకుఁ గర మలరి ' నాయనా, ఆ నిధియు శ్రేత్రముఁ దటాలున నప్పగింప సాధ్యముకానివి ; నానాఁట, కాలక్రమ మున నప్పగింపవలసినవి. కావున, వానిని మీ కప్పజెప్పవలయు నను దినము మీకడకు వచ్చుట కనుగ్రహించి నారాఁదోకల కథ్యంతరము గలిగింపకుండ ద్వారపాలకుల కాజ్ఞాపింపు ' మనెను. ఆయన యట్లుకావించెను. నంబి యనుదినము నాశవందారుకడ కేతెంచుచు నాయనకు సకల స్మృతిసారమైన మనుస్మృతిని, వకలపురాణసారమైన శ్రీవిష్ణుపురాణమును నమగ్రముగా బోధించెను. అనంతర మిన్నింటిసారమును గరత లామలకముగా విశేషవరచు భగవద్గీత పదునెనిమిది యధ్యాయములను సక్రమముగా సాంగోపాంగముగా బోధపరచెను. అశవందారు గీతోపనిషత్సారమును గ్రహించిన యనంతరము మణక్కాల్ నంబికి సాష్టాంగముగా నమస్కరించి, ' స్వామీ, ఇవియెల్లఁ బ్రతిపాదించు నా పరమవస్తువును బ్రత్యక్షముగా దర్శించుట కుపాయము కలదా'యని యడుగఁగా నాతఁడు ' కల ' దని, యాయన సేకాంతమునకుఁ గొనిపోయి చరమశ్లోకార్థమును వివరించెను. అంత నాశవందారు హృదయము శరణాగతి తత్సరిమై ఘృథ సాత్త్వికస్థితిని బొందినది కాఁగా, ఆయనకు సంసారముపై నరుచి ఏర్పడినది. నంబి అశవందారు చిత్తవరివర్తనమును గుర్తించి, ఆయనను శ్రీరంగశ్రేత్రమునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి ' మీ పూర్వులు సమార్జించి దాచియుంచిన యర్థమును, శ్రేత్రమును గ్రహింపు ' మని, శ్రీరంగిని శ్రీపాదములను, ఆయన దివ్యధామమును జూపెను. అంత నాశవందారు శ్రీరంగనాథుని దివ్యమూర్తిని పాదాదికేశాంతము, కేశాదిపాదాంతము చక్కగా నందర్పించి పరవశహృదయుడై జ్ఞానోదయముకాఁగా సంసారాదికమునెడ విరక్తిఁజెంది సన్న్యాసమును స్వీకరించెను.

VI పరమభాగవతవిలాసము :

యామునాచార్యచరిత్ర మనుపేరుగల యింకొక సరసమైన తెనుగు పద్యరచనము గలదు. మదరాసు ప్రభుత్వలిఖిత పుస్తకభాండా గారమునందు R. 220, D. 2123, D. 2978 సంఖ్యలు గల దాని ప్రతులు మూడున్నవి. దానిని ముడుంబ రంగాచార్యుని పుత్రుడు శింగరాచార్యుడు రచించెను. దానికి గృత్యవతరణిక లేదు ;

మ. ఉరువిద్యానిధి యామునార్యులు మహాయుక్తిక్రియాదక్షులై
హరిదంతంబులఁ బ్రజ్ఞచే వెలయు మాయావాది విద్వాంసునిఁ
సరనాథాగ్రణిమోల గెల్చెనని నానాకోవిదుల్ ప్రస్తుతిం
తురు నా కావిధ మంతయుం వెలియ సంతోషంబునఁ బల్కవే.

అను పద్యముతో నది మొదలిడుచున్నది.

అంతమునఁగల 'ఇది శ్రీవత్సగోత్ర భట్టార్యశిష్య ముకుంబ రంగా చార్యపుత్ర శింగరాచార్యప్రణీతంబైన పర(మ)భాగవతవిలాసం బను దివ్య ప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.'

అను గద్యమువలన, కవి పరమభాగవతవిలాసమును ప్రబంధమును రచింపఁ దలఁచి, యామునాచార్యుని చరిత్రముతోఁ దన గ్రంథము నారంభించినట్లు తోచుచున్నది. కాబట్టి యారచనము యామునా చార్య చరిత్రమును వర్ణించు ప్రథమాశ్వాస మాత్రమై, కృత్యవతరణిక లోపించిన, అసమగ్రమగు పరమభాగవతవిలాసముకాని 'యామునా చార్య చరిత్ర' మను ప్రత్యేక గ్రంథము కాదు.

అందు యామునుని జన్మము మొదలుకొని, ఆయన శ్రీరంగమున కేగి రంగేశుని దర్శించి నన్నస్థించువఱకుఁ గల వృత్తాంతము వర్ణింపఁ బడినది.

VI పరమభాగవతవిలాసము :

యామునాచార్యచరిత్ర మనుషేరుగల యింకొక సరసమైన తెనుగు పద్యరచనము గలదు. మదరాసు ప్రభుత్వలిఖిత పుస్తకభాండా గారమునందు R. 220, D. 2123, D. 2978 సంఖ్యలు గల దాని ప్రతులు మూడున్నవి. దానిని ముడుంబ రంగాచార్యుని పుత్రుడు శింగరాచార్యుడు రచించెను. దానికిఁ గృత్యవతరణిక లేదు ;

మ. ఉరువిద్యానిధి యామునార్యులు మహాయుక్తికియాదక్షులై
పారిదంతంబులఁ బ్రజ్ఞచే వెలయు మాయావాది విద్వాంసునిన్
సరనాథాగ్రణిమోల గెల్చెనని నానాకోవిదుల్ ప్రస్తుతిం
తరు నా కావిధ మంతయుం దెలియ సంతోషంబున్ బల్కవే.

అను పద్యముతో నది మొదలిడుచున్నది.

అంతమునఁగల 'ఇది శ్రీవత్సగోత్ర భట్టార్యశిష్య ముమంబ రంగా చార్యపుత్ర శింగరాచార్యప్రణీతంబైన పర(మ)భాగవతవిలాసం బను దివ్య ప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.'

అను గద్యమువలన, కవి పరమభాగవతవిలాసమును ప్రబంధమును రచింపఁ దలఁచి, యామునాచార్యుని చరిత్రముతోఁ దన గ్రంథము నారంభించినట్లు తోచుచున్నది. కాబట్టి యా రచనము యామునా చార్య చరిత్రమును వర్ణించు ప్రథమాశ్వాస మాత్రమై, కృత్యవతరణిక లోపించిన, అసమగ్రమగు పరమభాగవతవిలాసముకాని 'యామునా చార్య చరిత్ర' మను ప్రత్యేక గ్రంథము కాదు.

అందు యామునుని జన్మము మొదలుకొని, ఆయన శ్రీరంగమున కేగి రంగేశుని దర్శించి నన్నయ్యసించువఱకుఁ గల వృత్తాంతము వర్ణింపఁ బడినది.

